

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

TBMM'NİN 100. YILI ÖZEL SAYISI
SPECIAL ISSUE OF THE 100TH YEAR OF THE GNAT

KIŞ WINTER 2021 • SAYI NUMBER 96

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

KIŞ WINTER 2021 • SAYI NUMBER 96

Sahibi Owner
Ahmet Yesevi Üniversitesi Adına Mütevelli Heyet Başkanı
Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Yayın Yönetmeni Editor in Chief
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özel Sayı Editörü Special Issue Editor
Dr. Murat YILMAZ • Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Üyesi

Yayın Kurulu Editorial Board
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ÇELİK • Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ekber ŞAHİN • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba DURMUŞ • TOBB ETÜ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor
Emine Sıdıka TOPTAŞ

Teknik Redaksiyon Redaction
Prof. Dr. Tuba DURMUŞ

Özetlerin İngilizcesi English Abstracts
Ebru SEVEN

Özetlerin Rusçası Russian Abstracts
Liliya SATTAROVA

Yönetim Merkezi Management Center
Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad.
Nu: 30 06490 Bahçelievler / ANKARA
Tel: (0 312) 216 06 00 • Faks: (0 312) 216 06 09
www.ayu.edu.tr
bilig.yesevi.edu.tr • e-posta: bilig@yesevi.edu.tr

Abonelik Subscription
bilig@yesevi.edu.tr

Abone Bedeli
Yurt içi (Yıllık) : 100 TL (Öğretim üyesi, öğretmen ve öğrencilere %50 indirimlidir)
Yurt dışı (Yıllık) : 150 ABD Doları

Yayın Türü
3 aylık, yaygın, süreli

Baskı Printed by
MERKEZ Repro-Basım-Yayın Ltd. Şti.
+90 (312) 384 78 98
www.merkezrepro.com

Basım Yeri: ANKARA
Basım Tarihi: 20/01/2021

ISSN: 1301-0549

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdıldacan AKMATALİYEV
Millî Bilimler Akademisi / Kırgızistan

Prof. Dr. Ramiz ASKER
Bakü Devlet Üniversitesi/Azərbaycan

Prof. Dr. Viktor BUTANAYEV
Hakas Katanov Devlet Üniversitesi /
Rusya Federasyonu

Dr. Serdar ÇAM
Kültür ve Turizm Bakanlığı/Türkiye

Prof. Dr. Nurettin DEMİR
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Edward FOSTER
Talisman/ABD

Prof. Dr. Güler GÜLSEVİN
Ege Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Osman HORATA
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Lars JOHANSON
Mainz Üniversitesi/Almanya

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim KALIN
Cumhurbaşkanlığı/Türkiye

Prof. Dr. Rafael MUHAMMEDİNÖV
Bilimler Akademisi/Rusya Federasyonu

Prof. Dr. Mahir NAKİP
Çankaya Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY
Uludağ Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK
Marmara Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Cengiz TOMAR
Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan

Prof. Dr. Refik TURAN
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Prof. Dr. Musa YILDIZ
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarların olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar. The opinions and views expressed in the articles are the authors' solely and do not reflect the views of the Ahmet Yesevi University Board of Trustees.

Değerli Okur,

Türk dünyasının sosyal bilimler alanındaki birikimlerini ortaya koymak, tarihi ve güncel sorunlarını bilimsel yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanmaya başlayan, uluslararası standartlara uygun hakemli bir dergi olan *bilig* dergisi, *Kutadgu Bilig*'den bu yana devam eden ve coğrafyamızın ortak değerlerini yansıtan, bilgiye ve bilime öncelik veren bir geleneği ihya ediyor.

Bu kıymetli vasıfları haiz *bilig* dergisinin 96'ncı sayısının "TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı" olarak yayımını, aziz milletimize takdim etmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum.

Milli iradenin tecelligâhı olan Meclisimiz, "kurtarıcı", "kurucu" ve "gazi" sıfatlarını bir asırlık tarihindeki haklı ve gururlu mücadelesiyle kazanmıştır; dünyada bu sıfatların hepsine birden sahip tek meclistir ve bu emsalsiz özellikleriyle demokrasi ile milli iradenin tecellisi yönünden dünyaya örnek olmaya devam etmektedir.

Meclisimizin bir asırlık tarihinin bilimsel temelde etraflıca araştırılması ve tahlili son derece önem arz etmektedir. *bilig* dergisinin bu konuya ciddi katkı sağlayacağına yürekten inanıyorum.

Aziz milletimiz, uzun tarihi boyunca, bilime ve bilim insanlarına büyük kıymet ve önem vermiştir. Yusuf Has Hacib'in adıyla müsemma anıt eseri *Kutadgu Bilig*, aziz milletimizin bu yaklaşımının çok güzel bir tezahürüdür. Yusuf Has Hacib, anıt eserine *Kutadgu Bilig*, "Mutluluk Veren Bilgi" adını işte bu yaklaşım ile vermiştir.

Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*'de; "*Erdem, akıl ve bilgi gerekli / Dünyayı tutmak için uzatana elini*" diyerek bundan yaklaşık 800 yıl önce yaptığı çağrı, bugün *bilig* dergisi ile yankı buluyor. Çok değerli bilim insanlarımız, *bilig* dergisinde yayımlanan bilimsel makale ve yayınlarıyla bilgi dünyamızı zenginleştiriyorlar. Türk dünyasını oluşturan yaklaşık 250 milyon soydaşımız arasındaki ortak tarihi ve kültürel değerlerin geliştirilmesine katkıda bulunuyorlar.

Kutadgu Bilig'de, "*Başka bir topluluk da âlimlerdir / Onların ilmi halkın yolunu aydınlatır*" der. Bilim insanlarımız yolumuzu aydınlatmaya devam ediyor, bizler de bu yolda onların adımlarını kolaylaştırmak için gayret gösteriyoruz.

bilig dergisinin hazırlanmasında ve yayımlanmasında emeği geçenlere, sabır ve sebatla çalışanlara müteşekkirim; kültür dünyamıza sunduğu katkıların devamını diliyor, gelecek nesillere rehber olmasını temenni ediyorum.

Prof. Dr. Mustafa Şentop

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Dear Reader,

Started to be published in order to reveal the experience of the Turkic world in the field of social sciences and to deal with its historical and current problems with a scientific approach and which is a peer-reviewed journal in accordance with international standards, *bilig* journal, revitalizes a tradition that has been continuing since *Kutadgu Bilig* and reflects the common values of our geography and prioritizes knowledge and science.

I am very pleased to present the 96th issue of *bilig* journal, which has these precious qualities, as the “Special Issue of the 100th Year of the GNAT” to our beloved nation.

Our Assembly, which is the manifestation of the national will, has gained the titles of “savior”, “founder” and “ghazi” through its just and proud struggle in a century-old history. It is the only assembly in the world that has all of these attributes, and it continues to be an example to the world in terms of the manifestation of democracy and national will with its unique features.

It is of utmost importance to thoroughly research and analyze the centuries-old history of our Assembly on a scientific basis. I sincerely believe that *bilig* journal will make a serious contribution to this issue.

Our beloved nation has attached a great value and importance to science and scientists throughout its long history. *Kutadgu Bilig*, the monumental work in the name of Yusuf Has Hacib, is a great manifestation of this approach of our beloved nation. It is this approach that Yusuf Has Hacib named his monument *Kutadgu Bilig*, “The Blessed Knowledge”.

The call made by Yusuf Has Hacib in *Kutadgu Bilig* about 800 years ago by saying: “*Virtue, wisdom and knowledge are needed / For the one who stretches out his hand to hold the world*” resonates today with *bilig* journal. They enrich our world of knowledge with their publications and contribute to the development of common historical and cultural values among our approximately 250 million citizens who make up the Turkic world.

Kutadgu Bilig says, “*Another community is also scholars / Their knowledge illuminates the way of the people.*” Our scientists continue to illuminate our path, and we strive to facilitate their steps on this path.

I appreciate those who contributed to the preparation and publication of *bilig* journal and to those who worked patiently and persistently; I wish the continuation of its contributions to our cultural world and I hope it will be a guide for future generations.

Prof. Dr. Mustafa Şentop

Speaker of the Grand National Assembly of Turkey

Уважаемый читатель,

Журнал «Билиг», представляя собой рецензируемое издание, отвечающее международным стандартам и основанное с целью представления опыта тюркского мира в области социальных наук и решения его исторических и актуальных проблем в соответствии с научным подходом, возрождает традицию, берущую начало со времен «Кутадгу Билиг», и отражает общие ценности нашей цивилизации в уважении к знаниям и науке.

В этой связи мне особенно приятно представить 96-й выпуск журнала «Билиг», подготовленный в ознаменование 100-летия Великого национального собрания Турции.

Наше Великое национальное собрание, являющееся проявлением национальной воли, получило титулы «спасителя», «основателя» и «ветерана» в своей справедливой и гордой борьбе в течение вековой истории; это единственный парламент в мире, который обладает всеми этими атрибутами и продолжает служить уникальным примером для мира с точки зрения проявления демократии и национальной воли.

Чрезвычайно важно досконально изучить и проанализировать вековую историю нашего парламента на научной основе. Искренне верю, что журнал «Билиг» внесет серьезный вклад на этом поприще.

Наш народ на протяжении всей своей долгой истории всегда придавал большое значение науке и ученым. Прекрасным свидетельством почитания знания народом является «Кутадгу Билиг» - произведение Юсуфа Баласагуни, которое автор неслучайно назвал «Благодатным знанием».

Сегодня «Билиг» отвечает на призыв, прозвучавший более 800 лет назад из уст Юсуфа Баласагуни: «Добродетель, разум и знания необходимы тому, кто хочет править миром».

Наши уважаемые ученые обогащают мир знаний научными статьями и исследованиями, опубликованными в журнале «Билиг». Они вносят свой вклад в развитие общих исторических и культурных ценностей, которые разделяют почти 250 миллионов наших братьев, составляющих тюркский мир.

«Благодатное знание» учит: «Знания ученых освещают путь людей». Наши ученые продолжают освещать наш путь, и мы стремимся содействовать им в этом.

Выражаю благодарность тем, кто терпеливо и настойчиво работал для подготовки и издания журнала «Билиг», желаю продолжения его вклада в развитие нашей культуры и надеюсь, что он станет путеводным для будущих поколений.

Профессор Мустафа Шентоп,
Председатель Великого национального собрания Турции

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Yusuf Tekin, İrşat Sarıaloğlu

1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş / 1-32
The 1946 Elections and Its Reflections on International Politics: Transition to Multi-Party Political Life on the Verge of the Cold War

Hazal Duran

The Intermediary Function of Turkey's Legislative Ombudsman in Resolving Public Disputes / 33-59
Türkiyede Yasama Ombudsmanının Kamusal Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabulucu Fonksiyonu

Şaduman Halıcı

Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları / 61-91
The Ottoman Supreme Revolutionary Committee and Its Actions in Turkish Intelligence Documents

Merve Seren

Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post-2002 Era / 93-119
Siyaset, Sanayi ve Akademi: 2002 Sonrası Türk Savunma Sanayinin Büyük Atlımının Dinamikleri

Okan Yeşilot, Abdrasul İsakov

Rus Basınında TBMM'nin Açılış Süreci / 121-145
The Establishment of the GNAT in the Russian Press

Osman Yalçın

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havaçılığı / 147-176
Ottoman Empire Period of Turkish Military Aviation

Şaban Halis Çalış

Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and Change in Turkey's Relations with Russia / 177-205
Ontolojik Kaygılar, Tarihsel Gerçekler ve Konjonktürel Gelişmeler: Türkiye'nin Rusya İle İlişkilerinde Süreklilik ve Değişim

Gökhan Akşemsettinioğlu

Turkey's Troubled Quest for EU Membership / 207-227
Türkiye'nin Sorunlu AB Üyeliği Arayışı

Muhammet Musa Budak, Hacı Murat Terzi

Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries / 229-253
Kamu Diplomasisi Faaliyeti Olarak Bursluluk Programları ve Türk Keneşi Üye Ülkelerindeki Uygulamalar

Resul Babaoğlu

Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey / 255-282
Dil Emperyalizmi mi Kültürel Diplomasi mi? Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde British Council ve Halkevleri

Cengiz Aslan

Atatürk Döneminde Türk Uzmanların Yabancı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkında Hazırladıkları Raporlar / 283-310
Reports of Turkish Experts about the Education Systems of Foreign Countries in the Period of Atatürk

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

İsmail Altınöz

Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020). *Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul: Ötügen Yay. / 311-321

2020 Makale Adı Dizini / 2020 Index of Articles / 323-330

2020 Yazar Adı Dizini / 2020 Index of Authors / 331-338

Yayın İlkeleri / Editorial Principles / 339-350

1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş*

Yusuf Tekin**

İrşat Sarıalioğlu***

Öz

Türkiye’de çok partili siyasal hayatın başlangıcı olarak kabul edilen 1946 seçimleri Türk demokrasi tarihindeki en önemli seçimlerden biridir. Cumhuriyetin ilanının ardından, ilk defa birden fazla siyasi partinin katıldığı 1946 seçimleri, gerek Türk Siyasal hayatına getirdiği yenilik, gerek seçim sürecine yönelik tartışmalar ve gerekse sürecin dış politikayla ilişkisi bağlamında akademik camiada büyük ilgi görmektedir. 1946 seçimlerini iç politika bağlamında değerlendiren çok sayıda çalışma mevcuttur. Ancak seçimlerin dış dünyadaki yansımalarına ilişkin yeterli sayıda çalışmadan bahsetmek mümkün değildir. Bu çalışmada başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batı demokrasileri ve Sovyet Rusya’nın Türkiye’deki seçim sürecine bakışı irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmada seçimlerin içerisinde cereyan ettiği iç ve dış politika koşullarına değinildikten ve sürece dair tartışmalara kısaca yer verildikten sonra, seçimlerin dönemin uluslararası politikası dâhilinde taşıdığı anlam ve bahsi geçen ülkelerin seçimleri yorumlayışı mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Çok Partili Siyasal Hayat, 1946 Seçimleri, Demokratikleşme, Türk Dış Politikası, Soğuk Savaş.

* Geliş Tarihi: 17 Haziran 2020 – Kabul Tarihi: 17 Kasım 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Tekin, Yusuf ve İrşat Sarıalioğlu (2021). “1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 1-32.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi – Ankara/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-1385-2945

yusuf.tekin@hbv.edu.tr

*** Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7835-0746

irsat.sarialioglu@hbv.edu.tr

Giriş

20. yūzyılı domine eden her iki dūnya savařı da siyasal sistemler üzerinde ciddi deęiřimler yaratmıřtır. Hobbsbawm'ın imparatorlukların can çekiřtięi yūzyıl olarak tanımladıęı 19. yūzyıl bittięinde dūnya üzerindeki imparatorlukların tamamına yakınının yıkıldıęı, form deęiřtirdięi ve yerlerini ulus devletlerin aldıęı gōr÷lmektedir.

Bu deęiřim sūrecini ilk etapta, Birinci Dūnya Savařı tetiklemiř ve eski imparatorluk toprakları üzerinde ulus devletlerin kurulmaya bařladıęı bir sūrec yařanmıřtır. Ulus devletlerin birçoęu ise, kurumsallařma ařamalarını otoriterlik çizgisine çok yakın bir ařamayla geçirmişlerdir. İkinci Dūnya Savařı ise bu geleneęin kırılmasını saęlamıř ve dūnyanın birçok bōlgesinde, Batı demokrasilerinin yaygınlařtıęı yeni dūnya dūzeninin ortaya çıkmasını tetiklemiřtir.

Türkiye de bu anlamda uluslararası gelişmelerle paralel bir biçimde, İkinci Dūnya Savaşının hemen sonrasında çok partili siyasal hayata geçerek, demokratik blokla birlikte hareket etme kararı vermiştir. Bu konjonktürde gerçekteşen ve ilk defa birden fazla siyasi partinin katıldığı 1946 seçimleri çokça tartışılmıştır. İç politikada demokratik bir seçim olup olmadığı, iktidarın muhalefet üzerindeki baskıları, seçimlerin gerçekteşme usulleri vb konular uzun sūre gündemde kalmışken, uluslararası alanda seçimlere ilişkin yapılan yorumlar ise devletlerin dış politikaları çerçevesinde değişiklik göstermektedir. 1946 seçimlerini iç politika bağlamında değerlendiren çok sayıda çalışma mevcuttur. Ancak seçimlerin uluslararası alandaki yansımalarına ilişkin yeterli sayıda çalışmadan bahsetmek mümkün değildir. Bu çalışmanın temel amacı da Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası niteliği taşıyan 1946 seçimlerinin dış dūnyadaki yansımalarını ortaya koymak ve bunları dönemin uluslararası politikası çerçevesinde değerlendirmektir. Bu amaç için, başta İngiltere, ABD, Fransa ve İsviçre olmak üzere dönemin önde gelen Batı demokrasileri ve Sovyet Rusya seçilmiştir.

Bu bağlamda ilk etapta, İkinci Dūnya Savaşını izleyen yıllarda uluslararası alanda yaşanan siyasal gelişmelerle dönemsel Türk dış politikası arasında baę kurularak Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş sūrecine etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ardından ise, bunu anlamlandırmaya yardımcı olması açasından iç politikada yaşanan değişim sūrecine, seçimlerin içerisinde

cereyan ettiği siyasal ortam ve koşullara kısaca değinildikten sonra makalenin temel problemine odaklanılacaktır.

Çalışmada temel probleme odaklanırken ülke temelli bir metodolojik ayırmadan ziyade tematik bir ayırım tercih edilmiştir. Bu yöntem dâhilinde, ilk etapta seçilen ülkelerin Türkiye’de çok partili hayata geçiş düzenlemesini nasıl karşıladıkları ve bahsi geçen değişimin sebeplerine dair yorumları üzerinde durulacaktır. Ardından ise, seçim sürecinde Türkiye’deki siyasal havanın, basın durumunun, seçime katılan partilerin, süreçte öne çıkan liderlerin dış dünyadaki algılanış biçimiyle ülkelerin seçim tahminlerine yer verilecek ve akabinde seçim sonuçlarıyla seçimlere ilişkin tartışmaların uluslararası arenada nasıl ele alındığı sorununa odaklanılacaktır. Son olarak ise, 1946 yılında Soğuk Savaşın temel iki karşıt ülkesi olarak öne çıkan ve makalede kullanılan arşiv kaynaklarının da sürece en etkin müdahil olan yabancı aktörler olarak ortaya koyduğu İngiltere ve Sovyet Rusya’nın tutumlarının altı çizilerek çalışma içerisinde elde edilen bulgular dönemin uluslararası politikası bağlamında değerlendirilecektir.

Çalışmanın, temel kaynağını Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri (Türk Diplomatik Arşivi-TDA) oluşturmaktadır. Bu temel kaynak, yayınlanmış İngiltere Dışişleri Bakanlığı belgeleriyle desteklenmiş ve ardından da Rus arşivlerine dayanılarak oluşturulan literatürden yararlanılarak kullanılan arşiv kaynakları zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Arşiv kaynaklarının yanı sıra konuya ve dönemin dış politikasına ilişkin temel literatürden de faydalanılmıştır.

Türkiye’de Çok Partili Hayat ve Geçiş Saikleri

Türkiye’de çok partili siyasal yaşama geçiş için daha önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) örnekleri yaşanmış, ancak gerek konjonktürel yaklaşımlar ve gerekse muhalif bir siyasi yapıya tahammül konusunda yeterince demokratik bir tutum sergilenememiş olması nedeniyle başarısız olunmuştur.

TCF bir anlamda kendiliğinden ortaya çıkmış bir partidir ve Kurtuluş Savaşı süreci içinde ortaya çıkan fikir ayrılıklarının parlamento ve siyasete yansımaları olarak değerlendirilebilir. SCF ise, güdümlü bir muhalefet deneyimi olarak kurgulanmış, bu nedenle de uzun ömürlü olamamıştır.

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı olmasını müteakip yaşanan gelişmeler dikkatle incelendiğinin

de 1945 yılına değin, yeniden çok partili hayata geçiş ile ilgili bir gündem karşımıza çıkmamaktadır. Bu anlamda ilk bakılabilecek kaynak 29 Mayıs 1939 tarihinde toplanan CHP Beşinci Büyük Kurultayıdır. Kurultay'da çok partili hayat ile ilgili hiçbir mesaj dikkat çekmemektedir. Hatta tam tersine Müstakil Grup tartışmaları yapılırken Genel Sekreter Fikri Tüzer “tek fırkalı kalmanın faziletleri” üzerine konuşmuş, bunun ülke için en uygun siyaset olduğunu belirtmiştir (Koçak 2017: 74). İzleyen siyasi ortam ve tartışmalar da da çok partili hayata geçişle ilgili hiçbir işaret söz konusu değildir. Örneğin, 1943 Kurultayında parti programında tek parti sisteminin gereklilikleri dile getirilmiştir (Koçak 2017: 327).

Çok partili hayata geçiş arzusu, İkinci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelmiştir. Savaşın sona ermesini müteakip yaşanan gelişmeler sonrası Cumhurbaşkanı İnönü çok partili demokratik siyasal hayata geçişe ilişkin mesajlar vermeye başlamıştır. Bu mesajları İkinci Dünya Savaşını izleyen olaylarla birlikte değerlendirmek gerekir. Savaş sonunda tüm dünyada, otoriter yönetim tarzlarına karşı şiddetli bir reaksiyon ve öfke oluşmuştu. Savaşın sonuyla beraber devletlerin idare tarzı dünyanın barış ve güvenliğiyle sıkı sıkıya ilişkili görülmekte ve birlikte değerlendirilmekteydi. Otoriter eğilimler gösteren rejimler, yenilgiyle birlikte itibardan düşmüş ve tüm dünyada demokrasi rüzgârları esmeye başlamıştı. Kişi onuru ve özgürlüğü bakımından olduğu gibi toplumların güvenlik ve selameti bakımından da demokrasinin otoriter rejimlere üstün olduğu kanaati demokrasilerin zaferiyle birlikte, özellikle Batı dünyası için, önemli bir uluslararası ilişkiler prensibine dönüşmüştü (Burçak 1977: 43).

Türkiye için ise İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan uluslararası durum, savaş dönemine göre çok daha zordu. Zira savaşın ardından, Türkiye savaş boyunca kaçındığı, savaşın beraberinde getirdiği uluslararası konjonktürle iştahı açılan Kuzey komşusuyla baş başa kalmak tehdidiyle, yüzleşmek durumunda kalmıştı (Aydın 2002: 475). 1943 yılında Stalingrad zaferinden sonra, Sovyetler cephe de elde ettikleri zaferleri uluslararası politikada birer kazanıma dönüştürme yolunu tercih etmiş ve bu çerçevede Türkiye'ye yönelik dış politikasını değiştirmişti. Nitekim 19 Mart 1945 tarihinde bir nota ile 20 yılı aşkın bir süredir yürürlükte olan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı yenilemeyeceğini, bildirmiş ardından da Haziran 1945'te Boğazlardan üs ve Doğu Anadolu'dan toprak talep etmişti (Bilge:

300-315). Moskova'nın bu ağır baskısının yanı sıra, bu dönemde uluslararası politikada karşı karşıya kalınan yalnızlık da Türkiye'yi epey zor bir duruma itmekteydi. Zira, Türkiye'nin, Sovyet Rusya karşısında denge arayışı içerisinde girdiği İngiltere'yle, savaşa girmemesinden dolayı ilişkileri bozulmuştu. ABD ise bu kadar uzağında olan bölgelere müdahale etme kararını henüz almamıştı (Ulman 1961: 61).

Türkiye San Francisco konferansına katılmak için, İngiltere'nin talebi üzerine Almanya ve Japonya'ya karşı, böyle bir konjonktürün içerisinde savaş ilan etmekteydi. 23 Şubat tarihinde TBMM'nde savaş ilanı kararı alınmış, karar esnasındaki tartışmalarda müttefiklerin arzularını yerine getirme çabası dile getirilmişti (Koçak 2017: 272). Bu tartışmalarda özellikle Başbakan Saracoğlu ve Şemsettin Günaltay'ın konuşmalarındaki demokrasi vurguları da dikkat çekicidir (TBMM-ZC, 7-15: 127-130).

Sovyet baskısı karşısındaki yalnızlığını Batı'yla ittifakla aşmaya karar veren Türkiye için San Francisco konferansı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Cumhurbaşkanı İnönü, Konferansa katılacak olan Türk heyetine Türkiye'de pek yakında çok partili hayatın başlayacağını ilan etme yetkisi vermiştir (Burçak 1977: 46). İnönü'nün verdiği talimatı Türk heyetinde Dışişleri Bakanı Hasan Sakanın yanında üçüncü delege olarak yer alan Feridun Cemal Erkin şöyle özetlemektedir:

Amerikalılar çok partili demokrasiyi ne zaman kuracağımızı sizlere sorabilirler. Böyle bir soruya şöyle cevap veriniz: Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Atatürk büyük bir reformcu olmuştur. İnönü'nün rolü reformları raylarında perçinleştirmek ve Atatürk'ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır... Harbin ortaya çıkardığı çeşitli tehlike ve sorunlar buna imkân vermedi. Savaş bitince bu amacı gerçekleştirmek Cumhurbaşkanının en aziz arzusudur. (Burçak 1977: 45-46, Ekici 1997: 275)

Türkiye San Fransisco'da, Birleşmiş Milletler Anayasa'nı kabul etmekle bu anayasanın demokratik ilkelerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiş oluyordu. Diğer taraftan San Francisco'daki Türk heyeti de eş zamanlı olarak Reuters Ajansı muhabirlerine savaştan sonra Türkiye'de her tür demokratik akımın gelişmesine izin verileceği yolunda beyanatta bulunmaktaydı (Karpaz 2015: 229). Konferans devam ederken Cumhurbaşkanı

İnönü de, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Törenlerinde Gençliğe Sesleniş’inde şu sözlerle ilk defa çok partili hayata geçiş imasında bulunmaktaydı:

Türk Gençleri!

Memleketimizin siyasi idaresi; Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla, gelişmeğe devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi müessesemiz olan Büyük Millet Meclisi, ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemediyen ilerletmiştir. Büyük Meclisin şimdiye kadar parlak bir surette ispat ettiği hakikat; halk idaresinin memleketi serbest düşüncelere ve hürriyet hayatına alıştıırıp erıştırme ve geçmişte olan otoriter idarelerden daha kuvvetli olarak vatanda anarşiyi ve sözü ayağa düşürmeyi kaldırması olmuştur. Büyük Meclis, az zaman içinde büyük inkılaplar geçirmiş bir memleketin, sarsıntılara uğramadan, daha ziyade ilerlemesini temin edecektir. Harp yıllarında biz de, birçok memleketler gibi, fena hastalıklar geçirdik. Yabancı propagandaları ve yabancı fikirler bizde de yuvalar bulmak istidadını gösterdi. Harp zamanlarının haksız kazanç hırsları memleketi çok ıstırap çekti. Yabancı siyasetlerin inip çıkışları, bazı kimselerde kötü taklit hevesleri uyandırdı. Bütün bu fenalıklara karşı, Türk milleti kendi varlığını dikkat ve metanetle korumuştur. Harp kazançlarının kirleri ise, hiçbir suretle, idare ve iktidar başında bulunanlara bulaşmamıştır (Sürekli alkışlar). (*Ayın Tarihi* 138: 51-53)

Cumhurbaşkanının bu konudaki ikinci açıklaması 1 Kasım 1945 tarihli yeni yasama yılının açılış konuşmasıdır. Bir önceki yasama yılı açılış konuşmasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin, “iç idaresinde sağlam demokratik ve milli bir siyaseti takip” ettiğini belirtip, hükümete ve sisteme yönelik eleştirileri taklitçi bir zihniyet olarak değerlendirip (TBMM-ZC, VII-2-14: 2-8) ve hatta “Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da, kesin olarak karşı koyacağız.” diyerek bu konuda bir değişiklik düşünmediğini ima eden (TBMM-ZC, VII-2-14: 8) Cumhurbaşkanı’nın bir yıl sonraki konuşmasındaki uzun demokrasi vurgusu dikkat çekmektedir. 1 Kasım 1945 tarihli konuşmasında Cumhurbaşkanı,

“Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham, edilmiştir”, demektedir ve ardından da tek eksiğin bir muhalefet partisinin olmayışı olduğunu belirtmektedir:

...Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hat-tâ iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır... O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. şunu biliriz ki, bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmede arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur... (TBMM-ZC, VII-3-20:7-9)

Bu konuşma, yukarıda özetlenen uluslararası konjonktür çerçevesinde değerlendirilebilir. Buna ek olarak, bu konuşmadan kısa bir süre önce, 6 Eylül 1945 tarihinde, ABD’li 6 kişilik bir parlamenter heyetin, ardından da 11 Ekim’de farklı bir heyetin Türkiye’ye geldiği ve bir takım görüşmeler yapıldığı bilinmektedir (Yetkin 1983: 247). 1946 yılında ise ABD ve İngiltere’yle kurulan ilişkinin ivme kazandığını ve Türkiye’nin Sovyet Rusya karşısındaki yalnızlığının yavaş yavaş dağıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, İngiltere Dışışleri Bakanı Bevin, 21 şubat 1946’da Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada Sovyet Rusya tehdidine atfen, “Türkiye’nin uydu bir devlete dönüştüğünü görmek istemediği”ni belirtmiştir (Sever 1997: 35). Ardından, Nisan 1946’da, Sovyet Rusya’nın taleplerine ABD’nin, vefat eden Washington Büyükelçisi Münir Ertegün’ün cenazesinin Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan Missouri’yle İstanbul Boğazına göndererek bir nevi cevap vermesi (Ulman 1961: 73-74) de İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’nin Batı demokrasileriyle ilişkilerinin geldiği noktayı görmek açışından önemlidir.

Cumhuriyet Tarihinin En Tartışmalı Seçimi

Bu gelişmeler sonrasında önce Nuri Demirağ'ın önderliğinde Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve ardından da CHP içinde muhalif kimlikleriyle tanınan Dörtlü Takrir sahiplerinin öncülüğünde Demokrat Parti (DP) kurulmuş, böylelikle Türkiye'de çok partili siyasal hayat yeniden başlamıştır.

DP'nin kurulması, iktidar partisinde ciddi bir tedirginliğe yol açmıştır. Henüz teşkilat olarak çok partili rekabete hazır olmayan CHP yönetimi, önce yerel seçimlerin erkene alınması kararını vermiş, DP yönetimi ise henüz teşkilatlanma sürecini tamamlayamadıkları için, bu kararı protesto ederek seçimlere katılmamıştır. Bu esnada toplanan CHP Kurultayında muhalefetin bu tavrı ciddi rahatsızlık konusu olmuştur. Kurultayda genel seçimlerin de erkene alınması tartışmaları yapılırken, DP'nin bu konuda ne tür tepkiler gösterebileceği üzerinde özellikle durulmuştur. Genel Başkan İnönü'nün kurultay konuşmasının genelinde, DP'nin genel seçimlere katılmasına yönelik beklentiler egemendir, hatta bu hususta üstü kapalı bir tehditten dahi bahsetmek mümkündür:

Şüphe etmem istemem ki, şimdiye kadar kurulmuş olan partiler, seçime, parti olarak gireceklerdir. Şimdilik hiçbir partiye mensup olmayan siyaset adamlarımızın da, seçime katılarak memleketeye hizmet imkânını arayacaklarını umarım. Millettin iradesinin açık bir surette belli olması için, bu kadar dikkat gösterdiğimiz halde, partilerin veya bağımsız olanların bir bahane bularak seçime girmekten kaçınacaklarını farzetmem... Bundan başka, iktidara karşı siyasi parti teşkil edip, samimi olarak bizim idareimizi beğenmeyen vatandaşları topladıktan sonra, onları oy sandığı başından menetmek, vatandaşları, meşru mücadele yolundan ayırmak demektir. (B.C.A. 218-860-1:3)

Seçim kararı alındıktan sonra DP yönetimi sadece 34 il ve 160 ilçede teşkilatlanabildiği için seçime girmek konusunda tereddüt yaşamıştır (Eroğul 1990: 15). Ancak 16 Haziran'da Ankara'da bir nevi gayri resmi bir kongre toplanmış ve seçime girilmesi kararı alınmıştır. Toplantı sonrasında yayınlanan Beyanname'de de sürece ilişkin eleştiri ve endişelerin altı çizilerek "sadece ülkenin yüksek çıkarları" için seçimlere katılım kararı alındığı belirtilmiştir (İnan 2006: 211).

1946 seçimleri Türkiye’de çok partili hayata geçiş sonrası yapılan ilk seçim olmanın yanı sıra başkaca vasıflarıyla da çokça tartışma konusu olmuştur. Cumhuriyet döneminin bir anlamda ilk “baskın seçimi” olması, seçim sürecinde yaşanan siyasi baskı tartışmaları, “açık oy ve gizli sayım” tanımlamaları, basın üzerinde uygulanan sınırlama eleştirileri gibi gerekçeler bu tartışmaların ana unsurlarıdır (Koçak 2012, 524-532, Timur 1994: 54-55).

Genel seçimlerin bir yıl erkene alınmasına ilişkin CHP Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu tarafından verilen teklif TBMM’de 10 Haziran 1946 tarihli oturumda görüşülmüştür. Sert tartışmalar eşliğinde yapılan görüşmelerde DP adına söz alan milletvekilleri “iktidarın el çabukluğuyla yeniden intihaba gitmek” yolunu seçerek bir anlamda hile yaptığının altını çizmişlerdir. Onlara göre, iktidar partisini buna iten şey “diğer partiler genişlerse Halk Partisi zaafa düşer endişesi”dir. İktidar partisi ise, ısrarla bunun demokratik ülkelerdeki olağan uygulamalardan birisi olduğunu İngiltere örneği üzerinden öne sürmüş ve seçimlerin yenilenmesinin Türk siyasetine “taze hayat” getireceğini dile getirmiştir. İktidar partisi sözcülerine göre, DP gibi yeni partilerin, kurulur kurulmaz “mevkii iktidara gelmeleri” doğru değildir, bunun için “zaman geçmek lazımdır”, dolayısıyla acele etmemelerini ve olanlara rıza göstermelerini talep etmişlerdir. Nihayetinde önerge 379 oyla kabul edilmiş ve seçimler yaklaşık bir yıl erkene alınmıştır (TBMM-TD-VII-8-24:81-87). Yeterince örgütlenememiş olması nedeniyle seçimlere DP 273 adayla 46 ilde girebilmiş, CHP ise, tahmin edileceği üzere bütün illerde 464 aday ile seçime katılmıştır.

Seçime ilişkin propaganda süreci de çok tartışmalı geçmiştir. DP, propaganda sürecinde, İçişleri Bakanlığının illere gönderdiği bir genelgeyle iktidarın uyguladığı baskıdan ciddi şekilde etkilenmiştir. 11 Temmuz 1946 tarihinde bir Beyanname yayınlarak bu baskıların anayasaya aykırı olduğuna dikkat çekmiştir. Bahsi geçen genelgede İç İşleri Bakanlığı köylerde yapılmakta olan zehirleyici propagandaları önlemek üzere partilerden gönderilen kimselelerden hangi parti adına hareket ettiklerini gösterir vesika istemektedir. DP; köylere gönderilen siyasetçilerinin bu gerekçeyle “geldikleri yerlere iade edilmelerini” eleştirmiştir (BCA, 30-1-0-0:1). İçişleri Bakanlığı ise, DP’ye verdiği cevapta, “mevzubahis tamimin yanlış anlaşıldığını” aslında bu genelgenin “seçim propagandası vesilesiyle hasıl olan bu karışık ve nazik durum karşısında her yere sokulan, her sözü söyleyen ve kim oldukları belli olma-

yan kimselerin hüviyetlerini anlamak” amacı güttüğünü belirtmiştir. Aynı konuda CHP de bir açıklama yapmış ve DP’nin Beyannamesini “halkı kendilerine acındırarak daha fazla rey toplamak arzusundan doğan bir propaganda beyannamesi” olarak tanımlamıştır (*Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946).

Muhalefet başta “açık oy ve gizli tasnif” olmak üzere seçim güvenliğinin olmadığı, Cumhurbaşkanı İnönü’nün parti genel başkanı kimliğini de taşıması hasebiyle yaptığı gezilerin propagandaya dönüşüp, tarafsızlığını ortadan kaldırdığı, başta radyo olmak üzere tüm iletişim araçlarının devlet tarafından sadece CHP’nin kullanımına sunulduğu ve özellikle sıkıyönetim komutanlığınca alınan tedbirlerin muhalefeti hareketsiz bıraktığı gibi konularda eleştiriler öne sürmüştür. CHP ise, “yıkıcılar ve intikamcılar hareketi” olarak tanımladığı DP’ye yönelik, “anarşi özlemi içinde olma”, irticacı ve Rus taraftarı olma iddialarında bulunmuştur (Eroğul 1990: 15).

“Baskın seçim”, “hileli seçim”, “açık oy gizli tasnifle yapılan seçim” gibi vasıflarla anılan 1946 seçimleri (Barutçu 1977: 323, Ahmad 2010: 125-126, Demirel 2014: 480) sonucunda CHP’nin 395 ve DP’nin ise 66 milletvekili ile TBMM’de temsil edileceği açıklanmıştır. DP yönetimi, sonucun böyle olmadığını, seçimlere hile karıştırıldığını, oyların CHP lehine değiştirildiğini, DP’ye oy vermeme konusunda vatandaşların baskı altına alındığını iddia etmiştir (Tekin vd 2019: 132). DP 37 ilde seçim sonuçlarına itiraz etmiş, 27 Ağustos tarihinde bir İnceleme Komisyonu kurulmuş, fakat hiçbir değişiklik olmamıştır (Albayrak 2004: 91).

1946 Seçimlerinin Ülke Dışındaki Yansımaları

Çok partili hayata geçiş sürecine ilişkin değerlendirmeler

Çok partili hayata geçiş süreci ve 1946 seçimleri hem Türk siyasal hayatında yarattığı değişiklik hem de uluslararası konjonktürün hassas konumundan dolayı ülke dışında da büyük ilgi görmüştür. Bu konuda atılan adımlar, başta İngiltere ve ABD olmak üzere Batı devletleri tarafından Türk siyasal sisteminin demokratikleşmesi yolunda oldukça mühim gelişmeler olarak yorumlanmıştır (TDA/534/8729404, TDA/534/5406265, TDA/502/3764708, TDA/525/5843888, TDA/540/12698692). Bu çerçevede, İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Maurice Peterson’ın Dışişleri Bakanı Ernest Bevin’e gönderdiği raporda yer alan “gelecek ne gösterirse gösterebilir Türkiye demokratikleşme yolunda tehlikeli bir kritik noktayı atlatmıştır” (BDOFA IV-B-1:

18-19) değerlendirmesinin muadillerine tüm Batı kamuoyunda rastlamak mümkündür.

Türk siyasal hayatındaki bu mühim değişiklikler Sovyet Rusya tarafından da ilgiyle takip edilmiştir. Jamil Hassanli, Sovyet arşivlerine dayanarak yaptığı çalışmasında Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki süreci, "istenmeyen" bir hükümetin "dost" hükümete dönüşmesi beklentisiyle yakından takip ettiğini belirtmektedir. Hassanli'ye göre; Sovyet Rusya'nın Potsdam Konferansı'ndan sonraki sessizliği, bu süreçte Boğazlara ve Doğu vilayetlerine ilişkin talepleri içeren yeni bir notanın gelmeşi de Türkiye'de oluşan değişim üzerine bir süre yürütmeye karar verdiği "bekle-gör" politikasından ileri gelmektedir (Hassanli 2011: 221).

Uluslararası camianın Türkiye'de çok partili hayata geçişin sebepleri üzerine yaptığı değerlendirmeler ise ülke içi literatürümüzde de karşılaştığımız üzere dış politika kaygıları üzerinde toplanmaktadır. Batı ülkeleri atılan adımları esas olarak, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren uluslararası politika alanında yaşadığı yalnızlık ve Sovyet tehditleri karşısında denge arayışı siyasetiyle açıklamaktadır. Genel kanaat muhtemel bir Sovyet taarruzuna karşı koyabilmek için hükümetin Anglosakson demokrasilerinin kendisini desteklemesine her zamankinden daha çok ihtiyacı olduğu ve bu yardımı ancak tamamen demokrat bir hükümet şeklini hayata geçirmekle sağlayabileceğinin farkında olduğu yönündedir (TDA / 525 / 5843888, TDA / 525 / 5845640, TDA / 540/ 12698604, TDA / 525 / 5844542, TDA / 502 / 3764813, BDOFA IV-B-1: 18-19).

Bunun yanı sıra Fransız basınındaki bazı makalelerde, Türkiye'nin yaşamak istediği Batı demokrasileri tarafından *diktatörlük*le itham edilmesinin, kendisini zor bir durumda bıraktığı ve hükümetin bu eleştirileri bertaraf etmek istediği de belirtilmektedir (TDA/525/5843888). Bir bütün olarak bahsi geçen değerlendirmelerde tek parti rejimine karşı oluşan toplumsal hoşnutsuzluk ikinci planla atılırken, bunların arasında sadece İngiltere'nin daha doğrusu dönemin İngiliz Büyükelçisi David Kelly'nin, değişimi İsmet İnönü'nün şahsi fikirleriyle de ilişkilendirdiğini görmekteyiz (BDOFA IV-B-3: 426-430).

Moskova Basın Ataşeliğinden gelen evraklarda ise değişimin genellikle CHP yönetiminin toplumda uyandırdığı öfke ve muhalefetle açıklandığı, dış poli-

tika meselelerine çok fazla değinilmediği görölmektedir (TDA/964/18857, TDA/964/18864).

Seçim sürecinin dış dünyadaki yansımalarına bakıldığında, ilk göze çarpan unsur, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi olmak üzere seçimlere altı partinin katılmasına (Tuncer 2003: 62) rağmen uluslararası kamuoyunun ilgisinin CHP ve DP üzerinde toplanmasıdır. Bunun yanı sıra köken olarak aynı kadrolardan oluşmasına atıfla iki partinin siyaset ve yönetim prensiplerinin temelde aynı olduğu, partiler arasında yalnızca ekonomi-politik konusunda ayrışmanın bulunduğu yorumlarıyla da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Ayrıca, bu hususta yapılan yorumların Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren şekillenen dış politikasını da kapsadığını, iki parti arasında bu açıdan bir ayrım bulunmadığının da altının çizildiğini görmekteyiz (TDA/502/3764763, TDA/525/5843888, TDA/540/12698692, TDA/534/5406265, BDOFA IV-B-3: 426-430).

İngiltere ise, iki parti arası farklıklar konusunda, diğer ölkelerden farklı olarak, birkaç hususu daha bahis konusu yapmaktadır. DP'nin yeni kurulduğu dönemde, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan Peterson, Dışişleri Bakanı Bevin'e gönderdiği raporda, Kemalizm'e ve Kemalizm'in altı ilkesine sadık olan partinin CHP'den tek önemli farkını özel teşebbüsün arttırılması ve devletçiliğin zayıflatılması vurgusu olarak tanımlamakta ve Türkiye'nin içerisinden çıktığı parti kadar vatansever ve Kemalist ikinci bir partiye sahip olduğu yorumunu yapmaktaydı (BDOFA IV-B-1: 18-19). Fakat Peterson'ın ardından Ankara'ya atanan yeni Büyükelçi D. Kelly'nin yorumlarının farklı olduğunu görmekteyiz. D. Kelly, Bevin'e gönderdiği raporlarda, DP'nin muhafazakâr, aşırı sağcı ve gerici eğilimleri olabileceğinden şüphelenmekte olduğunu ve bu noktalarda CHP'den farklılaşmaya başladığını belirtmektedir (BDOFA IV-B-1:107). Yeni Büyükelçi bu hususta Başbakan Saracoğlu'yla dahi görüşme yapmış ve Başbakana DP içerisinde Atatürk'e yapılan erken muhalefete karşılaştırılabilecek ölçüde bir dinsel hareketin canlanma ihtimali olup olmadığını sormuştur. Buna karşın, Saracoğlu ise DP'nin CHP'ye göre, daha sağ kanatta yer aldığının kesinlikle doğru olduğunu belirtmiş; fakat bununla birlikte parti içerisinde gerici olarak nitelendirilebilecek bir eğilimin pek göze çarpmadığını, bahsi geçen

eğilimin daha küçük muhalefet grubu olan MKP’de mevcut olduğunu söylemiştir (BDOFA IV-B-1: 111-112).

Sovyet Rusya ise, liderliğini Celal Bayar’ın üstlendiğı muhalefet partisini endişeyle karşılamıştır. Sovyet Rusya’nın Ankara Büyükelçiliğinin hazırladığı raporlarda “büyük burjuvanın projesi”, “Batı’nın adamı” (Hassanlı 2011: 250) olarak anılan Bayar’ın siyasete atılması, Türkiye’nin Batı’ya entegrasyonunu kuvvetlendirme politikasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Hassanlı 2011: 223). Bunların dışında, CHP ve DP arasındaki farklılıklarla ilişkin Sovyet Rusya’nın bakış açısı da Batı kamuoyuyla büyük ölçüde uyumdadır. Moskova Basın Ataşeliğinden ve Moskova Büyükelçiliğinden gelen raporlarda, Sovyet Rusya kamuoyunda DP’nin liberal eğilimine atıf yapılmakla beraber iki partinin temelde benzer prensiplere sahip olduğunun konuşulmakta olduğu belirtilmektedir (TDA/964/18849, TDA/4023/1772864). Bununla beraber, Rus kamuoyu, DP’nin dış politika alanında CHP’ye yaklaştığının ve Sovyet Rusya’yla dostluk siyasetinin karşısında yer alan Saracoğlu’nun dış politika prensiplerini tasvip ettiğinin de farkındadır (TDA/4023/17728641).

Seçim sürecinde Türkiye’deki basın durumu ve basına getirilen kısıtlamalarla gazete kapatma uygulamaları da uluslararası alanda dikkat çekmiştir. Örneğin, dönemin ABD Basın Ataşesi Demon, Basın Yayın Umum Müdürü Nedim Veysel ile yaptığı görüşmede, bir taraftan demokrasiyi ve basın serbestini ilan ederken diğer taraftan gazete kapatmaya teşebbüs edilmesi üzerine, ABD basınının Türkiye’deki seçim sürecinin demokratik niteliğine dair lisanlarını değiştirdiklerini belirtmektedir. Bahsi geçen görüşmede, Demon, Amerikalı gazetecilerin seçim hürriyetine bu kadar ehemmiyet vermelerinin Rusya’yı çevreleyen memleketlerde tam bir demokrasinin tesisi gayesinden ve Rusya endişesinden kaynaklandığını (TDA/2303/4862684) belirtmesi ise konumuz açısından ayrıca anlamlıdır.

Fransız ve Rus kamuoyunda da, Türk hükümetinin radyoyu, haber alma servislerini ve birçok gazeteyi CHP’nin emrine tahsis ettiğine ve muhalif basına baskı ve zor kullanıldığına yönelik eleştirilere sıkça rastlanmaktadır (TDA/525/5845640, TDA/525/5844609, TDA/964/18874). Bunun yanı sıra Rus basını, CHP İstanbul İl Başkanı Alaattin Tiridoğlu’nun gazete yazarlarını yanına çağırarak kendilerinden seçimlerde CHP’yi destekleyeceklerine dair yazılı taahhütname aldığını iddia etmektedir (TDA/964/18874).

Bu hususta sadece İngiliz parlamenter Philips Price'ın Manchester Guardian'da yayınlanan makalesinde farklı bir yaklaşıma rastlamaktayız. İngiliz parlamenter, "Demokrasiye Doğru Giden Modern Türkiye Cumhuriyeti" başlıklı makalesinde, basın özgürlüğü meselesi de dâhil olmak üzere Türkiye'deki seçim sürecine ilişkin tartışmalı bütün hususları, dikkat çekici ölçüde olumlu değerlendirmiştir. Price'a göre; Türkiye'de, muhalefet gazetelerinin birçoğu dâhili meseleler üzerinde kuvvetli tenkitlerde bulunmaktadır. Bu dönemde Yugoslavya ve Bulgaristan gibi Balkan ülkelerinde, hiçbir matbuat muhalefetinin mevcut olmadığının altını çizen Price'a göre, Türkiye'de belirli sınırlar dâhilinde tenkit hareketlerinin teşvik edilmesi, Türkiye'nin bölgede Batı demokrasilerine en yakın ülke olduğunu kanıtlamaktadır (TDA/534/5406265).

Türkiye'deki seçim sürecine ilişkin uluslararası kamuoyunun ilgisini çeken bir diğer husus ise İsmet İnönü'nün seçim sürecinde oynadığı roldür. İnönü özellikle Batı kamuoyu tarafından, aldığı kararla övgüye mazhar olmuş ve Batı basınında yer alan haberlerde, Türkiye'yi böylesi kritik bir dönemde harici tazyike karşı birleştiren önder olarak yer almıştır (TDA/502/3764708). Fakat bunun yanı sıra, Büyükelçilik raporlarında İnönü'nün, seçim mücadelesindeki bazı tutumları eleştirilere konu olmuştur. Bu bağlamda, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Kelly'nin, 3 Temmuz 1946'da Dışışleri Bakanı Bevin'e gönderdiği raporundaki değerlendirme özellikle önemlidir. Raporla tüm ulusu temsil etmesi gereken Cumhurbaşkanının otoritesini bir parti yönünde kullandığının ve böylelikle diğer partileri zor bir durumda bıraktığının altı çizilmiş ve DP'nin bu duruma ilişkin eleştirileriyle "şimdiye dek Türk milletine liderlik edebilecek yegâne politik figür olan Cumhurbaşkanının pozisyonunun anormalliğinin de ilk defa tartışılmaya açıldığı" (BDO-FA-IV-B-1: 117-120) belirtilmiştir.

Seçim sürecine dair uluslararası kamuoyunun ilgisini çeken bir diğer konu da halk nezdinde büyük prestij sahibi, Mareşal Fevzi Çakmak'ın DP listesinden bağımsız aday olarak seçime katılmasıdır. Bu dönemde, Çakmak uluslararası kamuoyu tarafından, İnönü'nün rakibi, halefi ve DP'nin en önemli kozu olarak değerlendirilmiştir (BDO-IV-B-1: 117-120, TDA/540/12698632, TDA/503/178493).

Seçimlere dair ülke dışındaki değerlendirmelerin bir diğer ilgi çekici tarafı da seçim tahminleriyle partilerin bu süreçteki avantaj ve dezavantajlarına

dair yorumlardır. ABD, İngiltere, Fransa ve İsviçre’de, Atatürk tarafından kurulmuş olması, ülkeyi zor durumlardan kurtarmış olması ve çok iyi teşkilatlanmış olması sebebiyle CHP’nin seçimden lider çıkacağı, bununla beraber yeni partiler arasında bu partiyle boy ölçüşebilecek ve hükümetin siyasetini kontrol edebilecek tek partinin de DP olduğu yorumlarına sık sık rastlanmaktadır. Ayrıca, hükümeti demokrasinin serbestçe gelişimine mâni olmakla itham eden ve iktisadi hürriyet taraftarı olan DP’nin özellikle ekonomi politik prensibinden dolayı şehirlerde etkinlik göstereceği hemen her ülkenin kamuoyu tarafından paylaşılan bir değerlendirmedir (TDA/502/3764763, TDA/540/12698604, TDA/525/5845640).

Bu değerlendirmelere ek olarak dönemin İngiliz Büyükelçisi seçim öncesi Türkiye’deki duruma dair hazırladığı raporunda, seçimlere yaygın bir dış tehdit korkusu altında gidildiğini, hükümetin bunu seçim politikasında iyi bir koz olarak kullandığını dile getirmekte ve bu durumun seçimde CHP’nin lehine işleyeceğini belirtmektedir. Ayrıca Büyükelçi, mevcut durumda kimsenin bir muhalefet zaferi beklemediğini de sözlerine eklerken, kendisinin DP kadrolarının Türkiye’nin iç ve dış politika açısından içerisinde bulunduğu kritik süreçte mevcut hükümetin yerini doldurabilecek yetkinlikte olmadığını düşündüğünün altını çizmektedir (BDOFA-IV-B-1: 117-120). Büyükelçiye göre, mevcut koşullar, ‘dere geçerken at değiştirilmez’ prensibine iyi bir örnek oluşturmaktadır ve Türkiye’de, parlamento etkin bir muhalefetle güçlendirilirken bunun ilerisine gidilip DP liderlerinin mevcut hükümetin yerini alması Türkiye’nin müttefiklerinin endişeyle izleyeceği bir olasılıktır (BDOFA-IV-B-1: 117-120, Babaoğlu 2017:396).

İngiltere Büyükelçisinin dış tehdit korkusunun CHP tarafından seçim propagandasında kullanıldığı değerlendirilmesinin, Sovyet Rusya tarafından da paylaşıldığını görmekteyiz. Sovyet Büyükelçisine göre, CHP’nin, seçim kampanyası neredeyse tamamen Sovyet Rusya karşısı propaganda üzerine bina edilmiştir ve halk “Bolşevik tehdidiyle korkutulmuştur” (Hassanlı 2011: 225).

Batı kamuoyunun seçim tahminlerinde de birleştiğini görmekteyiz. Genel tahmin, DP’nin ekonomi siyasetinden ötürü tüccarlardan (BDOFA IV-B-1: 111-112) ve nüfuz sahibi iş çevrelerinden (BDOFA IV-B-3: 426-430), oy olarak şehirlerde, sahil şeridinde ve özellikle de Türkiye’nin güney batısında (BDOFA IV-B-1:107) çoğunluğu elde etmesi, ülkenin en ücra yerlerine

kadar teşkilatlanmış durumda olan CHP'nin, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Kurtuluş Savaşı kahramanı ve Atatürk'ün varisi olma özelliklerinin de etkisiyle kırsal alanda güçlü olacağı yönündedir. Ayrıca Batı kamuoyu yeni kurulmuş bir parti olan DP'nin mecliste çoğunluğu ele geçirmesini beklememekte; 50-100 arasında değişen milletvekili sayısı ile ciddiye alınması gereken bir muhalefet partisi işlevi yürüteceğini ön görmekte ve bu durumu önemli bir başarı olarak değerlendirilmektedir (TDA / 502 / 3764763, TDA / 540 / 12698604, TDA / 525 / 5844542, TDA / 540 / 12698692, TDA / 540 / 12698632).

Batı kamuoyunda yaygın olan sayısal seçim tahminlerine Sovyet Rusya'ya ilişkin incelenen belgelerde rastlanmamıştır. Bununla beraber, Ankara'daki Sovyet Büyükelçiliği'nin Mayıs 1946'da Moskova'ya gönderdiği raporda, DP'nin yükselişinin devam ettiği ve partinin CHP'yle rekabet edebilir duruma geldiği belirtilmektedir (Hassanlı 2011: 224).

Seçim ve seçim tartışmalarına ilişkin değerlendirmeler

Yukarıda da belirtildiği üzere, 1946 seçimleri, Cumhuriyet döneminde ilk defa olarak birden fazla partinin yer alması ve tek dereceli olması nedeniyle, Batılı hükümetler ve kamuoyu tarafından demokrasi yolunda atılmış kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir. ABD, İngiltere, Fransa ve İsviçre'nin, seçimlere ilişkin yorumları genelde, Türkiye'nin ilk defa hakiki bir seçim tecrübesi yaşadığı, bunun demokrasiye ivme kazandıracığı ve Türk siyasal sisteminin Batı demokrasileri modeline yaklaşacağı yönündedir. Yorumlarda, seçimleri kimin kazandığından ziyade 1923 sonrası Türk siyasal sisteminde ilk defa tek parti devletinin dışına çıkmış olmasının önemi üzerinde durulmakta, bu durumun seçimi kimin kazandığından önce geldiğinin altı çizilmektedir (TDA/502/3764813, TDA/540/12698651, TDA/525/5845640, TDA/540/12698692, TDA/502/3764708, TDA/540/12698737, BDO-IV-B-1: 117-120, BDOFA IV-B-1: 18-19).

Batı kamuoyunun değerlendirmelerinde dikkat çeken bir diğer ortak nokta da, 1946 öncesi dönemin genellikle, otoriter bir dönem olarak yorumlanması, akabinde ise kontrollü bir dille bahsi geçen sürecin anlamlandırılmaya çalışılmasıdır. Örneğin, ABD'de yayınlanan Star Gazetesi, tek parti dönemini "yarı-diktatörlük" olarak adlandırmakta, ardından ise, Atatürk'ün işin başından itibaren, zamanla muhalefet partilerinin doğacağını gördüğünün altını çizmektedir (TDA/502/3764763).

Türkiye'nin şimdiye kadarki siyasal yapısında “inkâr edilemez surette otoriter ve totaliter temayüller” bulunduğunun altını çizen İsviçre basını da bu duruma, Batılılaşmayı kararlaştıran Türkiye'yi karşı ihtilalden koruyacak bir yol olarak başvurulduğunu belirtmekte ve Atatürk'ün bir liberal partinin teşkiline müsaade ederek sistemi yumuşatmaya teşebbüs ettiğinin altını çizerek SCF tecrübesine atıf yapmaktadır (TDA/540/12698737, TDA/540/12698604).

Fransız basınında ise tek parti sistemi ve otoriterlik değerlendirmeleri, Rusya karşılaştırması üzerinden sunulmaktadır. Epoque gazetesi, Atatürk ile Çar. I. Petro arasında benzerlik kuran bir yaklaşımla, Atatürk'ün I. Petro'nun yaptığı yeniliklerin benzerlerini Türkiye'de uygulamaya soktuğunu, çabalarının parti mücadelelerine kurban gitmemesi için de tek parti sistemini elzem gördüğünü belirtmektedir (TDA/525/5844542). Mode gazetesinin, seçimlere dair yorumu ise daha güncel bir Rus yönetimi benzerliğine atıf yapmaktadır. Gazete önceki seçimlerin totaliter plebisitleri andırıldığını ve Türkiye'nin komşusu Sovyetlerinkine oldukça benzediğini belirtmekte ve Batı Avrupa sistemine yaklaşan seçimleri bu sebeple, Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir (TDA/525/5843888).

İngiliz parlamenter Price'in, makalesinde ise, tek parti sisteminin eleştirisinin döneminin uluslararası siyasetinin bir yansıması olarak ve İngiltere'nin dış politika önceliklerini işaret eden bir biçimde Türkiye ve Balkan devletleri karşılaştırması üzerinden yapıldığını görmekteyiz. Mareşal Tito, Dimitroff ve İsmet İnönü'nün en ön safta gelen şahsiyetler olduğu, Yugoslavya, Bulgaristan ve Türkiye'de icra kuvvetlerine olağanüstü yetkiler verilmesini eleştiren Price, Türkiye'nin bu iki devletten Temmuz 1946 itibarıyla açıkça farklılaştığının altını çizmektedir. Yazar, Türkiye'nin şimdiye kadar yürüttüğü “müfekkirlere ve askerler sınıfının kontrolünde otoriter idare sisteminden” ayrılarak Batı demokrasilerindeki gibi parlamenter bir hükümete doğru gitmekte olduğunu belirtmekte ve dönemin Başbakanı Recep Peker'in kendisine şöyle dediğini belirtmektedir: “Sizin demokrasi şeklinizi elde etmeye çalışıyoruz. Bu yolda henüz tamamıyla muvaffak olmamış bulunuyorsak [da] gayemiz tam manasıyla bu hedefe varmak olduğuna şüphe etmeyin” (TDA/534/5406265).

Bunun yanı sıra, seçimlere ilişkin, ABD ve İngiltere kamuoyunda çok fazla öne çıkmayan bir eleştiriye Fransa ve İsviçre basınında rastlamaktayız. Fransa'da *Mode*, İsviçre'de, "Gazette de Lausanne" ve *Journal de Geneve*, seçimlere komünistlerle sosyalistlerin girmesine müsaade edilmediğinin altını çizerek, sınırlı muhalefet prensibi sebebiyle Türkiye'de, Batı prensiplerine uygun tam bir demokrasiden bahsetmek için henüz erken olduğu yorumunu yapmaktadır (TDA/540/12698604, TDA/540/12698632, TDA/525/5843888).

Seçimlere ilişkin Sovyet kamuoyuna bakıldığında ise sürecin tamamen olumsuz bir zaviyeden ele alındığını görmekteyiz. Başta Moskova radyosu olmak üzere bir bütün olarak Sovyet basını seçimleri "göstermelik bir siyasi manevra" olarak değerlendirmektedir. Moskova basınında bu yorumun, genel olarak dört temel üzerine bina edildiğini görmekteyiz.

Bunlardan ilkinin seçim sürecinde Türk basınının durumu oluşturmaktadır. Örneğin *İzvestiya* gazetesi, Türkiye'de ve dünyada bazı çevrelerin, seçimler münasebetiyle Türk demokrasisini göklere çıkardığını hâlbuki gerçek durumun bambaşka olduğunu öne sürmekte ve Tan, *Yeni Sabah* ve *La Turquie* gibi muhalif gazetelere yönelik girişilen hareketleri bu düşüncesinin kanıtı olarak sunmaktadır. Zira gazeteye göre, bahsi geçen gazete binalarının yıkıldığı ve yazarlarının tevkif edildiği vakitten henüz birkaç ay geçmişken salt seçimlerin yapılabilmüş olması nedeniyle Türkiye'de demokrasi yolunda ilerleme olduğunu iddia etmek mümkün değildir (TDA/964/18874).

Diğer taraftan Rus basını, 31 Mayıs tarihinde gerçekleşen belediye seçimlerinin de Türkiye'de demokrasiye doğru bir ilerlemeden bahsedilemeyeceğini kanıtladığını öne sürmektedir. Belediye seçimleri esnasında birçok bölgede hükümet makamlarının tehdit ve hükümet nüfuzunu suiistimal etmek suretiyle seçmenlere baskı uyguladığını ileri süren Rus basını, bazı milletvekillerinin bu konunun araştırılmasına ilişkin taleplerinin reddedildiğinin de altını çizmektedir (TDA/964/18874).

Diğer taraftan yeni partilerin kurulması ve bu partilerin serbestçe hareket edebilmesi için yapılan değişikliğin yeterli olmadığını belirten Sovyet basınına göre, bu süreçte açılıp henüz üzerinden çok vakit geçmemişken kapatılan ve seçimlere katılamayan sol eğilimli partiler buna örnektir (TDA/571/9336605).

Seçimlere yönelik Sovyet basınının öne sürdüğü en son ve belki de en önemli eleştiri, yeni kanunun gizli oy uygulamasına imkân tanımamasıdır. Bu durumu, Türk demokrasisinin iç yüzü olarak değerlendiren Sovyet basınında ilgili dönemde “gizli rey: işte Türk demokrasisinin iç yüzü”, gibi yazı ve manşetlere sıkça rastlanmaktadır (TDA/964/18874).

Seçimlerin uluslararası alanda dikkat çeken bir diğer tarafı da sürece ilişkin tartışmalar ve meşruiyet konusudur. Washington Büyükelçiliğinden gelen raporda, seçimlerin ABD basınında ve kamuoyunda genel olarak olumlu bir değerlendirmeye tabi tutulduğunun altı çizilmektedir. Rapora göre ABD basınında seçimlere ilişkin muhalefetin eleştirilerine yer verilmekle beraber genel olarak yapılan yorumlar olumlu bir mahiyet taşımaktadır ve “İnönü’nün muhalefet partilerine seçimlerde CHP’yle rekabete girmek müsaadesi vererek Türkiye’yi harici tazyike karşı birleştirdiği” hususuna özellikle vurgu yapılmaktadır (TDA/502/3764708). Ayrıca Newsweek’in İstanbul muhabiri Knickerbocker’in eğer bir sahtekârlık olduysa seçim mekanizmasının üst seviyelerinde olmuş olabileceği, özellikle İstanbul bölgesindeki kendi gözlemlerinin bu iddianın aksi yönünde olduğu değerlendirmesi de ABD basınında yer almıştır (TDA/502/3764813).

Fransız basını ise Celal Bayar ve Mareşal Çakmak’ın seçimlere olan itirazlarına yer vermiştir. Matın gazetesi, Bayar’ın serbest “seçim bahis mevzuu değildir. Biz seçimlere milli bir vazife olduğu için iştirak ediyoruz” yolundaki bir demecini yayınlarken (TDA/525/5844542), 26 Temmuz tarihli France Soir’da, hükümetin CHP’yi bütün vasıtalarıyla desteklediğini belirttikten sonra, Mareşal Çakmak’ın “milletin iradesine saygı gösterilmemiştir” demesine atıf yapmıştır (TDA/525/5845640).

25.7.1946 tarihli Manchester Guardian Gazetesi ise, DP’nin CHP’yi, hükümet otoritesini kullanarak oyları kendi lehine tezahür ettirmek için her hileye başvurmakla, itham ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, 25.7.1946’da Londra Basın Ataşeliğinden gelen raporda, Londra basınının genel olarak “Ruslar tazyik kullanıldığını iddia ediyorlar” başlığını tercih ettiği belirtilmektedir (TDA/534/6025864).

İngiltere büyükelçiliğinin raporlarına baktığımızda ise, seçim sürecine ilişkin İngiliz basınına oranla, tartışmalar hakkında daha fazla bilgi ve yorum içeren bir üslupla karşılaşmaktayız. Dönemin Ankara Büyükelçisi Kelly,

CHP ve DP'nin etkinliklerini değerlendirmek ve bir öngöründe bulunmak için hazırladığı raporuna, tek dereceli seçime geçiş düzenlemesinin, "birçoğu ortaçağa ait sosyal koşullarda yaşayan Türk insanına İngiliz ve Amerikan vatandaşlarının üstlendiği tüm seçim sorumluluğunu yüklemekte" olduğunu belirterek başlamaktadır. Hükümetin oy mekanizmasını ve seçimi hile ve aksaklık olmadan yürütülebilme ihtimalini, bir diğer ifadeyle teoride Batı demokrasilerine yaklaşan sistemin pratikteki işlerliğini sorgulayan Büyükelçi, bu şartlar altında, yerel kamu otoritesini kontrol eden hükümet taraftarlarının, genellikle partili olan vali, belediye başkanı ve köy muhtarlarının seçimleri düzenleyen teorik hükümlere pek fazla riayet edeceğini düşünmediğini belirtmektedir. Büyükelçiye göre, oy sandıklarının seçim merkezlerinde yerel otoritelerin kontrolü altında bir süre tutulacak olması da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Diğer taraftan Büyükelçi, dönemin İçişleri Bakanlığı tarafından valilere, kaymakamlara, belediye başkanlarına ve hatta muhtarlara gizli bir genelge yollanarak, sadece Cumhurbaşkanı İnönü ve CHP'nin Sovyet taleplerine karşı koyabileceğinin, Sovyetler tarafından DP'ye arka çıkıldığının ve Türkiye'nin müttefiklerinin Celal Bayar ve partisine güvenmediğinin vurgulandığını, düşünmektedir (BDO-IV-B-1: 117-120).

İngiliz Büyükelçiliğinin sene sonunda hazırladığı yıllık raporda ise, seçimlerde bazı antidemokratik olayların tespit edildiği, polis müdahalelerinin vuku bulduğu ve sonuçların değiştirildiğine dair kuşkuvarın olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber raporda bahsi geçen uygulamalara başvurulmasının sonucu pek fazla etkilemediği belirtilmekte ve "yoktan yere muhalefete ve dışarıdaki düşman propagandaya meydan verildiği" yorumu yapılmaktadır (BDOFA IV-B-3: 426-430).

Moskova Basın Ataşeliğinden gelen raporlarda ise, başta Moskova Radyosu olmak üzere tüm Sovyet Rusya basınının Türk hükümetinin seçimlerin arifesinde seçmenlere tesir edebilmek için tedhiş ve tazyiki alabildiğinde arttırdığı, polis ve jandarma kuvvetlerinin vilayet ve köylerde yoğun baskı uyguladığı ve halkı seçim öncesi korku ve paniğe sürüklediği haberleriyle dolu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bahsi geçen haberlerde bunların neticesinde birçok DP üyesinin mağdur olduğu, tevkif edildiği ve hatta hükümete muhalif bazı kimselerin katledildiğine şahit olunduğu yazmaktadır (TDA/964/18874, TDA/964/18857, TDA/964/18843).

Seçmenlere baskı ve zor kullanılmasının yanı sıra seçime dair usulsüzlük ve hile iddialarının, hem Ankara'daki Sovyet Rusya Büyükelçiliği'nin Moskova'ya gönderdiği raporlarda (Hassanlı 2011: 225) hem de Sovyet Rusya basınında sıkça yer aldığını görmekteyiz. Örneğin, bu bağlamda DP müessesilerinin İstanbul'un birçok bölgesinde seçim listelerini kontrol etmeden edildikleri belirtilmekte ve hükümet makamlarının süreç içerisinde her türlü usulsüz yola başvurmaktan geri durmadıkları, hatta seçim sürecinde tüm hükümet mekanizmasının demokrasiye karşı çalıştığı yorumu yapılmaktadır (TDA/2752/13866667, TDA/964/18857, TDA/964/18845). Tüm Sovyet basınında yaygın olan bu kanaat neticesinde seçim sürecine dair yapılan haberlerde, "Türk basını ve seçimleri: yapılan sahtekarlık" ve "22 Temmuz'da doğması beklenen Türk demokrasisi doğmadan öldü" tarzında manşetlere sıkça rastlanmaktadır (TDA/964/18845).

CHP ve DP'nin Soğuk Savaş'ı

Seçimlerin en çok tartışılan yönü olan meşruiyeti konusunun ülke dışında nasıl ele alındığına dair, incelenen evrak bağlamında ileri sürebileceğimiz ilk değerlendirme, süreç içerisinde vuku bulan hükümet baskılarının, seçmen iradesinin sandığa yansımadağı eleştirilerinin ve açıklanan sonuçlara dair tartışmaların çalışma içerisinde ele alınan bütün ülke kamuoylarında veya ülke merkezlerine gönderilen elçi raporlarında yer aldığı ve seçimlere dair bazı problemlerin olduğunun hemen herkesçe kabul edildiğidir. Bunun yanı sıra ülkelerin, Türkiye'yle kurduğu ilişkiye göre, basınlarında yer alan anlatım dili, seçilen örnekler ve yazının genel havası, bir diğer ifadeyle tarih yazımı önemli ölçüde değişmektedir.

Bu bağlamda, ilk göze çarpan husus Batı kamuoyunun bilhassa da İngiltere ve ABD'nin seçim problemleri konusunda münferit olaylara ve bu husustaki değerlendirmelere yer vermektense, genellikle muhalefetin beyanatlarına yer vermeyi, bir diğer ifadeyle beyanatı verene atıf yaparak DP liderlerinin görüşlerini alıntıladağı, Sovyet Rusya basınıının ise sistematik olarak ve ayrıntılı bir biçimde seçim sürecinde yaşanan olaylara yer verdiği ve bunlar üzerinde geniş yorumlarda bulunduğuudur. Bu noktada, seçimlerin, seçim tarihinin belirlenmesinden, adaylarla ilgili tartışmalara, propaganda sürecinde kamu gücünün kullanılmasından, açık oy gizli sayıma kadar birçok açıdan Türkiye'nin en tartışmalı seçimlerden biri olarak kabul edilmesine rağmen demokratik ilkelerle bağdaşmayan bu hususların İngiltere ve ABD

basınında sadece muhalefetin iddiaları olarak yer almış olması dikkat çekici bir husustur.

Batı kamuoyu tarafından inşa edilen metinler çok partili hayata geçişin Türkiye'nin Batı'ya eklememesi yolunda taşıdığı önemin altını çizirken, seçim problemlerini ikinci plana atan bir yazım üslubu tercih etmişlerdir. Hatta kullanılan bu dil sebebiyle, DP liderlerinin, özellikle de Köprülü ve Menderes'in, Britanya basınına çok öfkeli oldukları ve dönemin İngiltere Büyükelçisine "Majestelerinin hükümetinin CHP'yle özdeşleştiği" eleştirilerini yönelttikleri incelenen belgelerde görülmüştür (BDOFA-IV-B-1:176-177).

Türkiye'nin ilk çok partili seçimleri, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemeye karar verdiği Truman doktrinin ilanının yaklaşık sekiz ay öncesinde, Batı kampında İngiltere'nin ön planda olduğu ve Ortadoğu'daki siyasetini ve çıkarlarını henüz ABD'ye devretmediği bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu durum, çalışma içerisinde incelenen belgelerde görülen İngiliz hassasiyetini açıklamaktadır. Aslına bakılırsa İngiltere hükümeti ve İngiliz Büyükelçiliğiyle DP arasında mevcut dönemde oluşan ve yukarıda bahsi geçen sorunların da temelinde bu yatmaktadır. Gerek Büyükelçinin raporlarında gerekse İngiliz basının kamuoyu oluşturma tarzında gözlemlenen CHP desteği de bundandır. Zira yukarıda da belirtildiği üzere, dönemin Büyükelçisi, DP'yi mevcut koşullarda Türkiye'yi yönetmeye ehil görmediğini, defalarca belirtmektedir. Hatta 3.7.1946 tarihli raporunda açıkça, Türkiye'de, parlamento etkin bir muhalefetle güçlendirilip sistem "demokrasi bloğu"na yakınlaştırılmışken, bunun ilerisine gidilip DP'nin mevcut hükümetin yerini almasını bir nevi kumar olarak değerlendirmekteydi. İngiltere'nin bu tavrı, "şark için iyidir", "doğu için bu kadarı kâfi" (bon pour l'orient) anlayışının yanı sıra reel politığe ve uluslararası güç dengelerine de dayanmaktadır. Belli ki İngiltere Soğuk Savaşın başlangıcında, Rusya'ya karşı ittifaka girişmekte olduğu mevcut yönetimin devamını kendisi için daha güvenli bir alan olarak da görmektedir. Zira çalışma içerisinde incelenen İngiliz raporlarında bu görüş açıkça ortaya konulmaktadır.

Seçim sürecinde İngiliz yorumunun tam karşısında ise, dönemin uluslararası güç dengesine uygun bir biçimde Sovyet Rusya yer almıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Sovyet Rusya'nın seçim sürecinde tercih ettiği üslup, dikkat çekici boyutlarda olumsuzdur ve Türkiye'de çok partili hayata geçişin taşıdığı tarihsel öneme hiçbir vurgu yapılmaksızın tamamen seçim problemlerine

rine odaklanmıştır. Hatta Rus basının seçim sürecinde yürüttüğü bu şiddetli antipropaganda diğer ülkelerin dahi dikkatini çekmiştir. ABD, İngiltere ve Fransa'da Türk seçimlerine dair yer alan yazılarda Rusya'nın seçim sürecinde başta Moskova Radyosu olmak üzere Rus basını ve kamuoyu üzerinden yürüttüğü baskının psikolojik savaş boyutlarına ulaştığı yorumlarına sıkça rastlanmaktadır (TDA/534/5406265, TDA/525/5843888). Rusya'nın bu tutumu seçim sürecinde, Rusya'nın DP'ye arka çıktığı, hatta Rusya ve DP arasında zımni bir ittifak olduğu iddialarını beraberinde getirmiştir. Örneğin, Hüseyin Cahit Yalçın yönetimindeki Tanin Gazetesi'nin bu konudaki değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Gazete, Rus radyosunun Türkçe yayınlarını referans göstererek, "Bolşevikler Maskeyi Yüzlerinden Attılar" "Demokrat Partisini Cevap Vermeye Davet Ediyoruz" gibi manşetleri sık sık kullanmış ve devamında şu yorumlarda bulunmuştur:

Vatandaş! Moskofların radyolarında Türkçe olarak söylediklerini oku ve düşün! Memleketi onlardan kurtarmayı dış siyasetinin en birinci düsturu bilen Halk Partisi'nin etrafında toplan! Vatani Vazifen budur! "Memleketin içinde Türk vatanını Moskofların nüfuz ve himayesi altına koymak fikrine kapılmış bedbahtlar yahut Bolşeviklerin talimatı altında hareket eden sefiller varsa bunlar artık belli olmalıdır. (*Tanin*, 13 Temmuz 1946)

18 Temmuz tarihli nüshada ise; Hüseyin Cahit doğrudan Rus Hükümetinin Demokrat Parti'yi desteklediğini ifade etmiştir (*Tanin*, 18 Temmuz 1946).

Yukarıda gördüğümüz üzere Türkiye'deki çok partili siyasal hayata geçiş Sovyet Rusya tarafından ilk başta "istenmeyen" bir hükümetin yerini "dost" bir hükümetin alabilme ihtimaliyle heyecanla karşılanmıştır. Fakat elimizdeki veriler bunun ötesine geçip, Sovyet Rusya'nın DP'yle ittifaka giriştiğini söylemek için kâfi değildir. Kaldı ki, DP'nin bünyesinde barındırdığı isimler ve siyasal görüşlerinin, Sovyet Rusya tarafından endişeyle karşılandığı da bilinmektedir. Bu bağlamda, Sovyet Rusya'nın tutumunu ilk etapta, 1945 yılından beri Türkiye ve Türk hükümeti üzerinde kurmaya çalıştığı baskı ve yıpratma siyasetinin bir uzantısı olarak değerlendirebiliriz. Bunun yanı sıra, nasıl ki İngiltere ve ABD'de seçimlere dair oluşan bakış açısının ardında, Soğuk Savaşın eşiğinde ittifak içerisinde girilen tarafı yıpratmama ve -belki de zımni olarak destekleme- stratejisi yatıyorsa Sovyet Rusya'nın bakış açısının ardında da tam aksine Batı'yla ittifak içerisine giren ve kendi taleple-

rine böylelikle karşı durmaya çalışan tarafı yıpratma stratejisinin yattığı da düşünülebilir. Bu konuda Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'in yorumu ise, Rusya'nın maksadının Türkiye'yi İngiltere ile ittifaktan ayırmak ve bu amaç için bir ilk adım olarak İnönü, Saracoğlu ve General Orbay'ı siyasal hayatın dışına itmek olduğu yönündedir. Ayrıca Sarper'e göre Sovyet propagandası daha zayıf, daha az tecrübeli ve dolayısıyla sindirilmesi daha kolay bir hükümetin tesis edilmesine matuftur. Zira Sovyetlerin asıl hedefi, dünyanın birçok bölgesindeki hükümetlerle tesis ettiği bir biçimde yakın bir ittifak üzerinden nüfuz kurma politikasıdır (BDOFA-IV-B-1: 157-158).

Moskova'nın bu tutumunun neticelerine baktığımızda ise, sonucun hedeflenenin aksine bir yönde geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, Moskova'nın yayınları ve seçimlere ilişkin tutumu ülke içerisinde ciddi bir öfkenin oluşmasını beraberinde getirmiş, muhalefet de dâhil olmak üzere tüm Türk basını bu durumu ülkenin iç işlerine bariz bir karışma olarak değerlendirmiş ve ülke içerisindeki Rusya karşıtlığı böylelikle daha da artmıştır (BDOFA-IV-B-1: 157-158). Bu çerçevede İngiliz Büyükelçisi'nin, ülke içerisindeki Rus karşıtlığından dolayı, Sovyet Rusya'nın tutumunun DP'ye, aslında hiçbir fayda sağlamadığına aksine zararının dokunduğuna ve DP'nin muhaliflerine karşı propaganda imkânı sunduğuna dair yaptığı değerlendirme de anlamlıdır (BDOFA IV-B-3: 426-430).

Sonuç

Türkiye'de çok partili siyasal hayatın başlangıcı olarak kabul edilen 1946 seçimleri Türk demokrasi tarihindeki en önemli ve en tartışmalı seçimlerden biridir. Bir yandan çok partili demokrasi sürecini başlatırken, diğer yandan eşit ve adil ortamda gerçekleşmemiş olması, baskı ve zorlamaların varlığı, açık oy gizli sayım tanımlamasıyla özdeşleşmiş olması nedeniyle bu seçim, hem iç politikada ve hem de dış politikada birçok açıdan uzun süre gündemi meşgul etmiştir.

ABD'nin Moskova Büyükelçisi George Kennan'ın meşhur "uzun telgraf"ından altı ay, Churchill'in "demir perde indi" açıklamasını yapmasının üzerinden ise henüz beş ay geçmişken yapılan bu seçimler, uluslararası kamuoyunda, ilk sinyallerini veren Soğuk Savaş paradigması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple Türkiye içerisinde cereyan eden tartışmalar ve

seçimlerin meşruiyeti problemi uluslararası kamuoyunda ikincil bir öneme sahip olmuş, ölkeler seçim sürecini tamamen Türkiye'nin dış politikalarındaki yerine göre belirledikleri bir çerçeveden değerlendirmiştir.

Çalışma içerisinde incelenen arşiv kaynakları da, ölkelerin Türk siyasal hayatındaki bu mühim değişime yönelik tutumlarının sürecin başından itibaren kendi dış politika kaygıları etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Sürecin en başında, muhalefet partilerinin kurulmasına olanak sağlayan düzenlemeler, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren uygulanan sistemi otoriter olarak tanımlayan Batı devletleri tarafından, Türk siyasal sisteminin demokratikleşmesi yolunda atılmış oldukça önemli ve kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bahsi geçen değişiklik Sovyet Rusya tarafından ise, ilk etapta, bir süredir dış politikada sorunlu bir ilişki yürüttüğü Türk hükümetinin yerine “dost” bir hükümetin geçişini sağlayabilecek bir fırsat olarak görölmüştür. Bu noktada, seçim sisteminde değişiklik meydana getiren düzenlemenin sınırlı bir muhalefete izin vermesinin, Sovyet Rusya kamuoyunda şiddetli eleştiri konusu yapılırken İngiltere ve ABD kamuoyunda pek ses getirmemesi de dikkat çekicidir. Diğer taraftan, Sovyet Rusya hariç tüm uluslararası camianın, Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişi İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan itibaren uluslararası politika alanında yaşanan yalnızlık ve Sovyet tehditleri karşısında denge arayışı siyasetiyle ilişkilendiği görölmektedir.

Seçimlere katılan siyasal partilere ilişkin uluslararası alanda yapılan değerlendirmeler konusunda ilk göze çarpan unsur ise, seçim sürecine her ne kadar altı parti katılmış olsa da uluslararası camianın ilgisini CHP ve DP’ye yönlendiği ve MKP’nin ilk muhalefet partisi oluşunu çoğu zaman göz ardı ederek, bu rolü DP’ye biçtiğidir. DP; kurulduğu dönemde, Türkiye’de muhalefet partilerinin yer aldığı yeni siyasal hayatın teminatı olarak görölüp Batı tarafından sempatiyle karşılanmıştır. Sovyet Rusya ise, liderliğini “Batı’nın Adamı”, “Büyük Burjuvanın Projesi” olarak adlandırdığı Celal Bayar’ın üstlendiği partiye ilk etapta endişeyle yaklaşmıştır.

Seçim sürecinde CHP ve DP arası farkların neler olduğu konusu da uluslararası alanda epey ilgi çekmiştir. Bu bağlamda, Sovyet Rusya da dâhil olmak

üzere uluslararası kamuoyunda iki partinin, dış politika yönelimleri de dâhil olmak üzere, temelde benzer prensiplere sahip olduğunun sadece ekonomik yaklaşımlarının farklılaştığının altı çizilmiştir.

Seçimlere dair ülke dışındaki değerlendirmelerin bir diğer ilgi çekici tarafı da sonuçlara ilişkin tahminlerdir. ABD, İngiltere, Fransa ve İsviçre’de CHP’nin, özellikle kırsal alanda başarı göstererek seçimden lider çıkacağı, bununla beraber yeni partiler arasında bu partiyle boy ölçüşebilecek tek parti olarak gördükleri DP’nin, ekonomi-politik anlayışından dolayı şehirlerde, sahil şeridinde ve Türkiye’nin güney batısında etkinlik göstereceği düşüncesi hâkimdir. Bunun yanı sıra İngiltere ve Sovyet Rusya, seçimlere yaygın bir dış tehdit korkusu altında gidildiğini, hükümetin bu durumu seçim politikası çerçevesinde kullandığını dile getirmekte ve durumun seçimde CHP’nin lehine işleyeceğinin altının çizmektedir.

İncelenen belgelerde, seçimlere gidilirken Türkiye’deki basın durumunun ve basına getirilen kısıtlamalarla gazete kapatma uygulamalarının da uluslararası alanda eleştiri konusu olduğu görülmüştür.

Seçim sonuçlarına ilişkin ise, Batı kamuoyunda, yapılan yorumlarda, seçimleri kimin kazandığından ziyade 1923 sonrası Türk siyasal sisteminde ilk defa tek parti devletinin dışına çıkılmış olmasının önemi üzerinde durulduğunu, bu durumun seçimi kimin kazandığından ve seçim sürecinde ne yaşandığından önce geldiğinin vurgulandığını görmekteyiz. Örneğin, seçimlerin hemen ardından ABD basınında, seçimlerin “Türkiye’yi savaş sonrası otoriter kontrolün gönüllü olarak gevşediği tek ülke” yaptığı yorumları yer almıştır. Bu yorumlara göre, bölgesindeki diğer ülkeler “yüzlerini Rusya’ya ve Komünist diktatör yöntemlere çevirmişken” Türkiye yüzünü Batı’ya dönmüştür (TDA/502/3764813). İngiliz parlamenter Price’ın, çalışma içerisinde incelenen makalesindeki Balkan vurgusu ve Türkiye’yi sık sık Sovyet nüfuzunun yoğun olduğu Balkan ülkeleriyle karşılaştırması da tam olarak bu sebepten ileri gelmektedir.

Bu konuda tamamen olumsuz bir tavır takınan ülke ise, yine soğuk savaş paradigması çerçevesinde hareket eden, Sovyet Rusya olmuştur. Sovyet Rusya’ya göre, seçim sürecinde yaşanan meşruiyet problemleri, basına uygulanan baskı ve bilhassa da gizli oy prensibinin olmayışı 1946 seçim-

lerinin Türkiye’de demokratikleşme yolunda atılan bir adım olarak görülmemesi gerektiğinin başlıca sebepleridir. Moskova, seçimleri tamamen bir siyasi manevra ve göstermelik bir girişimden ibaret görmektedir.

Diğer taraftan, çalışma içerisinde incelenen belgeler, seçim sürecinin demokratik ilkelere uygun olmadığı konusunun da bütün ülke kamuoylarında ve/veya ülke merkezlerine gönderilen elçi raporlarında yer aldığını ortaya koymaktadır. Bu noktada, Batı demokrasileri arasında Fransa ve İsviçre’de seçim problemlerine daha fazla yer verilirken, İngiltere ve ABD’nin seçimlere ilişkin problemlerli alanları dikkat çekici ölçüde hayırhah yorumladığını görmekteyiz. Sovyet Rusya ise İngiltere ve ABD’nin takındığı tavrın tam aksini sergileyerek sadece seçim problemlerini ve seçimlerin meşruiyeti meselesini ön plana çıkarmış, hatta Türk siyasal hayatının içerisinde bulunduğu bu mühim değişim sürecini seçimlerin meşruiyeti problemi ve hükümetle yaşadığı sorunlara indirgemiş, Türkiye’de çok partili hayata geçişin taşıdığı değere hiç önem atfetmemiştir.

Boğazlardan üs ve Doğu Anadolu’dan toprak taleplerine ilişkin Sarper’e Moskova’da iletilen sözlü notayla 1946 Ağustos’unda Türkiye’ye gönderilen tarihi notalar arası süreçte gerçekleşen 1946 seçimleri, Sovyet Rusya tarafından ilk etapta bir dış politika fırsatı olarak değerlendirilirken ülke içerisinde oluşan koşulların da etkisiyle zamanla Türkiye’ye uyguladığı baskı stratejisinin bir uzantısı halini almıştır. Seçimleri, hükümetin değişmesi için fırsat olarak gören Moskova seçim süreci üzerinden, Türkiye’de muhalefet de dâhil olmak üzere herkes tarafından iç işlerine karışma olarak değerlendirilip tepki gösterilen bir kampanyaya girişmiştir. Bu durum, ülke içerisinde Sovyet Rusya- Demokrat Parti yakınlaşması iddialarını beraberinde getirmiş, hatta bu iddialar seçim sürecinde iktidar partisi tarafından kullanılmıştır. Buna karşılık yukarıda incelenen elçilik raporlarından da görüldüğü üzere DP’yi soğuk savaşın eşiğinde Türkiye gibi kritik bir ülkeyi yönetmeye ehil görmeyen İngiltere’nin seçim sürecinde izlediği siyaset ise DP tarafından eleştirilere konu olmuş ve böylelikle CHP-DP arasındaki seçim mücadelesi Soğuk Savaş’ın temel parametrelerinin içerisinde kendisine yer bulmuş ve neticede tıpkı Türkiye’deki çok partili yaşama geçiş kararında olduğu gibi seçim sürecinde de iç politikayla dış politikanın iç içe geçtiği bir konjonktür oluşmuştur.

Bu çerçevede Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişin başlangıcı kabul edilen ve Türk demokrasi tarihi açısından özel bir öneme sahip olan 1946 seçimleri Soğuk Savaş sürecinde birçok ülkede karşılaşacağımız iç politika-dış politika etkileşimi ve ülkelerin iç siyasal gelişmelerinin *uluslararasılaşmasının* erken ve ilgi çekici örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

1. Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

TDA/502/3764708.
TDA/502/3764813.
TDA/502/3764763.
TDA/503/178493.
TDA/525/5843888.
TDA/525/5845640.
TDA/525/5844542.
TDA/525/5844609.
TDA/534/5406265.
TDA/534/6025864.
TDA/535/8729404.
TDA/540/12698632.
TDA/540/12698651.
TDA/540/12698737.
TDA/540/12698692.
TDA/540/12698604.
TDA/571/9336605.
TDA/964/18857.
TDA/964/18864.
TDA/964/18849.
TDA/964/18874.
TDA/964/18843.
TDA/964/18845.
TDA/2303/4862684.
TDA/4023/17728641.
TDA/2752/13866667.

2. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

B.C.A, CHP Olağanüstü Büyük Kurultayı Toplantı Zabıtları), Kutu: 218,
Gömlek: 860, Sıra: 1, 10 Mayıs 1946.

BCA, (Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü), 30-1-0-0, Yer: 44-257-1.

3.Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers From The Foreign Office Confidential PriNT, Part IV, Series B, Vol. 1. (1999). (ed. Malcolm Yapp),
University Publications of America. (BDOFA-IV-B-1)

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from The Foreign Office Confidential Print, Part IV, Series B, Vol 3. (2001). (ed. Malcolm Yapp),
University Publications of America. (BDOFA-IV-B-3)

TBMM Zabıt Cerideleri (TBMM-ZC)

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 7, Olağanüstü İnikad, Cilt: 15, 23 Şubat 1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, İctima 2, Cilt:14, Birinci İnikat, 1 Kasım 1944.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Toplantı: 3, Cilt:20, Birinci Birleşim, 1 Kasım
1945.

TBMM, Tutanak Dergisi (TBMM-TD), Dönem VII, Toplantı: 8, Cilt: 24, 10
Haziran 1946.

Gazeteler

Cumhuriyet, 12 Temmuz 1946.

Tanin, 13 Temmuz 1946.

Tanin, 18 Temmuz 1946.

Ayın Tarihi, Sayı: 138, 1-31 Mayıs 1945.

Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz (2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. Çev. Sedat Cem Karadeli.
İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*.
Ankara: Phoenix.

Aydın, Mustafa (2002). “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945”. *Türk Dış
Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Ed.
Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yay. 399-475.

Babaoğlu, Resul (2017). “İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş
Yılları: Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri”. *Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi* 10: 371-402.

Barutçu, Faik Ahmet (1977). *Siyasi Anılar*. İstanbul: Milliyet Yay.

Bilge, Suat (1992). *Güç Komşuluk: Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964*.
Ankara: İş Bankası Yay.

- Burçak, Rıfki Salim (1977). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. Ankara: Olgaç Yay.
- Demirel, Ahmet (2014). *Tek Parti'nin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yay.
- Ekinci, Necdet (1997). *II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay.
- Erkin, Feridun Cemal (1987). *Dışişlerinde 34 Yıl*. Ankara: TTK Yay.
- Eroğul, Cem (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Yay.
- Hassanlı, Jamil (2011). *Stalin and Turkish Crises of Cold War*. Lanham: Lexington Books.
- İnan, Süleyman (2006). *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*. Ankara: Liberte Yay.
- Karpat, Kemal (2015). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Koçak, Cemil (2012). *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*. İstanbul: İletişim Yay.
- Koçak, Cemil (2017). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*. İstanbul: İletişim Yay.
- Sever, Ayşegül (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye*. İstanbul: Boyut Yay.
- Tekin, Yusuf ve Çağatay Okutan (2019). *Türk Siyasal Hayatı*. Ankara: Orion Yay.
- Timur, Taner (1994). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. İstanbul: İletişim Yay.
- Tuncer, Erol (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV.
- Ülman, Halık (1961). *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*. Ankara: SBF Yay.
- Yetkin, Çetin (1983). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*. Altın Kitaplar Yay.

The 1946 Elections and Its Reflections on International Politics: Transition to Multi-Party Political Life on the Verge of the Cold War*

Yusuf Tekin**

İrşat Sarıalioğlu***

Abstract

The general elections of 1946, which is considered as the beginning of multi-party system in Turkey is one of the most important elections in the history of Turkish democracy. The elections of 1946, which was attended by more than one political party for the first time, attracted great interest in the academic community in terms of the innovation it brought to Turkish Political life, the discussions on the election process and the relation of the process with foreign policy. There are many studies in the literature regarding the discussions in the domestic politics on the 1946 elections. However, it is not possible to mention enough studies on the reflections of elections in the outside world. In this study, the outlook on Turkey's elections in Western democracies, especially in the England and the USA, and Soviet Russia will be analysed. In this context, after mentioning the domestic and foreign policy conditions in the elections and discussions about the process, the meaning of the elections within the international policy and the interpretation of the elections of the mentioned countries will be examined.

Keywords

Multiparty System, the Elections of 1946, Democratization, Turkish Foreign Policy, Cold War.

---

* Date of Arrival: 17 June 2020 – Date of Acceptance: 17 November 2020

You can refer to this article as follows :

Tekin, Yusuf and İrşat Sarıalioğlu (2021). "1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 1-32.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University – Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-1385-2945

yusuf.tekin@hbv.edu.tr

***Dr. Lecturer, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations – Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0001-7835-0746

irsat.sarialioglu@hbv.edu.tr

Выборы 1946 года и их последствия в международной политике: переход к многопартийной политической жизни на пороге холодной войны*

Юсуф Текин**

Иршат Сарыалиоглу***

Аннотация

Всеобщие выборы 1946 года, которые считаются началом многопартийной системы в Турции, являются одними из самых важных выборов в истории турецкой демократии. Выборы 1946 года, в которых впервые приняли участие более одной политической партии, вызвали большой интерес в академическом сообществе с точки зрения нововведений, которые они внесли в политическую жизнь Турции, дискуссий о процессе выборов и взаимосвязи этого процесса с внешней политикой. В литературе существует много исследований, посвященных дискуссиям во внутренней политике о выборах 1946 года. Однако этого нельзя сказать об исследованиях, посвященных отражению выборов во внешнем мире. В данном исследовании будет проанализировано мнение о выборах в Турции, сложившееся в западных демократиях, особенно в Англии и США, а также в Советской России. В этом контексте, вслед за анализом условий внутренней и внешней политики во время выборов и обсуждением процесса, будет исследовано значение выборов в международной политике и интерпретация выборов в упомянутых странах.

Ключевые слова

Многопартийность, выборы 1946 года, демократизация, турецкая внешняя политика, холодная война.

---

* Поступило в редакцию: 17 июня 2020 г. – Принято в номер: 17 ноября 2020 г.

Ссылка на статью:

Tekin, Yusuf ve İrşat Sarıalioğlu (2021). “1946 Seçimleri ve Uluslararası Politikadaki Yansımaları: Soğuk Savaşın Eşiğinde Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 1-32.

**Проф., д-р, Университет Хаджи Байрам Вели – Анкара / Турция

ORCID ID: 0000-0002-1385-2945

yusuf.tekin@hbv.edu.tr

***Д-р, преподаватель, Университет Хаджи Байрам Вели, İ.İ.B.F., кафедра международных отношений – Анкара / Турция

ORCID ID: 0000-0001-7835-0746

irsat.sarialioglu@hbv.edu.tr

The Intermediary Function of Turkey's Legislative Ombudsman in Resolving Public Disputes^{*}

Hazal Duran^{**}

Abstract

This article focuses on the function of legislative ombudsman in Turkey in resolving public disputes to understand its intermediary position between public institutions and citizens. Since its establishment in 2012 under the Turkish Grand National Assembly, the Ombudsman Institution of Turkey has resolved 80,535 public disputes. Although the intermediary function of ombudsman has been unexplored in the literature, with studies focusing more on legal and administrative functions, the Turkish context shows that the adoption of intermediary methods enhances the dispute resolution capacity of this institution. To understand the function of intermediary methods in increasing the dispute resolution capacity of ombudsman, this article empirically analyzes 1003 cases resolved via friendly settlement, an intermediary method adopted by the Ombudsman Institution of Turkey since 2017. This study reveals that intermediary methods make limited but positive contribution to the dispute resolution capacity of ombudsman by increasing the interaction between the parties.

Keywords

Ombudsman, public dispute resolution, intermediary methods, friendly settlement.

---

^{*} This article is in part based on the PhD research Hazal Duran has conducted at the Department of Political Science and Public Administration, Bilkent University.

Date of Arrival: 05 May 2020 – Date of Acceptance: 09 October 2020

You can refer to this article as follows:

Duran, Hazal (2021). "The Intermediary Function of Turkey's Legislative Ombudsman in Resolving Public Disputes". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 33-59.

^{**} PhD Candidate, Bilkent University, FEASS, The Department of Political Science and Public Administration – Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0001-7672-939X

h.duran@bilkent.edu.tr

Introduction

Ombudsmanship has become one of the most striking concepts in understanding state-citizen relations in the last decades. Although it is an old concept, it has found renewed interest worldwide, and not only governments but also NGOs, universities, private companies, and public agencies have established ombudsman offices for developing effective problem-solving mechanisms (Georgekopoulos 2017: 11). European countries such as France, Spain, the Netherlands, and Ireland established their first ombudsman offices during the 1970s and 1980s. By the end of the 2000s, almost all post-Soviet and post-Yugoslav countries together with other developing countries had already established national ombudsman institutions. Due to the increasing popularity of the ombudsman concept in public and private sectors, this trend was called ombudsmania (Abedin 2011: 898, Creutzfeldt 2018: 18, Remac 2013: 62).

Scholars as well as decision makers showed interest in the concept. Since the 1960s, a growing body of literature has focused first on the institutional evolution of ombudsmanship (Hill 1974, Rowat 1965) and then emerging ombudsman models (Friedmann 1977, Hill 1976, Utley 1961). Since the 1980s, leading studies on the subject have mostly been conducted on ombudsman-bureaucracy relations (Hill 1981 Rowat 1985, Zagoria 1988, Roosbroek & Walle 2008), the ombudsman's function in public administration (Gregory & Giddings 2003, Ziegenfuss & O'Rourke 2011, Remac 2013, Monogioudis 2015, Siemiatycki et al. 2015), evaluation of ombudsman performance (Asper y Valdes 1989, Kolb 1988, Stuhmcke 2013), comparison of ombudsman models (Male 1999, Rauanheimo-Casey 2007, Kucsko-Stadlmayer 2008, Bennett 2014, Creutzfeldt 2018), and the human rights jurisdiction of ombudsman (Ambrož 2005, Sudhankitra 2015, Reif 2004, Vogiatzis 2018).

The intermediary function of ombudsman has not been considered in the literature, except for a few recent studies that touched upon the significance

of the ombudsman's third-party position between public institutions and citizens (Bennett 2014, Rowe 2015, Moore 2016, Addison-Laurie 2017, O'Brien & Seneviratne 2017). While these studies paid some attention to the underestimation of the intermediary function of ombudsman, they especially addressed the lack of empirical data for analyzing it.

To fill this gap in the empirical study of the ombudsman's intermediary basis, this study examines the function of legislative ombudsman in Turkey in resolving public disputes. As one of the youngest ombudsman institutions in the world, the Turkish case offers new insights into studying ombudsmanship based upon empirical rather than descriptive findings. The Ombudsman Institution of Turkey has been using an intermediary method, friendly settlement, since 2017 that allows the ombudsman to function as a third party between public institutions and citizens. In this respect, Turkey offers an exceptional opportunity to empirically examine how the third-party function of ombudsman contributes to the resolution of disputes between public institutions and citizens.

This study will first elaborate on the evolution of the ombudsman concept by focusing on classical/legislative vs. organizational/corporate ombudsman and national vs. local ombudsman dichotomies. Secondly, this study will explore the function of the Ombudsman Institution of Turkey and analyze various methods adopted by it to resolve disputes by paying specific attention to friendly settlement. Thirdly, the methodology and dataset of the study based on quantitative analysis of 1003 cases will be described and the findings of the study will be discussed. Finally, the article concludes with a brief discussion of the ombudsman's function as an intermediary body between public institutions and citizens based on the findings.

The Evolution of the Ombudsman Concept

Ombudsmanship was first established in Sweden by the Swedish parliament, the Riksdag, as a "watchdog institution" in 1809 to monitor administrative processes and control whether administrative bodies protected citizens'

rights (Abraham 1960: 152, Reif 2004: 5). As the first and the longest-lasting ombudsman office in the world, the Swedish ombudsman became a model for the second oldest ombudsman institution to be established in Finland in 1920. The authority of the first ombudsman offices was limited to the responsibility of monitoring whether government bodies followed the rule of law in their actions (Remac 2013: 64).

After ombudsmanship has become prevalent in the world since the mid-1950s, countries adopted various ombudsman models, which turned it into a hybrid concept (Monogioudis 2015: 22, Reif 2004: 6). As such, the ombudsman's authority is no longer limited to a monitoring mechanism; ombudsman also redress citizens' complaints (Stuhmcke 2013: 1), promote human rights and democracy (Abedin 2011: 897), defend the rule of law (Vogiatzis 2018: 3), investigate governments' actions (O'Brien 2015: 72), prevent maladministration (O'Brien 2015: 72), promote accountability and transparency (Siemiatycki et al. 2015: 7), provide collaborative governance (O'Brien & Seneviratne 2017: 95-99), and mediate between states and citizens (Bennett 2014). Thus, as the number of ombudsman offices has reached 198 in almost 100 countries and the concept has become widely used by local governments, trade unions, NGOs, the private sector, and academia, it is no longer possible to conceptualize ombudsman as a single and unitary institution.

Since the scope and formation of the ombudsman concept has been enriched and multiplied, there are various structural, functional, and operational classifications of ombudsman offices. While some scholars adopt a primordial approach and classify them as classical and non-classical ombudsman offices (Ayeni 1985: 6), some others apply a classification based on structural and functional dichotomies such as public vs. private, legislative vs. executive, and local vs. national (Reif 2004: 26-28). Thus, there is no consensus in the literature on how ombudsman offices should be classified. Throughout this study, ombudsman offices are classified within two main categories based on their structural and institutional designs.

Classical/Legislative vs. Organizational/Corporate Ombudsman

The first category is based on classification of the office according to public-private dichotomies: classical/legislative vs. organizational/corporate ombudsman. According to the International Bar Association (IBA), classical/legislative ombudsman offices can be defined as:

An office provided for by the constitution or by an action of the legislature or parliament and headed by an independent, high-level public official who is responsible to the legislature or parliament, who receives complaints from aggrieved persons against government agencies, officials and employees or who acts on his own motion, and who has the power to investigate, recommend corrective action and issue reports. (cited in Reif 2004: 3)

As emphasized in the IBA's definition, classical/legislative ombudsman gets their authority from legislation, i.e. parliament. All classical/legislative ombudsman offices are established under the jurisdiction of parliaments and they are responsible only to them (Abedin 2011: 899). Nonetheless, although ombudsman offices get their authority from parliaments, they do not have a binding authority on any public institutions and cannot impose their decisions and recommendations on them (International Ombudsman Institution Standards of Practice). "Apparent effectiveness despite minimal coercive capabilities" makes the classical ombudsman a paradox (Hill 1974: 1077). While such an office is powerful because of having direct authority from parliament, it is also powerless because of not having any coercive capability.

If the classical/legislative ombudsman office does not have the authority to force other public institutions to accept its decisions, how it can satisfactorily function in investigating maladministration and correcting wrongdoings in the public sector? There are a few factors facilitating the effective functioning of ombudsman offices despite their limited coercive capability. Firstly, ombudsman holds moral authority arising from their relations with parliament (Rowe 1991: 358). These offices'

establishment under parliaments strengthens the image of these offices as “citizens’ defenders” (Rowat 1965). Secondly, the ombudsman’s authority to carry out investigations in public institutions without requiring any formal permission and to demand information from public institutions give an intrinsic power (Prince 1979: 246, Utley 1961: 10). Thirdly, the ombudsman’s personal reputation in society increases the credibility of the ombudsman office in the public sector and determines its success (Dragos & Neamtu 2014: 251).

Compared to the classical/legislative ombudsman, the organizational/corporate ombudsman has a narrower sphere of influence (Bennett 2014: 29). Organizational/corporate ombudsman acts only for the resolution of disputes within local, national, and international companies in the private sector (Moore 2016: 8). Since they serve private companies, they do not have the influence on the public that a classical/legislative ombudsman does (Bennett 2014: 9). Nevertheless, compared to classical/legislative ombudsman, they have wider flexibility in their actions and can use informal tools better since they do not have to follow the strict rules and regulations that classical/legislative ombudsman must obey (Rauanheimo-Casey 2007: 248-249).

Organizational/corporate ombudsman offices function on three levels. First, since they have been established to solve workplace conflicts, their primary function is preventing troubles between management and employees in companies (Ziegenfuss 1988). Second, with the growth in company-customer relations especially after the 1980s, organizational/corporate ombudsman has started to be appointed for handling and resolving customer complaints (Singer 1990). Third, as a result of the growing needs of employees and customers being heard by company management, ombudsman has gained the function of a voice-hearing mechanism (Gadlin 2012: 36, Rauanheimo-Casey 2007: 55).

National vs. Local Ombudsman

The second category is based on the classification of the office according to national-local dichotomies. Although ombudsman offices were first established on the national level, they spilled over onto the local level with the foundation of local ombudsman offices especially after the 1990s.

There are two main reasons behind the establishment of local ombudsman offices. First of all, “the changing nature of citizen and stakeholder voice in governance” increased the importance of inclusivity and collaboration in the public sector (Bingham 2009: 273-275). With this change, disputes between states and citizens began being solved via the active involvement of citizens in policy processes (Sirianni 2018: 39). Thus, ombudsman offices have also been designed to facilitate the involvement of citizens by the establishment of local offices (Bingham et al. 2005: 550). These local offices aim to secure more direct and personal relationships between states and citizens (Gill 2016: 96-97).

Secondly, as the concept of hybridity emerged, “local responsibility for overcoming problems and local ownership of solutions” became game changers in the public sector (Boege et al. 2008: 11). The concept of hybridity assumes that although the resolution of public issues on a national level is important, local ownership in the resolution of disputes and decentralization of ombudsman offices are also crucial for building trust in public institutions (Denis et al. 2015: 274). In accordance with this approach, local ombudsman offices have been established to provide more direct relations between states and societies. These local offices have also been founded to accelerate bureaucratic processes:

On the one hand, [local]branch offices aim at enabling direct contact and communication with the individual, providing information on the possibility of submitting complaints to the ombudsman, and thereby facilitating access to him. On the other hand, they intend to enable quick and unbureaucratic problem solving on site. (Kucsko- Stadlmayer 2008: 17)

Although local ombudsman offices have become widespread in different countries, national ombudsman offices are still monocratic bodies (Dragos & Neamtu 2014: 566). Furthermore, as local offices have achieved their intended success only in federal states such as the United States, Canada, Australia, and India (Abedin 2011: 921), national ombudsman offices still dominate the global scene.

The Legislative Ombudsman in Turkey

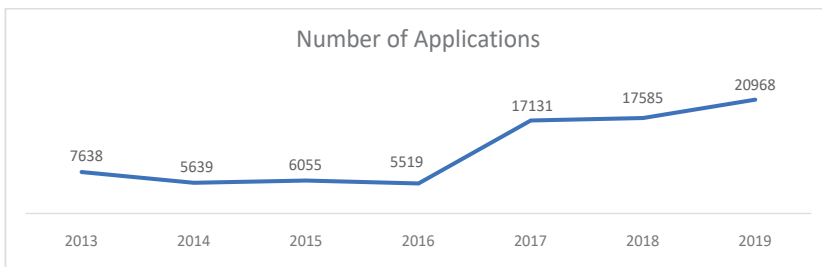
Before the Ombudsman Institution was established in Turkey, there were intense debates on the advantages and disadvantages of founding an ombudsman institution since the 1990s. These discussions were held in two areas: in politics and in academia. In political circles, the discussions focused on the positive effects of ombudsman in strengthening human rights protection in Turkey as proposed by the European Union (EU) Progress Report (1998:14). However, the possible contributions of ombudsman in public affairs were discussed more comprehensively in academia. The roles of the institution in preventing maladministration (Şengül 2005), accelerating European Union accession (Abdioğlu 2007), monitoring bureaucratic compliance (Arklan 2006, Ertekin 2004, Kılavuz et al. 2003), and promoting human rights (Yılmaz 2009) were discussed widely in academia.

After long-running discussions in both fields and some failed attempts, the Ombudsman Institution was established in 2012 under the Turkish Grand National Assembly (TGNA) with the adoption of Law No. 6328. The main purpose of the institution was to “establish an independent and efficient complaint mechanism regarding the delivery of public services and investigate, research and make recommendations about the conformity of all kinds of actions, acts, attitudes and behaviors of the administration with law and fairness under the respect for human rights”(Annual Report 2019).

Administrative relations between the Ombudsman Institution and the TGNA does not conform to a conventional hierarchical model. Although the Ombudsman Institution is under the supervision of the TGNA, it is functionally autonomous and operationally independent, like other examples in the world. Thus, the TGNA only has a supervisory power over the Institution and this authority comes to the fore in two ways. First, the Institution has to submit its prepared annual reports to a Joint Commission consisting of the Petition Commission and the Human Rights Inquiry Commission of the TGNA. The Commission has the authority to add some remarks on the reports before they are discussed by the TGNA(Regulation No.28601). As a result of this, the TGNA has the right to revise the annual report of the Institution. Secondly, the chief ombudsman and the four deputies are elected by the TGNA. However, despite being elected by the TGNA, ombudsman does not take orders from the TGNA or any other authorities in order to protect the Institution's independence (Regulation No.28601).

The Function of the Legislative Ombudsman in Turkey

Since the establishment of the Ombudsman Institution, it has received 80535 applications concerning disputes between public institutions and citizens (Annual Report 2019). Except for applications about ongoing legal processes or issues resolved by litigation, ombudsman approves and processes all applications as there are no restrictions on the ombudsman's scope of work in Turkey.

Figure 1. *Number of applications to the institution by year*

While there are no restrictions on the scope, the Ombudsman Institution particularly receives applications on topics including public personnel management, education, youth, labor and social security, economics, the environment, health, and human rights. The majority of applications received pertain to public personnel, labor and social security, education, youth, and sports (*Annual Report* 2019). Although there are slight changes from year to year, the annual distribution of cases reveals that applications mostly come from these areas.

There are four main methods used by ombudsman in the resolution of disputes: recommendation, refusal, partial recommendation or partial refusal, and friendly settlement. Recommendation refers to a process in which the Ombudsman Institution conducts a comprehensive investigation on the application, prepares a detailed analysis for the correction of the existing implementation, and proposes an action plan to the stakeholder institution. During the recommendation process, the ombudsman mostly adopts an investigative approach and analyzes whether the dispute between the public institution and the citizen (i.e. the applicant) is related to a wrong policy on the part of the public institution. If the investigation reveals that the citizen has suffered from the public institution's wrongdoings, the ombudsman recommends the respective institution to "withdraw, abort, change or correct" its policy (Regulation No. 28601).

Current statistics on responses to the ombudsman's recommendation decisions show that the Ombudsman Institution has an increasing capacity to direct public institutions in making necessary policy changes. While the compliance with ombudsman recommendations was 20 percent in 2013, the rate gradually increased year by year and reached 75 percent in 2019 (*Annual Report* 2019). Although public institutions do not have to comply with the decisions of the Ombudsman Institution in general (Utley 1961: 11), the supervisory power of the TGNA over the Ombudsman Institution can influence the acceptance of recommendations. The Joint Commission of the TGNA has the right to invite the officials of the public institutions

not accepting recommendations to meetings and to ask questions about their reasons for refusing. Moreover, the Ombudsman Institution's power to publicly name the public institutions not accepting recommendations pressures them to accept recommendations to prevent possible damage to their reputation among the public.

The ombudsman has the authority to partially or fully refuse applications under certain circumstances. If an application is about ongoing legal processes or issues resolved by litigation, it is refused without passing on to further stages. Moreover, the ombudsman may accept part of an application and advance it to further stages while refusing other parts if they are outside of the scope of the ombudsman's authority.

Friendly Settlement: An Intermediary Method

The fourth type of decision that ombudsman uses in the resolution of conflict, friendly settlement, started to be implemented in 2017. The method of friendly settlement entails the resolution of disputes between public institutions and citizens by the interactive involvement of an ombudsman as a third party in the process. Within this context, the ombudsman intervenes directly in the resolution process to make the parties (the public institution and the citizen) reach an agreement (Oğuşgil 2014: 8).

Why does an ombudsman adopt an intermediary approach to resolve disputes? In the ombudsman context, the friendly settlement method is useful to resolve both non-intractable and intractable disputes in public affairs. First of all, this method saves time in the resolution of non-intractable disputes. Citizens may apply to the ombudsman to solve short-term disagreements about quickly resolvable issues such as not getting a response to a petition or demanding information. Thus, the ombudsman enables effective and time-saving resolution of disputes by directly intervening in the process and resolving non-intractable disputes as emphasized in the European Ombudsman's Mandate (2000).

Secondly, this method is also effective in the resolution of intractable disputes between states and citizens that require long-term commitments to be resolved. Intractable conflicts are deep-rooted and long-lasting disputes that are resilient to resolution efforts (Chigas 2005). For intractable public disputes, an intermediary third party may promote better dialogue and facilitation by reducing the bureaucratic burden and enabling a satisfactory outcome. For this reason, the intermediary approach has become very effective in resolving public disputes to save time and resources, and to lessen the bureaucratic load.

Although friendly settlement is a new method for the Ombudsman Institution of Turkey, it has become efficient compared to other methods in recent years. In 2017, 1568 cases, or 10.78 percent of all cases, were resolved via friendly settlement. In 2018, this increased to 1916 cases, or 12.30 percent of all cases resolved. In 2019, this method was used for the resolution of 1607 cases or 8.21 percent of all cases in that year.

Data and Methodology of the Study

This study quantitatively analyzes 1003 friendly settlement cases to understand how the Ombudsman Institution functions as an intermediary body between public institutions and citizens. The sample of this study was selected from among 3891 cases resolved from 2017 to September 2019 by using stratified random sampling. Stratified random sampling enables the replication of the larger universe while building a smaller sample. To reflect the characteristics of the larger universe (3891 cases), the percentage of each stakeholder institution and the year of resolution in the designed sample (1003 cases) was calculated to equally represent all stakeholder institutions. After stratification of the universe, 1003 cases were randomly selected from among all cases. The Ombudsman Institution gave written permission to the author to use the data on condition of complying with the principle of protection of personal information.

In accordance with the aim of the study, these 1003 cases were coded in SPSS to facilitate analysis within six main categories:

1. *Applicant's Profile*: In this category, all applicants were coded according to gender, region, and urban versus rural residency, three dimensions that might affect the implementation of friendly settlement to see whether the profile is heterogeneous.

2. *Stakeholder Institution*: As it is important to see which institutions are more collaborative in using the intermediary approach, all cases were coded according to the institutions that applicants had a dispute with. Because the high number of institutions made it difficult to conduct a detailed analysis, the institutions were classified within four main categories: 1) Ministries (all ministries except the Ministry of National Education), 2) Local Governments; 3) Governorates; and 4) Educational Institutions (the Measuring, Selection, and Placement Center (ÖSYM), the Council of Higher Education (YÖK), and the Ministry of National Education).

3. *Duration of Resolution*: In this category, the duration of the resolution of cases was coded on a daily basis. The duration of resolution is important for two reasons. First, it allows us to measure whether friendly settlement saves time compared to other methods used by ombudsman. Secondly, it enables us to analyze whether there is a statistically significant difference between stakeholder institutions in terms of the duration of resolution to measure stakeholder institutions' capacity for cooperation.

4. *Method of Resolution*: This category sorts the methods used by ombudsman in mediation between stakeholder institutions and applicants. After the detailed examination of all methods used by ombudsman during the resolution process, six methods were coded within this category: 1) Guiding: The ombudsman adopts an advisory approach and shows possible opportunities to the parties to find a way to reach an agreement. 2) Investigation: The ombudsman adopts an investigative approach and carries out his own investigation about the underlying reasons behind the dispute to propose a mutual solution. 3) Providing Information: The ombudsman adopts an informative approach especially for the resolution

of disputes arising from unanswered applications demanding information. 4) *Caucus Mediation*: The ombudsman organizes segregated meetings with both parties to review their options in the resolution of disputes and facilitates the reaching of a mutual outcome. 5) *Discontinued*: The parties reach an agreement without the intervention of the ombudsman at the beginning of the resolution process. 6) *Withdrawn*: The ombudsman decides to withdraw the case if the conditions causing the dispute change during the resolution process.

5. *The Scale of Dispute*: This category classifies the cases into three types to assess the policy impact of cases resolved via friendly settlement. Cases related to individual disputes were coded as small, indicating that they were related to an individual dispute and the resolution of the dispute did not create a broader policy impact beyond resolving the individual's problem, such as a monetary refund or the taking of annual leave. Cases for which the resolution created a broader policy impact concerning a significant segment of the population were coded as large while the cases having a limited policy impact were coded as medium.

6. *The Mode of Interaction*: This category classifies the level of interaction among the ombudsman, stakeholder institutions, and applicants. Cases resolved with the direct interaction of parties' face to face or via phone meetings are coded as interactive. Cases resolved via mailing or e-mailing, without direct interaction of the parties, are coded as non-interactive. Cases resolved using both interactive and non-interactive methods are coded as mixed.

The Findings

Who applies to the Ombudsman Institution? Does the Institution provide equal representation of all stakeholders during the resolution process? Descriptive statistical data related to applicant profiles show that there is not a balanced distribution regarding gender, region, and residency. For example, 56.7 percent of the applicants for the friendly settlement method are female while 43.3 percent are male. In other words, the

method is mostly used in resolving disputes between female applicants and stakeholder institutions. As fewer applications from women to ombudsman is a common phenomenon in Western ombudsman practice (Roosbroek & Walle 2008: 297), the intermediary method shows better success in promoting women's involvement in ombudsman process.

When it comes to region and urban versus rural residency, it is seen that there is not a balanced distribution. Most of the applicants (22.1 percent) apply from the Marmara region and the fewest of them (4.9 percent) are from Southeastern Anatolia, excluding a very small number of applicants from foreign countries (0.2 percent). Moreover, most of the applications come from urban areas (56.7 percent) compared to rural (43.3 percent). These data imply two conclusions: a) just as the Ombudsman Institution receives the fewest overall applications from Southeastern and Eastern Anatolia, that general trend is paralleled by the data for the friendly settlement method; b) although a majority of the applicants are applying from urban areas, there is not statistically significant difference between urban and rural rates.

Table 1. *Applicant's Profile*

Applicant's Profile		Frequency (f)	Percentage (%)
Gender	Female	569	56.7
	Male	434	43.3
Region	Eastern Anatolia	100	10
	Central Anatolia	222	22.1
	Black Sea	111	11.1
	Mediterranean	102	10.2
	Aegean	141	14.1
	Marmara	276	27.5
	Southeastern Anatolia	49	4.9
	Foreign Country	2	0.2
Residency	Urban	569	56.7
	Rural	434	43.3

Do institutional factors matter for the intermediary approach? The data show that most of the applicants (61.3 percent) are applying due to disputes with educational institutions while the fewest of them (1.8 per cent) are disputes with governorates. The data show divergence from a general pattern regarding institutional factors. Although the Ombudsman Institution receives most of its applications for disputes with ministries regarding public personnel management issues, the friendly settlement method is mostly used for resolving education-related issues. This may imply two conclusions: educational institutions are more open to resolving disputes via intermediary methods compared to other stakeholder institutions or there are some conditional factors promoting an intermediary approach in education-related issues.

Significant differences also emerge when stakeholder institutions are cross tabulated with the duration of resolution. The mean duration for the 1003 cases analyzed is 76.26 days. This shows that friendly settlement provides time savings since an ombudsman has to resolve a dispute within 180 days. After one-way ANOVA was performed to determine the relationship between stakeholder institutions and the duration of resolution, it was seen that there is a statistically significant difference between all stakeholder institutions and the duration of resolution ($F=7.562$, $df=1002$, $p<0.05$). The mean duration of resolution is longest for ministries (86.51 days), while it is shortest for governorates (58.17 days), as indicated in the table below. Thus, the data show that intermediary methods save time for the resolution of disputes regarding all institutions compared to other methods of resolution adopted by ombudsman.

Table 2. *Relationship Between Duration of Resolution and Stakeholder Institution*

Stakeholder Institution	N	Mean of Duration of Resolution	Std. Deviation
Ministries	242	86.51	58.204
Local Government	128	66.69	50.617
Educational Institutions	615	74.75	35.669
Governorates	18	58.17	45.334
Total	1003	76.26	44.704

Analyzing the relationship between the duration of resolution and the method of resolution is important to understand which method is more successful in saving time. One-way ANOVA was therefore performed to determine the relationship between the method of resolution and the duration of resolution. According to the findings, there is a statistically significant difference between the methods of resolutions, which include guiding, investigation, providing information, caucus, discontinued, and withdrawn, for the duration of resolution ($F=28.956$, $df=5$, $p<0.05$). As seen in the table below, the ombudsman's role in guiding and investigating disputes as a third party requires more time compared to other methods. Nevertheless, when an ombudsman directly intervenes in the process by choosing the method of caucus mediation, it decreases the time spent on resolution. Thus, compared to guiding and investigation, the ombudsman can resolve disputes more quickly by adopting other methods.

Table 3. *Relationship Between Duration of Resolution and Method of Resolution*

Method of Resolution	N	Mean of Duration of Resolution	Std. Deviation
Guiding	9	134.67	136.221
Investigation	335	94.96	36.274
Providing Information	388	60.31	34.177
Caucus Mediation	153	75.91	55.314
Discontinued	89	68.01	48.656
Withdrawn	29	82.76	35.420
Total	1003	76.26	44.704

The data reveal that although ombudsman adopts the methods of guiding, providing information, and investigation more often during the resolution process, caucus mediation is more effective in saving time. Nevertheless, since caucus mediation requires more dedication, as it is not easy for

stakeholder institutions to spend time and make other investments to take a part in face-to-face meetings with the ombudsman during the process, it is crucial to understand which institutions are more open to using this method. When the method of resolution is cross tabulated with institutions, it is found that caucus mediation is statistically significantly more common with educational institutions than ministries, local government, and governorates ($p < 0.05$). Indeed, cross-tabulation of these two categories reveals that educational institutions are more open to using intermediary methods compared to other stakeholder institutions. However, when the ratios of caucus mediation are calculated, it is seen that ministries proportionally use caucus mediation more compared to the other five methods (21.5 percent), arising from their smaller sample number (242) compared to the number of educational institutions (615).

Table 4. *Cross Tabulation of Method of Resolution and Stakeholder Institution*

Method of Resolution	Ministries		Local Government		Educational Institutions		Governorates	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Guiding	3	1.2	3	2.3	3	0.5	0	0.0
Investigation	52	21.5	21	16.4	258	42.0	4	22.2
Providing Information	77	31.8	69	53.9	237	38.5	5	27.8
Caucus Mediation	52	21.5	7	5.5	90	14.6	4	22.2
Discontinued	45	18.6	14	10.9	25	4.1	5	27.8
Withdrawn	13	5.4	14	10.9	2	0.3	0	0.0

Do intermediary methods contribute to the resolution of disputes at smaller or larger scales? This is important to assess the policy impact level of the friendly settlement method. According to the data, most of the disputes resolved by ombudsman via friendly settlement are medium-scale disputes (47.1 percent), while the ratios of large-scale disputes (20.7 percent) and small-scale disputes (32.2 percent) are lower. As seen, almost 70 percent

of cases resolved via friendly settlement concern a group of people rather than individuals and create a broader but limited policy impact in the public sector. The limitedness of the cases is related to their pertaining to medium-scale disputes rather than large-scale. This shows that although this method contributes to the resolution of small-scale disputes less often, it does not resolve large-scale disputes concerning a significant number of people as much as medium-scale disputes.

One interesting aspect of the findings is related to the relationship between the scale of dispute and the method of resolution to see which method is more functional for creating broader policy impacts. Cross-tabulation of these two categories shows that large-scale disputes are statistically significant in caucus mediation compared to other methods ($p < 0.05$). This finding emphasizes that caucus mediation is mostly used in the resolution of disputes that concern a larger scale of people rather than just individuals. The data also show that ombudsman conducts face-to-face meetings with stakeholder institutions and citizens when disputes create problems for large numbers of people and their resolution contributes a broader policy impact.

Table 5. *Cross Tabulation of Scale of the Dispute and Method of Resolution*

Scale of the Dispute	Guiding		Investigation		Providing Information		Caucus Mediation		Discontinued		Withdrawn	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Small	2	22.2	228	68.1	36	9.3	19	12.4	22	24.7	16	55.2
Medium	3	33.3	54	16.1	331	85.3	44	28.8	31	34.8	9	31.0
Large	4	44.4	53	15.8	21	5.4	90	58.8	36	40.4	4	13.8

In line with the previous finding, the mode of interaction of cases shows that large-scale disputes require more interaction between the ombudsman, stakeholder institutions, and citizens compared to small- and medium-scale disputes. A cross-tabulated comparison between the scale of disputes

and mode of interaction reveals that 64.1 percent of large-scale disputes are resolved via interactive tools, while this ratio for medium-scale disputes is 25.4 percent and for small-scale disputes is 10.6 percent. This means that large-scale disputes are statistically significantly more likely to be addressed in interactive cases than non-interactive or mixed cases ($p < 0.05$). Thus, during resolution of large-scale disputes, tools providing interactive communication such as phone meetings rather than mailing or e-mailing are used.

Table 6. *Cross Tabulation of Scale of the Dispute and Mode of Interaction*

Scale of the Dispute	Interactive		Non-Interactive		Mixed	
	N	%	N	%	N	%
Small	15	10.6	69	13.6	239	67.5
Medium	36	25.4	374	73.8	62	17.5
Large	91	64.1	64	12.6	53	15.0

Conclusion

This study has empirically explained the intermediary function of the ombudsman in resolving public disputes between public institutions and citizens. The findings indicate that friendly settlement as an intermediary method provides more interactive dispute resolution processes between public institutions and citizens despite some limitations. For instance, while the results prove that interactive methods show success in the resolution of disputes with educational institutions, they do not show similar outcomes with ministries, governorates, and local administrations. The dominance of caucus mediation, the most interactive friendly settlement method, with educational institutions also emphasizes the limited adoption of interactive methods by other institutions.

Another successful but limited outcome of the intermediary method is related to policy impact. As friendly settlement mostly contributes to the resolution of medium-scale disputes concerning a limited population, it shows limited policy impact in the public sector. Nonetheless, since 20.7

percent of the cases are large-scale disputes concerning a significant number of people, it is still successful to a certain extent in creating policy impact. Moreover, the results also show that ombudsman particularly adopt more interactive tools between public institutions and citizens when the scale of dispute is high, and the resolution concerns a significant population.

The findings also highlight that friendly settlement provides better accessibility to ombudsman and contributes to saving time. Friendly settlement increases the ratio of women and people from rural areas using ombudsman services. Furthermore, friendly settlement saves time compared to other ombudsman methods by decreasing the ombudsman's duration of resolution from 180 days to 76.26 on average. This means that friendly settlement also lessens the bureaucratic load in the public sector.

References

- Abdioğlu, Hasan (2007). "Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (11): 79–102.
- Abedin, Najmul (2011). "Conceptual and Functional Diversity of the Ombudsman Institution: A Classification". *Administration and Society* 43 (8): 896-929.
- Abraham, Henry J (1960). "A People's Watchdog against Abuse of Power". *Public Administration Review* 20 (3): 152-57.
- Addison-Laurie, Evelyn (2017). *The Role of an Ombudsman in Mitigating Conflict*. PhD Dissertation. Minneapolis: Walden University.
- Ambrož, Milan (2005). "The Mediating Role of the Ombudsman in the Protection of Human Rights". *International Journal of Social Welfare* 14 (2): 145-53.
- Arklan, Ümit (2006). "Bir Kamu Denetim Sistemi Olarak Ombudsman ve Türkiye'de Uygulanabilirliği". *Selçuk İletişim* 4 (3): 82-100.
- Asper y Valdes, Daisy De (1989). *Toward a National Ombudsman for Brazil*. PhD Dissertation, Los Angeles: University of Southern California.
- Ayeni, Victor (1985). *A Typology of Ombudsman Institutions*. Vienna: The International Ombudsman Institute.
- Bennett, Dana M. (2014). *Roles and Functions of Organizational Ombuds Officers in the United States*. Master Thesis. Colorado: University of Denver.
- Bingham, Lisa Blomgren (2009). "Collaborative Governance: Emerging Practices

- and the Incomplete Legal Framework for Public and Stakeholder Voice”. *Journal of Dispute Resolution* (2): 269-325.
- Bingham, Lisa Blomgren et al. (2005). “The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government”. *Public Administration Review* 65 (5): 547–58.
- Boege, Volker et al. (2008). *On Hybrid Political Orders and Emerging States: State Formation in the Context of Fragility*. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict.
- Chigas, Diana (2005). “Negotiating Intractable Conflicts: The Contributions of Unofficial Intermediaries”. *Grasping the Nettle: Analyzing Cases of Intractable Conflict*. Eds. Chester A. Crocker et al. Washington DC: United States Institute of Peace Press. 123-158.
- Creutzfeldt, Naomi (2018). *Ombudsmen and ADR: A Comparative Study of Informal Justice in Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Denis, Jean Louis et al. (2015). “Understanding Hybridity in Public Organizations”. *Public Administration* 93 (2): 273-89.
- Dragos, Dacian C. and Bogdana Neamtu (2014). *Alternative Dispute Resolution in European Administrative Law*. Heidelberg: Springer.
- Ertekin, Yücel (2004). “Çağdaş Yönetim ve Denetim.” *Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (1): 55–67.
- EU Progress Report for Turkey* (1998). Strasbourg: European Commission.
- Friedmann, Karl A. (1977). “The Public and the Ombudsman: Perceptions and Attitudes in Britain and in Alberta”. *Canadian Journal of Political Science* 10 (3): 497–525.
- Gadlin, Howard (2012). “Some Thoughts on Informality”. *Journal of the International Ombudsman Association* 5 (1): 31-37.
- Georgekopoulos, Alexia (2017). *The Mediation Handbook: Research, Theory, and Practice*. New York: Routledge.
- Gill, C. O. Anderson (2016). *Administrative Justice and the Control of Bureaucratic Decision-Making: A Study Investigating How Decision-Makers in Local Authority Education Departments Respond to The Work of Redress Mechanisms*. PhD Dissertation, Glasgow: University of Glasgow.
- Gregory, Roy and Philip Giddings (2003). *Ombudsman, the Citizen, and Parliament*. London: Politicos.
- Hill, L.B. (1974). “Institutionalization, the Ombudsman, and Bureaucracy”. *The American Political Science Review* 68 (3): 1075-85.
- Hill, L.B. (1976). *The Model Ombudsman: Institutionalizing New Zealand's*

- Democratic Experiment*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Hill, L.B. (1981). "Bureaucracy, the Bureaucratic Auditor, and the Ombudsman: An Ideal-Type Analysis". In *State Audit*. Eds. B. Geist. Tel Aviv: State Comptroller's Office. 83-121.
- International Ombudsman Institution Standards of Practice. Retrieved from https://www.ombudsassociation.org/assets/docs/IOA_Standards_of_Practice_Oct09.pdf (Accessed: 29.04.2020).
- Kılavuz, R. et al. (2003). "Etkin Bir Denetim Aracı Olarak Ombudsmanlık ve Türkiye'de Uygulanabilirliği". *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4 (1): 49-68.
- Kolb, Deborah M. (1988). "Corporate Ombudsman and Organization Conflict Resolution". *Journal of Conflict Resolution* 31 (4): 673-91.
- Kucsko-Stadlmayer, Gabriele (2008). *European Ombudsman-Institutions: A Comparative Legal Analysis Regarding the Multifaceted Realization of An Idea*. Vienna: Springer.
- Male, Barbara Detrick (1999). *Assessing Ombudsman Performance: Two Case Studies in North America*. PhD Dissertation. Los Angeles: University of Southern California.
- Monogioudis, Georgios (2015). *Tracing Public Accountability in Serbia: The Ombudsman Institutions in Search of Allies*. PhD Dissertation. London: UCL.
- Moore, Kathleen (2016). "The Art of Ombudsing: Using Multiple Frames to Resolve Conflict". *Journal of the International Ombudsman Association* 9 (1): 8-22.
- O'Brien, Nick (2015). "What Future for the Ombudsman?". *Political Quarterly* 86 (1): 72-80.
- O'Brien, Nick and Mary Seneviratne (2017). *Ombudsmen at the Crossroads: The Legal Services Ombudsman, Dispute Resolution and Democratic Accountability*. London: Palgrave Macmillan.
- Oğuşgil, V. Atilla (2014). "The Operational Effectiveness of the European Ombudsman". *International Journal of Social Inquiry* 7 (1): 46-63.
- Prince, Ethlyn Agatha (1979). *Changing Politics and Society in Post-Independent Guyana: The Ombudsman as A Device for Mediating Relations Between the Bureaucracy and The Citizen*. PhD Dissertation. Falmer: University of Sussex.
- Rauanheimo-Casey, Debra Lynn (2007). *Managing Conflict Through Organizational Ombuds Programs: The Exercise of Remedial and Preventive Voice in the*

- Workplace*. New Brunswick: Rutgers, The State University of New Jersey. Regulation No: 28601. "Procedures and Principles Concerning the Implementation of Law on the Ombudsman Institution" (2013). Official Gazette.
- Reif, Linda C. (2004). *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*. Leiden: Springer.
- Remac, Milan (2013). "Standards of Ombudsman Assessment: A New Normative Concept?". *Utrecht Law Review* 9 (3): 62-78.
- Roosbroek, Steven Van and Steven Van De Walle (2008). "The Relationship between Ombudsman, Government, and Citizens: A Survey Analysis". *Negotiation Journal* 24 (3): 287-302.
- Rowat, Donald C. (1965). *The Ombudsman: Citizen's Defender*. Toronto: Toronto University Press.
- Rowat, Donald C. (1985). *The Ombudsman Plan*. Lanham, Maryland: University Press of America.
- Rowe, Mary (1991). "The Ombudsman's Role in a Dispute Resolution System". *Negotiation Journal* 7 (4): 353-62.
- Rowe, Mary (2015). "Negotiations Theory and Ombuds Practice". *Negotiation Journal* 31 (4): 419-23.
- Şengül, Ramazan (2005). "Ombudsman Kurumu Kötü Yönetime Çare Olabilir Mi?" *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Siemiatycki, Myer et al. (2015). *The Impact of Ombudsman Investigations on Public Administration: A Case Study and an Evaluation Guide*. Toronto: Office of the Toronto Ombudsman.
- Singer, Linda R. (1990). *Settling Disputes: Conflict Resolution in Business, Families, and the Legal System*. Boulder, Colorado: Westview.
- Sirianni, Carmen (2010). *Investing in Democracy: Engaging Citizens in Collaborative Governance*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Stuhmcke, Anita (2013). "The Evolution of the Classical Ombudsman: A View from the Antipodes". *SSRN Electronic Journal* 2 (1): 83-95.
- Sudhankitra, Jiraporn (2015). *A Study of the Constitutional Role of the Thai Ombudsman*. PhD Dissertation. Sheffield: University of Sheffield.
- "The European Ombudsman's Mandate (2000). Retrieved from <https://www.ombudsman.europa.eu/en/speech/en/302> (Accessed: 29.04.2020).
- The Ombudsman Institution of Turkey (2019). *Annual Report*. Ankara.
- Utley, T.E. (1961). *Occasion for Ombudsman*. London: Johnson.
- Vogiatzis, Nikos (2018). *The European Ombudsman and Good Administration in the European Union*. London: Palgrave Macmillan.

- Yılmaz, Ece (2009). "Domestic Implementation of the Judgments of the European Court of Human Rights at the National Level: Turkey". *Ankara Bar Review* 1: 85-91.
- Zagoria, Sam (1988). *The Ombudsman: How Good Governments Handle Citizens' Grievances*. Santa Ana, CA: Seven Locks.
- Ziegenfuss, James T. (1988). *Organizational Troubleshooters: Resolving Problems with Customers and Employees*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ziegenfuss, James T. and Patricia O'Rourke (2011). *The Ombudsman Handbook: Designing and Managing an Effective Problem-Solving Program*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Co.

Türkiye’de Yasama Ombudsmanının Kamusal Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabulucu Fonksiyonu*

Hazal Duran**

Öz

Bu makale Türkiye’de yasama ombudsmanının kamusal uyuşmazlıkların çözülmesindeki rolüne odaklanarak kamu kurumları ve vatandaşlar arasındaki arabulucu fonksiyonunu incelemektedir. 2012 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bağlı olarak kurulmasından itibaren Kamu Denetçiliği Kurumu 80,535 kamusal uyuşmazlığı çözüme kavuşturmuştur. Ombudsmanın arabulucu fonksiyonu literatürde göz ardı edilmesine ve kurumun daha çok idari fonksiyonuna odaklanılmasına rağmen Türkiye örneği arabuluculuk yöntemlerinin uygulanmasının kurumun uyuşmazlık çözüm kapasitesini artırdığını göstermektedir. Arabuluculuk yöntemlerinin kurumun uyuşmazlık çözüm kapasitesini artırmadaki fonksiyonunu daha iyi anlamak amacıyla bu makale dostane çözüm yöntemi olarak adlandırılan ve 2017 yılından itibaren Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından uygulanan arabuluculuk yöntemiyle çözülen 1003 uyuşmazlığı ampirik olarak analiz etmektedir. Bu çalışma, arabuluculuk yöntemlerinin kısıtlı olsa da taraflar arasındaki etkileşimi artırarak ombudsmanın uyuşmazlık çözüm kapasitesine olumlu katkı yaptığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Ombudsman, kamusal uyuşmazlık çözümü, arabuluculuk yöntemleri, dostane çözüm.

* Bu makale kısmen Hazal Duran’ın Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde yaptığı doktora araştırmasına dayanmaktadır.

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2020 – Kabul Tarihi: 09 Ekim 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Duran, Hazal (2021). “The Intermediary Function of Turkey’s Legislative Ombudsman in Resolving Public Disputes”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 33-59.

** Doktora Adayı, Bilkent Üniversitesi, İİSBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü– Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-7672-939X

h.duran@bilkent.edu.tr

Посредническая функция законодательного омбудсмана Турции в разрешении общественных споров*

Хазал Дуран**

Аннотация

В этой статье основное внимание уделяется функции законодательного омбудсмана в Турции в разрешении общественных споров, чтобы понять его посредническое положение между государственными учреждениями и гражданами. С момента своего создания в 2012 году при Великом Национальном Собрании Турции институт омбудсмана Турции разрешил 80 535 общественных споров. Хотя посредническая функция омбудсмана не исследована в литературе, а исследования, в большей степени, сосредоточены на юридических и административных функциях, турецкий контекст показывает, что использование посреднических методов увеличивает возможности этого института по разрешению споров. Для определения функции посреднических методов в повышении способности омбудсмана разрешать споры, в этой статье эмпирически проанализировано 1003 дела, разрешенных путем дружественного урегулирования - промежуточного метода, принятого Институтом омбудсмана Турции с 2017 года. Это исследование показывает, что посреднические методы вносят пусть ограниченный, но положительный вклад в способность омбудсмана разрешать споры за счет усиления взаимодействия между сторонами.

Ключевые слова

Омбудсмен, разрешение общественных споров, посреднические методы, мировое соглашение.

* Эта статья частично основана на диссертации PhD Хазал Дуран, выполненной на факультете политологии и государственного управления Университета Билькент.

Поступило в редакцию: 05 мая 2020 г. – Принято в номер: 09 октября 2020 г.

Ссылка на статью:

Duran, Hazal (2021). "The Intermediary Function of Turkey's Legislative Ombudsman in Resolving Public Disputes". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 33-59.

** Аспирант, Университет Билькент, Факультет управления и общественных наук, кафедра политологии и государственного управления - Анкара / Турция

ORCID ID: 0000-0001-7672-939X

h.duran@bilkent.edu.tr

Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları*

Şaduman Halıcı**

Öz

Bu makalede Damat Ferit'in Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından Paris'te kurulan Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Programı ve çalışmaları ele alınacaktır. Aynı zamanda komitenin İngiliz ve Yunan siyasilerden aldığı destekle Milli Hürriyet Fırkası adı altında yeniden örgütlenmesi, Türkiye dışındaki tüm muhalifleri birleştirmek için atılan adımlar ile Ermenilerle ve Kürtlerle kurulan diyalog da bu makalenin konuları arasındadır. Makale Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Milli Amale Hizmet (MAH)'e ait istihbarat belgeleri kullanılarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti adına muhbirlik yapan Yüzellilik gazeteci Refi' Cevad (Ulunay)'ın istihbarat birimlerine gönderdiği mektuplar da ilk kez değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi, Mehmet Ali, Refi' Cevad, Rauf Orbay, Taşnaksutyun, Hoybun, sözleşme.

* Geliş Tarihi: 17 Mayıs 2018 – Kabul Tarihi: 26 Haziran 2018

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Halıcı, Şaduman (2021). "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 61-91.

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Eskişehir/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7575-7516

shalici@anadolu.edu.tr

Mehmet Ali Bey ve Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Kuruluşu

Mehmet Ali Bey; Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde birer aylık sürelerle Posta ve Telgraf ile Dahiliye nazırlıkları yapmış (4 Mart-14/15 Mayıs 1919), Mütareke Dönemi'nde Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin üyeleri arasında yer almıştır (Tunaya 1989: 264). Gerek bu üyelikleri gerekse hükümette bulunduğu sırada aldığı kararlar nedeniyle 3 Temmuz 1920'de Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından gıyaben yargılanmış ve vatana ihanet suçundan dolayı idamına karar verilmiştir (Halıcı 1998: 137). Büyük Zafer'in ve Saltanatın kaldırılmasının ardından Gümülcineli İsmail ile birlikte Fransızların Mesajeri Maritim (Messageries Maritimes) Kumpanyası'nın Pierre Loti vapuruyla 8 Kasım 1922'de Galata rıhtımından ayrılmış ve Romanya'ya gitmiştir (Karay 2009: 36, 381-382, Bölükbaşı 2008: 259-260). Ailesi ile birlikte bir süre Köstence'de yaşamıştır. Köstence'de kaldığı süre içinde Yüzelliliklerden Gümülcineli İsmail, Mustafa Sabri ve eski İttihatçılardan Vehib (Kaçı) Paşa ile yakın ilişki kurmuştur. Bu arada Lozan Antlaşması'nın öngördüğü genel affın dışında kalan ve "Yüzellilikler" listesinde yer alan Mehmet Ali Bey, Romanya'da gazetelere verdiği mülakatta Gazi için "C'est un monstre qui a soif du rouge-Kana susamış canavar" diyerek yaptığı hakaret sonucunda Romanya'dan çıkarılmış, Fransa'yı kendisine faaliyet merkezi seçerek Paris'e yerleşmiştir (EGMA, 12222-98, 1/C-1). Sürgünde bireysel ya da örgütsel pek çok girişimin lideri olmuş, İngiliz, Fransız, Yunan hükümetleri ya da istihbaratları ile çalışmaktan geri durmamıştır. Eşinin İngiliz olması yabancı çevrelerle iyi ilişkiler kurmasını, damadı dolayısıyla İttihat ve Terakki'nin ünlü İzmir Valisi Rahmi Bey ile kurduğu akrabalık da kimi İttihatçılarla el birliği yapmasını kolaylaştırmıştır¹ (EGMA, 12222-98, 1/D-5).

Mehmet Ali Bey, ülke dışına çıktığı günden itibaren devrik hanedan üyeleri ile de yakın ilişki kurmuş, bu ilişkiyi kimi zaman para, kimi zaman ün kazanmak, para ve ünü ise Türkiye muhaliflerini etrafında tutmak için kullanmıştır. Bu çerçevede 1925 yılı Nisan ayında Vahideddin'in çağrısı üzerine San Remo'ya gitmiş, Vahideddin'in önderliğinde Türkiye'deki rejimi

yıkılmak ve İstanbul'da buluşmak üzere yemin edenler arasında yer almış, Vahideddin'den para da sızdırmıştır (Halıcı 2015: 267-303). Mehmet Ali gibi Yüzellilik listede yer aldığı için Paris'te yaşamını sürdüren, ancak Türkiye Cumhuriyeti adına muhbirlik yapan Refi' Cevad (Ulunay)'a göre Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi bu para ile kurulmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1, 1/C-6, 1/D-5).² Komitenin programı, çalışmaları ve özellikle Türkiye karşıtı kişi, kurum ve ülkelerle kurduğu ilişkiler ve yaptığı sözleşme hakkında Türk istihbaratına içerden bilgi aktaran da Refi' Cevad olmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1). Türk istihbaratına gönderdiği mektuplarında Mehmet Ali'nin kişiliği ve sürgün yaşamında sergilediği tavırları ile ilgili oldukça sert yorumlarda da bulunan Refi' Cevad'ın yaptığı en büyük katkı; Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yapılan ittifakın oluşum sürecini ve yapısını tüm yönleriyle ortaya koymasındır (EGMA, 12222-98, 1/D-5).³ Bu sürecin ilk halkası Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi(OMİK)'nin kuruluşu olmuştur.

OMİK'nin ne zaman kurulduğuna dair elimizde kesin bir tarih yoktur. Programından anladığımız kadarıyla komite, Hilafetin kaldırılmasından (3 Mart 1924) sonra kurulmuştur. Refi' Cevad, Vahideddin'in yaptığı toplantı sonrasında ve onun verdiği para ile kurulduğunu söylediğine göre bu tarih Nisan 1925 sonrası olmalıdır. Vahideddin tarafından Nisan 1925'te San-Remo'da yapılan toplantıya çağrılanlar dört kişidir. Üçü yani Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail, eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi Yüzellilik listede yer almıştır. Onlara bir de Vehib Paşa eklenmiştir. Görüşmelerin konusu; saltanatın iadesi ve bunun yönteminin ne olacağıdır. Görüşmelerde Vahideddin, saltanatın iadesi için "Ordu ve Millet Cemaat-i İnkılâbiyesi" adı ile bir örgüt kurulduğunu, bunun ilk komutanının Vehib Paşa olduğunu ve İttihatçılardan beklentilerini açıklamıştır. Vehib Paşa da onun emri ile toplantı öncesi Yunanistan'da nabız yoklamış, Yüzellilik Hacı Sami'yi Cemaatin Yunanistan Murahhası olarak atadıktan sonra San-Remo'ya dönerek görüşmelere katılmıştır. Görüşmeler Vahideddin'in "İnşallah bundan sonra İstanbul'da buluşuruz" cümlesi ile sonlanmış, katılımcılara zarflar içinde

harçlıkları da verilmiştir. Ne var ki verilen bu harçlıklar Yüzellilikleri birbirine düşürmüştür. Gümülcineli, kendisine ödenen beş yüz İngiliz lirasından pay isteyen Mehmet Ali ile Mustafa Sabri'ye istedikleri payı vermeyince adeta kıyamet kopmuş, birbirine küsen muhalifler, birbirlerini karalama ve muhalifleri kendi etraflarında toplama yarışına girmişlerdir (Halıcı 2015: 289-299).

Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail'i saf dışı bıraktıktan sonra kendi başkanlığı altında OMİK'ni kurmuştur. Komitenin programı 46 maddeden oluşmaktadır.⁴ Program; Maksat ve Gaye, Tarz-ı Teşekkül, Teşkilat, Efradın Vezaifi, Tecziye, Kongrenin Vezaifi ve Tazminat olmak üzere yedi başlıktan oluşmaktadır. Maksat ve Gaye başlığını taşıyan 1. maddede Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki beş-on kişi; Osmanlı hükümetini yıkmak, Osmanlı hanedanını Türkiye'den çıkararak milli zenginlikleri yok etmek, cumhuriyet bahanesiyle Ortaçağa yakışır baskıcı bir idare kurmak, kişisel saltanatlarının devamı için korkunç yasalar çıkarmak, Hanedandan, Rumlardan ve Ermenilerden kalan malları yağma etmek ve nihayet Anadolu'da bir diktatörlük kurmakla suçlanmıştır. OMİK'nin amacı Mustafa Kemal Paşa'nın beş-on kişi ile kurduğu bu pek korkunç ve zalimâne idareyi yıkmak, kendilerini vatanından tard ederek idareyi, milletin hâkimiyetini adil, vatanperver evladına teslim ederek halkı dinine, padişahına, an'anatına kavuşturmadır (EGMA, 12222-98, 1/C-10). Komite, hanedandan en zengin ve en vatanperver şehzade ile görüş birliği sağlayıp fahri başkanlığa getirmek düşüncesindedir. Bu şehzade, Türkiye dışındaki vatanperverlerle, içerideki mazlum ve mağdur milletin temasını temin edecektir (EGMA, 12222-98, 1/D-1).

OMİK'nin bir başkan ve dört üyeden oluşan bir genel merkezi vardır. Her türlü siyasi temas, konuşma, antlaşma başkan tarafından yapılacaktır. Başkan uygun görürse bu görevi bir başkasına verebilecektir. Başkan önemli olan temaslardan önce konuyu genel merkezin gündemine taşıyacaktı. Genel merkezdeki üye sayısı on ikiye çıkarılabilecektir. Üyelerden biri genel sekreterlik görevini üstlenecektir. Komite, gerekli gördüğü yerlerde bir başkan ile iki üyeden oluşan şubeler oluşturacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-

12, 1/D-1). Ancak genel merkez, şubeler oluşuncaya kadar, gerekli göreceği yerlerin, üyelik niteliklerine sahip temsilciler eliyle yönetilmesine de karar verebilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-13).

Şubelerin başkanları ile üyeleri de genel merkez tarafından belirlenecektir. Şubeler oluştuktan sonra başkan ve üyeleri, düzenlenecek birer mazbata ile genel merkeze güven beyan edeceklerdir. Paris dışındaki örgütlenmenin tamamlanmasından altı ay sonra genel merkez uygun gördüğü bir yerde ilk kongreyi toplanmaya çağıracaktır. Şubeler, kongreye en fazla iki üye ile katılabilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Genel merkez, kongreyi zamanında toplamaz ya da meşru gerekçeler ortaya koymazsa, şubeler kendi aralarında görüşerek uygun gördükleri herhangi bir yerde kongreyi toplayıp başkanı ve genel merkez üyelerini davet edebilecektir. Buna karşılık genel merkez de gerekli gördüğünde kongreyi vaktinden önce toplama hakkına sahiptir (*EGMA*, 12222-98, 1/D-4).

OMİK'nin programında kurucu başkan ve genel merkez üyelerinin değiştirilmesi oldukça zorlaştırılmıştır. Buna göre yapılacak ilk kongrede var olan başkan ve genel merkez üyelerine güven beyan edilecektir. Sonraki kongrelerde ise başkan ve genel merkez üyelerinin şubeler tarafından kongreye gönderilecek temsilciler tarafından seçileceği belirtilmekte, ancak “mesai-i vatanperveranesi sabit olan bir merkez-i umuminin, hiçbir vakit tebdili cihetine gidilmeyip, yine onlar intihap olunurlar” denilmektedir. Genel merkezin ihaneti kongrede yapılan tartışmalar sonunda sabit olursa, ancak o zaman yeni başkan ve üyeler seçilebilecektir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Seçim de 3/4 çoğunluğun sağlanmasına bağlanmıştır. Çoğunluk sağlanmadığı takdirde başkan ve üyeler yerlerini koruyacaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-3). Bu hükümler Mehmet Ali'nin komiteyi kendi kontrolünde tutma arzusunu da ortaya koymaktadır.

Genel merkezin yeri de sabit değildir. Başkanın bulunduğu yer genel merkez olacaktır. Genel merkezin bir yerde örgütlenmesi mümkün olmadığı takdirde şubeler, başkanlar ve üyeler arasında en layık olanlar genel merkez üyesi olarak kabul edilecek, başkan, herhangi bir konuda bu gibi üyelerle haber-

leşip oylarını aldıktan sonra karara varacaktır. Gerek haberleşme gerekse elde edilen oylara ait belgeler başkan tarafından koruma altına alınacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-13).

Komitenin oluşum sürecinde nicelik değil, nitelik esas alınmış, üye olanlarda keyfiyyet/kalite aranmıştır. Komiteye alınacaklarda sarsılmaz bir iman ile vatana bağlılık, millete muhabbet, sır saklayabilme, kendinden vazgeçme, sebat, azim ve irade, medeni cesaret, fedakârlık, kişisel çıkarlara karşı tok gözlü olma, itaat ve sadakat, görev bilinci, iyi niyet gibi temel özellikler aranmıştır. Ancak bu özelliklere sahip olanların Kemalizme muhalif mütefekkir, gayr-ı mütefekkir kişilerden olması şarttır. Bu koşulları yerine getiren her vatan evladı amaca ulaşınca kadar komiteden çıkmamak koşulu ile üye olabilecektir. Buna karşın içki alışkanlığı olanlar, yalan söyleyenler, gevezeler, vatan ve millet sevgisinden yoksun olanlar, kıskançlık-hırs ve itaatsizlik gibi bir örgütü sarsacak özellikleri olanlar, vatanın kurtarılması gayesini kişisel çıkarlarına alet etmek isteyenler, vatana ve millete ihaneti süreklilik haline getirenler ile bunlara yardımcı ve korucuyu olanlar komiteye alınmayacaktır (EGMA, 12222-98, 1/C-10, 1/C-11). Komiteye üye olanların daha önceki üyelikleri de yok hükmünde sayılacaktır. Ayrıca her üye kendisi dışında en az üç kişiyi komiteye üye yapmakla yükümlüdür (EGMA, 12222-98, 1/C-13).

OMİK üyeleri kardeşliğin de üstünde maddi ve manevi bağlarla birbirlerine bağlı görüldüğü için arzuları, hakları, yaşamları, mutlulukları ve felaketleri de bir sayılmıştır. Birbirlerine bu derece bağlı olan komite üyelerinden herhangi birine yapılacak siyasi ya da kişisel bir saldırı ya da komite üyelerinden birinin başına gelebilecek herhangi bir felaket, komite üyelerinin tümüne yapılmış farz edilerek gereken önlemlerin alınacağı vurgulanmıştır. Komiteye üye olabilmek ise ancak daha önceden komiteye üye olmuş bir rehberin aracılığı ile gerçekleşebilecektir. Rehber, adayın komiteye uygun olup olmadığını derinlemesine araştırarak, bir süre genel durumunu da gözlemledikten sonra düşüncesini bağlı bulunduğu şubesine bildirecektir. Şube de gerekli araştırma ve soruşturmayı yaptıktan sonra görüşünü teklifname

ile genel merkeze bildirecektir. Genel merkez, üyeliği kabul ettiği takdirde evrakı şubeye göndererek bilgilendirecektir. İmzalanan teklifname şubede rehber tarafından imzalanıp üç adet fotoğraf da teklifnameye yapıştırıldıktan sonra üyelik işlemi tamamlanmış olacaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-12). Her şube, başkanın uygun göreceği yerde ayda bir kez toplanacak, vatan sohbetleri yapılacaktır. Aralarındaki samimiyeti artırma amaçlı olan bu toplantılarda her ferдин söz hakkı olacaktır. Şubeler hem Türk hem yabancı basını izleyecek, güvenilir bilgileri toplayarak ayda bir kez genel merkeze rapor edecektir. Yine her ay sonunda eğer varsa gelir ve gider kalemlerini de genel merkeze sunacaklardır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-14).

Kararlar, genel merkez ve şubelerde çoğunlukla alınacaktır. Genel merkezin Fransızca ve Türkçe olarak Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi yazılı bir mührü olacaktır. Bu mührü kullanma ve saklama hakkı komite başkanına aittir. Şube başkanlarında mühür olmayacak, genel merkez tarafından mühürlenmiş bir itimatname bulunacaktır. Komite başkanının imzası olmayan mühürler geçersiz sayılacaktır. OMİK'nin organı ise gazetelerdir. Bu gazetelere tüm üyelerin eylemsel ve maddi olarak yardımı zorunlu sayılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-1). Komite, başlangıçtaki yeminine uymayan üyelerine idam da dahil, ciddi cezalar öngörmüştür. Bu çerçevede komitenin sırlarını açığa çıkaran ya da ihbar edenler, komitenin vatanın kurtuluşu için harcadığı çabayı akamete uğratan ya da engel oluşturanlar vatan haini sayılmış ve bunlar için idam cezası öngörülmüştür. Ayrıca ikiyüzlü siyaset izleyenler, önceki cemiyetleri ile ilişkiyi kesmeyenler, komiteden çıkmak isteyenler, genel merkezin verdiği görevleri yerine getirmeyenler, amaca ulaşmak için genel merkezin her türlü kararı alabileceği hükmüne karşı gelenler ile komiteye vermekle yükümlü oldukları maddi desteği yapmayanlar için de idam cezası öngörülmüştür (*EGMA*, 12222-98, 1/D-2).

Komitenin gelirleri de programda yer almıştır. Buna göre komite üyelerinden, komitenin başarısıyla ilgili ve bundan çıkarı olan kişilerden, Türkiye'de ve ülke dışında bulunan yardımseverlerden toplanan paralar ile Türkiye dışındaki cemiyetlerden ve komiteye ait paraların kullanımından elde edilenler bütçenin gelir hanesine yazılmıştır. Ayrıca komiteye katılanlar duhuliyeler

giriş ücreti olarak mali güçleri oranında ve bir defaya mahsus olmak üzere belli bir miktarı vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Paralar, her şubenin kendi içinden seçtiği mutemetlerce toplanacak, şubelerin ve genel merkezin uygun gördüğü durumlarda komite için harcanacaktır. Hem genel merkez, hem de şubeler her üç ayda bir mutemetlerin hesabına bakmakla yükümlüdür (EGMA, 12222-98, 1/D-3).

Programın Tazminat başlığı altında ise amaca ulaşıldıktan sonra yapılacaklara yer verilmiştir. Aslında bu başlık altında maddi kazanç vaadi ile komiteye üye kaydını artırmak amaçlanmış görünmektedir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Cumhuriyet namı altında istibdat ve suiistimal devrinde biriktirdikleri servetler ellerinden alınarak hazineye iade edilecek ve bu mebaliğin münasib bir miktarı vatanın haricinde ve dahilinde istihlas-ı vatan için mücadelede ve mücadelede bulunarak şehit veyahut mağdur olanların aileleriyle şahıslarına yaptıkları mücadelenin derecesine göre dağıtılacaktır. Cumhuriyet idaresinden zarar görenlerin zararları da aynı kalemde karşılanacaktır (EGMA, 12222-98, 1/D-4).

OMİK'nin bu programı ile o dönemde sürgünlerce örgütlenmiş küçük-büyük cemiyetlerin programları neredeyse benzerdir. Programından anlaşıldığı kadarıyla OMİK, doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı ve saltanatı iade etmeyi amaçlayan bir komite olarak karşımıza çıkmaktadır. Programdaki en büyük fark bir Hanedan üyesinin fahri başkanlığından açıkça bahsedilmesidir. Fahri başkan olması tasarlanan zengin şehzade ise Nizamettin Efendi olmalıdır. Zira Mehmet Ali, Gümülcineli İsmail ile eski şeyhülislamlardan Mustafa Sabri Köstence'de yaşadıkları günlerde Osmanlı Hanedanının en zenginlerinden sayılan Yusuf İzzettin Efendi'nin oğlu Nizamettin Efendi'nin etrafında kümelenmişlerdir (Göztepe 1991: 107). Genel merkezin gezici olması ise Mehmet Ali'nin yaşamı ile örtüşmektedir. Zira o, eşi ve kızının yaşadığı Londra ile Paris arasında sürekli gidip gelmektedir. Mehmet Ali, Gümülcineli ya da diğer muhaliflerle karşılaştırıldığında, belki İngilizlerce desteklenmesinin etkisiyle, yalnızca sürgünde yaşayan Yüzellikleri değil, firariler başta olmak üzere hemen tüm muhalifleri etrafında

toplamayı başarabilmiştir. Refi' Cevad'a göre de sürgündeki muhaliflerin Mehmet Ali'ye büyük bir muhabbetleri vardır. Öyle ki Muhalefetin temerküz eylediği nokta Mehmet Ali Bey'dir Yunanistan'da çıkan İtila, Suriye'de Vakit, Mısır'da Müsâvât [gazeteleri] doğrudan doğruya ondan direktif almıştır. Bu gazeteler aynı zamanda onun düşüncelerinin de yayıcısı olmuştur (EGMA, 12222-98, 1/C-1).

Mehmet Ali'nin bu konumu, Milli Âmale Hizmet (MAH)'in onu ve faaliyetlerini daha yakın izlemeye almasının da baş nedeni olmuştur. Zira Türkiye Cumhuriyeti 1926'da Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de yapılan suikast girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. İttihatçıların girişimde etkin olması, Yunanistan'dan duyulan kuşku gibi nedenlerle MAH, dış temsilciliklerinden, dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Yüzellilik ve firariler hakkında bilgi toplamasını istemiş, hükümet de ayrıca bir dizi önlem almıştır. Bu çerçevede Türk hükümeti de uslanmadıklarını gördüğü Yüzellilikleri vatandaşlıktan çıkarmış, muhbirlerin sayısını artırarak içerden daha güvenilir bilgilere ulaşmaya çalışmıştır. Refi' Cevad'a Mehmet Ali'nin faaliyetlerini izleme görevi verilmesi de aynı günlere rastlamaktadır.

Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi'nin Milli Hürriyet Fırkası'na Dönüşümü

Refi' Cevad'ın verdiği bilgilere göre 28 Mayıs 1927'de Türk vatandaşlığından çıkarılan Mehmet Ali Bey (*Resmi Gazete*, 15 Haziran 1927, *Düstur* 1946: 670) Türkiye'ye yönelik yeni bir plan hazırlığı içerisine girmiştir. Bu amaçla 1927 yılı Haziran ayı sonunda Londra'ya gitmiş, burada hazırlanan planı, Yunan hükümetinden sağladığı yardımla, Paris'te eyleme geçirmek için yola çıkmıştır. Bahse konu olan yeni plan nedir? Refi' Cevad'a göre Mukaddes İhtilal Komitesi ile benimsenen amaçları uygulamaya dökmek yani Türkiye'de rejimi değiştirmek, saltanatı iade etmektir. Mehmet Ali bu amaçla Paris'te hem muhalif Türklerle hem de yabancı devlet temsilcileri ile diyalog kurmuştur. Gayeye vusul için her vasıta mubahtır. Muvaffak olmak, İttihatçılarla teşrik-i mesaiye mütevakkıftır düşüncesi ile hareket eden Mehmet Ali, Paris'te bulunan, İttihatçıların ünlü İzmir Valisi Rahmi Bey'i de ha-

reketine ortak etmek istemiştir. Temsil eylediği kuvvet ile burada [Paris'te] bulunan İttihat ve Terakki döküntülerinin nokta-i iltisakı/birleşme noktası olması ve sahip olduğu servet Rahmi Bey'i Mehmet Ali için önemli kılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/D-8, 1/C-2). Aralarındaki akrabalık ilişkisi de yakın diyalog kurmasını kolaylaştırmıştır.⁵ 2 Temmuz 1927 günü öğleden sonra maaile Rahmi Bey'e çaya gidilmiş ve görünen o ki desteği de alınmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-2). Paris'teki muhalifler de yavaş yavaş Mehmet Ali'nin etrafında toplanmaya başlamıştır.

Mehmet Ali Paris'te sadece muhalif Türklerle değil aynı zamanda yabancı devlet temsilcileriyle de ilişkiye geçmiştir. Nitekim Paris'e gelir gelmez Mareşal Francet D'Espèrey'i ziyaret etmiş, onun aracılığı ile kentteki Türkiye karşıtı çevrelerle ilişkiye geçmiş, hatta onların Türkiye ahval-i dahiliyesi hakkında bir konferans vermesi yönündeki önerilerini memnuniyetle kabul etmiştir. 1 Temmuz'da Amsterdam'da bulunan Rahip Frew'a hitaben İngilizce bir mektup kaleme almış (EGMA, 12222-98, 1/C-2), Paris'te bulunduğunu haber aldığı Yunan Dışişleri Bakanı Michalokopoulos ile de görüşme gereği duymuştur. Mehmet Ali, D'Espèrey'in aracılık ettiği bu görüşmeyi gerçekleştirmek için Refi' Cevad ile birlikte 2 Temmuz 1927'de Yunan sefaretine gitmiş, ancak Haziran sonunda Londra'ya giden Michalokopoulos henüz Paris'e dönmediği için görüşme o gün olmamıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-1).

Paris'teki bu ilk görüş alışverişlerinin ardından muhalefet grubu Mehmet Ali Bey'in eşi ile kızının Londra'da Rauf (Orbay) ve Adnan (Adivar) beyleri görmelerini kararlaştırmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-2). Onlardan alacakları yanıt üzerine ya Paris Grubu Londra'ya gidecek ya da Londra'dakiler Paris'e gelecektir. Refi' Cevad, Londra'ya gidiş masrafının Rauf Bey'i de finanse eden Rahmi Bey tarafından karşılanacağına dikkati çekmektedir (EGMA, 12222-98, 1/D-8). Anlaşılan o ki örgütlenmenin seyrini de Londra'dakilerin tavrı belirleyecektir. Refi' Cevad "Ya biz Londra'ya veyahut Londradakiler buraya geldikten sonra tamamen takarrür edecek vaziyeti bütün tafsilatıyla bildireceğim" diyerek bu duruma işaret etmektedir (EGMA, 12222-98, 1/C-2).

Yapılan görüşmelerden sonra Rauf Bey Londra'dan Paris'e geçmiştir. Aynı günlerde⁶ Yunan Dışişleri Bakanı Michalokopoulos da Londra'dan Paris'e dönmüş, Yunan sefarethanesinde Mehmet Ali grubu ile görüşmüştür. Bu görüşmede Dışişleri Bakanı anti-Kemalist Türklere açıktan açığa Yunanistan'ın yardımını vadetmiştir. Yunanlıların müzaheret-i yalnız manevi bir şekilde değildir. Para da vereceklerdir. Ne var ki [Yunan]hükümetinin müzaheret-i tammesi için şartları vardır. Michalokopoulos, Yunan hükümetinin yalnız Mehmet Ali Bey'in etrafında toplananları yeterli görmediğini, Türk hükümetinden memnun olmayanların tamamen bir noktaya müteveccih olarak müttehit bir kitle ve cephe olarak ortaya çıkmalarını, yani birleşmelerini istemiştir. Mehmet Ali grubu bu isteği kabul etmiştir. Michalokopoulos'un Mukaddes İhtilal Komitesi'nin farklı bir isim ile ortaya çıkması yönündeki isteği de olumlu karşılanmıştır. Bu arada komitenin yayın organı olacak gazete konusu gündeme gelmiş, Michalokopoulos yayınlanacak bu gazetede kişisel saldırılardan kaçınılması uyarısını yapmış, buna karşın istenildiği kadar Türkiye hakkında yazı yazılmasını desteklemiştir. Görüşme, Mehmet Ali grubunun Yunanistan'daki Türk mültecilerin korunması yolundaki isteğini dışişleri bakanına sunması ile son bulmuştur (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8).

Bu görüşmenin ardından Mehmet Ali grubu 10 Temmuz 1927'de Rahmi Bey'in adamlarından Karabiber'in⁷ Etval'deki apartmanında toplanmıştır. Mehmet Ali, Refi' Cevad, Rahmi ve Rauf beyler arasında yapılan bu görüşmede Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ve izlenecek yöntem tartışılmıştır. Toplantıda Rauf Bey'in Türkiye hakkındaki olumsuz söylemleri Türkiye'den emin olan Refi' Cevad'ı bile kuşkuya düşürmüştür:

Rauf Bey'de öyle bir kanaat var ki hükümetin her zaman kuvvetli olduğuna emin olan beni bile düşündürüyor; onun fikrince Gazi Paşa düşmüş, hükümet zaaf içinde imiş. Mesele işin tezahüründen ibaret kalıyormuş. .... Maksada vusul için her vasıtayı mubah görüyor. Binaenaleyh bu adamlarda katiyen memleket endişesi, vatan kaygısı aramayınız. Hırs-câh[makam/mevki hırsı], kin o derece gözlerini bürümüş ki, ruhları sefilliğin en aşağı tabakasına kadar ulaşmış... (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8)

Toplantıda maddi konular da görüşülmüştür. Bir yandan çiftliklerini, daire-sini satılığa çıkararak Rahmi Bey'in satış işlemini sonuçlandırması beklenirken, öte yandan Zaharof'un başkanlığında nüfuz ve servet sahibi Rumlar tarafın-dan Yunanistan'da Türkiye aleyhine oluşturulan İntikam Cemiyeti ile ilişkiye geçilmesi de kararlaştırılmıştır. Cemiyetle ilişkiyi ise Gümülcinelî İsmail'in kurması konusunda uzlaşmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Gümülcinelî'nin elinde Yunan konsolosuna hitaben yazılmış ve onu yetki sahibi adam ile gö-rüşürmesini sağlayacak bir tavsiye mektubu da vardır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-8). Dört saat süren bu görüşmenin ardından örgütlenme çalışmalarına Michalokopoulos'un istediği yolda başlanmıştır. Bu çerçevede önce, San Remo girişiminden sonra birbiriyle kanlı bıçaklı olan Mehmet Ali ile Gümül-cinelî İsmail, birbirine kurşun atan bu iki adam 11 Temmuz günü barışmıştır. Ardından yapılan toplantı ile örgütlenme tamamlanmış, Mukaddes İhtilal Komitesi teşkilat olarak varlığını sürdürürken isminin Yunan bakanın istediği doğrultuda Milli Hürriyet Fırkası/Komitesi olarak anılması kararlaştırılmış-tır. Refi Cevad'ın mektuplarında gelişmeler şu satırlarla ifade edilmektedir:

Rauf ve Rahmi beylerin iştirakiyle (Milli Hürriyet) Fırkası teşekkül eyledi. Bu sabah mührü ismarladık. Fırkanın şimdiki şekli, bir komite mahiyetinde, ismi de (Mukaddes İhtilal)dir. Bazı zevâhir do-layısıyla bu ismi kullanmanın doğru olmayacağına karar verildiği cihetle, mühür (Milli Hürriyet) Fırkası olarak yaptırılıyor. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-6)

Mehmet Ali grubu 21 Temmuz 1927 günü öğleden sonra Rahmi Bey'in evinde buluşmuştur⁸. Görüşme konusu Türkiye'de yapılacak inkılap ve ha-nedan meselesidir. Rauf Bey, inkılap sonrasında tahta Abdülmecid'in geçi-rilmesinden yana olmuştur. Bu eğilimin nedeni sorulduğunda ise şu açıklama-yı yapmıştır:

Mütarekeden sonra bir gün oraya [İstanbul'a] gittiğim zaman herkes benden kaçıyor. Nihayet veliaht gelip: 'Maşallah Rauf Bey, sizi gördüğüme memnun oldum' diye iltifat edince, o zaman evvela benden kaçanlar, yavaş yavaş sokulmaya başladılar. Cesaret-i medeniye budur. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-6)

Rauf Bey'in bu düşüncesine karşın toplantıya katılanlar memleketin başına geçirilecek hanedan meselesini milli bir mutavaata bırakmaya karar vermişler, 22 Temmuz 1927'de Milli Hürriyet adı ile komitenin mührünü ısmarlamışlardır. Böylece Mukaddes İhtilal Komitesi ya da Milli Hürriyet Fırkası altı şubesi ile faaliyete geçmiştir.

Mukaddes İhtilal Komitesi/Milli Hürriyet Fırkası'nın Örgütlenmesi

Milli Hürriyet Fırkası/Komitesi, özellikle Balkanlarda ve Ortadoğu'da örgütlenmeyi tercih etmiştir ki buralar Yüzellilik ve firarilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Komite'nin merkez, şube ve kurucu kadrosu ise şöyledir:

1. Paris Şubesi (merkez); Refi' Cevad'ın malum zevat olarak nitelediği Mehmet Ali, Rahmi, Rauf, Refi' Cevad ve Gümülcinelî İsmail beylerden oluşmaktadır.
2. Gümülcine Şubesi; temsilcisi *İtila* gazetesi başyazarı Mehmet İzzettir.
3. İskeçe Şubesi; temsilcisi Yüzellilik listeye "Kuva-yı İnzibatiyeye Dahil Olanlar" başlığı altında giren Çopur Hakkı'dır.
4. Suriye Şubesi; Halep gibi muhtelif yerleri de içinde barındıran bu şubenin temsilcisi *Vakit* gazetesini çıkaran Radi Azmi'dir.
5. Mısır Şubesi; Mehmet Ali'nin kardeşi Kâmil ile Mazlum bu şubeyi temsil etmektedir.
6. Romanya Şubesi; Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin eski lideri Miralay Sadık, Çerkes Reşit'in oğlu Arslan Reşit ile Miralay Refik beylerce temsil edilmektedir.

Kadroları, itimatnameleri, resimleriyle tamam olan komitenin Amman'da mütehaşşit [toplanan] kuvveti de vardır ki bahsedilen bu kuvvet Ethem ve ağabeyi Reşit'tir. Rauf Bey'in ısrarı ile komitenin kuvve-i faaliyesi arasına alınmalarına karar verilmiştir. Rauf Bey, iki kardeşi "Azizim, hükümette bulunduğumuz zaman üç yüz dört yüz Çerkes ile İzmir'e (veyahut civarına) bir hücum yaptılar. Az kalsın muvaffak oluyorlardı" sözleriyle savunmuş ve

onların da komiteye alınmalarını istemiştir. Bu istek üzerine Reşit'in oğluna [Arslan] pederi hakkında lazım gelen şey yazılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/D-7). Böylece Ethem aracılığı ile komiteye Çerkeslerin katılımı ve desteği sağlanmak istenmiştir. Komite, İskeçe'de Çopur Hakkı'ya da özel bir önem vermiştir. Refi' Cevad, Kara Vasıf'ın bacanağı olan Hakkı'nın komite ile Kara Vasıf ve taraftarları arasındaki ilişkiyi sağlayan kişi olduğu kanısındadır (EGMA, 12222-98, 1/ C-6, 1/D-7).⁹

Türkiye Cumhuriyeti, San-Remo'da Cemaatin Yunanistan Murahhası olarak tanıtılan Hacı Sami'nin Mustafa Kemal Paşa'ya ve bakanlar kurulu üyelerine yapmak istediği suikast girişimi ile çalkalanırken (Halıcı 2013:105-121) Komiteye yüklüce bir para gelmiştir. "Nereden esti ise bir taraftan para geldi. Bu cihet Mehmet Ali ile Gümülcinelî İsmail beyler tarafından mektum tutuluyor" diyen Refi' Cevad, paranın kaynağını öğrenememiştir. Gelen paranın bir kısmı ile Mehmet Ali, Neuilly'de bir daire kiralamış, Gümülcinelî borçlarını ödedikten sonra Suriye'ye gitmek üzere yola çıkmış, Miralay Sadık Bey'e de Paris'e gelebilmesi için bin lira harcırah gönderilmiştir. Ayrıca *İtila* gazetesi için Gümülcine'de Mehmet İzzet'e bin lira, Mısır'da Müsavat'ı yayınlayan Hafız İsmail'e beş yüz lira, Halep'te Radi Azmi'ye ise bir miktar para gönderilmiştir. Komite'nin Paris'teki merkez heyetinin kuruluşu da bu para ile tamamlanmış, yayınlanacak gazete için idarehane arayışına başlanmıştır. Paris'e gelecek olan Miralay Sadık'ın da idarehane işi ile ilgilenmesi kararlaştırılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-9).

Gümülcinelî İsmail, Ekim ayı sonunda Suriye'ye gitmek üzere beraberinde üç-dört subayla birlikte Paris'ten ayrılmıştır. Görünüşteki amacı avukatlık yapmaktır. Komitenin kendisine verdiği asıl görev ise sınır boyundaki çete teşkilatını idare etmektir (EGMA, 12222-98, 1/D-5). Zira Komite, Gümülcinelî'den Suriye'den yola çıkarak Halep, Amman, Kürdistan ve Bağdat'a kadar uzanmasını ve bölgede bir çete teşkilatı oluşturmasını da istemiştir. Gümülcinelî'nin ardından, teşkilatın sorumluluğunu üstlenmesi için de Değirmendereli Kazım'a yazılmış, ümitle beklenmektedir (EGMA, 12222-98, 1/C-9).

Komite örgütlenirken Mehmet Ali de boş durmamıştır. Faaliyetlerini Türkiye aleyhindeki örgütlenmelere üyelik, sözlü/yazılı propaganda ve eylemsel faaliyetler olarak üç yönde sürdürmüştür. Bu çerçevede Paris'te faaliyet gösteren Umum Akvâm-ı Şarkıye Cemiyeti sıkça uğradığı mekânlardan biridir. Cemiyetin Çinliden tutunuz da Afganlısına kadar oldukça geniş yelpazedeki üye profili ve an'anât ve medeniyet-i Şarkiyeyi Avrupalılara tanıtmak olan amacı Mehmet Ali için eşsiz bir fırsat yaratmıştır. Böylece Anadolu'da hüküm süren hükümet-i hazıranın an'anât-ı milliyeyi imha eylediğini ileri sürerek bu cemiyette daha vâsi miktarda propaganda yapabilmiş, konferanslar verebilmiştir. Diğer taraftan (Diktatörlük Aleyhtarlığı) cemiyetinde de Gazi aleyhine çalışacak en vâsi sahayı bulmuştur. Bu cemiyet; Mussolini karşıtı İtalyanları Nitti'nin¹⁰, Primo de Rivera¹¹ karşıtı İspanyolları ise Blaskov İbanas'ın¹² başkanlığında toplamıştır. Mehmet Ali de bu cemiyette sözde Türkleri temsil etmiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/D-5).

Mehmet Ali bir taraftan Mussolini karşıtları ile çalışırken, öte yandan Mussolini ile de ilişki kurabilmiştir. İtalyanların Doğu'da, özellikle Türk toprakları üzerindeki emelleri bilinmektedir. Mussolini İtalyasının o günlerde bu emelleri daha gür dillendirmeye başlaması Mehmet Ali'ye çekici gelmiş olmalı ki eski Ankara Ermeni Katolik Murahhasası Bahayan (Seyfeli 2017:10-17) aracılığı ile önce Kardinal Sarsiye'ye ulaşmış, o da Mehmet Ali için Mussolini'den randevu almıştır. Mehmet Ali de bu süre içinde pazarlıkta Mussolini'nin önüne koyacağı maddeleri hazırlamıştır. Refi' Cevad bu maddeleri şöyle sıralamıştır:

1. İzmir'de İtalya mandası (bu noktada daha ileriye gidilebilir)
2. Dahilde bilhassa Konya'da İtalyanların iskânı
3. Ereğli kömür madenlerinin İtalya'ya terki. Buna mukabil İtalya'nın, hükümet-i hazırayı devirmek için müzaheret-i maddiye ve maneviyesi. (*EGMA*, 12222-98, 1/D-5)

Mehmet Ali'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak için giriştiği destek arayışı İtalya ile sınırlı kalmamıştır. Sırada Fransa vardır. Zira bu dönemde Tür-

kiye-Fransa arasındaki sorun da yalnızca Hatay'dan ibaret değildir. Bozkurt-Lotus davası da sürmektedir. Fransa'da yalnız hükümet değil kamuoyu da Türk hukukçular bir Fransız yargılayamaz iddiasıyla ayaktadır (Halıcı 2004: 351-364). Öte yandan Osmanlı'dan kalan Duyun-ı Umumiye borçlarına ait en büyük alacaklı grubunu da Fransızlar oluşturmaktadır ve borçların ödenmesine ilişkin görüşmeler henüz bir sonuca bağlanamamıştır. Tüm bunlar Mehmet Ali için elverişli propaganda malzemesidir. İşte bu nedenlerle Fransızlar için daha muntazam bir faaliyet planı hazırlanmıştır. Türkiye'den alacaklı olanlara, üstelik Fransa'nın da en zenginleri arasında sayılanlara paralarına kavuşabilmelerinin ancak idare-i haziranın ortadan kalkması ile mümkün olacağı anlatılacak ve müzaheret-i maddiyeleri bu suretle temin edilecektir. Bu amaçla bir dönem Türkiye'de bulunmuş olan bütün Fransız memurları ile ilişki kurulmaya da başlanmıştır (EGMA, 12222-98, 1/D-5).

Refi' Cevad'a göre Mehmet Ali, fesat yuvası gibi çalışan evinde her dinden, her cinsten, her meslek ve meşrepten insanla bir araya gelirken, Rauf Bey'in saltanat makamına aday gösterdiği Abdülmecid Efendi de çekingenliğini üzerinden atmış, köşkünü satmış, Mısır'da *Müsâvât* gazetesini çıkaran Hafız İsmail'e yüklüce para göndermiştir (EGMA, 12222-98, 1/D-7). Şubeler de çalışmaya hız vermiştir. Radi Azmi'nin idaresindeki Suriye şubesi, Türkiye sınırında bulunan aşiretler aracılığı ile Urfa, Antep, Kilis taraflarına yapılacak sürekli saldırılarla yerel idarenin baskı altına alınmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla Radi Azmi sınırdaki aşiret şeyhleri ile ilişkiye geçmiştir. Resulayn civarında Tayy aşireti, Bâb ve Rakka civarında Hars aşireti, Siba' aşireti şeyhi Cerkis, Buvali aşireti reisi bin Mezud ve Gayru kazasındaki Kürtler ile harekete geçme konusunda uzlaşmaya varılmıştır (EGMA, 12222-98, 1/C-3). Radi Azmi ile yakın diyalogu olan, hatta evinde bile kalan Çerkes Ethem de kısa süre içinde Kürt liderler ve Taşnak Ermenilerle diyalog kurmuş, Celal takma adı ve Musul'da kundura ve kereste tüccarı kimliği ile Suriye-Irak-İran çizgisinde sürecek ve Türkiye'deki Kürtçü isyanları körükleyecek çalışmalarını başlatmıştır. Ağabeyi Reşit aracılığı ile de Ortadoğu'daki hatta

Ortadoğu'ya yerleşmelerini sağlayarak Yunanistan'daki Çerkesleri liderlikleri altında birleştirmeye yönelmiştir (Halıcı 2016: 352-377). Bu arada Radi Azmi, Komitenin Paris merkezine gönderdiği bir mektupla kentte bulunan General Franklin Bouillion ile ilişki kurulmasını da istemiştir. Generalin Suriye'deki tercümanı Cerablit'in söylediğine göre Bouillion, Türkiye'de meşruti bir yönetim kurulmasından ve Sultan Abdülhamit'in evlatlarından birinin saltanat makamına geçirilmesinden yana imiş, bu nedenle mutlaka görüşülmesi gereken kişiler arasında yer alıyormuş. Nitekim Paris merkez örgütü de bu çerçevede Bouillion ile görüşme kararı almış, ancak Ermenilerle kurulacak diyaloga öncelik vermiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/C-3).

Taşnak Ermenilerle Kurulan Diyalog, Hoybun ve anti-Kemalist Türklerin İşbirliği

Yunan Dışişleri Bakanının güdülemesi ile tüm anti-Kemalistleri etrafında toplama amacıyla olan Komite, Ermenilerle 1927 yılı Temmuz ayı sonunda ilişki kurmuştur. Teklif Ermenilerden gelmiş, Rulafyandaki Masis matbaasının sahibi Nersisyan, Refi' Cevad'a Mehmet Ali ile görüşmek istenildiği bilgisini iletmiştir. Görüşme, 27 Temmuz 1927'de Taşnak Ermenilerin hususî merkezi olan Masis matbaasında yapılmıştır. Görüşmeye Savasir, Amadoni, Aharonian ile Ter-Minasian ismini kullanan Ruben Paşa gibi Taşnakların mühim şahısları katılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-3). Bu ilk buluşmada Taşnak temsilciler Türk tarafının nabzını yoklamış, pek muntazam bir örgütlenmeleri olduğu halde Patrikhane, Türkiye'deki Ermenilerin selameti nâmına bir şey yapmamalarını istediği için beklemede kaldıklarını söylemekle yetinmişlerdir. Refi' Cevad da son derece ihtiyatkâr davrandıkları kanısındadır (*EGMA*, 12222-98, 1/C-4). Ancak ikinci görüşme talebi de gecikmemiş, Mehmet Ali grubu 3 Ağustos Pazartesi akşamı için yeni bir davet almıştır. O gün saat sekizde Etval civarında Kléber caddesindeki 71 numaralı evde Taşnak Ermenilerle buluşulmuştur. Resmî mahiyette olmak üzere bu ilk temastır ve Ermeniler amaç ve niyetlerini bu temasta ortaya koymuştur. Buna göre; Ermeni teşkilâtı bütün gücü ile anti-Kemalist Türklere yardım edecektir. Ancak hâlihazırda Ermenistan hükümeti Bolşevik hükümetinden

bıkmıştır. Birçok Ermeni mekânsız bir surette sürgün yaşamaktadır. Onları toplu bir halde bulundurmak gerekmektedir. Bunun için Ermenistan'ın biraz daha genişletilmesine ihtiyaç vardır. Bu ise Türkiye'de iktidara gelecek yeni bir hükümetle yapılacak anlaşmaya bağlıdır. Refi' Cevad, Türkiye'deki yönetimi devirmek, kurulacak yeni yönetim ile Ermenistan'ın sınırlarını genişletecek bir anlaşma yapmak şeklinde özetlenebilecek bu önerinin arkadaşlarınınca kabul edilebilir bulunduğu kanaatindedir. Bizimkiler öyle haris heriflerdir ki, mevki-i iktidar denilen gayeye vusul için her şeyi kabule amadedirler. Ancak o, Türkiye aleyhine bir Ermenistan teşkilinin, memleketin halet-i ruhiyesiyle kabil-i telif olmadığı kanısındadır. Bu kanısını da toplantıda paylaşmış, hatta: bu şerait dairesinde mevki-i iktidara gelince, bir Ermenistan teşekkülü mevzuubahs olunca, hemen o hükümetin valizlerini evvela hazırlaması lazım geldiğini de söylemiştir. Buna karşın adem-i merkezîyet veyahut Kürdistan'ın da mutalebatını nazar-ı dikkate alarak bir konfederasyon şeklinde anlaşmanın daha kolay olabileceği kanısındadır. Toplantıya katılan Cemalyan ile Ruben de Refi' Cevad'ın Ermenistan'a toprak vermeyi kabul edecek bir hükümetin iktidarda kalamayacağı görüşüne katılmışlardır. Ancak onlar şimdiye kadar Ermeni komitelerinin siyasi faaliyetlerinden arzu edilen netice elde edilemediğini hatırlatarak kendileri için bunun prestige meselesi olduğunu da vurgulamışlardır. Kilis taraflarından aldıkları ayrıntılı bilgilere dayanarak şeyhlerle yapılmış olan anlaşmaya büyük önem verdiklerini özellikle belirten Taşnaklar, Hoybun adı ile resmileşecek bu birlikteliği de toplantıya taşımışlardır. Komite adına çıkarılacak gazetenin Masis matbaasında basılabileceği sözü de bu toplantıda verilmiştir. Gece saat on ikiye kadar süren görüşmeler sırasında Taşnaklar çaylar, meyveler, şekerlemelerle ağırladıkları konukları üzerinde olumlu bir etki bırakmayı başarmıştır. Öyle ki Cemalyan saygın tavırları, güler yüzü ve kullandığı dil ile Refi' Cevad da bile hayranlık uyandırmıştır. Taşnakların gizli tutulması konusunda ısrarcı davrandıkları bu görüşmeye Rauf ve Rahmi beyler katılamamış, kendilerine daha sonra bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Ermeni temsilciler İzmir valiliği sırasında Ermenileri koruması nedeniyle teveccüh gösterdikleri

Rahmi Bey'in bir sonraki toplantıda bulunmasını özellikle istediklerini hissettirmişlerdir. Bir sonraki toplantının ise 7 Ağustos Cuma günü yapılması kararlaştırılmıştır (*EGMA*, 12222-98, 1/B-13).

7 Ağustos 1927 tarihli toplantının yapılıp yapılmadığı ile ilgili kesin bir bilgimiz yoktur. Ancak yapılmamış olması daha olasıdır. Zira bu süreçte Ermeni Taşnak Komitesi kimi Kürtlerle işbirliği yapmış, bu işbirliği, gıyaplarında anti-Kemalist Türkleri de kapsayan bir sözleşme ile perçinlenmiştir. Bilindiği gibi Hoybun'a giden süreçte ilk toplantı 1927 yılı Şubat ayında İngilizlerin kontrolünde ve Irak'ın kuzeyinde Revandız'da yapılmıştır. Yıl boyunca devam eden toplantıların ardından 5 Ekim 1927'de Fransa kontrolündeki Lübnan'ın Bihamdun kasabasında yapılan kongrenin ardından da Hoybun kurulmuştur. Ermeni davasını Kürtlerle gerçekleştirmek isteyen Taşnak Komitesi de bu kongrede Vahan Papazyan ile temsil edilmiştir (Sarıncay 1998).

Refî' Cevad'ın mektuplarında Hoybun ismi geçmemekle birlikte Kürtler ile Taşnak Ermeniler arasında yapılan sözleşmeden ve bu sözleşmede anti-Kemalist Türklere yer verildiğinden bahsedilmektedir. Dikkati çeken nokta bu sözleşmenin Taşnak Ermenilerin Mehmet Ali grubu ile yaptığı toplantının içeriği ile uyumlu olmasıdır. Fransızca olarak kaleme alınan sözleşme 12 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin tarafları Kürt halkı ve FDR/Ermeni Devrimci Federasyonu yani Taşnaksutyun'dur. Anlaşmada, Kemalist rejim faşist ve diktatör olarak tanımlanmış ve Kürt halkının, bağımsızlığı için kanını dökmekten ne bahasına olursa olsun vazgeçmeyeceği vurgulanmıştır. Taşnaksutyun da Kürt halkına bağımsızlığını kazanması için olanakları ölçüsünde destek ve yardım sözü vermiştir. Zafer elde edildiği takdirde, Ermenistan ile Kürdistan'ın sınırları Kürt ve Ermeni üyelerden oluşan karma bir komisyon tarafından çizilecektir. İki devlet, Sovyet Rusya tarafından işgal edilen Kafkas Ermenistanının özgürlüğüne kavuşturulması ve Kemalist hükümet tarafından işgal edilen toprakların iade edilmesi konusunda birlikte hareket edeceklerdir. Taraflar iki halkın kalkınması ve güçlenmesi, uyum halinde yaşayabilmeleri konusunda da tüm güçlerini ortaya koyma

sözü vermiştir. Kürt ve Ermeni halklarının yeni haklarının belirlenmesi sürecinde ise Milletler Cemiyeti'nin koruyuculuğu kabul edilmektedir. Milletler Cemiyeti, bu devletleri kurmayı reddettiği ya da kendi olanaklarıyla etkili bir şekilde koruyabilecek durumda olmadığı takdirde, bu iki devletin temsilcileri komşu bir devletle savunma ittifakı da yapabilecektir. Sözleşmeye katılan taraflar yani Kürtler ve Ermeniler, eğer anti-Kemalist Türkler, Kemalist rejimi ortadan kaldırmak amacıyla kendileriyle çalışmak isterse bu sözleşme hükümleri çerçevesinde onlarla da işbirliği yapacaklardır (*EGMA*, 12222-98, 1/D-10-11-12-13; 1/D-14, 1/E-1).

Taşnak Komitesi, bu ittifakla Türkiye'yi hedef alan Kürt-Ermeni harekâtında Ermenilerin perde arkasında kalmasını tercih ederken Paris'te bulunan Taşnak üyesi Türklerin, özellikle de muhalefeti temsil eden Türklerin yer almasına büyük önem vermiştir. Bu nedenle Ağustos 1927'de kesilen görüşmeler 1928 yılı Şubat ayında yeniden başlamış, Taşnakların ünlü isimlerinden Ruben Ter-Minasian Mehmet Ali'nin evinde Rahmi Bey ile bir araya gelmiştir. Uzun uzadıya tartışmalar yapılmış, prensip itibarıyla birlikte çalışmaya karar verilmiş, yalnız ortada halli icap eden bazı teferruat kalmıştır. Rahmi Bey Kazablanka'ya gideceği için ayrıntıların halli de onun dönüşüne bırakılmıştır. Ancak bu toplantı o güne kadar sisli olan manzarayı Refi' Cevad için biraz daha anlaşılır hale getirmiştir. Ona göre Kürt meselesinde İngiltere vardır. Ama Türklerle yapılan görüşmelerde bu ülkenin ismi hep saklanmış, ecnebî bir devlet olarak anılmıştır. Bu durum 10 Şubat 1928'e kadar sürmüş, 11 Şubat'ta Taşnak Komitesi'nden bir ve Mukaddes İhtilal'den bir kişinin İngiltere sefarethanesine giderek ateşemililerle gayri resmi bir hasbihal kılıklı teması ve müzakeresi kararlaştırılmıştır. İngiliz yetkililer taraflara çağrı yaparken görüşmenin odaklanacağı konu hakkında da bilgi vermiştir. Buna göre amaç dahilde (Türkiye'de) -mevcut olduğu iddia edilen gayr-ı memnuniyeti nazar-ı dikkate alarak- bir hadise patlatmak ve bunun bilhassa Erzurum, Elaziz vilayetlerinde bir ihtilâl-i dahilî şeklinde yapılmasını sağlamaktır (*EGMA*, 12222-98, 1/E-3).

Nitekim, 14 Şubat 1928 Salı günü Mukaddes İhtilal Komitesi'ni temsilen Mehmet Ali, Taşnak Komitesini temsilen Ruben Ter-Minasian Paris'teki İngiltere sefarethanesine gitmişler, Ateşemiliter ile birlikte sivil kıyafetli James Hofri isminde bir başka İngiliz tarafından kabul edilmişlerdir. Görüşme iki saat sürmüş, Hofri konuşmaya istekli olmamış; Kürdistan olayları ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olmasına karşın misafirlerinin konu ile ilgili bilgilerini ölçmüş, Beyazıt olayları ile ilgili ayrıntıları öğrenmek istemiştir. İngiliz yetkililer, İngiltere'nin Türkiye sınırında çıkan olaylara büyük bir alaka göstermekle birlikte daha çok içeride çıkarılacak isyanlara önem verdiğini özellikle hissettirmişlerdir. Mehmet Ali ile Ter-Minasian da konu ile ilgili yaptıkları plan ve hazırlıklardan bahsetmişler ve özellikle Kürdistana gönderilmesi gereken adamlar konusunda İngiltere'nin kolaylık göstermesini istemişlerdir. İngilizler ise onlardan Türkiye'de meydana gelen olaylar hakkında esaslı bilgi alabilecek kanalları/adamları olup olmadığını, Türk ordusunun tam olarak nerelerde konuşlandığına dair net bilgilerinin bulunup bulunmadığını öğrenmek istemişlerdir. Türklerin, Kürtlerin emelleri için çalışmalarını gelecek açısından olumlu karşıladıklarını da vurgulu bir şekilde sözlerine eklemiştir. Ayrıca İngiltere'den başka beklentileri olup olmadığını da sormuşlardır. Bu soruyu gerek Mehmet Ali gerekse Ter-Minasian müzaheret-i maneviye diyerek yanıtlamışsa da İngilizlerden kapsamlı bir yardımla Türkiye'de çıkarılacak isyanları destekleyeceği sözü alınmıştır. İngilizler ayrıca Türkiye içinde, Ankara da dahil olmak üzere, kritik noktalara yerleştirdiği adamları aracılığı ile bilgi akışını sağlamayı da garanti etmiştir (*EGMA*, 12222-98, 1/E-3). Bu son nokta özellikle dikkat çekicidir. Türk siyasetinin ve bürokrasisinin derinlerine kadar sızdığını temsilcileri aracılığı ile itiraf eden İngiltere, bu tarihten sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde çıkarılan pek çok isyanın perde arkasında yerini alırken, Mehmet Ali ve ekibi de II. Dünya Savaşı'na kadar Ortadoğu'dan Türkiye'ye yönelen tehditlerin aktörleri olmayı sürdürecektir.

Sonuç

Mukaddes İhtilal Komitesi/Millî Hürriyet Fırkası'nın Paris Şubesi Türkiye karşıtlığını Mehmet Ali'nin 1930 yılı ortalarında çıkardığı *La République Enchaînée*/Zincirli Cumhuriyet gazetesi ile sürdürmüştür. Ortadoğu'da ise Ethem, Mevlanzade Rifat, Radi Azmi gibi Kemalist Türkiye karşıtları 1927'den sonra çıkarılan pek çok Kürtçü ayaklanmada rol almışlardır. Ancak bu isimlerin Türkiye karşıtlıkları büyük devletlerin planladığı gibi kitlesel olmaktan çok bireysel düzeyde kalmıştır. Bunun üç temel nedeni vardır. İlki, lider kadrodaki ahlaki yoksunluk ve geçimsizliktir. Örneğin Ermeni Taşnak Cemiyeti üyesi olan, Türklerle değil Ermenilerle çalışmanın daha faydalı olacağı düşüncesini benimseyen Gümülcineli İsmail'in adı hep yolsuzlukla anılmıştır (Halıcı 1998: 104). 1927 Ekiminde çete teşkilatı kurmak için gittiği Ortadoğu'dan başarısızlıkla dönme nedenini Refi' Cevad finansman eksikliğine bağlasa da Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğu'na göre asıl neden, Gümülcineli'nin vaktini kadınları otel odalarına kapatarak geçirmesidir (EGMA, 12222-45/1, B 4-5, 12222-98, 1/D-5). Mehmet Ali'nin eli de Gümülcineli'den temiz değildir. Adeta umut tacirliği yapan Mehmet Ali, Vahideddin'den başlayarak hemen tüm hanedan üyelerinden, muhalif Türklerden ve Türkiye karşıtı yabancı devlet ya da kurumların temsilcilerinden kurduğu komite ya da gazetesi adına aldığı paraları çoğunlukla kişisel harcamalarında kullanmıştır. Miralay Sadık'ın Romanya'dan Paris'e gelebilmesi için ayrılan para da Gümülcineli ile Mehmet Ali arasında yok edilmiştir. Refi' Cevad'a göre Rauf Bey'in de Paris'teki vaziyet-i içtimaiyesi temiz değildir, bu zevattan hayır beklemek iman evinden aş, ölü gözünden yaş ummağa benzer (EGMA, 12222-98, 1/C-6; 1/ B-14).

İkinci neden anti-Kemalist cephe içinde yer alan ya da yer aldığı sanılan pek çok muhalifin Türkiye Cumhuriyeti için muhbirlik yapmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti, muhbirlerinden bilgi ve belge elde etmekle kalmamış, onlar aracılığı ile muhalifleri bölmeyi de başarmıştır. 1930'dan itibaren Paris merkezdeki kimi muhaliflerin suskunluğa düşmesinin nedeni Refi' Cevad'ın muhbir olduğunun öğrenilmesi ve aralarında mektupla yaptıkları yazışma-

ların Türk hükümetine geçmesinden duydukları endişedir.

Üçüncü ve en etkili nedenlerden biri de Türkçü/İslamcı bakış açısı ve vatan sevgisidir. Cumhuriyet rejimine ve Mustafa Kemal'e düşmanlık besleyen kimi çevreler, Ermenilere ya da Kürtlere Anadolu topraklarından pay verilmesi söz konusu olduğunda, besledikleri bu düşmanlığı hatta kini aile içi sorun olarak değerlendirebilmiştir. Buna en güzel örnek Rizeli Ebülâh-rar Hasan Efendi'dir. Firarilerden olan, İskeç'e de bir dağ köyünde imamlık yapan Hasan Efendi, Mehmet Ali grubunun Hoybun ile yaptığı anlaşmayı Yüzellilik Aziz Nuri'den duyduğunda adeta küplere binmiştir. Türkiye'nin 686 numaralı muhbiri olan Yüzellilik Kiraz Hamdi'ye yazdığı mektubunda Kürtler, bizim Rize'yi, Trabzon'u, ta Giresun'a kadar Ermenilere veriyorlar-mış diye başladığı cümlesini hakaret ve küfür cümleleri ile sürdüren, artık muvafık, muhalif kalmadı, ben unuttum diyen Hasan Efendi Kürt/Ermeni birlikteliğine karşı tercihini Mustafa Kemal Paşa'dan yana kullandığını şu cümlelerle ortaya koymuştur:

Vallahi Billahi, şimdi Mustafa Kemal'e muhalifim, bu hareket tahakkuk etsin, onun en büyük dostu ve fedaisi olacağım. Ben Ebülâh-rarım [hürler fedailer babasıyım]. Benim Rize'de sözüm geçer. Bir çete teşkil eder Ağrı Dağı'nı başlarına yıkarım. Müslümanlık başka, Mustafa Kemal Paşa'ya darılmak başkadır. Bu dargınlık meselesini biz aramızda hallederiz. Aile meselesidir. Vatanın bir zerresine canım kurban olsun. (Hubü-l vatan minel îman [vatan sevgisi imandandır]) vatanını sevmeyen kâfirdir paşam efendim. Din yolunda kurban olacak fedai arıyorlarsa ben Ebülâh-rar Hasan emrinize âmadeyim. Mehmet Ali'nin, Gümölcüneli'nin, Refi' Cevad'ın, Liderin [Miralay Sadık] mektuplarını okudular, hayret ettim. Bu kâfirlere lânet okurum. Vay bizi satan hainler, vay dinimizi tahkir ettiren sefiller, vay milletimizi esir yapmak isteyen alçaklar. Bunlara, Hürriyet ve İtilafa lanet ve nefrîn olsun. (EGMA, 12222-98, 1/E-12)

Hasan Efendi'ye göre şimdi İslâm, gayr-i İslam meselesi vardır, onun gibi düşünerek Anadolu'daki Türk Devletine zarar verecek emperyalist oyunlara

kapılmayı reddeden muhaliflerin varlığı da muhalefet cephesinin büyümesini engellemiştir. Ancak bu bireysel ya da örgütsel muhalefetin 1930'lar da son bulduğu ya da etkisizleştiği anlamına da gelmemektedir. Zira, bu tarihten sonra Türkiye'nin doğusunda çıkan isyanlarda, 1935'te Atatürk'e yapılan suikast girişiminde, 1937 ve 1938 Dersim ayaklanmalarında da yine Mukaddes İhtilal tohumu olacaktır.

Açıklamalar

- 1 Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinde rol oynayan Mehmet Ali Bey'in damadı Ali Fuat Cebesoy'un ağabeyi Mehmet Ali Cebesoy'dur. Ali Fuat Cebesoy ile İttihatçıların ünlü İzmir valisi Rahmi Bey halazadedirler. Rahmi Bey bu dönemde Paris'te yaşamaktadır.
- 2 Refi' Cevad Milli Amale Hizmet'e gönderdiği mektuplarında, muhalefetin gerçek yüzünü gördüğü için muhbir olduğunu açıklamıştır. Ona göre muhaliflerin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet etmelerinin nedeni sırf çekememezlik ve post kavgası'yıymış. Muhalifler Gazi Paşa'yı kendilerine öyle rakip görüyorlarmış ki bütün dünya nazarında Türk'ün yüzünü ak eden Yunan Harbi'ni bile küçültüyor değerini yitirmesine neden oluyorlarmış. Bu duruma isyan eden Refi' Cevad sürgünde iken yaşadıkları ve gördükleri sayesinde gönlünü nereye bağlayacağını daha iyi anlamış. Ben Beyoğlu laternacılarının önünde içinden kan giden Türk'ün inşirahını [ferahlığını] Lozan'da re'yülayn [kendi gözümle] gördüm. Bu kıyas bana rapt-ı kalp edilecek [gönül bağlanılacak] istikametin ibresi oldu Memlekette yapılan her şey, mademki Gazi Paşa'nın ve onun etrafında toplanan erkânın eseridir, iyi de olsa fenadır. Bu mantukla hareket olunursa memleket (modernizm)e doğru sevk edileceğine kavuk ve karık devrine avdet ettirilirse yine fenadır. Çünkü mesele hastanın iyileşmesi değil, hekimin şahsiyetidir. Bu fikre tâbi olmak benim kârım değildir; tâbi olmuş gibi görünmek ise bir mecburiyet-i vataniyedir. Muhbirliği sırasında yapamayacağı teklifler karşısında kaldığı için oldukça zor günler de yaşamıştır. Bunu nasıl atlatacağımı bilmiyorum dese de teselliyi yine kendisi bulmuştur: Fakat ne yapmalı? (Kale içinden fetholunur) darb-ı meseli ile teselli buluyorum". Tanık olduğu girişimlerden engellenebilecek olanları engellemiş, yapamadığında da MAH'a haber vermiştir. Bu çabalarının karşılığı olarak da MAH'dan maddi destek bulmuştur. Aylıklarının bankaya Rafiy Gavvad ismi ile yatırılmasını istemiş, gerçek ismi ile yatırıldığına çekemediği için parasızlık yaşadığından yakınmıştır.

- 3 Mehmet Ali; hükümet, daha doğrusu milliyet düşmanlığı ile hissiyât-ı diniyeleri tahrik edeceklerle dindar, dinsizlerle münkir [dinsiz], vatan hislerine Hıristiyanî kadar lakayd, vicdanının karası yüzüne vurmuş berbat bir heriftir. Mehmet Ali'nin evi bir (Dâr-ün nedve [fesat yuvası])dir. İran, Afgan sefirleri haftada bir iki defa muntazaman içtima ederler. Şunu hemen belirtelim ki Mehmet Ali ile ilgili benzer düşüncelere sahip pek çok Yüzellilik vardır. Bu düşünceler Refi' Cevad'ın muhbir olmasından ileri gelmemektedir.
- 4 Program 47 madde olarak görünmektedir. Ancak, 39. madde yoktur, 38'den 40'a atlanmıştır.
- 5 Refi' Cevad, Rahmi Bey'in İzmir'de Umur-ı Ecnebiye Müdürlüğü yapan Karabiber Bey ile birlikte lüks ve servete gark olduklarını, Paris'te lüks bir apartmanda oturduğunu ve İzmir valiliği sırasında yaptığı paralarla müreffeh bir hayat sürdürdüğünü ve örgütlenmenin finansmanına katkı sağlayacağını söylüyor.
- 6 4 Temmuz ile 10 Temmuz arasında bir gün olması gerekir.
- 7 Refi' Cevad'ın Rahmi Bey'in eli ayağı mesabesinde olan diyerek tanımladığı ve evinin de mükellef olduğunu vurguladığı Karabiber, Rum kökenli Osmanlı vatandaşı Charles Karabiber'dir. Rahmi Bey'in İzmir Valiliği sırasında kentte Yabancı İşler Müdürlüğü yapmıştır.
- 8 Refi' Cevad diyor ki: "Bermutad Rauf Bey orada idi".
- 9 Bu dönemde Paris'te toplanan İttihatçılar Rauf, Rahmi, Adnan beyler, Topal İsmail, Hakkı Paşa, Enver'in kardeşi Kâmil ve Hamit beylerdir. Rauf Bey'in dışındakilerin Ermenilerle yapılan toplantılara katıldığına dair belge yoktur.
- 10 Francesco Saverio Nitti (1868-1953) İtalyan devlet adamı. I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Başbakanlık yapmıştır. Mussolini karşısında aldığı yenilgi üzerine 9 Haziran 1920'de istifa etmiştir. 1924'e kadar milletvekilliğini sürdürmüştür. 1924 seçimlerine katılmamış, İtalya'yı terk etmiş ve yıllarca Fransa'da sürgünde yaşamıştır.
- 11 Miguel Primo de Rivera. Darbeci general 1923-1930 tarihleri arasında iktidarda kalmıştır.
- 12 Vicente Blasco Ibanez, Yazar-politikacı. 1923 yılında Fransız Rivierası'na sürgüne gönderilmiştir. 1928 yılında ölmüştür.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGMA). Dosya No (Dn): 12222-98, Belge No (Bn): 1/B-13, Belgenin tarihi (Bt). 3 Ağustos 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/B-14.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-2.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-3, Bt. 30 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-4, Bt. 30 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-6, Bt: 3 Aralık 1928

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-9, Bt: 21 Ekim 1927

Dn: 12222-98, Bn: 1/C-10.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 11.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 12

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 13.

Dn: 12222-98, Bn: 1/C 14.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D 1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-2.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-3.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-4.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-5, Bt. 24 Aralık 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-6, Bt. 22 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-7, Bt. 22 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, Bn: 1/D-8, Bt: 12 Temmuz 1927.

Dn: 12222-98, 1/D-10.

Dn: 12222-98, 1/D-11.

Dn: 12222-98, 1/D-12.

Dn: 12222-98, 1/D-13.

Dn: 12222-98, 1/E-1.

Dn: 12222-98, Bn: 1/E-3, Bt: 11 Şubat 1928.

Dn: 12222-98, Bn: 1/E-12.

Dn: 12222-45/1, Bn: B-4, Bt: 1.3. 1928.

Dn: 12222-45/1, Bn: B-5, Bt: 1.3. 1928.

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete. 15 Haziran 1927.

Resmi Gazete. 16 Temmuz 1938.

Düstur (1946). 3. Tertip. C. 8. Ankara: Devlet Matbaası.

Kitap ve Makaleler

- (Bölükbaşı), Rıza Tevfik (2008). *Biraz da Ben Konuşayım*. Yay. Haz. Abdullah Uçman. 2.b. İstanbul: İletişim Yay.
- Göztepe, Tarık Mümtaz (1991). *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*. 3.b. İstanbul: Sebil Yay.
- Halıcı, Şaduman (2004). *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Halıcı, Şaduman (2013). "Atatürk'e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIII/27: 105-121.
- Halıcı, Şaduman (2015) "San Remo Görüşmeleri: Vahideddin, 'Bir' İttihatçı ve 'Üç' Yüzellilik". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11 (22): 267-30.
- Halıcı, Şaduman (2016). *Ethem*. İstanbul: E Yay.
- Karay, Refik Halid (2009). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılab Kitabevi.
- Nizamoğlu, Yüksel (2013). *Vehib Paşa Kahramanlıktan Sürgüne*. İzmir: Yitik Hazine Yay.
- Sarınay, Yusuf (1998). "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri". <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-40/hoybun-cemiyeti-ve-turkiyeye-karsi-faaliyetleri> (Erişim Tarihi: 12.11.2017).
- Seyfeli, Canan (2012). "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Katolik Ermeniler". *CIU CYPRUS, Folklor/Edebiyat* 18 (69): 176. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/255683>) (Erişim Tarihi: 12.11.2017)

Tez

- Halıcı, Şaduman (1998). *Yüzellilikler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ek 1. Mukaddes İhtilal Cemiyeti Programı'nın ilk ve son sayfası

10-11
مقدمه و بیان
ما در اول وجهی مناقبت زلفینت قریباً است خود اولان سید اویدان
باش مطهر کی ن اوله این حالده مکتب مدراآت الدین آلوده طوطی رطبه قیام
حکومت خلیف و برینک کلک تا سید این خاندان آتین تکریم و طوطی قیام
بدر این، کج و برت اولاره کجانه سله مکتب و خود بر وجه بر است اولاره تا سید
سلطنت شیخ این اولام کجین قانون سیم و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
نفت، بوجوروتی، احکام و سید کج، بر اینک ایام، خاندان اموال اولان
رویدون، ارضیون قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
بر این آتین اولان قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
دهدن بوجور قیام و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
اولاره بر مکتب هفتیه، عیال و طوطی بر اولان سید کج، قیام
عقباتیه قیام و سید کج، قیام اموال اولان قیام
تا کمال اولان، جان با ن اولان سید کج، قیام اموال اولان قیام
اولاره قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
طوطی قیام
ما در اول وجهی مناقبت زلفینت قریباً است خود اولان سید اویدان
باش مطهر کی ن اوله این حالده مکتب مدراآت الدین آلوده طوطی رطبه قیام
حکومت خلیف و برینک کلک تا سید این خاندان آتین تکریم و طوطی قیام
بدر این، کج و برت اولاره کجانه سله مکتب و خود بر وجه بر است اولاره تا سید
سلطنت شیخ این اولام کجین قانون سیم و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
نفت، بوجوروتی، احکام و سید کج، بر اینک ایام، خاندان اموال اولان
رویدون، ارضیون قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
بر این آتین اولان قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
دهدن بوجور قیام و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
اولاره بر مکتب هفتیه، عیال و طوطی بر اولان سید کج، قیام
عقباتیه قیام و سید کج، قیام اموال اولان قیام
تا کمال اولان، جان با ن اولان سید کج، قیام اموال اولان قیام
اولاره قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
طوطی قیام

98
رئیس و اعضا قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
دانش و طوطی قیام و قیام اموال اولان قیام
ما در اول وجهی مناقبت زلفینت قریباً است خود اولان سید اویدان
باش مطهر کی ن اوله این حالده مکتب مدراآت الدین آلوده طوطی رطبه قیام
حکومت خلیف و برینک کلک تا سید این خاندان آتین تکریم و طوطی قیام
بدر این، کج و برت اولاره کجانه سله مکتب و خود بر وجه بر است اولاره تا سید
سلطنت شیخ این اولام کجین قانون سیم و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
نفت، بوجوروتی، احکام و سید کج، بر اینک ایام، خاندان اموال اولان
رویدون، ارضیون قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
بر این آتین اولان قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
دهدن بوجور قیام و صولکنا اصحابه بر مکتب قیام
اولاره بر مکتب هفتیه، عیال و طوطی بر اولان سید کج، قیام
عقباتیه قیام و سید کج، قیام اموال اولان قیام
تا کمال اولان، جان با ن اولان سید کج، قیام اموال اولان قیام
اولاره قیام سید کج، قیام اموال اولان قیام
طوطی قیام

Ek 2. Kürt-Ermeni Sözleşmesi'nin ilk ve son sayfası

98 Convention 110-10

Le peuple Kurde et la F. R. A. en vue d'établir la bonne entente et la collaboration étroite entre les peuples Kurdes et Arméniens ont conclu le présent accord dont les motifs fondamentaux sont exposés ci bas :

Les Contractants sont d'accord sur les points suivants :

1. Chaque nation formant une majorité dans sa patrie souveraine a le droit imprescriptible d'y fonder son état libre et indépendant. Ce droit ne peut pas être refusé à un peuple qui ^{est} chassé de sa patrie par des moyens forcés.
2. La paix et la collaboration entre les états vivants qui respectent le principe de l'autodétermination susmentionnée, sont les conditions essentielles de la prospérité et du bien être des peuples de ces états.
3. Les minorités ethniques dans chaque état doivent jouir non seulement des droits civils égaux à la ~~majorité~~ nation dominante mais encore une autonomie culturelle nationale leur doit être assurée.
  - a.) Le régime kémaliste, malgré son modernisme apparent n'est en réalité que la dictature d'une bande qui par les méthodes bolchevistes et fascistes étouffe la liberté de tout les peuples en Turquie et entraine le développement de leurs forces créatrices.
  - b.) Le régime kémaliste pour entretenir et favoriser ses partisans et pour assurer sa propre existence a recours à la terre et par cette voie impose un système fiscal injuste qui ruine et jette le pays en ruine les masses populaires à la

s'engageant dans surcroît cette question dans l'esprit des articles susmentionnés. 110-11

12 - Les deux parties constitueront un Comité Mixte pour pourvoir la réalisation de cet accord. Un arrangement spécial interviendra pour l'élaboration des conditions de son activité.

The Ottoman Supreme Revolutionary Committee and Its Actions in Turkish Intelligence Documents*

Şaduman Halıcı**

Abstract

This study reports on the program and actions of the Ottoman Supreme Revolutionary Committee, which was founded by Damat Ferid Pasha's Minister of Interior Mehmet Ali Bey in Paris. In addition, the reorganization of the committee as 'National Freedom Party' with the support from British and Greek politicians, the enterprises undertaken to rally all opposition groups outside Turkey, and the dialogue with Armenian and Kurdish groups are elaborated. The article is mostly based on the National Security Service (MEH) intelligence documents which are preserved in the archives of General Directorate of Security. The letters to intelligence units by the journalist Ref'i Cevad (Ulunay), who were among "Yüzellilikler" - 150 *persona non grata* – and snatched for Turkish Republic, are also examined for the first time.

Keywords

Ottoman Supreme Revolutionary Committee, Mehmet Ali, Ref'i Cevad, Rauf Orbay, Dashnaksutyun, Hoybun, the contract.

* Date of Arrival: 17 May 2018 – Date of Acceptance: 26 June 2018

You can refer to this article as follows:

Halıcı, Şaduman (2021). "Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 61-91.

** Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of History – Eskişehir/Turkey
ORCID ID: 0000-0001-7575-7516
shalici@anadolu.edu.tr

Османский Высший революционный комитет и его деятельность в документах турецкой разведки*

Шадуман Халыджи**

Аннотация

В этом исследовании рассказывается о программе и действиях Высшего революционного комитета Османской империи, который был основан в Париже членом кабинета Дамад Ферид-паши министром внутренних дел Мехметом Али Беем. Кроме того, рассматривается реорганизация комитета в «Партию национальной свободы» при поддержке британских и греческих политиков, предпринимаемые меры по объединению всех оппозиционных групп за пределами Турции, а также диалог с армянскими и курдскими группами. Статья в основном основана на разведывательных документах Службы национальной безопасности (МЕН), которые хранятся в архивах Главного управления безопасности. Также впервые исследуются письма в разведывательные подразделения журналиста Реф и Джевада (Улунай), который входил в состав «Юзеллиликлер» - 150 человек нон грата - и был разведчиком в пользу Турецкой Республики.

Ключевые слова

Османский Высший революционный комитет, Мехмет Али, Реф и Джевад, Рауф Орбай, Дашнакцутюн, Хойбун, договор.

* Поступило в редакцию: 17 мая 2018 г. – Принято в номер: 26 июня 2018 г.

Ссылка на статью:

Halıcı, Şaduman (2021). “Türk İstihbarat Belgeleri Işığında Osmanlı Mukaddes İhtilal Komitesi ve Çalışmaları”. *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 61-91.

** Проф., д-р, Анатолийский университет, факультет гуманитарных наук, историческое отделение – Эскишехир / Турция
ORCID ID: 0000-0001-7575-7516
shalici@anadolu.edu.tr

Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post- 2002 Era *

Merve Seren**

Abstract

The successive developments in Turkish defense industry has become a core dominant narrative of the AK Party, led to an increasing interest in opposition parties, industrial and academic circles. While the political parties' election manifestos reveal the role of party politics in shaping defense industry priorities, the general trend shows the rising level of political and societal awareness to meet the goal of localization, nationalization, and strategic autonomy as a part of national security strategy. The changing value of investing into defense industry has not only paved way to a nationalistic discourse but also encouraged the civilian engagement into defense sphere which has long been identified as the space dominated by the presence of military and engineers. This paper emphasizes the need for an interdisciplinary and multidisciplinary understanding across various science disciplines to support studies of Turkish defense industry, and further promote the academia to engage more with the policymaking and industry. Besides, it stresses the necessity of developing a comprehensive blueprint to build and maintain a long-lasting collaborative culture and relationship between politics, industry and academia which is crucial to optimize the role and promises of political, military, economic, diplomatic and technological dimensions of national defense industry.

Keywords

Defense industry, election manifestos, nationalization, localization, strategic autonomy.

---

* Date of Arrival: 17 June 2020 – Date of Acceptance: 05 November 2020

You can refer to this article as follows:

Seren, Merve (2021). "Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post-2002 Era". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 93-119.

** Ass. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Political Sciences, Department of International Relations – Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-0931-1572

mseren@ybu.edu.tr

Introduction

In the post-2002 era (the era beginning after the November 2002 general elections which represents a milestone in Turkish politics following the electoral victory of the AK Party) the national defense industry has attracted more attention in Turkey than ever before by political declarations and growing investment in defense technology development; contributed to a raising interest and awareness in the other parts of the state bureaucracy, opposition parties, academia, media, private sector, and the entire society.

While the AK Party has been much focused on defense industry in its' election manifestos, the major opposition parties (CHP, MHP and IP-unlike the HDP) have also started to reveal their growing awareness about the benefits of investing in the national defense industry and its partnership with academia. There are obviously some reasons for the increased interest in Turkish defense industry and its' collaboration with academia over the past two decades.

First of all, over the past 18 years, Ankara has been coping with growing concerns related to foreign-source dependency for critical defense technologies that have evolved and deepened since the Cold War, mainly because of the U.S arms embargo on Turkey between the years 1975-1978. A number of factors have unearthed the need for optimizing the national defense ability including the destructive results of the experiences collected while combatting historical threats; the geopolitical turmoil caused by regional escalations, conflicts, and civil wars; asymmetric threats contained within cyberspace; and the presence of state and non-state actors. Thus, the divergences between Turkey and its' allies on regional matters brought the desire and motivation to achieve *self-sufficiency* in defense.

Second, owing to geopolitical risks and opportunities, reinforcing *military deterrence* at the regional level has become a key priority for Turkey (Yeşiltaş 2020). In order to increase military deterrence and influence in the region, Ankara has understood the significance of realizing the objectives of *localization*, *nationalization* and *strategic autonomy* that would help to solve the complex issues stemming from heavy reliance on foreign imports and foreign clients.

Third, the successful developments in the national defense industry

has been considered as a means of creating favorable circumstances that increase the chances of success or effectiveness in diplomacy. In other words, advantageous position in defense has seen as a diplomatic tool and an international prestige to increase *strategic flexibility* in foreign policy, as seen in the cross-border operations conducted since 2016.

Fourth, as defense industry is a significant driver of economic development, Ankara has appreciated the advantages of investing in Turkish defense industry in terms of the economic benefits such as sustaining the success in defense industry by finding new trade partners and increasing export rates.

Fifth, Turkey's quest for being listed as one of the most technologically developed countries of the world required Ankara to increase its investments in defense industry, meanwhile the continuing growth in global defense market expected to bring more opportunities. In this regard, there is a remarkable support given to the state-owned defense contractors and major Turkish arms manufacturers in the last two decades. On the other side, Turkey's goal to become a high technology producer and exporter country paved the way to comprehend the great value of industry and academia partnership.

Lastly, the advances in technology and the continuing growth in national defense industry has become a major issue in domestic politics as seen in the political parties' election manifestos. While AK Party is the one extensively making use of the success story of defense industry as its own striking victory, the major opposition parties do also mention their rising interest in defense industry depending on various reasons.

From this viewpoint, the main purpose of this paper is to examine the dynamics of Turkey's great leap forward in the defense industry by focusing on political parties' interest towards defense sector and its reflections and implications in industry and academia.

By questioning the long-neglected opportunities and advantages of a collaborative relationship between three parties, the paper compares the role of party politics in shaping Turkish defense industry priorities, while focusing on AK Party's defense industry approach triggering both the populist narrative among the policymakers, as well as the increasing interest in opposition parties, industrial and academic circles. To this end, the paper

puts emphasis on political parties' election manifestos (from 2002 to 2018) in order to understand the change, trends, and the main narrative regarding Turkish defense industry. Besides, the paper explores the new defense initiatives launched by the AK Party to reach strategic autonomy and the defense industry related academic products within last decades. Though the paper recommends strengthening the relationship between politics, and industry, and academia for the mutual benefits of cooperation that will bring greater advantages to develop skills and expertise in industry and academia; it must be underlined that the amount of cooperation between parties must have limits in order to avoid *politicization*. Lastly, this paper aims at contributing to the literature by analyzing defense narrative as well as the promises and strategies of Turkish political parties toward defense industry, and the collaborative relationship between politics, industry and academia from a macro perspective. In fact, the majority of the studies published after 2002 ignored opposition parties' perspectives on Turkish defense industry as well as undermined the importance of Turkish academia's interest for defense studies, especially in the field of national defense industry.

The paper is divided into three major parts. The first section is primarily focusing on AK Party's changing defense discourse in election manifestos, and the success story of the national defense industry regarding the developments taking place within the last two decades. The second section deals with the opposition parties, aiming to understand their attitudes toward the defense industry and its' collaboration with academia. In this regard, the section discusses the changing significance given by the political parties' to national defense industry; meanwhile examining their strategic goals and future promises in the election manifestos in order to sustain the success story of defense industry dedicated to AK Party era. The third section assesses how political parties' rising interest and the successive developments in national defense industry influenced the academic studies. To assess the reflection in Turkish academia, the section analyzes the changing trend in academic studies on Turkish defense industry by referring the number and variety of PhD and Masters theses increased in the post-2002 era. Besides, the section mentions the current government policies to strengthen the relationship between industry and academia.

AK Party's Changing Discourse on Turkish Defense Industry

Even though it is difficult to argue that there has been a rich variety of sectorial and institutional approaches towards the Turkish defense industry, when viewed from a historical perspective, the AK Party era shows a distinct stance in this regard for a number of reasons.

Firstly, Ankara embarked on an ambitious goal of moving from a medium-scale power to a *center* – or, in a more assertive sense, a *global power* – which has necessitated that Turkey overcome its *self-sufficiency* problem. Thus, this situation has primarily required Turkey to develop a model that can obtain its strategic autonomy in the defense domain urgently. Besides, the distribution, diversification, and changes needed by the TAF have necessitated the urgent adaptation of a new approach by the Turkish defense industry.

Secondly, this model has been further necessitated by Turkey's fight against terrorism since the 2000's and by regionally-scaled threats caused by an environment characterized by mistrust – which has resulted from the Arab Spring and the periphery that identifies with this environment of mistrust and instability.

Thirdly, since the beginning of the 2000's, Turkey has faced a wide range of issues that obliged the country to reconsider its NATO-centric security and defense strategies and policies, due to shifting perceptions of domestic, regional, and global security threats. For instance, in the early 2000's, Turkey suffered because of the significant delays both in the AWACS and T-70 Turkish Utility Helicopter projects. Each negative incident since the AK Party came to power has revealed that nationalization and localization processes of the Turkish defense industry should have happened sooner. These incidents have highlighted how Turkey's dependency on NATO, European allies, and especially the U.S. has created serious security gaps and weaknesses. As a matter of fact, the defense industry initiative towards domestic production and national products became a profound policy through the political and economic confidence that was secured in the 2007 elections. To this purpose, the AK Party has abandoned both foreign provider firms and one-way institutional and political dependency on NATO. In this regard, the Defense Industry Executive Committee (SSIK)'s

decision represents a turning point for the Turkish defense industry. In May 2004, the SSIK adopted important decisions under the chairmanship of then-Prime Minister Erdoğan and cancelled projects worth \$20.5 billion, including a new generation of main battle tanks, attack helicopters, and unmanned aerial vehicles. This cancellation was the first indicator of a shift in strategy away from co-production under license towards local design and production (Milliyet 2004).

Fourthly, the fast and stable growth trends in the economy have also contributed to the advancement of this industry during the AK Party era, unlike during the previous eras.

First manifesto: loyalty to western defense architecture

It is possible to argue that the AK Party has put a greater emphasis on revisions and reforms concerning national defense policy, as well as on the autonomization of the defense industry than previous governments. In the first Election Declaration, published in 2002, the AK Party's national security and defense perception appeared to be a vague continuation of Turkey's conventional security and defense policies emphasizing confidence in the presence of the regional alliances provided by the EU and NATO. This framework stressed that Turkey, besides contributing to NATO, would make the necessary effort to be part of the European Security and Defense Identity.

The 2002 Declaration did not dismiss Turkish-American relations, which were deemed a strategic partnership during the Clinton and Bush administrations; rather ensured the continuation of the mostly defense-oriented cooperation with the U.S., as well as a widening of cooperation in economics, investment, science, and technology (AK Parti 2002: 90).

2007 Declaration: revealing the increasing awareness

The defense mentality outlined in the 2007 Declaration displayed major differences concerning the minimum cyclical changes in the economic and political conditions of 2002. The "Foreign Policy and Defense" title can be pointed out as the most profound indication of the 2007 Declaration, which was more extensive and detailed than the previous. This title signaled that the defense domain would have a greater focus in the AK Party's agenda. Moreover, the 2007 Declaration made it obvious that in the defense domain

the AK Party's had adopted an "integration model" as part of the "2023 Goals." (AK Parti 2007: 32-33).

Apart from this, the necessity of improving the capacities and means to prevent and diffuse international threats, to track technological changes in the world, and to reform the defense industry on the basis of the TAF's primary needs and objectives were also stated.

It is worth noting that the AK Party's economic reform programs and financial policies, which were implemented after the 2002 Elections, have rapidly improved the dire economic situation that emerged in 2001, one of the worst eras of the Turkish economy. The AK Party's improvement initiatives regarding the economic crisis in 2001 have since resulted in positive outcomes in a short span of time: beginning in 2003, the Turkish economy, owing to favorable regional and global circumstances, has stabilized and entered a promising growth process. Factors such as low inflation rates from 2002–2007, increased production and export rates, and high growth volumes have provided Turkey with political and economic stability and increased confidence. As the AK Party overcame the economic challenges left from previous administrations, it pushed Turkey beyond becoming a self-sufficient state towards having a competitive stance in international markets. The promising economic development trends and political stability in 2007 led the AK Party to declare that it would sustain its "national defense policy," which prioritized the improvement of the national defense industry as well as R&D efforts. It can be argued that the AK Party's efforts to create opportunities and resources to motivate domestic industry have played an important role in bringing autonomy to the Turkish defense industry.

In the 2007 Declaration, the increase in Turkish industry's participation and production was portrayed as a source of pride. As an example of this well-deserved pride, the declaration stated that the ratio of the TAF's domestically to internationally sourced needs had risen to 50 percent in 2007 from 25 percent in 2002. Moreover, the defense industry had increased its international market share; the value of exported military assault boats, ships, weapons, and other defense equipment as well as the command and control and electronic warfare systems had reached 320 million dollars. On the other hand, the AK Party has conducted many projects modernizing the

TAF that require advanced technology, engineering, and design. Among these projects that bear the most significance were the Modern Tank Enhancement, Attack, Tactic/Exploration Helicopter, National War Ship, Jet Training Plane, Combat Drone, and New Generation Warplane (AK Parti 2007: 250-251).

Another important move was the activation of a satellite and space policy leading to the creation of Turkish satellites. For instance, the “National Defense Research” and “National Space Research” programs have been designed and implemented. As seen in the 2007 Declaration, the AK Party’s increased transparency regarding Turkey’s national defense policies was an outcome of increased political and economic harmony (AK Parti 2007: 209, 212).

2011 Elections: a milestone in valuing defense industry narrative

One could argue that the 2011 General Election Declaration represents a milestone: despite the Global Finance Crisis in 2008 and the decline in the growth rate of the Turkish economy in 2009, the AK Party showed a determined attitude towards the completion of defense projects. Turkish defense policy, which was built on the domestic production and national production standards, gained a different momentum through this declaration. The determined attitude of the AK Party administration has pushed the country towards a *partner* and *vendor* oriented position in the global defense arena. The two defense-related titles, “Defense Industry” and “Defense” under the “Macro Economy” and “Leader Country” sections in the 2011 Declaration demonstrated the AK Party’s willingness to advance the Turkish defense industry. The national defense strategy has gained more leverage through economic and political means in Turkey.

The 2011 Declaration drew attention to the notable progress in the defense industry throughout the AK Party era and expressed the fact that Turkey has begun to produce most of its defense equipment within its borders. The declaration also mentioned that the R&D efforts and innovation-oriented projects with unique military equipment and systems have made significant contributions to the Turkish defense domain. As its external dependency declined, the performance and potential of the defense industry increased. Moreover, the favored practice of domestic production has caused a

significant increase in defense exports, bringing economic gains to the country. The output of the defense sector increased from 247 million dollars in 2002 to 1 billion dollars in 2010. Along with these developments, during the AK Party era, 24 million dollars were spent within the framework of TAF modernization projects, and 90 percent of which were realized through the participation of the domestic industry. Meanwhile, direct foreign procurement declined by 10 percent (AK Parti 2011: 55, 56, 84).

The 2011 Declaration represents a crucial turning point regarding the growing confidence of the Turkish defense sector and the transformation of defense perception. In keeping with this renewed sense of pride and confidence in Turkey's military self-sufficiency, the AK Party also indicated in its 2011 Declaration that by 2023 Turkey would design and produce its own rifles, field guns, tanks, helicopters, unmanned aerial vehicles, and satellites.

Examining the 2015 Declaration, one can see that the AK Party has managed to realize the majority of these goals. Moreover, it must be highlighted that the value of defense and aviation exports increased to 1.4 billion dollars in 2013 from 331 million dollars in 2003. The rate of domestic production in the defense industry has increased more than 55 percent from 24 percent since the AK Party came to power (AK Parti 2015: 252).

In parallel with the previous manifestos, AK Party's latest election bulletin published in 2018 also gave a wide coverage to defense industry. Within the 360 pages long manifesto, AK Party provided a comprehensive place to technology, R&D, digitalization, defense, aerospace and space industry (AK Parti 2018: 196, 218).

Briefly, over the past 18 years the Turkish defense industry has managed to accomplish many defense projects in every domain of warfare and in weapon and missile systems. For instance, since 2003 Turkey has completed fourteen military ship programs and the number of Turkish shipyards has increased from 37 to 80. Turkey has also become capable of domestically producing between 70 and 80 percent of all naval needs (compared to an only 20 percent self-sufficient capability a decade ago) and is listed as one of the top 10 shipbuilding nations globally (Bekdil 2018). It should be stated that the SSB recently released Turkish defense industry's product catalogue

which contains the most critical and modern projects representing the current state of an inventory of approximately 225 companies and more than 1,500 products. As explained by the SSB, this digital document was prepared as a living index; it will be enriched with companies active in the defense industry and also will be updated regularly. Certainly, this catalogue is a significant step toward informing key decision makers in governments and industries as well as an essential resource for the studies of academic researchers (SSB 2019).

These improvements were not solely based on AK Party's election promises but were also supported by the enrichment of the defense infrastructure, changing the mindset regarding the defense industry and the trend towards economic stability. The changing mindset took place not only in security and defense bureaucracy but also in academia, media and private sector in general. Highlighting that Turkish defense industry does not serve only for military purposes but also positions as a field of opportunity with regard to the improvement of domestic production and R&D efforts in science and technology. As a striking success in technological production capabilities, Turkish defense corporations have begun to export armored vehicles, air defense systems, rocket systems, simulators, coast guard ships, and military communication systems, as well as command and control systems and software. While the total sale of the Turkish defense industry in 2006 was 1.86 billion dollars, this number increased greatly and reached to 6.69 billion dollars in 2017. Additionally, foreign sales reached 2.03 billion dollars in 2018, with a 20 percent increase over 2017 sales. As well, the total number of defense product projects increased to 667 in 2018 with a total contract price of 60 billion dollars (SSB 2019: 10).

Looking at the sector from a different standpoint, the distance that the Turkish defense industry has made since the 2000's is increasingly disturbing to the largest arms exporters who have a say at the regional and global scale. As the global defense market is one of the most important economic inputs for arms exporting countries, the defense market should not only be regarded as an arms trade with a reductionist approach. On the contrary, countries which have reached the competitive level in the market do not only invest in the defense field; moreover, they are gaining their edge over other areas such as education, labor force, employment, the wider sectoral investment

infrastructure, scientific and technological developments, expanding the range of dual-use products. In this sense, Turkish defense industry turns into a long-term economic gain rather than a dead investment. Turkey's position showed remarkable growth; Turkish arms exports increased by a substantial 170 percent during the 2014-18 period. As a result, Turkey was among the top 25 largest exporters of major arms between 2014-2018; Turkey ranked 14th in the list with three main clients which are respectively UAE, Turkmenistan and Saudi Arabia with regards to the share of Turkey's total exports (SIPRI 2019).

In light of its leaning towards international markets, currently the Turkish defense industry exports to countries such as United Arab Emirates, Saudi Arabia, Qatar, Bahrain, Jordan, Algeria, Indonesia, Pakistan, Malaysia and Ukraine. As a striking example, U.S. arms exports to Pakistan fell by 81 percent between 2009-13 and 2014-18 owing to Pakistan's choice of other suppliers such as ordering 4 frigates and 30 combat helicopters from Turkey in 2018 (SIPRI 2019). As a conclusion, AK Party's defense rhetoric has become a more popular and resourceful instrument after the implementation of the projects promised in the election declarations.

The Significance Given to National Defense Industry by Opposition Parties

The opposition parties represented in the Turkish Parliament did also mention defense industry in their election bulletins. However, the significance given to the development of Turkish defense industry differed greatly across the opposition parties which are namely the Nationalist Movement Party (MHP), Republican People's Party (CHP), Good Party (IP), and Peoples' Democratic Party (HDP).

CHP's promise of Turkish technology clusters lacks blueprint

To begin with the main opposition party, at the same time the oldest party in Turkey formed in 1923, CHP in its 2002 manifesto promised to provide various government incentives for different industrial sectors such as information technologies, software, biotechnology, genetics, space, new materials and defense industry. Though the 2002 manifesto did only mention "defense industry" once, it stated the significance of building Turkey's own silicon valleys named as Turkish Technology Clusters. In this respect, the

2002 manifesto highlighted the target to meet the equipment and supply requirements of the national defense by the resources and capabilities of the national industry (CHP 2002). Similarly, CHP promised to use more national industrial resources in order to meet the equipment and supply needs to provide for national defense in its' 2007 election manifesto (CHP 2007: 30).

While its 2009 manifesto did not explicitly mention defense industry, it put an emphasis on industry and university collaboration, technology transfer, R&D activities, and techno-park facilities (CHP 2009: 28). In its 2011 manifesto, CHP assured support for public investment, as well as pledged to strengthen the public-private sector partnerships in the field of generic technologies and the defense industry (CHP 2011: 27).

Likewise, in its 2015 declaration, CHP promised to develop Ankara by supporting R&D and innovative policies, promoting software development capabilities for the defense industry and strengthening the collaboration and partnership between techno-cities. Although there was only one sentence related to the Turkish defense industry, the document specified the role and significance of industrialization in general, meanwhile highlighting the great value of information, technology and informatics. Besides, it stressed the necessity of improving electronics, genetics, software, nanotechnology, space, and aviation capabilities with respect to industrialization policies (CHP 2015: 61, 162).

In its 2018 manifesto there were no remarks on the defense industry; on the other hand, it necessarily touched upon new industrial development plans. In this sense, the document pointed out the importance of encouraging industry-university collaboration, transforming Turkey into a technology base by building new STEM high schools, raising overall R&D investment to 3 percent of GDP, as well as defining CHP's objective to increase the share (60 percent target) of high-tech goods and services in the Turkish manufacturing industry. However, the document mostly mentioned the industrial sectors such as agriculture, automotive, furniture, machinery, petrochemical and textile (CHP 2018: 60, 63, 88, 101).

Again, in its 2019 manifesto, there was no statement about defense industry or industrial policies; the only technology related issue was to build

innovative and smart cities by respecting and protecting nature and Turkey's cultural heritage (CHP 2019: 7).

As seen in the election manifestos published from 2002 to 2019, CHP has always been aware of the importance of investing in technology and industry. However, the election manifestos do not lay out a clear definition of CHP's blueprint for building a globally competitive Turkish defense industry.

MHP's ongoing nationalist discourse and integration into AK Party's defense narrative after People's Alliance

The second opposition party is MHP, also the second-oldest party after CHP, which was established in 1969 with a strong nationalist ideology shaped by right-left clashes taking place in Turkey during the Cold War. MHP, formed an electoral alliance called the "People's Alliance" with AK Party for the June 24 presidential and parliamentary elections in 2018. This alliance continued during the 2019 local elections as well. Since MHP employs a rhetoric of putting "the state first"; MHP's traditional policy approach based on conservative and nationalist values is likely to remain a central feature which is clearly visible in most of its electoral manifestos. From this perspective, *nationalization* and *localization* efforts to develop the Turkish defense industry can be seen as a prerequisite for MHP's "strong state" objective.

In this regard, one of the fundamental promises of the 2011 manifesto is to make the Turkish defense industry an important technology producer, instead of being a sector developing based on technology-transfer. Again, it stresses the benefits of investing in the Turkish defense industry; not only to meet security needs, but also for economic gains. According to MHP's manifesto; the government policy on procurement will be largely based on R&D activities in order to improve the Turkey's ability to generate scientific, technological, and innovative knowledge and translate it into new products. On the other hand, MHP pledges providing an integrated defense industrial cooperation, supporting R&D and production activities for various defense technologies such as materials science technologies; electronic warfare; aviation, space, and satellite technologies; network-centric warfare; unmanned aerial vehicles; and guidance, navigation, and control technologies. The 2011 manifesto also underscores the necessity of

strengthening information security, supporting both domestically-developed software systems and domestically-developed satellites, promoting the national defense industry to produce them with the aim of both meeting the needs of TAF and benefiting from the advantages of exporting goods and services to regional and global markets (MHP 2011: 94-95, 181).

MHP's 2015 manifesto expresses similar ideas and promises regarding security and defense issues. Compared to its previous manifesto, the following issues are addressed as principal purposes: increasing R&D programs, promoting unique designs and domestically-developed products for national solutions to meet the demands of TAF, encouraging local firms and private entrepreneurs to invest in arms production, bringing national defense industry much to the fore to be recognized as a strategic sector, and establishing a national space agency. In addition to aforementioned subjects, interestingly, the 2015 manifesto points out the necessity of conducting R&D activities to produce air and missile systems both for offensive and defensive purposes. On the other hand, MHP's 2015 manifesto pledges to decrease foreign-dependency in logistic needs, restructure the allocation of military and defense spending in accordance with the policy of preferring mostly the local content in procurement, enhancing the decision making procedures and processes for procurement requirements, establish a more coordinative and collaborative mechanism among relevant institutions and organizations (MHP 2015: 127, 133, 235-236).

The electoral manifestos of November 2015 (MHP 2015: 136, 141, 246-47) and June 2018 (MHP 2018: 85, 111-12) elections are introducing almost the same ideas and sentences on Turkish defense industry, share-alike content with previously published bulletins.

On the other side, in almost every electoral manifesto MHP showed a great will to increase deterrence and defense capabilities of TAF by means of military modernization and force restructuring; mentioning the vital necessity of adapting to the new era which requires more agile combat employment, better manpower utilization, technological superiority and more functional mechanism. In this respect, MHP's manifestos are full of with remarks related to the quality of education system, abilities in technology, adapting smart approaches, prioritizing artificial intelligence programs, localization and nationalization in various sectors.

IP's roadmap for transforming Turkey into a high-tech country

Despite its establishment in 2017 (the result of a split that occurred following a power struggle within MHP), the newly formed İYİ Party (IP) has succeeded in entering Parliament with the help of forming an alliance with CHP for the 2018 presidential and parliamentary elections which continued into the March 2019 local elections. To date, there is only one electoral manifesto penned by IP, released on May 2018, which apparently shows IP's interest in defense industry and technologies. In fact, in the 2018 Declaration of IP, the "defense industry" was mentioned only one time in a sentence (Article 259) which introduces a campaign promise to reduce the foreign-source dependency for strategic and critical defense technologies.

In accordance with this purpose, IP promises to employ a new program to support the production of strategic defense technologies, R&D activities, and local firms to become globally competitive in the defense industry. However, issues related to defense and critical technologies are widely covered under the headings titled "Information Economics", "R&D", "Turkish Stars Program", "Informatics and Communication Technologies", "Brain Drain" and "Entrepreneurship". Within this framework, the 2018 manifesto places emphasis on supporting R&D activities for aviation and space projects, establishing new technology offices, and building a bridge between companies located in technology development zones and firms operating within organized industrial zones. The manifesto also features development in science and technology by supporting R&D and innovation projects, artificial intelligence and cyber technologies, integration into the global ecosystem, partnership and collaboration with technology producers based in various countries such as U.S., Germany, China or Britain, creating new financial resources for long-term credits, promoting R&D and patent studies both in private and public institutions such as TÜBİTAK, TÜBA, university labs and technology centers. Additionally, the manifesto pledges to transform İstanbul into an "internet hub" where investors from all over the world will come Turkey to invest in information and communication technologies. Moreover, IP declared its objective to establish "cyber security technology networks" in İstanbul, Ankara, and İzmir, investing more in human capital, applying strategies for more efficient and effective human resources management, opening new undergraduate and graduate programs focusing on key future technology trends.

Apart from its mentioned goals and promises, IP proclaims its' intention to revise and reform the institutional structure and the bureaucratic mechanism by establishing a better system for regulation and supervision, giving support to 'projects' rather than the 'people', preventing waste of resources, and eliminating TÜBİTAK's alleged power of tutelage over science and R&D activities. As a last example, the 2018 manifesto promises to transform Turkey into a country which is not known for its "brain drain", but rather acquire the reputation of great "brain power". Accordingly, the 2018 manifesto suggests making Turkey an "attraction center" which will function as a destination for scientists, highly competent foreign researchers, international students, and faculty members (İYİ Parti 2018: 96-100).

HDP's promise to decline defense spending to undermine the industrial process

The fourth opposition party is HDP, founded in 2012 as the last successor to a long list of parties HEP, ÖZEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP and latter BDP which were all banned from politics for following a separatist agenda and having links with PKK, recognized as a terrorist organization internationally. HDP's co-leaders Selahattin Demirtaş and Figen Yüksekdağ and several other MPs have been under arrest since 2016 because of terror-related charges (Radikal 2009, BBC Türkçe 2018).

Given the fact that HDP has long been alleged of promoting a "separatist agenda" and disseminating "terrorist propaganda", it would be irrational to expect its electoral manifesto to reveal an intention to spend more on the development of national defense industry. As already expected, HDP's 2015 declaration does not refer to any approach to develop the Turkish defense industry or invest in future technologies such as artificial intelligence, big data, genetic engineering, nanotechnology, or software development.

On the contrary, the only sentence related to security and defense is HDP's commitment to reduce security and defense spending and making all the military and defense expenditures available for public scrutiny. Furthermore, HDP brought forward the idea of including the "Defense Industry Support Fund" into the budget and then building transparency and accountability in the budget. Besides, HDP proposed the cancellation of funding with covert appropriation (HDP 2015: 30).

In 2018 manifesto, HDP does not define any policies or strategies to be adopted for defense and critical technologies. The only promise related to technology is reducing the foreign dependency over stock farming technology (HDP 2018). HDP's 2019 manifesto does not cover any subject related to the defense industry, critical technologies, or the process of industrialization in general. Throughout the document, a few times the local economy is mentioned as an area to be strengthened with general expressions; there is no objective or promise described specifically to contribute to national economic and technological development (HDP 2019).

The role of party politics in shaping Turkish defense industry priorities

In summation, the Turkish defense industry has always been a top priority for AK Party, an issue connecting foreign and domestic policies. To this end, AK Party set the goal of reaching technological superiority, not only for enhancing self-defense capability but also to gain the ability to project power for *regional deterrence*. After the realization of some indigenous development projects, AK Party's security and defense discourse has gained a more populist ground lauding the successes in terms of *localization* and *nationalization*.

In a similar manner, MHP enjoyed and appreciated the progress in the Turkish defense industry, often highlighting its positive reflections on "military power" and "strong state", while holding joint rallies with AK Party. Nevertheless, looking at MHP's former election bulletins, it is clear that MHP has always been aware of the value of having a well-developed national defense industry. This awareness rests upon one of MHP's basic aims to protect and promote the national interests and goals through the evaluation and integration of all instruments of national power towards achieving an ideal of Turkey as a leader country. When examining CHP, though investing in critical technologies is considered to be key to improving Turkey's defense capabilities, CHP's election manifestos often refer to industrialization policies from a broader economic perspective, rather than focusing on the defense industry in detail.

On the other hand, IP has published only one election manifesto which apparently reveals the significance given to supporting the national defense industry and investing more in future technologies. Despite being a new

party, IP was established by an experienced cadre who are well-known in Turkey's political scene, such as its' Chairwoman Meral Akşener served as the Minister of the Interior and Deputy Chair Ümit Özdağ is a professor famous for his books on security and defense. By taking into account of IP's political background and founders' experience, it might be said that the security and defense industry will remain as a priority in the future. The same suggestion seems to be valid for HDP's party agenda, because of its' political background and the cadres (accused of terrorism-related activities), it would be irrational to expect HDP to support the allocation of greater expenditures to defense.

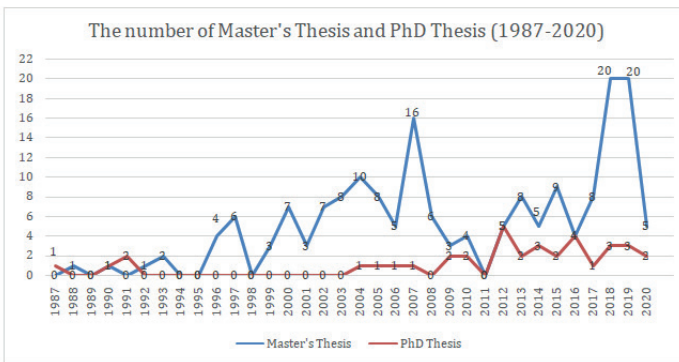
Academic Community's Interest in Studying Turkish Defense Industry and the Need for a Blueprint to Build A Collaborative Culture with Academia

Many academic disciplines can make considerable contributions to Turkish defense industry research -varying from aeronautical, materials, and software engineering to law, history, sociology, psychology, education, and media studies. However, it can be said that the general attitude towards defense studies in Turkey has long maintained the technical approach rather than offering a comprehensive perspective.

Research on the Turkish defense industry is largely ignored by Social and Behavioral Sciences (generally studied by the Department of Economics, or Business Management, while largely ignored by International Relations and Law), because "defense" is widely considered to be an essential component of technology-related studies and engineering disciplines are regarded as the academic profession and workforce of the defense industry. In addition to technical reasoning; 'secrecy attaching' to defense studies has prevented students from integrating the defense industry into their field of interest. The fact remains that many critical research topics have neglected to examine Turkey's changing defense discourse as a domestic and foreign policy instrument, Turkey's military-industrial complex in different aspects, or the politics of military spending in Turkey.

To give an example, law departments in the universities seem very slow to engage in defense industry law. Whereas, defense industry law is a vital necessity in order to protect and promote the interests of Turkish defense industry. Academic research on offset obligations, export licenses,

technology transfer agreements, intellectual and industrial property rights, international trade controls, acquisition clearance, financial guarantees, warranties, material and moral indemnities are important legal issues to be examined. For instance, there are only eight PhD thesis entitled “space” in social sciences and two PhD thesis related to space law. The first one was written by Turgut Tarhanlı examining the remote sensing of natural resources through satellites in accordance with international law (Tarhanlı 1990). However, this thesis was accepted in 1990, so quite old with respect to the radically changing world of disruptive space technologies. The second thesis belongs to Selahattin İbas which was the first thesis focusing on the “military uses of space and disarmament”, published in 2007, again quite old for the rapid changes in this new era (İbas 2007). Since the 2000’s, there are only 10 published master’s theses containing “space law” in their title, three of which were newly approved, in 2019.¹

Figure 1. *The number of Master's and PhD Thesis (1987-2020).*

Theses prepared between 1987-2020 with the title of “defense industry” were searched at the Thesis Center of the Council of Higher Education and 216 results have been found. Since the doctoral and master theses are multi-disciplined theses, a sharp distinction between “theses on science included” and “theses on social sciences” could not be made. In fact, since theses are multi-disciplined, it is very difficult to classify theses in terms of subject. However, although the theses written are multi-disciplined theses, 24 theses can be evaluated within the scope of Science, mainly in engineering field. Except 24 theses, 192 theses are multi-disciplined theses and can be considered as theses written in the Social Sciences field.

It is seen that most of the 216 theses written between 1987-2020 have been prepared within the Turkish Military Academy. 33 theses were prepared under the Turkish Military Academy and 9 theses were prepared under the Commandant of the Turkish War Colleges, and 23 theses were prepared within the Gazi University and 20 theses were prepared within the Middle East Technical University. 36 of the theses written were prepared in English and 180 were prepared in Turkish. 37 of all theses were prepared as a doctoral thesis and 179 of all theses were prepared as master's theses. It is seen that the number of theses prepared has increased since 2000.

Doctoral theses reached their maximum point in 2012. In 2018 and 2019, master's theses reached their maximum point. As the duration of doctorate is longer than the duration of master's degree, it is seen that the trend of increasing the number of master's theses is higher. Briefly, theses written in the field of defense industry have been increasing since 2000.

Despite relatively little attention paid to studying Turkish defense industry, since one of AK Party's major discourses relies on progress in the national defense industry, an intense interest has emerged in the society. For instance, "Teknofest" represents a new milestone to realize a "national technology movement", launched for the first time in 2017. Despite being newly established, Teknofest 2019 was visited by some 1.72 million; received 50 thousand applications from 17,373 teams from 81 provinces and 122 countries and has become the largest aviation festival in the world by number of visitors (Yıldırım and Yanık 2019). Since Teknofest inspires students from elementary schools to post-graduate programs to participate in its competitions, the festival offers a critical opportunity for encouraging academic research, promoting intellectual property, and revealing the strategic priority of investing in people for science, technology, and skills development.

When viewed through a bureaucratic lens, the SSM (renamed as Presidency of Defence Industries, SSB in 2018) has been playing an increasingly crucial role for strengthening the bond between industry, academia and policymakers. For instance, SSB's Industrial Strategy Plan (2018-2022) points out the necessity and significance of collaboration and synergy among defense companies, small and medium sized enterprises, universities and research centers for Turkish defense industry's increasing competitiveness

and sustainability. For example, it is mentioned that a cybersecurity academy will be established and an inventory of local firms and academicians in the field of cyber security will be prepared (SSB 2019: 66, 68).

Again, one of the important outputs of SSB activities is the “Researcher Training Program for Defence Industry” (SAYP) which was initially carried into effect through the cooperation protocols signed between METU, SSM, ASELSAN, ROKETSAN and TAI in 2011. As of 2018, 31 universities and 35 defense industry companies are included within the coverage of SAYP (SSB 2019).

Likewise, SSB launched a new program in order to inspire Turkish academia to pay more attention to the study of national defense industry, by providing an excellent opportunity for cross-organizational knowledge sharing and a collaborative platform for strengthening partnerships between defense industry, policymakers, and academia. In this regard, SSB launched “Defense Literacy Program” that focuses on defense policies and national defense industry, by encouraging multidisciplinary and interdisciplinary approaches to promote critical thinking skills among learners (SSB 2019).

Conclusion

Regardless of the fact that Turkish defense industry has risen in the AK Party Era, there are plenty of security and defense issues remaining to be dealt with. In the simplest term, despite the steps taken towards renewing the mindset of military bureaucracy (and diminishing the military dominance in the decision-making bureaucracy) in security and defense policies, the defense reform which merges all the actors of the ecosystem has not been effectively put into action as it was foreseen. Considering the aforementioned problems and potential pitfalls throughout the article, some findings and recommendations might be outlined as follows:

First and most importantly, Turkey must form a “grand strategy” which is the most challenging form of planning of a long-term strategic objective of the country. Civil-military relations should be redefined in the political mechanism while the new system must re-determine the duties and tasks of civil and military actors in the security and defense domains. This grand strategy is a crucial necessity for Turkey in order to prevent cancellations and delays in completion of defense projects which stems from the changing

mindset and approaches towards national defense and security policies of each new government. On the other hand, this approach is significant for “smart power projection.” If Turkey develops its own conceptualization and doctrine based on grand strategy, then Ankara will better know and be able to decide which instruments of power is best employed at any given time. Another aspect of developing a grand strategy is the issue of determining which institution should be responsible of this. Turkey needs an institution which will function as an office of “national security advisor” that will be responsible for the organization and coordination of inter-agency mechanisms.

Second, coordination and cooperation mechanisms across the private sector and defense bureaucracy should be strengthened. These mechanisms are key to executing the supply & demand chain and improving relations between customers, main contractors, and subcontractors. Within this framework, the dialogue between the civil and military bureaucracies, as well as the interaction, communication, and cooperation between military leaders and civilian technocrats, which is vital during crisis management and cross-border operations, should be redesigned and strengthened.

Third, Turkey’s national security and defense policy must not be determined by reactive but rather proactive measures. Certainly, this approach shapes the future defense projects as well. On the other side, Turkey must improve its strategic planning and recognize that defense planning does not only consist of military concerns. For a long period of time, Ankara’s strategic defense plan was penned in order to meet the requirements of TAF to prevent and respond to threats/risks in Turkish territory. In other words, Turkey applied “threat-based” planning, rather than “capabilities-based” planning. However, over the last 40 years the fight against terrorism both inside and outside the borders has revealed that Ankara must adopt and apply a “hybrid defense planning” model.

Fourth, Turkey has to solve problems that are expressed frequently, as follows: “bureaucratic burden,” “management cadres,” “procurement planning,” “execution process,” and “budget estimations and overruns.”

Last and foremost, Turkey must adopt an interdisciplinary and multidisciplinary perspective in its national security and defense policies. Although civilian authorities have reasserted their role in approving defense

projects in recent years, input from the civil bureaucracy and academics is still sorely lacking from the planning process on defense and security needs, developing national defense strategy, and defense management. Ankara must invest more in human resource development and intellectual capital. In this regard, the AK Party government should offer a more concrete explanation of a multidisciplinary and comprehensive blueprint toward creating a collaborative partnership between policymakers, industry, and academia for Turkey's future defense industrial landscape.

Descriptions

- 1 For the 10 records found on "space law" see. Thesis Center, Council of Higher Education, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

References

- AK Parti (2002). "2002 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi" AK Parti. <https://www.akparti.org.tr/media/318780/3-kasim-2002-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (Accessed: 12.02.2019).
- AK Parti (2007). "22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi" AK Parti. <https://www.akparti.org.tr/media/318777/22-temmuz-2007-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (Accessed: 08.03.2019).
- AK Parti (2011). "12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi" AK Parti. <https://www.akparti.org.tr/media/318778/12-haziran-2011-genel-secimleri-secim-beyannamesi-1.pdf> (Accessed: 14.04.2019).
- AK Parti (2015). "07 Haziran 2015 Genel Seçim Beyannamesi" AK Parti. <https://www.akparti.org.tr/media/318795/7-haziran-2015-edited.pdf> (Accessed: 24.06.2019).
- AK Parti (2018). "24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçim Beyannamesi" AK Parti. <https://www.akparti.org.tr/media/318779/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (Accessed: 04.08.2019).
- BBC Türkçe (2018) "HEP'ten HDP'ye 28 yılda yaşananlar" BBC Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43019313> (Accessed: 12.01.2019).
- Bekdil, Burak Ege. (2018). "Turkish shipyards join forces to develop first locally made ship engine" Defense News. <https://www.defensenews.com/naval/2018/04/16/turkish-shipyards-join-forces-to-develop-engine/> (Accessed: 24.06.2019).
- CHP (2002). "2002 Seçim Bildirgesi" CHP. <https://chp.azureedge.net/b6bdceb40e6f4f4d8fe40f11ce4cbd30.pdf> (Accessed: 02.06.2019).

- CHP (2007). “2007 Seçim Bildirgesi” CHP. <https://chp.azureedge.net/a8a787fdd8024b5e8753a33a81fd0a40.pdf> (Accessed: 05.01.2019).
- CHP (2009). “2009 Seçim Bildirgesi” CHP. <https://chp.azureedge.net/6b6491cf300e4ce59aefcee2ed3476e6.pdf> (Accessed: 09.04.2019).
- CHP (2011). “2011 Seçim Bildirgesi” CHP. <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf> (Accessed: 17.03.2019).
- CHP (2015). “2015 Seçim Bildirgesi” CHP. <https://chp.azureedge.net/41d1fed67c144d45b4b3d5f770e3e243.pdf> (Accessed: 11.05.2019).
- CHP (2018). “2018 Seçim Bildirgesi” CHP. <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> (Accessed: 13.05.2019).
- CHP (2019). “2019 Yerel Seçim Bildirgesi” CHP. <https://chp.azureedge.net/2019-secim-bildirgesi.pdf> (Accessed: 16.12.2019).
- HDP (2015). “2015 Seçim Bildirgesi” HDP. <https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/HDP%20Se%C3%A7im%20Bildirgesi%20Tam%20Metin.pdf> (Accessed: 30.06.2019).
- HDP (2018). “HDP 2018 Seçim Bildirgesi” HDP. https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/124/original/HDP_Se%C3%A7im_Bildirgesi.pdf?1526306774 (Accessed: 28.06.2019).
- HDP (2019). “2019 Yerel Yönetimler Seçimler Bildirgesi” HDP. <https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/YerelBildirge2019-Turkce.pdf> (Accessed: 30.06.2019).
- İbas, Selahattin (2007). *Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İYİ Parti (2018). “Milletimizle Sözleşme” İYİ Parti. https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf (Accessed: 24.05.2019).
- MHP (2011). “2011 Seçim Beyannamesi: 2023’e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi” MHP. http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf (Accessed: 22.07.2019).
- MHP (2015). “01 Kasım 2015 Seçim Beyannamesi: Huzurlu ve Güvenli Gelecek” MHP. http://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_1kasim2015.pdf (Accessed: 23.07.2019).
- MHP (2015). “07 Haziran 2015 Seçim Beyannamesi: Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek” MHP. http://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/MHP_Secim_Beyannamesi_2015_tam.pdf (Accessed: 24.08.2019).
- MHP (2018). 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi: Millî Diriliş Kutlu Yükseliş” MHP. http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannamesi_tam_web.pdf (Accessed: 08.05.2019).

- Milliyet (2004). “Savunma ihaleleri iptal” Milliyet. <http://www.milliyet.com.tr/2004/05/15/ekonomi/eko02.html> (Accessed: 19.03.2019).
- Radikal (2009). “Beş parti kapatıldı, deneyimli DTP’nin yedeği hazır: BDP” Radikal. <http://www.radikal.com.tr/politika/bes-parti-kapatildi-deneyimli-dtpnin-yedeği-hazır-bdp-968810/> (Accessed: 24.05.2019).
- SIPRI (2019). Trends in International Arms Transfers 2018” SIPRI. https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf (Accessed: 21.03.2019).
- SIPRI (2019). “World military expenditure grows to \$1.8 trillion in 2018” SIPRI. <https://www.sipri.org/media/press-release/2019/world-military-expenditure-grows-18-trillion-2018> (Accessed: 24.04.2019).
- SSB (2019). “2018-2022 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı” SSB. https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/F_20190402102925477924.pdf (Accessed: 14.11.2019).
- SSB (2019). “Savunma Sanayii İçin Araştırmacı Yetiştirme Programı (SAYP)” SSB. <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=86&LangID=1> (Accessed: 24.02.2019).
- SSB (2019). “Savunma Sanayii Okuryazarlığı Sertifika Programı” SSB. <https://www.ssb.gov.tr/Website/contentList.aspx?PageID=2280&LangID=1> (Accessed: 16.01.2020).
- SSB (2019). “Turkish Defence Industry Product Catalogue”. SSB. <https://www.ssb.gov.tr/urunkatalog/en/> (Accessed: 17.12.2019).
- Tarhanlı, Turgut (1990). *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yeşiltaş, Murat (2020). “Deciphering Turkey’s Assertive Military and Defense Strategy: Objectives, Pillars, and Implications”. *Insight Turkey* 22 (3): 89-114.
- Yıldırım, Göksel and Tolga Yanık (2019). “TEKNOFEST İstanbul zirveye yerleşti” Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/teknofest-istanbul-zirveye-yerlesti/1592498> (Accessed: 28.11.2019).

Siyaset, Sanayii ve Akademi: 2002 Sonrası Türk Savunma Sanayiinin Büyük Atılımının Dinamikleri*

Merve Seren**

Öz

Türk savunma sanayiinin bilhassa son on yıllık başarı grafiği, AK Parti'nin baskın söylemine dönüşürken; bu anlatı ana muhalefet partileri, sanayii ve akademik çevrelerin ilgisini giderek celp etmektedir. Siyasal partilerin seçim beyannameleri, parti politikasının Türk savunma sanayiinin önceliklerini şekillendirmedeki rolünü ortaya koyarken; genel eğilim yerelleşme, millileştirme ve stratejik özerklik hedeflerinin ulusal güvenlik stratejisinin ögesi olarak içselleştirilmesinde siyasi ve toplumsal farkındalığın giderek arttığını göstermektedir. Savunma sanayiine yatırım yapmanın değişen değeri, salt milliyetçi bir söylemin yaygınlaşmasına yol açmamakta, aynı zamanda uzunca süredir askerlerin ve mühendislerin hâkimiyetiyle özdeşleştirilen savunma alanına sivil katılımı teşvik etmektedir. Ancak mevcut siyaset-sanayii ilişkilerinin sınırlarının ötesinde, akademinin her iki tarafla daha yoğun etkileşime girmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, Türk savunma sanayiine ilişkin akademik çalışmaların taraflarca teşvik edilmesi, bilahare multidisipliner ve interdisipliner bir anlayışın benimsenmesi elzemdir. Öte yandan, ulusal savunma sanayinin politik, askeri, ekonomik, diplomatik ve teknolojik boyutlarının rolünü ve vaatlerini optimize etmek maksadıyla siyaset, sanayii ve akademi arasında uzun süreli ve işlevsel bir işbirliği mekanizması oluşturmak için kapsamlı bir yol haritası geliştirilmesi zorunludur.

Anahtar Kelimeler

Savunma sanayii, seçim beyannameleri, millileşme, yerelleşme, stratejik özerklik.

* Geliş Tarihi: 17 Haziran 2020 – Kabul Tarihi: 05 Kasım 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Seren, Merve (2021). "Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post-2002 Era". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 93-119.

** Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0931-1572

mseren@ybu.edu.tr

Политика, промышленность и академические круги: изучение динамики большого скачка оборонной промышленности Турции в период после 2002 года*

Мерве Серен**

Аннотация

Последовательное развитие турецкой оборонной промышленности стало основным доминирующим нарративом Партии справедливости и развития, что привело к росту интереса оппозиционных партий, промышленных и академических кругов. В то время как предвыборные манифесты политических партий раскрывают роль партийной политики в формировании приоритетов оборонной промышленности, общая тенденция показывает растущий уровень политической и общественной осведомленности для достижения цели локализации, национализации и стратегической автономии как части стратегии национальной безопасности. Меняющийся размер инвестиций в оборонную промышленность не только проложил путь к национально-патриотическому дискурсу, но и стимулировал участие гражданского населения в сфере обороны, которая долгое время определялась как пространство, в котором преобладают военные и инженеры. В этом документе подчеркивается необходимость междисциплинарного понимания различных научных дисциплин для поддержки исследований турецкой оборонной промышленности и дальнейшего поощрения академического сообщества к более активному участию в разработке политики и индустрии. Кроме того, подчеркивается необходимость разработки всеобъемлющего плана построения и поддержания прочной культуры сотрудничества и отношений между политиками, промышленностью и академическим сообществом, что имеет решающее значение для оптимизации роли и перспектив политического, военного, экономического, дипломатического и технологического измерений национальной оборонной промышленности.

Ключевые слова

Оборонная промышленность, предвыборные манифесты, национализация, локализация, стратегическая автономия.

* Поступило в редакцию: 17 июня 2020 г. – Принято в номер: 05 ноября 2020 г.

Ссылка на статью:

Seren, Merve (2021). "Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry's Great Leap Forward in the Post-2002 Era". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 93-119.

** Доц., Университет Йылдырым Беязит, Анкара, Факультет политических наук, кафедра международных отношений – Анкара / Турция
ORCID ID: 0000-0002-0931-1572
mseren@ybu.edu.tr

Rus Basınında TBMM'nin Açılış Süreci*

Okan Yeşilot**

Abdrasul İsakov***

Öz

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), kuruluşunun 100. yıldönümünü kutluyor. TBMM'nin açılış süreciyle ilgili konular bu bakımdan daha da anlamlıdır. Bu sürecin Rus basınında nasıl yansıtıldığı konusu ise şimdiye dek pek ele alınmamıştır. Özellikle Bolşevik Rus basını, Anadolu'da yürütülen milli mücadeleyi *Türk Bolşeviklerinin* emperyalizme karşı mücadelesi olarak görmek ve yansıtmak istediği için Anadolu'daki gelişmeleri yakinen takip etmiştir. Bu çalışmada, 1919-20 yılları arasında Rus basınında TBMM ile doğrudan veya dolaylı ilgisi olan önemli haberler ve bilgiler kronolojik olarak aktarılmaya ve Bolşeviklerin gözünde TBMM'nin ne ifade ettiği yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Rus basını, TBMM, Mustafa Kemal, Milli Mücadele, Ankara.

* Geliş Tarihi: 20 Temmuz 2020 – Kabul Tarihi: 09 Aralık 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yeşilot, Okan ve Abdrasul İsakov (2021). "Rus Basınında TBMM'nin Açılış Süreci". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 121-145.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-0798-2364

oyesilot@marmara.edu.tr

*** Dr., ANKASAM - Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-2015-7772
rasulaali@gmail.com

Giriş

XX. yüzyılın başları gerek Osmanlı gerekse Rus imparatorluğu için zor bir dönem olmuştur. I. Dünya Savaşı bu iki imparatorluğun sonunu hazırlamış, Çarlık Rusyası Bolşeviklerin yönetimine geçmişken, Anadolu'da işgalci devletlere karşı Milli Mücadele süreci başlatılmıştır. Bolşevikler bir taraftan Çaristlere, Menşeviklere karşı mücadele yürütüyor, diğer taraftan kendilerini uluslararası camiaya kabul ettirmek istiyordu. Mustafa Kemal¹ önderliğinde Kurtuluş Savaşı başlatan Türkler de oldukça zor şartlarda yürüttükleri mücadelede dış desteğe ihtiyaç duyuyordu. Söz konusu şartlar, doğal olarak iki tarafı siyasi anlamda yakınlaştırdı. Uluslararası tanınırlık bağlamında hem Bolşeviklerin hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin¹ birbirlerine ihtiyaç duymaları gayet tabiiydi. Bolşevikler emperyalizme karşı mücadelede Doğu halklarının tamamını yanlarında görmek, hatta komünizmi bütün dünyaya yayma sloganıyla Türkiye'deki siyasi gelişmelere özel bir önem atfetmişlerdir.

1918 yılının sonbaharında iktidarı ele geçiren Bolşevikler ile 1919 yılında Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal ve silah arkadaşları birbirlerini yakinen takip ediyorlardı. Örneğin Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nde (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) Rus halkının emperyalistlere karşı mücadelesini örnek göstermiştir. Bu yaklaşımın müteakib bir tezahürü olarak Sivas Kongresi'ne (1-11 Eylül 1919) Moskova'yı temsilen Mahmudov³ iştirak etmiştir. Daha sonra Halil (Kut) Paşa yeni Anadolu yönetimini temsilen Moskova'ya gitmiştir (Tsiplin 2019: 71).

Türkiye ve Rusya, Kafkasya ve Karadeniz üzerinden komşu oldukları için diplomatik ilişki kurmaları, keza başta sınırların tayini olmak üzere iki ülkeyi ilgilendiren meseleleri çözüme kavuşturmaları zaruriydi. 1919-1920 yıllarında Moskova ve Ankara hükümetleri mektuplaşma, telgraf, nota, heyet gönderme usulleriyle ikili ilişkiyi tesis ve tahkim ettiler; bu süreçte kuşkusuz TBMM merkezi bir rol oynadı.

TBMM Hükümeti ve Sovyetlerin 1920 yılının yaz ve sonbahar aylarında karşılıklı gönderdikleri heyetler, ilişkilerin sağlam bir zemine oturtulması bakımından önemliydi. Sovyetlerin, TBMM Hükümeti'ne ilk askeri ve mali yardımları bu dönemde gerçekleşti. 1920 yılının sonuna gelindiğinde TBMM-Moskova ilişkilerinde epeyce mesafe alınmıştı.

Milli Mücadele dönemi Türk-Sovyet ilişkileri hakkında gerek Türkçe gerek-

se Rusça pek çok çalışma yapılmasına ve bazı çalışmalarda (Ors 2012, Yerasimos 2000) Rus basınındaki bilgilere yer verilmesine karşın, şimdiye dek Rus basınında TBMM'nin kuruluş sürecine dair haber ve makalelere istinaden herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Oysa Bolşeviklerin o dönemde Anadolu'daki gelişmeleri yakinen takip ettiği ve Rus basınında Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin sıklıkla yer aldığı bilinmektedir.

Araştırma konumuzla ilgili bazı dolaylı çalışmalardan söz etmek mümkündür: 2013 yılında Bişkek'te Erdoğan Akman tarafından savunulan *Sevr'den Lozan'a Sovyet Basınında Türkiye'nin Yansımaları [1920-1923 Yılları Arası Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Üzerinden Basın Analizi]* başlıklı doktora tezinde, Rus basınının önde gelen gazeteleri incelenmiştir. Tezdeki verilerden Milli Mücadele dönemindeki Türkiye ile ilgili gelişmelerin *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinde yoğun şekilde yansıtıldığı anlaşılıyor. Fakat Akman 1919-23 dönemini ele aldığı söz konusu tezinde örneklem yöntemini tercih ederek *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinin belirli sayılarını incelediğinden ve özellikle TBMM ile ilgili haber ve makalelere odaklanmadığından konumuzla ilgili bilgilerin sınırlı olduğunu belirtmeliyiz (Akman 2013).

Çalışmamızla dolaylı olarak ilişkili bir diğer yayın: Rusya'da muhtelif yıllarda neşredilen *SSCB'nin Dış Politika Belgeleri* adlı 24 ciltlik külliyattır. Bu külliyatın 2.-3. ciltlerinde 1919-1921 yılları arasında Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen yazışmaların metinleri neşredilmiştir. Söz konusu ciltlerde yer alan bazı belgelerin *İzvestiya* gazetesinde neşredildiğini görmek de mümkündür (Deev vd. 1958, Belov vd. 1959).

Rusya'da Basın

Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirdikten sonra, basın-yayın araçları üzerinde sıkı denetim kurmuş ve hakim olduğu bölgelerde muhalif basını sindirmiştir.

Rus gazeteciliği, tek parti gazeteciliği olarak yapılandırılmıştır. Komünist basını konu alan Lenin doktrini ortaya çıkmıştır. Lenin doktrinine göre basının başlıca görevi kitlelerin komünist eğitimini kuvvetlendirmiş olmalıydı. Ayrıca Lenin doktrininde basının ana ilkeleri olarak halkçılık, kitesellik ve partililik gösterilmiştir (Akman 2013: 10).

1920'lere gelindiğinde Rusya'da yüzlerce yerel ve ulusal gazete bulunmasına karşın, bunların büyük çoğunluğu *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinin türevi konumundaydı. *Pravda* iktidar partisinin, *İzvestiya* ise hükümetin resmi ya-

yın organı idi. Gazeteler genelde 2 veya 4 sayfadan ibaretti. O yıllarda Rus basınından pek çok gazete aylık 2 ruble karşılığında Türkiye'ye gönderilebilmekteydi. Konuyla bağlantılı olarak *İzvestiya* gazetesinin 5 Ağustos 1920 tarihli 171. sayısında, Türkiye'de komünist literatüre ve Sovyet gazetelerine yoğun ilgi gösterildiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). *İzvestiya* gazetesindeki bu haberin biraz propaganda eseri olduğu açıktır. Bunlar haricinde Bolşeviklere muhalif olan kesimlerin Rusya'nın doğusunda ve genel olarak da yurtdışında neşrettiği gazeteler de mevcuttu.

Konunun Sınırlılıkları

Bolşevik Rusyası'nda basının ideolojik karakteri ve sıkı kontrolün yarattığı sınırlılık bir yana, gazetelerin bazı sayılarına ulaşmadaki sorunlar da araştırmayı zorlaştıran unsurlar olmuştur. Başlıca müracaat kaynağımız *İzvestiya* gazetesi olmakla birlikte, TBMM ile ilgili haberlerin taşrada ne şekilde algılandığı ve takip edildiğini göstermek açısından bulabildiğimiz-ulaşabildiğimiz yerel gazetelerden de faydalanıldı. Öte yandan Çaristlerin konumuzla ilgili bakış açısını yansıtabilmek amacıyla Çita şehrinde neşredilen *Vostochny Kur'er*, Prag'da neşredilen *Slavyanskaya Zarya* gazetelerinin ilgili yıllardaki sayılarından mümkün mertebe istifade edildi.

Çalışmayı hazırlarken iki önemli zorlukla karşılaşıldı: Bunlardan ilki *Pravda* ve *İzvestiya* haricindeki Rus gazetelerinin ilgili sayılarının tamamının bulunamaması; ikincisi de 100 sene önce neşredilen gazete sayılarının yıpranmış olmasından dolayı kısmen okunamamasıdır. Dolayısıyla bu süreçte başlığı konumuzla ilgili olmakla birlikte içeriğini okuyamadığımız birkaç makale ve onlarca haberin bulunduğunu da belirtmeliyiz.

Ruslar tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olayları yakından takip edegeldiklerinden Milli Mücadele yıllarında İstanbul'daki gelişmeler, Sultanın ve Saray'ın faaliyetleri, İttihat-Terakki'nin girişimleri ve Türk Komünizmi⁴ gibi konular doğal olarak Sovyet basınında yer almıştır. Ancak araştırma alanımızı Milli Mücadele ve TBMM ile sınırlı tuttuğumuzdan bu konularla ilgili haber ve makaleler burada dikkate alınmadı.

Makale hacmi dikkate alınarak TBMM ile ilgili Rus basınındaki haberler 1919-1920 yıllarıyla sınırlı tutuldu. Tekrara düşmemek adına farklı gazetelerde çıkan benzer haberlerden sadece biri dikkate alındı ve değerlendirildi. Konumuzla ilgili haberlerin ve içeriklerinin benzer olması, dış haberlerin yansıtılması konusunda sansürün sıkı bir şekilde uygulandığının da kanıtıdır.

Özetle bu çalışmada kuruluşunun 100. yıldönümü kutlanmakta olan TBMM ve onunla doğrudan ilgisi olan haber ve bilgiler kronolojik olarak aktarılmaya, Bolşeviklerin ve muhaliflerin gözünde TBMM'nin ne ifade ettiği, onların Milli Mücadele'ye bakış açıları, TBMM'nin açılış süreci ve bu süreçte yaşanan önemli gelişmeler Rus basını üzerinden takip edilmeye çalışılmıştır.

Milli Mücadele'nin Başlamasından TBMM'nin Açılışına Dek Çıkan Haber ve Makaleler

O yıllarda Türkiye ile ilgili Rus basınında en fazla *İzvestiya* gazetesinde haberlerin neşredildiği görülmektedir. *İzvestiya* gazetesinin 23 Nisan 1919 tarihli 85. sayısının başyazısı *Türk Devrimi*'ne ayrılmıştır. Yazar Yuriy Steklov'a⁵ göre, Osmanlı topraklarında gelişen huzursuzluk *Asya'daki ilk Sovyet devrimi* idi. Bu devrim, İtilaf devletlerini Rusya'yı boğmak için kullandıkları üslerinden yoksun bırakacak, Karadeniz'i Rus ve Türk işçilerin denizi yapacak, Balkanlar, Güney Kafkasya, Asya ve Afrika'da devrimin yayılmasına zemin hazırlayacaktır. Yazar, Dünya Sovyet Federasyonu'nda Rusya ve Türkiye halklarının kardeş Cumhuriyetler olarak yer alacağına inandığını bildirerek yazısını bitirmiştir (1919: 1). Makalede Steklov'un altını çizdiği en önemli husus, Türkiye'de değişim yaşandığında bunun bütün çevre bölgeleri: Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı doğrudan etkileyeceğini iddia etmiş olmasıdır. Yazarın Türkiye için ileri sürdüğü *Sovyet modeli* de özünde halk tarafından oluşturulacak Şûra veya Meclis'in iktidara gelmesi ve siyasete hükmetmesidir.

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da Milli Mücadele'yi başlatması, kurultaylar düzenleyerek örgütlenmesi ve emperyalizme karşı mücadeleye girişmesi, Bolşeviklerin Türklere sempati ve potansiyel *yoldaş* gözüyle bakmaya başlamasına sebep olmuştur. Öte yandan Yunanların Anadolu'yu işgali de Müslümanların örgütlenmesini hızlandırmaktaydı. *İzvestiya* gazetesinin 4 Haziran 1919 tarihli 119. sayısında Yunanların Manisa ve Aydın'ı işgal etmesinin Anadolu'da ayaklanmaların had safhaya çıkmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Haberde milliyetçi hareketlerin güçlendiği, İttihat ve Terakkî komitesinin konumunun güçlendiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1919: 2). Burada gazetenin son tespitinin gerçekçi olmadığını belirtmeden geçemeyiz.

Aynı gazetenin 1919 yılındaki 17 Haziran tarihli 129., 25 Eylül tarihli 213. ve 8 Ekim tarihli 224. sayılarında Anadolu'da *devrim* hareketinin güçlendiği

haberleri yapılmış, işgalcilere karşı sadece halk değil Türk burjuvası arasında da memnuniyetsizliğin arttığı bildirilmiştir. 16 Ekim tarihli 231. sayıda ise Bursa ve Edirne halkının Milli Mücadele'ye iştirak ettiği aktarılmıştır (*İzvestiya* 1919: 3).

Erzurum'da düzenlenen Türk Halk Meclisi (Kongre) toplantısında Velihaht Abdülmecid Efendi'nin tahta çıkmasının teklif edildiği, keza *Genç Türkler* arasında veliahdın taraftarlarının çok olduğu *İzvestiya* gazetesinin 12 Ağustos 1919 tarihli 177. sayısında bildirilmiştir (*İzvestiya* 1919: 2). Erzurum Kongresi'nin asıl gündeminin farklı olduğunu hepimiz biliyoruz; aynı gazetenin 15 Nisan 1920 tarihli 79. sayısında Mustafa Kemal önderliğindeki hareketin ana karargâhının Erzurum olduğu belirtilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da ayaklananların lideri olduğu ve onun ordusunun Türk (İstanbul) Hükümeti'nden ayrıldığı, Sultan'ın Anadolu'ya asker göndermeme kararı aldığı *İzvestiya* gazetesinin 27 Ağustos 1919 tarihli 189. sayısında haberleştirilmiştir (*İzvestiya* 1919: 2). Bu haber, tespit edebildiğimiz kadarıyla *İzvestiya* gazetesinde Mustafa Kemal'i milli mücadele lideri olarak tanıtan ilk yazıdır.

İzvestiya gazetesinin 13 Eylül 1919 tarihli 203. sayısında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) Dışişleri Halk Komiseri Georgiy Çiçerin ve Halk Komiserliği Ortadoğu Müslümanları Bölümü Başkanı Nariman Narimanov Türkiye'nin işçi ve köylülerine hitaben bir yazı neşretmiştir. Yazıda Bolşeviklerin Çarlık Rusyası'ndan farklı olduğu, Türkiye üzerinde oynanan oyunlara Bolşeviklerin destek vermediği, ne Sultan'ın ne de İttihatçıların Türkiye'yi kurtarabileceği, tek çözümün emperyalistlere karşı birlikte mücadele edilmesi gerektiği gibi konular üzerinde durulmuştur (Çiçerin vd. 1919: 1). Bu yazıda İttihatçılar konusunda Bolşeviklerin görüşünün değişmeye başladığına dair işaretler mevcuttur.

İzvestiya gazetesinin 14 Ekim 1919 tarihli 229. sayısında yer alan "Mustafa Kemal Paşa İstanbul'u Tehdit Ediyor" başlıklı haberde Mustafa Kemal taraftarlarının yeni Türk (İstanbul) Kabinesi'nden memnun olmadığı ve onun dağılmasını talep ettikleri ve Mustafa Kemal'in ordusunun İstanbul'a 40 mil mesafede bulunduğu ifade edilmiştir (*İzvestiya* 1919: 3). Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Hükümeti'yle mücadelesi *İzvestiya*'nın sonbahar aylarındaki sayılarına yansımıştır. 24 Ekim tarihli 238. sayıda Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümeti'nin talimatlarına direndiği aktarılmışken (*İzvestiya* 1919: 2), 16 Kasım tarihli 257. sayıda İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal ve

tarafklarını kanunlar çerçevesinde hareket etme ve merkezin talimatlarına itaat konusunda sert şekilde uyardığı bildirilmiştir (*İzvestiya* 1919: 2).

Sibiryadaki Çita şehrinde Çaristler tarafından neşredilen *Vostochny Kur'er*' gazetesinin 17 Aralık 1919 tarihli sayısında Mustafa Kemal'in Batılı işgalci devletlere gönderdiği telgraf hakkında bilgi verilmiş, Türk milliyetçilerin liderinin Türk halkının hiçbir zaman köle olmadığını ve parçalanmaya tahammül etmeyeceğine dair sözleri aktarılmıştır (*Vostochny Kur'er*' 1919).

Yurtdışında bulunan Ruslar tarafından Helsinki'de çıkartılan *Razsvet*' gazetesinin 14 Ocak 1920 tarihli sayısında İstanbulsuz Türkiye Düşünelmez! başlıklı bir haber çıkmıştır. *Alemdar* gazetesine atıf yapılan haberde, Türkiye'nin Avrupa'dan sürüleceği iddiasının halkın tamamında yıldırım etkisi yarattığı bildirilmiştir. Haberde, Kemal Paşa'nın İzmir'de orduyu savaşa hazırlamakta olduğu, Türk Hükümeti'nin Meclis'te okunmak üzere hazırladığı manifestoda ulusların kendi kaderini tayin etme diğeri bir ifadeyle Wilson Prensipleri'nin Türklerin kırmızı çizgisi olduğunun vurgulanacağı ifade edilmiştir (*Razsvet*' 1920).

Rus basını Milli Mücadele cepheleindeki durumu dikkatle takip ederek gelişmeleri sayfalarına taşımıştır. Elde edilen başarılar "Kemalistler (Devrimciler) kazanıyor" şeklinde lanse edilmiştir. *İzvestiya* gazetesinin 12 Temmuz 1920 tarihli 152. sayısında Mustafa Kemal'in Anadolu'da umumi seferberlik ilan ettiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Aynı gazetenin 2 Aralık 1920 tarihli 271. sayısında TBMM'nin seferberlikten son derece iyi sonuçlar elde ettiği aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 2).

Rus gazetelerinde *Kemalistlerin* silahlı güçleri hakkında da bazı bilgiler paylaşılmıştır. Mirseyit Sultangaliyev 19 Mayıs 1920 tarihli makalesinde Kuvâ-yi Milliye güçlerinin iyi eğitilmiş ordu ve 200 bin tüfeğe sahip olduğunu iddia etmiştir (*İzvestiya* 1920: 1). *İzvestiya* gazetesinin 9 Temmuz 1920 tarihli 149. sayısında "Ankara Hükümeti'nin silahlı güçlerinin 500 binden fazla olduğu" aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 2). Aynı gazetenin 25 Aralık 1920 tarihli 291. sayısında 1921 yılı bütçesinde 150 bin kişiden müteşekkil bir ordunun teşkilinin öngörüldüğü bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 1).

Razsvet' gazetesinin 17 Ocak 1920 tarihli sayısında Türk Sorununun Çözümü başlıklı bir makale çıkmıştır. Makalede Paris Barış Konferansı'nda başkentini Anadolu'ya taşınması, Halifenin sadece Türklerin dini lideri olmasının öngörüldüğü bildirilmiştir (*Razsvet*' 1920). Benzer haber başka Rus

gazetelerinde de çıkmıştır (*Vozroждение Severa* 1920, *İzvestiya* 22.01.1920: 2). Bunlar 4 cümleden ibaret kısa spotlardan oluşan haberler idi.

Pravda gazetesinin 17 Ocak 1920 tarihli 11. sayısında Anadolu'da Milli Mücadele'nin giderek güçlendiği, Batılıların onları dizginlemekte zorlandığı bildirilmiştir (*Pravda* 1920: 2). Benzer haberler *İzvestiya* gazetesinde de ilerleyen aylarda çıkmaya devam etmiştir (*İzvestiya* 29.02.1920: 2, *İzvestiya* 28.03.1920: 2). İstanbul'da ve Anadolu'da yabancı işgaline karşı mitinglerin düzenlendiği, Anadolu'da ayaklananların İstanbul Hükümeti'ne aldıkları kararı göndererek yabancıların boyunduruğu altına girmeyi hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini ilan ettikleri *İzvestiya*'nın 22 Ocak 1920 tarihli 14. sayısında yayımlanmıştır (*İzvestiya* 1920: 2).

Pravda gazetesinin 21 Ocak 1920 tarihli 13. sayısındaki Şam'da isyan çıktığıyla ilgili habere ek olarak İzmir'den Paris'e ulaştırılan habere dayandırılıp Mustafa Kemal'in asiler tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir (*Pravda* 1920: 2). O yıllarda özellikle Yunan basınında bu tür maksatlı yalan haberler sıklıkla çıkmıştır. Burada ilginç olan ROSTA'nın⁶ araştırma yapmadan bu haberi servis etmesi ve *Pravda* gibi bir partinin yayın organının bunu neşretmiş olmasıdır.

İzvestiya gazetesinin 21 Şubat 1920 tarihli 39. sayısında *Milliyetçilerin lideri* olarak tanıtılan Rauf (Orbay) Bey'in açıklamasına yer verilmiştir. Rauf Bey 18 Şubat tarihli açıklamasında Wilson Prensipleri'ne atıfta bulunmuş, Yunanların Anadolu'yu terk etmesini, Türklerin kendi ülkesinde dış müdahale olmadan yaşamak istediklerini, hiçbir Avrupa Devleti'nin mandası altına girmeyi düşünmediklerini bildirerek dışarıdan sadece uzman istihdamına ve yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Aynı gazetenin 25 Şubat 1920 tarihli 42. sayısında Türk Meclisi'ndeki Milliyetçilerin çoğunluğunun desteklediği bir program hazırlandığı ve söz konusu programa göre hiçbir dış mandanın kabul edilmeyeceği, Türklerin hakim olduğu illerin geri verilmesi, Araplara kendi kaderini tayin etme hakkının tanınması şartlarının ileri sürüldüğü bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Anadolu'dan subayların İstanbul'a giderek Hükümet'e, Anadolu'da rüşdünü ispat eden Milli Mücadele konusunda bilgi verdikleri, subayların barış antlaşmasını imzalamaması konusunda Hükümet'e baskı yaptıkları *İzvestiya*'nın 28 Şubat 1920 tarihli 45. sayısındaki haberde yer alan bilgilerdendir (*İzvestiya* 1920: 2). Kızılordu'nun resmi yayını olan *Naşa Voyna* gazetesinin 14 Nisan 1920 tarihli 80. sayısında "Türkiye'de Ayaklanma" başlığı altında

bir haber yayımlanmıştır. Haberde Anadolu'daki başkaldırının İstanbul'a ulaştığı bildirilmiştir. Türkiye ile ilgili bu haberin “Nerede Devrim Olgunlaşıyor” üst başlığı altında verilmiş olması dikkat çekicidir (*Naşa Voyna* 1920: 1).

İzvestiya gazetesinin 3 Nisan 1920 tarihli 73. sayısında İngilizlerin güçlenen Milli Mücadele taraftarlarıyla hesaplaşmak zorunda kaldığı, İngiliz Generali'nin onların talebini dinlemek için Anadolu'ya gittiği, Malta'ya sürgün edilen Meclis üyeleri Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'in (Mustafa Vasıf Karakol) İstanbul'a getirildiği ve dört Meclis üyesinin Mustafa Kemal'in yanına gönderildiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Petrograd'da neşredilen Kızılordu'nun *Boevaya Pravda* gazetesinin 16 Nisan 1920 tarihli 81. sayısında Anadolu'daki Türklerin (bağımsızlık) hareketinin yayılmakta olduğu, İngilizlerin Zonguldak'taki kömür madenlerini korumak için top, tank ve asker gönderdiği bildirilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 1). Aynı gün yayımlanan *İzvestiya*'nın 80. sayısında Zonguldak'taki durumla ilgili benzer bilgiler verilmekle birlikte, Trakya'daki milliyetçilerin Merkezi Hükümeti artık tanımadıkları, İstanbul'dan 100 civarında milletvekilinin Ankara'da bulunduğu ve Meclis'i buraya taşımak istedikleri bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Bu son cümle, Ankara'da TBMM'nin açılış yönünde bilgi vermesi açısından önem arz ediyor. Aynı gazetenin 20 Mayıs 1920 tarihli 108. sayısında Ankara'da 23 Nisan tarihinde Meclis'in toplandığı, mücadelenin sadece askeri alanla sınırlanmayıp, Türkiye içinde ve dışında siyasi ve dinî propaganda yürütme kararı alındığı, bu arada Ankara Hükümeti'nin mali sıkıntılar çektiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Aynı gazetenin 17 Nisan tarihli 81. sayısında *Times* gazetesine atf yapılarak Mustafa Kemal'in Hükümet'te Büyük Vezir ve Savunma Bakanı, Türkiye'nin eski Washington Büyükelçisi Ahmet Rüstem (Bilinski)'in Dışişleri Bakanı seçildiği, Ankara kulislerindeki çevrelerden edinilen bilgi olarak aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 2). 3 Mayıs tarihinde kurulan TBMM'nin ilk kabinesinde Savunma ve Dışişleri Bakanlarının başka şahıslar olduğunu biliyoruz.

Milli Mücadele taraftarlarınca Anadolu'nun vilayetlerinde düzenlenen konferanslarda Doğu halklarının *tek kurtarıcısı olan* Sovyet Rusyası'na destek kararının alındığı *İzvestiya* gazetesinin 18 Nisan 1920 tarihli 82. sayısında bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Pravda gazetesinin 21 Nisan 1920 tarihli 84. sayısında Azerbaycan ve Türkiye arasında 1919 yılının Ekim ayında gizli bir antlaşmanın yapıldığı, ant-

laşma gereği tarafların toprak kaybı yaşadıkları takdirde birbirlerine askeri yardımda bulunmayı taahhüt ettikleri bildirilmiştir (*Pravda* 1920: 1). İlk olarak *Times*'ta yayınlanan bu iddia gerçek dışıdır, zira ne Anadolu ne de İstanbul hükümetleri söz konusu dönemde Azerbaycan ile bir antlaşma imzalamıştır (Ağayev 2008: 155-162).

Bu bölümü özetleyecek olursak, tespit edebildiğimiz kadarıyla 1919 yılında Milli Mücadeleyle ilgili Rus basınında ilk makale 23 Nisan tarihinde neşredilmiştir. Bolşevikler Anadolu'da milli hareketin giderek güçlendiğine dair haberlerin aktarılmasına izin verirken Anadolu'daki kongreler sürecine basında yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. Bu dönemde kongreler ve Milli Mücadele'nin temel söylemleri yerine Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümeti ve İngilizler ile ilişkileri Rusların daha fazla ilgisini çekmiştir. Bolşeviklerin, Milli Mücadele liderlerini daha baştan potansiyel müttefik olarak gördüğü neşrettikleri haber ve makalelerden anlaşılıyor. TBMM'nin açılmasına bir hafta kala, Rus basınında Meclis'in Ankara'da açılacağına dair haberler çıkmıştır. Rus basınında Ankara'da kurulacak yeni kabineyi merak ettiği, neşrettiği haberlerden anlaşılıyor. Bu bağlamda ROSTA'nın tamamen siyasi mülahaza ve manipülasyonlarla Milli Mücadele ile ilgili bazen yanlış haberler servis ettiğinin de altını çizmek gerekir.

TBMM'nin Açılmasından Sonra Rus Basınındaki Haber ve Makaleler

Bilindiği üzere 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açılmış, bir gün sonra da Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiştir. 26 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal, TBMM başkanı sıfatıyla Vladimir Lenin'e bir mektup göndermiştir. RSFSC Dışişleri Halk Komseri Georgiy Çiçerin 2 Haziran 1920 tarihinde gönderdiği cevabi mektupla TBMM Hükümeti'ne vakit kaybetmeden diplomatik ilişki kurmayı teklif etmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 3). TBMM Başkanı'na hitaben yazılan mektupta Çiçerin'in sözlerine "Sayın Cumhurbaşkanlığına" hitabıyla başlaması ve yine aynı ifadeyle bitirmesi dikkat çekicidir. Mektupta Halil (Kut) Paşa ve Rus Misyonu danışmanı Yan Upmal⁷ başkanlığındaki heyetin Türkiye'ye dönmemesinin ikili ilişkilere ivme kazandıracağı da belirtilmiştir. (Belov vd. 1959: 11-12). Ayrıca Çiçerin söz konusu mektuba *İzvestiya* gazetesinin 9 Haziran 1920 tarihli 123. sayısında "Türkiye ve RSFSC" başlığıyla kapsamlı bir cevap yazmıştır (Çiçerin 1920: 2). TBMM Başkanı Mustafa Kemal'e hitaben yazılan mektupta Sovyetlerin Türk Hükümeti'nin dış politika ilkelerini desteklediğini 8 maddede saydıktan sonra, en kısa zamanda diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin tesisini arzu ettik-

lerini bildirmiştir. Mektup Milli Mücadele'de TBMM'ye başarı dilekleriyle bitirilmiştir.

Boevaya Pravda gazetesinin 25 Nisan 1920 tarihli 89. sayısında Anadolu'da TBMM'nin yürüttüğü Milli Mücadele "Panislamist Ayaklanması" başlığı altında verilmiştir. İlgili haberde Mustafa Kemal'in İtalyan askerlerini sahile kadar sürdüğü belirtilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 1).

Kızılordu'nun *Boevaya Pravda* gazetesinin 28 Nisan 1920 tarihli 91. sayısında Letonya'da Alman dilinde çıkan *Rigasche Rundschau* gazetesine atıf yapılarak İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye sunduğu barış antlaşmasının maddelerinin belirlendiği ve bu bağlamda Türkiye topraklarının nasıl paylaşılacağı aktarılmıştır (*Boevaya Pravda* 1920: 1). Gazete haberinde hangi barış antlaşmasının söz konusu olduğu açıkça belirtilmemiş, Osmanlı topraklarının 10 parçaya ayrılacağı iddia edilmiştir. Aynı gazetenin 6 Mayıs 1920 tarihli 97. sayısının ilk sayfasında emperyalistlerin Türkiye'yi nasıl paylaştığına dair bir karikatür neşredilmiştir (bkz. Ek. 1) (*Boevaya Pravda* 1920: 1). *Boevaya Pravda*'nın 18 Mayıs 1920 tarihli 107. sayısında Osmanlı'nın nasıl paylaşıldığı "Türkiye'yi Nasıl Soydular" başlığı ile verilmiştir. Yazıda Osmanlı Hükümeti ile imzalanan barış antlaşmasının ayrıntıları da aktarılmıştır (*Boevaya Pravda* 1920: 4). Tarihi bilgilerden yola çıkarak *Boevaya Pravda*'da söz konusu edilen barış antlaşmasının Sevri'nin taslağı olduğunu belirtmeliyiz.

TBMM'nin ilk Bakanlar Kurulu 3 Mayıs 1920 tarihinde kurulmuştur. Bakanlar Kurulu'nun ilk gündem maddelerinden biri Batılı devletlere karşı Bolşevik Rusya ile temasa geçmek olmuştur. *İzvestiya*'nın 4 Mayıs 1920 tarihli 94. sayısında TBMM Hükümeti tarafından temsilci olarak atanan Halil⁸ (Kut) Paşa ve Dr. Fuat (Sabit Ağacık)'ın Pyatigorsk'tan Moskova'ya gelmekte olduğu bildirilmiştir.⁹ Yazıda Anadolu Hükümeti'nin emperyalizmle mücadelede Rusya'nın yardımını beklediği, Halil Paşa'nın sayısı 10 milyondan fazla Anadolu halkının Sovyetlere yöneldiğini, Osmanlı (yazıda Türkiye) Devleti'nde İngilizlerin söz sahibi olduğunu ve sadece Anadolu'nun İtilaf Devletleri'nin esaretine düşmediğini dile getirdiği aktarılmıştır. Aynı haber başka gazetelerde de neşredilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2; *Boevaya Pravda* 1920: 1). Mirseyit Sultangaliyev *İzvestiya* gazetesinin 19 Mayıs 1920 tarihli 107. sayısında kaleme aldığı makalesinde, Mustafa Kemal'in Bakü'ye özel kurye göndererek Dr. Fuat'ın Sovyetlerle irtibat kurmasını istediğini yazmıştır (*İzvestiya*, 1920: 1). Enver Paşa'nın kendisinden bir yaş küçük amcası olan Halil Paşa (1882-20.08.1957), Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşükten sonra Doğu'ya, oradan da Moskova'ya gitmiş, Moskova'da Dışişleri Komiseri

Çiçerin, Dışişleri Müsteşarı Karahan ve diğer Sovyet ileri gelenleriyle ilk görüşmeleri yapmıştır. Halil Paşa Sovyet yardımlarını Anadolu'ya ulaştırdıktan sonra tekrar Moskova'ya dönmüştür (Paksoy 2016: 149-154). Halil ve Fuat paşaları, *İzvestiya* gazetesi Komünist Parti üyesi olarak nitelendirirken, *Boevaya Pravda* onları Sosyalist Parti üyesi olarak vermiştir. Aslında Halil Paşa'nın İttihat ve Terakkî üyesi olduğu biliniyor. Büyük ihtimalle bunların Bakü'deki siyasi çalışmalarından ötürü bu sıfat yakıştırılmıştır.

Türk-Rus ilişkilerinde 1920 baharında karşılıklı heyetlerin gönderilmesi gündeme gelmiştir. Bu bağlamda TBMM, 11 Mayıs 1920 tarihinde Dışişleri Bakanı Bekir Sami başkanlığındaki heyeti Moskova'ya göndermiş, heyet 19 Temmuz'da Moskova'ya ulaşmış, 24 Temmuz tarihinde görüşmelere başlamış ve 14 Ağustos'ta da Lenin ile görüşmüştür. 24 Ağustos tarihinde Sovyetlerin TBMM'ye askeri ve mali yardımda bulunması konusunda mutabakat sağlanmıştır.¹⁰ Bu mutabakat 16 Mart 1921 tarihinde Moskova'da imzalanan ikili antlaşmanın da zeminini oluşturmuştur (Belov vd. 1959: 667). Moskova'da imzalanan antlaşmayla Bolşevikler resmen TBMM'yi tanımış oluyordu.

Boevaya Pravda gazetesinin 14 Mayıs 1920 tarihli 104. sayısında Hindistan'da hem Müslüman hem de Hinduların Anadolu'daki mücadeleye destek için miting ve grevler düzenlediği, bundan ötürü ülkede hayatın durduğu bildirilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 3). İlgili haberler gazetenin müteakip sayılarında da verilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 2). Ruslar Türkiye'nin Asya Müslümanlarıyla yakın ilişki içerisinde olduğunun farkında olarak Hindistan'daki gelişmeleri de dikkatle takip ediyorlardı. *Sovetskaya Sibir* gazetesinin 10 Haziran 1920 tarihli 125. sayısında neşredilen "Türkiye'de Bağımsızlık İçin Mücadele" adlı haberde, TBMM ordusunun Karadeniz tarafında İngilizlerle çeşitli muharebeler yaptığı ve Mustafa Kemal'in işgalcilere karşı bütün Müslümanları cihat etmeye davet ettiği bildirilmiştir (*Sovetskaya Sibir*' 1920: 3).

Mustafa Kemal'in İngilizlerle mücadelesi Rus basınına dikkatle takip ettiği gündem maddelerindendi. *Boevaya Pravda* gazetesi 19 Mayıs 1920 tarihli sayısındaki haberinde, Mustafa Kemal'i İngiliz karşıtı cephenin lideri olarak tanıtmış ve onlar tarafından Anadolu'daki İngiliz subaylarının tutuklandığı bildirilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 2). *İzvestiya* gazetesinin 27 Haziran 1920 tarihli 139. sayısında TBMM'nin gizli oturumunda Mustafa Kemal tarafından İngiltere'nin Türkiye'nin düşmanı ilan edildiği, Milliyetçilerin

sonuna kadar *barış* antlaşmasına direnecekleri bildirilmiştir. *İzvestiya*'nın 23 Mayıs 1920 tarihli 110. sayısında "Milliyetçilerin Liderinin Bildirisi" başlığıyla yapılan haberde, Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümeti'nin sorumluluklarını hatırlattığı ve hükümet tarafından verilen sözlerin kendi Hükümeti'ni bağlamayacağını dile getirdiği nakledilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Mirseyit Sultangaliyev'in "Türkiye'nin Son Zamanlardaki Durumu" ve "Türkiye'deki Siyasi Partiler" adlı kapsamlı makaleleri *İzvestiya* gazetesinin 18 ve 19 Mayıs 1920 tarihli 106-107. sayılarında neşredilmiştir. İlk makalenin giriş kısmında, yazıdaki bilgilerin Anadolu'da gizli çalışmalar yürüten ve yakın zamanda Türkiye'den gelen Türk Komünist yoldaşlardan edinildiği vurgulanmıştır. Milli Mücadele'nin seyri ve genel olarak Türkiye'nin durumu hakkında objektif ve açıklayıcı bilgiler içeren makalelerde, Yunan ve Ermeniler tarafından 10 binden fazla Müslümanın katledildiği, İstanbul'da kurulan hükümetlerin başarısız olduğu, Mustafa Kemal taraftarlarının güçlenmeye devam ettiği belirtilmiştir. Makaledeki bilgilerden Sultangaliyev'e kaynaklık eden Türk Komünistlerin 23 Nisan yani TBMM'nin kuruluşundan önce Türkiye'den ayrıldığına hükmetmek mümkündür, zira söz konusu makalelerde bu konuya değinilmemiştir.

Boevaya Pravda gazetesinin 23 Mayıs 1920 tarihli 111. sayısında İstanbul gazetelerine atıfta bulunularak Kazım Karabekir komutasındaki TBMM ordusunun Erzurum'dan *hasmane* tavırla Ermenistan'a hareket ettiği bildirilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 1). Kazım Karabekir'in hareketi *İzvestiya*'nın 10 Haziran'daki 124. sayısında Ermenistan Devrim Ordusu Tarafından İşgal Edildi başlığıyla haberleştirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Kafkasya'daki gergin Türk-Ermeni ilişkilerine rağmen 1 Temmuz 1920 tarihinde Türk-Rus kara yolu ulaşımı tekrar açılmıştır.

1920 yılının sonlarında Sovyet Ermenistan yetkililerinin Türkiye ile temasları Rus basınına konu olmuştur. Ermenistan Sovyet Hükümeti'nin 10 Aralık tarihinde TBMM Hükümeti Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar'a gönderdiği notanın metni *İzvestiya* gazetesinin 14 Aralık 1920 tarihli 281. sayısında neşredilmiştir. Notada özetle 2 Aralık 1920 tarihinde Daşnaklarla imzalanan antlaşmanın yok sayılması, Sovyet Ermenistanı'nın Türkiye ile ilişkileri düzeltmek ve mevcut meseleleri ele almak için görüşme talebi iletilmiştir. (Bekzadyan 1920: 1). Ahmet Muhtar Paşa ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Bekzadyan arasındaki notalaşma 19 Aralık 1920 ve 8, 19 Ocak 1921 tarihlerinde de devam etmiştir (Belov vd. 1959: 452-454, 484-487). Ahmet

Muhtar Paşa bir taraftan da Çiçerin ile 5, 15 ve 19 Aralık 1920 tarihlerinde dış ilişkiler konusunda görüş alışverişinde bulunmuştur (Belov vd. 1959: 391-398, 468-470).

Boevaya Pravda gazetesinin 11 Haziran 1920 tarihli 126. sayısında "Türkiye ve Rusya Batı Emperyalistlerine Karşı" başlıklı bir yazı neşredilmiştir. Ankara'da TBMM toplantılarının devam ettiği bilgisiyle başlayan yazıda, Türklerin işgalcilere karşı mücadele ettikleri, Sovyetlerin Karadeniz, Boğazlar, Türkiye'nin doğu sınırları gibi meselelerde Ankara Hükümeti'yle işbirliğine hazır olduğu belirtilmiştir (*Boevaya Pravda* 1920: 3, *Sovetskaya Sibir* 1920: 1).

İstanbul'daki Askeri Mahkeme'nin Mustafa Kemal, Ali Fuat, Ahmet Rüstem ve Kara Vasıf'ı giyaben idam cezasına çarptırdığı *İzvestiya* gazetesinin 19 Haziran 1920 tarihli 132. sayısında nakledilen haberler arasındadır (*İzvestiya* 1920: 2). Aynı gazetenin 31 Ağustos 1920 tarihli 191. sayısında ise eski İçişleri Bakanı Hâzım (Ebubekir Hâzım Tepeyran) Bey'in Kemalistlerle ilişkisinden dolayı idam cezasına çarptırıldığı aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 2).

Cafer Tayyar'ın İstanbul'la ilişkisini keserek Doğu Trakya'nın bağımsızlığını ilan ettiği *İzvestiya* gazetesinin 29 Haziran 1920 tarihli 140. sayısında bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Bilindiği üzere Trakya TBMM ile temas halindeydi.

Slavyanskaya Zarya gazetesinin 4 Temmuz 1920 tarihli 165. sayısında "Kemal-Başkomutan" başlığı altında "Mustafa Kemal Türk milliyetçilerinin başkomutanı oldu." cümlesi verilmiştir (*Slavyanskaya Zarya* 1920: 3). Söz konusu gazetenin o döneme ait sayılarında TBMM ve Milli Mücadele hakkında başka haberlere rastlanmamıştır.

İzvestiya gazetesinin 11 Temmuz 1920 tarihli 151. sayısında Sultan'ın çağrısının halk nezdinde karşılık bulmadığı, buna cevap olarak Mustafa Kemal'in toprak bütünlüğünü savunma manifestosu yayınladığı bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 3).

Mustafa Kemal'in Bakü-Astrahan-Moskova-Baltık Denizi üzerinden Avrupa'ya bir heyet gönderdiği, heyetin Fransız ve İtalyan hükümetleriyle barış antlaşması üzerine görüşmeler yapacağı *İzvestiya* gazetesinin 20 Temmuz 1920 tarihli 158. sayısında bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). TBMM heyetinin Avrupa'ya Rusya üzerinden gidecek olması dikkat çekicidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Eylül'de Meclis'te dış politika üzerine yaptığı konuşmada, "Biz büyük devrim gerçekleştiren Bolşevizm ile paralel hareket

ediyoruz. Bizim hedefimiz ortak, emperyalizmle mücadele. Biz Bolşevikler gibi en geniş anlamda halkın iradesine dayanan devlet kurmak istiyoruz” dediği nakledilerek *İzvestiya* gazetesinin 24 Eylül 1920 tarihli 212. sayısında okuyucuya aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 2).

İzvestiya gazetesinin 28 Ekim 1920 tarihli 241. sayısında Anadolu Ajansı'na atıf yapılarak 11 (4) Ekim tarihinde Rus temsilcilerin Ankara'ya hareket ettiği bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 1). Ankara'ya gönderilen Yan Upmal başkanlığındaki heyet bir dizi siyasi temasta bulunmuş, 7 Kasım 1920 tarihinde Ankara'da Sovyet Büyükelçiliği açılmıştır. 11 Kasım tarihinde de Çiçerin TBMM Başkanı Mustafa Kemal'e Ermenistan-Türkiye arasında aracı olması için bölgeye temsilcisi sıfatıyla Budu Mdivani'yi gönderdiğini bildiren bir telgraf göndermiştir (Belov vd. 1959: 325, 661, 674). Mdivani daha sonra Rusya'nın Ankara Büyükelçisi olarak görev yapacaktır.

TBMM'de 21 Kasım 1920 tarihinde gerçekleştirilen müzakereler sonucunda Ali Fuat Paşa (Cebesoy)'yı Moskova büyükelçiliği görevine tayin kararı alınmıştır. Bu gelişmeyi *İzvestiya* gazetesi 21 Aralık tarihli 287. sayısında “Ali Fuad Paşa TBMM Hükümeti'nin Moskova Elçisi tayin edildi.” şeklinde duyurmuştur (*İzvestiya* 1920: 2). Ali Fuat Paşa, 19 Şubat 1921 tarihinde Moskova'ya ulaşmıştır. Bolşevikler TBMM hükümetiyle işbirliği yaparken, ummadıkları şekilde ve ayrıntılarını son notta aktardığımız Rusya içerisinde Büyükelçi'nin yardımını görmüştür.¹¹ Türkiye'nin ilk Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'nın göreve başlamasından sonra iki ülke hükümetleri arasındaki temaslar daha da gelişmiştir (Belov vd. 1959: 556, 579-582, 589-590, 605-607).

Mustafa Kemal'in Çiçerin'e 29 Kasım 1920 tarihinde gönderdiği telgrafın tercümesi *İzvestiya*'nın 5 Aralık 1920 tarihli 274. sayısında neşredilmiştir (*İzvestiya* 1920: 1). TBMM Başkanı telgrafında özetle Çiçerin'in 2 Temmuz 1920 tarihli mektubunu aldığını, emperyalizme karşı Bolşeviklerle birlikte mücadele ederek onları yeneceklerini bildirmiştir.

Pravda gazetesinin 30 Kasım 1920 tarihli 269. sayısında Stalin'in gazeteye verdiği mülakat yayımlanmıştır. Söz konusu mülakatta Stalin, Kemalistlerin Batı'ya yüzünü dönme ihtimali bulunduğunu, Kemalistlerle birlikte veya eğer onlar Bolşeviklere yüz çevirirlerse başkalarıyla temasa geçerek Anadolu'daki emperyalizme karşı mücadeleyi desteklemeye devam edeceklerini bildirmiştir (*Pravda* 1920: 1). Stalin'in ifadelerinden bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Bolşeviklerin (en azından bazılarının) Ankara Hükümeti'ne kuşkuyla yaklaştıklarını görmek mümkündür. Buna karşılık 14 Aralık

1920 tarihinde Meclis Başkanı Mustafa Kemal Stalin'e mektup göndererek Müslümanlarla Bolşevikleri kaynaştırmak için yaptığı çalışmalarından ötürü kendisini tebrik etmiş ve bu çalışmaların Türkiye-Rusya ilişkilerini geliştireceğini ifade etmiştir (Benhür 2008: 60).

İzvestiya gazetesinin Kasım ve Aralık aylarındaki sayılarında TBMM'nin Sevr Antlaşması'na itiraz ettiğini bildiren haberler çıkmıştır. Gazetenin 17 Kasım 1920 tarihli 258. sayısında İstanbul Hükümeti'nin Ankara'ya elçi gönderdiği, Mustafa Kemal'in onları kabul edeceği ama Sevr Antlaşması'nın yeniden ele alınması gerektiği konusunda ısrarcı olduğu bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Aynı gazetenin 1 Aralık tarihli 270. sayısında İstanbul Hükümeti heyetinin Ankara'dan döndüğü, Ankara yönetimi Antanta ile görüşmeler yapmak için Sevr'in yeniden ele alınmasını şart koştuğu, siyasi durumu göz önünde bulduran Antanta'nın antlaşmayı gözden geçirmeye razı olacağı bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). *İzvestiya*'nın 24 Aralık tarihli 290. sayısında İngiliz Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nun, TBMM'nin Bolşeviklerle işbirliğini bozmak, sağlam Türk (İstanbul) Hükümeti oluşturmak için Sevr'in gözden geçirilmesine razı olduğu aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 3). Gazetenin Aralık ayındaki sayılarından TBMM'nin Sevr konusundaki taleplerine dair ayrıntıları öğrenmek de mümkündür (*İzvestiya* 1920: 4).

Sevr Antlaşması hararetle tartışılırken, bir taraftan da TBMM'nin Batılı devletlerle anlaşığına dair haberler yayılmaya başlamıştır. TBMM, Sovyetlerle ilişkilerine önem verdiği için bu haberleri yalanlamıştır. *İzvestiya* gazetesinin 22 Aralık 1920 tarihli 288. sayısında Trabzon Radyosu'nun yarı resmi bir haber paylaştığını, söz konusu haberde TBMM'nin 15 Aralık tarihinde bildirdiğine göre düşmanların Doğu'nun kurtarıcısı olan Türkler ve Rusların arasını çeşitli yalan haberler yayarak bozmaya çalıştığı, TBMM'nin halkın egemenliğini ve vatanın kurtarılmasını hedeflediği için hiçbir emperyalist devletle antlaşma yapmasının söz konusu olamayacağı bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2). Aynı gazetenin 25 ve 28 Aralık tarihlerindeki 291. ve 293. sayılarında benzer tekzipler yayımlanmıştır (*İzvestiya* 1920: 1).

İzvestiya gazetesinin 4 Aralık 1920 tarihli 273. sayısında Ankara Hükümeti'nde kriz çıktığı, Dışişleri Bakanı (Vekili) Muhtar (Ahmet) ve Meclis Başkan (Vekili) Cemalettin (Ahmet Çelebi)'in istifa ettikleri bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 4). Bu haberlerin sahih olduğuna dair bilgilere sahip değiliz.

İzvestiya gazetesinin 16 Aralık 1920 tarihli 283. sayısında "Ekim Devrimi Ankara'da Kutlandı" başlıklı haber paylaşılmıştır. Haberde Ankara'daki RS-

FSC Temsilciliği'nin kutlama düzenlediği, etkinliğe Mustafa Kemal başkanlığındaki Bakanlar Kurulu üyelerinin katıldığı, devrimin önemini bildiren konuşmaların yapıldığı, temsilcilik binasının devrim pankartlarıyla süslenildiği, etkinliğe yoğun bir katılım olduğu bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 2).

Trabzon'da 18 Aralık tarihinde TBMM'nin Ankara'da toplanmasının ve Kemalist hareketin başlamasının yıldönümünün kutlandığı, askeri geçit töreni düzenlendiği, her yerin kırmızı milli bayraklarla süslenildiği, Komutan Nurettin Bey'in bir konuşma yaparak Türk halkının kahramanlığına vurgu yaptığı ve halkı Hükümeti desteklemeye devam etmeye davet ettiği *İzvestiya* gazetesinin 25 Aralık 1920 tarihli 291. sayısında bildirilmiştir. Gazetenin aynı sayısında Türkiye'nin Avrupa yakasında Meclis'in toplanmasına uygun koşullar yaratılana kadar TBMM Hükümeti'nin Anadolu'da faaliyetlerini sürdüreceği aktarılmıştır (*İzvestiya* 1920: 1).

İzvestiya gazetesinin 31 Aralık 1920 tarihli 296. sayısında Aralık ayı başında Kemalist kurultayın düzenlendiği, kurultaya Meclis üyeleri ve askeri temsilcilerin katıldığı, kurultayda ağırlıklı olarak Bolşeviklerle ilişkilerin tartışıldığı bildirilmiştir (*İzvestiya* 1920: 3). Konuya zenginlik katması açısından *Krokodil* dergisinin 3 Aralık 1922 tarihli 15. sayısında Dmitriy Mel'nikov'un¹² TBMM ile ilgili karikatürünün yayınlandığı belirtilmelidir. Karikatürün baş tarafında TBMM'nin Osmanlı Sultanı'nı görevden uzaklaştırdığını ama onun bunu kabul etmediği bildirilmiştir. Karikatürün alt tarafında Sultan'ın Mustafa Kemal'e "Ben uzaklaştırılmak istemiyorum, ben Türk halkının çoğunluğunun desteğine dayanıyorum" şeklinde itiraz ettiği görülmektedir (Ek. 2) (Mel'nikov 1922: 13).

Sonuç ve Değerlendirme

TBMM'nin kuruluş süreciyle ilgili olarak Rusların *Boevaya Pravda*, *İzvestiya*, *Naşa Voyna*, *Pravda*, *Razsvet*, *Slavyanskaya Zarya*, *Sovetskaya Sibir*, *Vostoçnyy Kur'er*, *Vozroждение Severa* gazetelerinde bir takım haber ve makaleler neşredilmiştir. Bu bilgiler derlenirken, ulaşabildiğimiz gazete sayılarındaki haber başlıkları taranmıştır. Dolayısıyla söz konusu gazetelerin bizim ulaşamadığımız sayılarında TBMM'yi ilgilendiren bilgilerin olma ihtimali mevcuttur. Yukarıda zikredilen gazetelerden *Vostoçnyy Kur'er*, *Razsvet* ve *Slavyanskaya Zarya* muhalif Rusların yayın organlarıdır.

Bolşevik gazeteleri genelde haber kaynağı olarak ROSTA'nın başka gazete ve ajanslardan alarak servis ettiği verileri kullanmıştır. Araştırmalardan görül-

düğü üzere ROSTA bazen yanlış bilgiler hatta yalan haberler servis etmiştir. ROSTA haricinde Türk ve Batılı basın organlarına atıf yapılan haberlerin mevcut olduğu da belirtilmelidir.

Rus basını Anadolu'daki Milli Mücadele'yi yakinen takip etmiştir. Anadolu şehirlerinde düzenlenen kongreler, TBMM'nin kuruluşu, faaliyetleri ve aldığı önemli kararlar elbette siyasi iktidarın denetimindeki sansür filtresinden geçtikten sonra Rus basınına sayfalarına taşınmıştır. TBMM Hükümeti'nin diğer devletlerle münasebetleri, özellikle Türk-Rus ilişkileri, cephedeki, Ankara'daki ve İstanbul'daki durum da Rus basını tarafından okuyuculara aktarılmıştır.

Georgiy Çiçerin, Karl Radek, Mirseyit Sultangaliyev ve Yuriy Steklov gibi önde gelen Bolşevikler, Rus basınında Milli Mücadele ve TBMM hakkında makaleler kaleme almışlardır. Rus gazetelerinde Kuvvâ-yi Milliyeciler için umumiyetle Milliyetçiler (natsionalist), Kemalistler, Türk Bolşevikleri, Devrimciler (revolyutsioner) sıfatları kullanılmıştır. Rus basınında komumuzla ilgili olarak Mustafa Kemal haricinde Ali Fuat Paşa, Halil Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Kara Vasıf, Ahmet Rüstem ve Dr. Fuat isimlerinin müteaddit defalar zikredildiği görülmektedir.

Rus basınındaki bilgilerden Anadolu'da yürütülen mücadelenin *Türk Bolşeviklerin* emperyalizme karşı mücadelesi olarak görüldüğü veya böyle görülme istendiği anlaşılıyor. Rus basınında Türklerin *tam bağımsızlık, sonuna kadar mücadele* gibi ifadeleri sıklıkla tekrarlanmıştır. Bolşeviklerin gözünde TBMM, Sosyalizm'in Anadolu'da yayılması ve Batı ile mücadele konularında olası müttefikti. Bundan dolayı Bolşevik basını Yunanların TBMM ile ilgili spekülatif ve manipülatif haberlerine yer vermemiştir. Buna karşın sürgündeki Bolşevik karşıtı Rus medyasında ise bu tür haberlere yer verildiği görülüyor. Ayrıca ateist Bolşevikler açısından *büyük gayeleri uğruna* o yıllardaki resmi basın organlarında *cihat, İslam-Müslüman birliği* kavramlarının kullanılmasının pek bir sıkıntı yaratmadığı TBMM ile ilgili yazılardan açıkça görülmektedir. Rus basınında 1920 yılının sonlarına doğru TBMM hakkında haberlerin sayısı artmıştır. Ancak bunların tamamının aktarılması bir makalenin sınırlarını aştığından giriş kısmında da belirtildiği gibi bu tür haberlere yer vermek mümkün değildir. Sonuç olarak dönemin Rus basını esas alınarak belirli kronolojik sınırlar dahilinde yapılacak tematik çalışmalarla Türk tarihinin Milli Mücadele ve sonrasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelere dair önemli bilgilerin literatüre kazandırılması mümkündür.

Açıklamalar

- 1 Mustafa Kemal Atatürk hakkında Rusya'da yapılan çalışmalar için bkz: (İsmailova 2017).
- 2 Karışıklığa meydan vermemek adına makalede BMM dönemine ait gelişmeler TBMM ismiyle verildi. Araştırma yaptığımız yıllara ait Rusça haber ve makalelerde Meclis'in BMM, Anadolu BMM, TBMM şekillerinde kullanıldığı görülüyor.
- 3 Araştırma eserlerde Mahmudov'un kim olduğuna dair bilgilere vakıf değiliz. Sadece onun Mirseyit Sultan Galiyev'in adamı olduğu biliniyor.
- 4 Rus Basınında Anadolu'da Bolşevizm başlığı ayrı bir çalışmanın konusudur. O yıllardaki Türk (Anadolu) Bolşevikliği konusunda ise bkz: (Akal 2002).
- 5 Gerçek adı OvşiyNahamkis olan Yahudi kökenli YuriyMihayloviç Steklov (15.08.1873-15.09.1941) Rus devrimcisi, devlet adamı, tarihçi, yazar ve editördür. Sosyal Demokratlara katıldığı için Saha'ya sürgün edilmiştir. Yurtdışına kaçarak İskra gazetesinde çalışmış, Zarya dergisinde yazıları çıkmıştır. 1903 yılında Bolşeviklere katılmış, 1905, 1917Devrimleri'nde aktif rol almıştır. İzvestiya gazetesinin editörü olmuştur. Gazeteye başyazı seçme konusunda Lenin'in övgüsünü kazanmıştır. Steklov, SSCB Anayasası'nı hazırlayanlardan biridir. Stalin represyonuna kurban gitmiştir (Steklov 1976).
- 6 ROSTA, Rusya Telegraf Ajansı'dır. Sovyet basınına ve Bolşeviklere enformasyon sağlamak amacıyla 7 Eylül 1918 tarihinde kurulmuştur.
- 7 Yan YanoviçUpmal-Angarskiy veya JanisUpmalis (1893-17.09.1939) Leton kökenli Rus devrimcisi, diplomat ve devlet adamıdır. 1910 yılında Komünist Parti'ye üye olmuştur. 1920 yılının Ekim-Aralık aylarında RSFSC'nin Ankara maslahatgüzarı olarak çalışmıştır. 1938 yılında kurşuna dizilmiştir (Upman-Angarskiy 2020).
- 8 Boevaya Pravda'da yanlışlıkla Halim yazılmış.
- 9 İslam Yusupov, Rusların Kemalist hareketiyle ilk teması Nuri Paşa aracılığıyla kurduğunu yani Nuri Paşa'nın Mustafa Kemal'e Bolşeviklerin yardımında bulunabileceğini aktardığını bildirmiştir (2017: 468). Nuri Paşa'nın Halil (Kut) Paşa ile akraba olması ve ikilinin Azerbaycan'da görüşmüş olması, yukarıdaki haberi doğrulamaktadır.
- 10 Bolşeviklerin TBMM ile imzaladıkları antlaşmalar, resmi ve gayri resmi yazışmalar, genel olarak o yıllara ait belgeler konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: (Yerasimos 2002).
- 11 Ali Fuat Paşa, Moskova ve Kazan'daki Müslüman Tatar birliklerini ikna ederek KonstradtAyaklanması'nın bastırılmasında önemli rol oynamıştır. Bu ayaklanmanın bastırılması Bolşeviklerin iktidarda kalmasına katkıda bulunmuştur. Eğer ayaklanma zamanında bastırılmasaydı, Bolşeviklerin içerdeki hakimiyeti sorgulanacak, Polonyalılar onlarla barış antlaşması yapmaya yanaşmayacaktı (Yusupov 2017: 466-474).
- 12 DmitriyİvanoviçMel'nikov (1889-1966), Sovyet grafik sanatçısı, illüstratör, poster sanatçısı, karikatürist.Pravda başta olmak üzere onlarca gazete ve dergilerde çalışmaları basılmıştır. Krokodil dergisine dışarıdan çalışmalarını göndermiştir.

Kaynaklar

Gazeteler

- “Angliya Uluçşayet Svoje Polojeniye”. *İzvestiya*. 290. 24 Aralık 1920. s. 3.
- “Angorskiy Poslannik”. *İzvestiya*. 287. 21 Aralık 1920. s. 2.
- Bekzadyan “Sov. Armeniya i Angorskoye Pravitel'stvo”. *İzvestiya*. 281. 14 Aralık 1920. s. 1.
- “Bezporjadki v Turtsii”. *İzvestiya*. 238. 24 Ekim 1919. s. 2.
- “Borba s Natsionalistami”. *İzvestiya*. 257. 16 Kasım 1919. s. 2.
- “Çego Hotyat Turetskiye Natsionalisti”. *İzvestiya*. 39. 21 Şubat 1920. s. 2.
- Çiçerin, Georgiy. “Turtsiya i R.S.F.S.R.”. *İzvestiya*. 123. 9 Haziran 1920. s. 2.
- Çiçerin, Georgiy ve Narimanov, Nariman. “K Raboçim i Krest'yanam Turtsii”. *İzvestiya*. 203. 13 Eylül 1919. s. 1.
- “Diplomatiçeskie Snoşenie s Turtsiy”. *Sovetskaya Sibir'*. 125. 10 Haziran 1920. s. 1, 3.
- “Dogovor Mejdu Turtsiy e Azerbaydjanom”. *Pravda*. 84. 21 Nisan 1920. s. 1.
- “Dvijeniye Protiv Podpisaniya Mirnogo Dogovora”. *İzvestiya*. 45. 28 Şubat 1920. s. 2.
- “İmperializm Samoopredelyaet”. *Boevaya Pravda*. 97. 6 Mayıs 1920. s. 1.
- “İndiya Volnuetsya”. *Boevaya Pravda*. 104. 14 Mayıs 1920. s. 3.
- “K Peresmotru Sevrskogo Dogovora”. *İzvestiya*. 270. 1 Aralık 1920. s. 2.
- “Kak Ograbili Turtsiyu”. *Boevaya Pravda*. 107. 18 Mayıs 1920. s. 4.
- “Kazn' Za Snoşeniya s Kemalistami”. *İzvestiya*. 191. 31 Ağustos 1920. s. 2.
- “Kemal'-Glavnkomanduyuşiy”. *Slavyanskaya Zarya*. 165. 4 Temmuz 1920. s. 3.
- “Kemalisti i Konstantinopol'skoye Pravitel'stvo”. *İzvestiya*. 271. 2 Aralık 1920. s. 2.
- “Kemalisti i Turetskoye Pravitel'stvo”. *İzvestiya*. 258. 17 Kasım 1920. s. 2.
- “Krizis Kemalistskogo Pravitel'stva”. *İzvestiya*. 273. 4 Aralık 1920. s. 4.
- “Mobilizatsiya u Kemalistov”. *İzvestiya*. 271. 2 Aralık 1920. s. 2.
- “Mustafa-Kemal' o Vneşney Politike”. *İzvestiya*. 212. 24 Eylül 1920. s. 2.
- “Mustafa-Kemal-Paşa Ugrojayet Konstantinopolyu”. *İzvestiya*. 229. 14 Ekim 1919. s. 3.
- “Musul'mane Grozyat”. *Boevaya Pravda*. 108. 19 Mayıs 1920. s. 2.
- “Natsionalistiçeskoye Dvijeniye Şiritsya”. *İzvestiya*. 80. 16 Nisan 1920. s. 2.
- “Natsionalistiçeskoye Pravitel'stvo v Anatolii”. *İzvestiya*. 81. 17 Nisan 1920. s. 2.
- “Natsionalisti Protiv Anglii”. *İzvestiya*. 139. 27 Haziran 1920. s. 2.
- “Okkupatsiya Armenii Revolyutsionnoy Armiiyey”. *İzvestiya*. 124. 10 Haziran 1920. s. 2.
- “Oproverjeniyeye Antantovskoy Lji”. *İzvestiya*. 293. 28 Aralık 1920. s. 1.
- “Oproverjeniyeye Burjuaznoy Lji”. *İzvestiya*. 288. 22 Aralık 1920. s. 2.
- “Protiv Antantı”. *Boevaya Pravda*. 81. 16 Nisan 1920. s. 1.
- “Panislamistskaya Vosstanie”. *Boevaya Pravda*. 89. 25 Nisan 1920. s. 1.
- “Plani Natsionalistov”. *İzvestiya*. 108. 20 Mayıs 1920. s. 3.
- “Polojeniyeye Frantsuzskih Voysk”. *İzvestiya*. 46. 29 Şubat 1920. s. 2.
- “Polojenie Na Kavkaze (Beseda s Tov. Stalinim)”. *Pravda*. 269. 30 Kasım 1920. s. 1.
- “Pozstañçeskoye Dvijeniye Rastet”. *İzvestiya*. 68. 28 Mart 1920. s. 2.
- “Pravitel'stvo Maloy Azii Vstupaet v Peregovori s Rossiyey”. *Boevaya Pravda*. 97. 6

Mayıs 1920. s. 1.

- “Prazdnestva Kemal’istov”. *İzvestiya*. 291. 25 Aralık 1920. s. 1.
- “Prazdnik Oktyabr’skoy Revolyutsii v Angore”. *İzvestiya*. 283. 16 Aralık 1920. s. 2.
- “Priezd Rossiyskogo Predstavitel’sstva”. *İzvestiya*. 241. 28 Ekim 1920. s. 1.
- “Privetstviye Kemal’-Paşi”. *İzvestiya*. 274. 5 Aralık 1920. s. 1.
- “Protest Protiv İnternatsionalizatsii Konstantinopolya”. *İzvestiya*. 14. 22 Ocak 1920. s. 2.
- “Programma Turetskikh Natsionalistov”. *İzvestiya*. 42. 25 Şubat 1920. s. 2.
- “Provozglaşeniye Nezavisimosti Frakii”. *İzvestiya*. 140, 29 Haziran 1920. s. 2.
- “Razdel Turtsii”. *Boevaya Pravda*. 91. 28 Nisan 1920. s. 1.
- “Rost Kommunizma”. *İzvestiya*. 171. 5 Ağustos 1920. s. 2.
- “Sili Natsionalistov”. *İzvestiya*. 149. 9 Temmuz 1920. s. 2.
- “Soobşeniye Delegata Pravitel’sstva Anatoliyskogo Verhovnogo Natsional’nogo Sobraniya Narodnomu Komissaru Po İnostrannım Delam Ot 10 Dekabrya”. *İzvestiya*. 291. 25 Aralık 1920. s. 1.
- Steklov, Yuriy “Turetskaya Revolyutsiya”. *İzvestiya*. 85. 23 Nisan 1919. s. 1.
- Sultan-Galiyev, Mirseyit “Polojeniyе Turtsii v Poslednee Vremya”. *İzvestiya*. 106. 18 Mayıs 1920. s. 1.
- Sultan-Galiyev, Mirseyit “Politicheskiye Partii v Turtsii”. *İzvestiya*. 107. 19 Mayıs 1920. s. 1.
- “Trebovaniya Kemal’istov”. *İzvestiya*. 273. 4 Aralık 1920. s. 4.
- “Turki Ne Uspokaivayutsya”. *Boevaya Pravda*. 108. 19 Mayıs 1920. s. 2.
- “Turetskiye Revolyutsioneri Za Sovetskuyu Rossiyu”. *İzvestiya*. 82. 18 Nisan 1920. s. 2.
- “Turki Protiv Soyuznikov”. *İzvestiya*. 129. 17 Haziran 1919. s. 3.
- “Turtsiya i Rossiya Protiv Zapadnih İmperyalistov”. *Boevaya Pravda*. 126. 11 Haziran 1920. s. 3.
- “Turtsiya i Sovetskaya Rossiya”. *İzvestiya*. 94. 4 Mayıs 1920. s. 2.
- “V Parlamente”. *İzvestiya*. 177. 12 Ağustos 1919. s. 2.
- “V Turtsii Dva Teçeniya”. *İzvestiya*. 189. 27 Ağustos 1919. s. 2.
- “V Turtsii Natsionalistiçeskoye Dvijeniye”. *İzvestiya*. 231. 16 Ekim 1919. s. 3.
- “V Turtsii Net Mira”. “Soveti v Armenii!”. *Boevaya Pravda*. 111. 23 Mayıs 1920. s. 1.
- “V Turtsii Rost Revolyutsionnogo Dvijeniya”. *İzvestiya*. 213. 27 Ağustos 1919. s. 3.
- “Volneniye v Maloy Azii”. *İzvestiya*. 119. 4 Haziran 1919. s. 2.
- “Vostaniye v Maloy Azii”. *İzvestiya*. 224. 8 Ekim 1919. s. 1.
- “Vostaniye v Anatolii”. *İzvestiya*. 79. 15 Nisan 1920. s. 2.
- “Vostanie v Damaske”. *Pravda*. 13. 21 Ocak 1920. s. 2.
- “Vostaniya v Maloy Azii”. *Pravda*. 11. 17 Ocak 1920. s. 2.
- “Vostanie v Turtsii”. *Naşa Voyna*. 80. 14 Nisan 1920. s. 1.
- “Vseobşaya Mobilizatsiya u Natsionalistov”. *İzvestiya*. 152. 12 Temmuz 1920. s. 2.
- “Zaoçniy Prigovor k Smertnoy Kazni”. *İzvestiya*. 132. 19 Haziran 1920. s. 2.
- “Zayavleniye Vojdya Natsionalistov”. *İzvestiya*. 110. 23 Mayıs 1920. s. 2.

Diğer Kaynaklar

- Ağayev, Mehmet (2008). *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Akal, Emel (2002). *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*. İstanbul: TÜSTAV.
- Akman, Erdoğan (2013). *Sevr'den Lozan'a Sovyet Basınında Türkiye'nin Yansımaları [1920-1923 Yılları Arası Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Üzerinden Basın Analizi]*. Doktora Tezi. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Belov, Gennadiy vd. (1959). *Dokumentı Vneşney Politiki SSSR*. C. 3. Moskova: Gosudarstvennoe İzdatel'stvo Političeskoy Literaturı.
- Benhür, Çağatay (2008). *Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Deev, G.K. vd. (1958). *Dokumentı Vneşney Politiki SSSR*. C. 2. Moskova: Gosudarstvennoe İzdatel'stvo Političeskoy Literaturı.
- İsmailova, Almaz (2017). "Sovetskie i Rossiyskie Vostokovedi o Kemale Atatyurke". *XVI Mecdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya "Gosudarstvo, Obşestvo, Tserkov" v İstorii Rossii XX-XXI Vekov*. 5-6 Nisan 2017. İvanovo: 256-351.
- Mel'nikov, Dmitriy (Aralık 1922). "TBNS". *Krokodil* 15: 13.
- Ors, Rasim Dirsehan (2012). *Russkie, Atatyurk i Rojdenie Turetskoy Respubliki*. Moskova: Ves Mir.
- Paksoy, İrfan (2016). "Kutül-Amare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları". *Tarih Kritik* 2 (1): 147-158.
- Steklov, Vladimir (1976). *Yuriy Mihayloviç Steklov*. Moskova: Mısl'.
- Yerasimos, Stefanos (2000). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*. İstanbul: Boyut.
- Yusupov, İslam (2017). "Pervie Kontaktı Rossii i Turtsii i İh Vzaimopomoş' Posle Pervoy Mirovoy Voynı". *Sinergiya Nauk* 8: 466-474.

İnternet Kaynakları

- "Turtsiya Bez Konstantinopolya-'Nemislimal'". *Razsvet*. 14 Ocak 1920. <http://starosti.ru/article.php?id=60491> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- "Razreşenie Turetskogo Voprosa". *Razsvet*. 17 Ocak 1920. <http://starosti.ru/article.php?id=60508> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- "Vıstuplenie Mustafa Kemal". *Vostoçnyy Kur'er*. 17 Aralık 1919. <http://starosti.ru/article.php?id=60360> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- "Sud'ba Konstantinopolya". *Vozrojdenie Severa*. 10 Ocak 1920. <http://starosti.ru/article.php?id=60467> (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- "Upman-Angarskiy Yan Yanoviç (Upmalis Janis)". *Spravoçnik Po İstorii Kommunističeskoy Partii i Sovetskogo Soyuza 1898-1991*. <http://www.knowbysight.info/UUU/03962.asp> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

EKLER

Ek 1. Emperyalizm Kendi Kaderini Tayin Ediyor...

Ek 2. TBMM

The Establishment of the GNAT in the Russian Press*

Okan Yeşilot**

Abdrasul İsakov***

Abstract

The Grand National Assembly of Turkey (GNAT) is celebrating its 100th anniversary. Therefore, it is beneficial to clarify the details of the establishment of the GNAT. The issue of how the establishment of the GNAT was reflected in the Russian press has not been investigated so far. The Bolshevik Russian press closely followed the developments in Anatolia as they wanted to see the national campaign in Anatolia as the struggle of the *Turkish Bolsheviks* against imperialism. In this study, we have tried to collect the information directly or indirectly related to the GNAT in the Russian press between 1919 and 1920 chronologically and to reflect what the GNAT meant for the Bolsheviks.

Keywords

Russian Press, GNAT, Mustafa Kemal, National Campaign, Ankara.

---

* Date of Arrival : 20 July 2020 – Date of Acceptance: 09 December 2020

You can refer to this article as follows:

Yeşilot, Okan and Abdrasul İSAKOV (2021). “Rus Basınında TBMM’nin Açılış Süreci”. *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 121-145.

** Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Art and Sciences, Department of Turkic History – İstanbul/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-0798-2364

oyesilot@marmara.edu.tr

***Dr., ANKASAM - Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-2015-7772

rasulaali@gmail.com

Формирование Великого Национального Собрания Турции: освещение в российской прессе*

Окан Йешиллот**

Абдрасул Исаков***

Аннотация

Великое Национальное Собрание Турции (парламент) отмечает свой 100-летний юбилей. В связи с этим возникает необходимость в освещении и детализации всех вопросов, связанных с процессом формирования Великого Национального Собрания Турции. Тема освещения в российской прессе новостей об образовании турецкого парламента, до сих пор не исследована. Русская большевистская пресса тщательно следила за событиями в Анатолии, поскольку в России надеялись увидеть в национально-освободительной войне в Анатолии борьбу «турецких большевиков» против империализма. В данной статье авторы поставили цель исследовать и распределить в хронологическом порядке все сведения о турецком парламенте, опубликованные в русской прессе в 1919-1920 годах, и таким образом пролить свет на образ Великого Национального Собрания Турции в глазах большевиков.

Ключевые слова

Российская пресса, Великое Национальное Собрание Турции, Мустафа Кемаль, национально-освободительная война, Анкара.

---

* Поступило в редакцию: 20 июля 2020 г. – Принято в номер: 09 декабря 2020 г.

Ссылка на статью:

Yeşilot, Okan & Abdurusul İSAKOV (2021). "Rus Basınında TBMM'nin Açılış Süreci". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 121-145.

** Проф., Д-р, Университет Мармара, Факультет гуманитарных и естественных наук, кафедра тюркской истории - Стамбул/Турция
ORCID ID: 0000-0002-0798-2364
oyesilot@marmara.edu.tr

*** Д-р, АНКАСАМ - Анкара/Турция
ORCID ID: 0000-0002-2015-7772,
rasulaali@gmail.com

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı *

Osman Yalçın**

Öz

Uçağın ilk uçuşu olarak kabul edilen 17 Aralık 1903 tarihinde Wright Kardeşlerin uçuşundan sadece altı yıl sonra İstanbul semalarında önce Voisin tipi uçakla Baron de Catters takiben kendi adıyla anılan uçağı ile Bleriot uçuşlarını yapmışlardır. Osmanlı askeri, bir komisyon teşkil ederek konuyu incelemiş ve uçakların yakın gelecekteki önemi sebebiyle Osmanlı ordusunda yer alma fikri de raporda yer almıştır. Kısa süre sonra Türk havacılığını kurma çalışması başlatılmış ve 1 Haziran 1911’de kurulan “Tayyare Komisyonu” ile Osmanlı havacılığı teşkil edilmiştir. Teşkilat, pilot, rasıt ve teknik eğitim, uçak alınması, havacılık merkezinin nerede kurulacağına karar verilmesi, teçhizat, hava savunma ihtiyacı ve millî imkânlarla uçak üretimi gibi birçok sorun kısa zamanda çözümlenmiş ve önemli adımlar atılmıştır. Çalışmada Osmanlı havacılığının kuruluşu ve teşkilatlanması süreci incelenmiştir. Bu kapsamda; Osmanlı askeri havacılığının kuruluş gerekçeleri, teşkilat, personel temini, uçak, balon ve teçhizat tedariki, uçak fabrikası kurma çalışmaları, harekât görevleri ve Almanlarla iş birliğinin Türk havacılığına tesirleri incelenmiştir. Şüphesiz çalışmadan elde edilen sonuç, dört kişilik komisyon ile kurulan Türk Havacılığının, 33 yıl sonra müstakil kuvvet seviyesine yükselmesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Havacılığı, Türk Hava Kuvvetleri, Süreyya İlmen, uçak, balon, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları.

* Geliş Tarihi: 04 Nisan 2016 – Kabul Tarihi: 05 Nisan 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

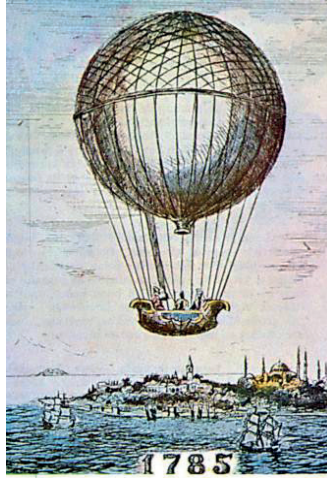
Yalçın, Osman (2021). “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 147-176.

** Doç.Dr.(E.)Hv.Öğ.Kd.Alb., İstanbul Rumeli Üniversitesi, MYO,Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği – İstanbul/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-6259-6490

osman.yalcin@rumeli.edu.tr

Türklerin Kült ve Mitolojisinde Gökyüzü ve Uçma Özlemi

Türklerin gökyüzüne olan büyük ilgileri, Türk devlet hayatında da kendini gösterir. Bu kapsamda, Türk devletlerinin bayraklarında gökyüzündeki varlıklar yoğun olarak yer almıştır. Örneğin Avrupa Hun İmparatorluğu, Gazneli Devleti ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu bayraklarında kuş resmi bulunmaktadır. İnançta “Gök Tanrı” olarak tek tanrı inancı vardır. Keza Selçuklu dönemi mezar ve kümbetlerde de benzeri işaretler yaygındır. Konya İnce Minare, Erzurum Camisi’nde bulunan kartal kabartmaları bunlardır. Günümüzde de bazı Türk devletlerinin de bayraklarında ay, güneş ve yıldız gökyüzüne olan ilginin yansımalarıdır. Çift başlı kartal Selçukluların sembolü olmuştur. Bütün bu izler Türklerin havacılığa olan özlemini ifade ettiği gibi aynı zamanda değer verdiği kutsallarını yüksekte tutma kültürünün de bir sonucudur (Genkur 50.Yıl: 17, 50, 172, Yalçın 2017: XV, Yalçın 2008: 1).

Resim 1. *İstanbul'da İlk Balon 1785*

Türklerde Uçma Teşebbüsleri

Türk havacılığının tarihi oldukça eskidir. Gökyüzünü araştırmaya yönelik, uçuş ve astronomi alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Cevheri, 1002-1010 yılları arasında Nişabur Ulu Cami’nde uçmaya teşebbüs etmiştir. Kanatlar Cevheri’yi taşıyamamış ve şiddetle yere çarparak vefat etmiş ve ilk Türk hava şehidi kabul edilmektedir.

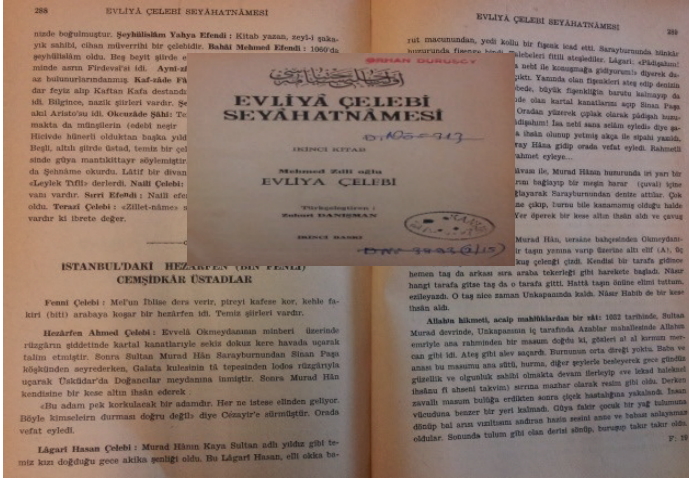
Türk havacılığında Doğulu Siraccetin'in 1159'da İstanbul'da yaptığı uçuş ikinci olaydır. Bir şenlikte, uçacağını iddia etmiş ve kanat takarak kendini hipodromda, çok yüksekten aşağıya bırakmıştır. Bir süre havada süzülüp yere çakılmış ve hayatını kaybetmiştir (Yalçın 2009: 3,4, Öztuna vd. 1971: 18).

Resim 2. *Hazarfen Rölyefi ABD JFK Terminali (Star Gaztesi:25.01.2015)*

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hezarfen Ahmet Çelebi bir kanatla Galata Kulesi'nden Üsküdar Doğancılar'a kadar uçmayı başarmış ve Sultan IV. Murat tarafından ödüllendirilmiştir. (Danışman 1971: 288,289). Son zamanlarda Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçuşunu temsil eden rölyef, New York'un üç hava alanından biri olan JFK Havalimanına terminalinin en çok görünen bölgesine işlenerek bu tarihi uçuşun dünyaya tanıtımı yapılmıştır (ensonhaber:22.09.2016; airnewstimes.com:22.09.2016; star.com.tr: 22.09.2016; *Star Gazetesi* 25.01.2015:1)

Bu dönemdeki bir diğer gelişme; Lâgari Hasan Çelebi'nin 70 kilo kadar barutun itme gücüyle desteklenen roket-fişegün ateşlenmesi ile havalanmasıdır. Lagari bu yükselişle Sarayburnu'ndan Sinanpaşa Kasrı önünde yine paraşüt benzeri bir sistemi kullanarak denize inmiştir. Sultan IV. Murat tarafından ödüllendirilmiştir (Yalçın 2004: 1,2, Kansu vd. 1971: 35-40).

Resim 3. *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Uçuş*

Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin *Marifetnâme* isimli eserinde astronomi ve uzaya ait geniş bilgiler yer alır. 19. yüzyılda Trabzon'un Of kasabasında yaşayan Veli Direko ile yakın arkadaşı Ahmet Hoca'nın kuşların kanadından esinlenerek yaptıkları kanatla uçtukları bilinir. 1861 yılında Bebekli Atıf Bey'in kanat takarak Bebek halkına uçacağını söylemesi ve bir süre süzöldükten sonra düşmesi, Türk havacılık tarihinde yer almaktadır (Yalçın 2008: 3, Kansu vd. 1971: 88).

Türk zabiti olan Mehmet Rüştü'nün 1897 yılında aldığı balonculuk eğitimi, Türk havacılık tarihi bakımından eğitim alanında ilktir. Mehmet Rüştü ilk Türk askerî havacısıdır (*Hava Mecmuası* 15 Mayıs 1927: 134, Kansu vd. 1971: 67).

Osmanlı Askeri Havacılığının Kuruluşu ve Yapılandırılması

18. asır balonların çağı olmuştur. 1783'de Montgolfier Kardeşlerin ilk balon uçuşundan iki yıl sonra bir İranlı ve iki Türk İstanbul'dan Bursa'ya balon uçuşu yapmıştır. Bu balon, Sultan I. Abdülhamit tarafından Ayasoyfa'da halkın gelişmelerden haberdar olması için teşhir ettirilmiştir (Yalçın 2008: 11). Türk yöneticilerin, havacılıktaki gelişmelere oldukça ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Balonlar imalatından itibaren sık aralıklarla Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde görünmesine rağmen (Kansu vd. 1971: 61-67), balona karşı

yeterince istekli davranmayan Osmanlı idarecileri, uçakların yüzyılı olarak tanımlayabileceğimiz 20. yüzyılın başında ortaya çıkan uçağa büyük bir ilgi göstermiştir.

Resim 4. *Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa*

Resim 5. *Kür.Yb.Süreyya (İlmen) Tayyare Kom.Bşk.*

Kuruluş gerekçeleri

Dünyanın hızla silahlanması ve sömürgecilik yarışından endişelenen Osmanlı idarecileri, orduyu güçlendirmeye ve modernize etmeye daha fazla önem vermiş, askeri alandaki gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu gelişmelerden biri de havacılıktaki gelişmelerdir. Birçok olay, tatbikat ve gözlemler havacılığın gerekli olduğu kanaatini güçlendirmiştir. Uçağın hızla yaygınlaşması, Paris Havacılık Konferansında alınan kararlar, 1910 yılı Picardie ve Karıştıran Manevraları ile takiben İtalyanların Trablusgarp'te uçak kullanmaları bu kapsamdadır (Kural 1974: 54, 66, İlmen 1947: 18-20).

17 Aralık 1903 tarihinde Wright Kardeşlerin ilk uçuşundan kısa süre sonra uçak imalatçıları tasarımlarını satabilmek için pazarlamaya yönelik uçuş gösterileri yaptılar. Bu maksatla 1909 yılı Aralık ayında Baron de Catters Voisin tayyaresi ile Louis Blériot da Blériot tipi tayyaresiyle İstanbul'a gelerek uçuş gösterilerinde bulunmuşlardır. Louis Blériot, hava gösterisi sırasında küçük bir kaza yapmış ve uçağı kaza yapmıştır (Kurter 2009: 40, 41, Kansu vd. 1971: 115, Yalçın 2009: 10). Takiben 20 Aralık 1909'da bir Osmanlı Askerî Komisyonu teşkil edilir ve Komisyon bir rapor hazırlar. Bu raporda havacı-

lığın kısa zaman sonra önemli olacağı tedbirlerin alınması ifade edilmiştir (Kural 1974: 2, Yalçın 2004: 5, 6, Yalçın 2008: 295, Beyoğlu 2015: 4).

Osmanlı Askeri Komisyonu raporunda; uçakların kısa süre içerisinde harp sahasının vazgeçilmez bir unsuru olacakları öngörüsü takdire değerdir. İngiliz Generali Haig'in 1914'de, "...Komutan için keşif yoluyla bilgi almanın bir yolu vardır ve bu da süvarinin kullanılmasıdır." dediği bilinir (Erdoğan 1986: 32).

Osmanlıda askeri havacılığının kuruluşunda etkili bir diğer gelişme, 1910 yılında Trakya Karıştıran taraflarında Osmanlı ordusu tarafından yapılan manevradır. Burada yeni gelişmekte olan uçakların keşif amacıyla orduda kullanılabileceği değerlendirilmiştir (Yalçın 2008: 12, Keyüsk 1950: 7, 8). Yine bir diğer gelişme, 1910 yılında icra edilen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Paris Sefareti'nin iştirak ettiği Uluslararası Balon Konferansı ve Hava Seferleri konferanslarıdır. Fethi Kural'ın arşiv belgelerinden derlediği çalışmasından anlaşıldığına göre havacılığın süratle gelişmekte olduğu ve buna yönelik tedbirler alınmasının gerekliliği ifade edilmiştir (Kural 1974: 60-73). Osmanlı askeri havacılığının kurulması öncesi oldukça önemli bir tespit ise 1910 yılında Paris Picardie manevralarına katılan Kur. Yzb. Mustafa Kemal'in de yer aldığı Osmanlı Heyeti ile katılan Fethi Bey'in havacılığın önemine ve Osmanlı ordusunda teşkil edilmesine dair raporudur (Kansu vd., 1971: 116; Yalçın, 2016: 14, 15).

Resim 6. *Yzb. Fesa Bey*

Teşkilatlanma

Askeri havacılığın kuruluş gerekçeleri ve ihtiyaçların ortaya çıkması ile bunların hayata geçirilmesi için bir havacılık teşkilatı ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Osmanlı havacılığının teşkilatlanması sürecinde öne çıkan iki isim vardır. Bunlar dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ile Kurmay Yarbay Süreyya (İlmen) Bey'dir. Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nazırı olduktan sonra Osmanlı askeri havacılığının kurulması için birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirler şunlardır.

Askeri Ataşe olarak Berlin'de görevli Kur. Bnb. Enver Bey ile Paris'de bulunan Kur. Bnb. Ali Fethi (OKYAR) Bey'den havacılık alanında meydana gelen gelişmeleri incelemeleri istenir (Yalçın 2011: 1035, Kurter 2009: 43).

Genelkurmay 2.Şubeden, Kur. Yb. Süreyya Beyi havacılıkla ilgilenmesi için görevlendirilmiştir (Uçarol 1988: 22-24). Süreyya Bey anılarında "... İkinci Başkan Çürüksulu Mahmut Paşa beni çağırarak... bu hususta benim memur edildiğimi emretmişlerdir" (İlmen 1947: 19, Kurter 2009: 47) demektedir. Kur. Yb. Süreyya Bey, askerî ataşeler vasıtasıyla havacılık dokümanlarının alınması ve incelenmesi sonrasında havacılığın bir subay marifetiyle yürütülmeyecek kadar önemli olduğunu tespit etmiştir. Yarbay Süreyya Bey'in teklifi ile "Havacılık-Tayyare Komisyonu" nun kurulmasına karar verilmiştir. Süreyya Bey başkanlığında; İstihkâm Binbaşı Refik, İstihkâm Binbaşı Mehmet Ali ve İstihkâm Binbaşı Ahmet Zeki'den oluşan havacılık komisyonu kurulmuştur (Aydar 1948: 40, 41, Keyüsk 1950: 22, Taşdemir 2013: 929). 1960'lı yıllarda yapılan geniş bir çalışma ile kuruluş tarihi 01 Haziran 1911 olarak kabul edilmiştir. Bu tarih aynı zamanda günümüzde Türk Hava Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kutlanmaktadır. Komisyon, Harbiye Nezareti "Fen Kıtaları Müstahkem Mevkiler Genel Müfettişliği 2'nci Şubesi" ne bağlı çalışacaktı (Yalçın 2004: 9). Komisyon; uçak, balon ve teçhizat, temini, okul yapılması, teşkilat oluşturulması, personelin eğitilmesi gibi önemli birçok görevi üstlenmiştir.

20 Nisan 1912'de Fransa'dan satın alınan ve gelen uçakların Plt. Yzb. Fesa ile Plt. Tğm. Yusuf Kenan'a teslimi yapılmıştır. Bu tarih, ilk hava birliğinin kuruluşu olarak kabul edilme tarihidir (Keyüsk 1950: 26). Bu tarih Kural'ın eserinde 21 Mart 1912'dir.

İlk Türk hava birliklerinin çekirdeğini oluşturan yapı ordulara birer hava

bölüğünün dâhil edilmesidir. 25 Eylül 1912 tarihli Tayyare Mektebi ve Tayyare Bölükleri Teşkilatı oluşturulmuştur. Tayyare bölükleri iki takımdan, takımlar iki uçaktan meydana gelmektedir (Keyüsk 1950: 104-110, Yalçın 2008: 13, 14). Bu bölüklerin Batı'daki emsallerine göre sayı ve evsaffarının ¼ gibi oldukça düşük olduğunu da belirtmek gerekir.

1914 yılında Kıtaatı Fenniye şubesinde bağlantı değişikliği olmuş ve (Mevakı-ı Müstahkeme Müfettişliğinden Muhabere ve Muvasala Şubesine bağlanmış) havacılığın başına Bnb. Veli Bey getirilmiştir (Kansu vd. 1971: 159). Savaş yıllarında teşkilatta çok sık ve hızlı bir büyüme gerçekleşmiştir. Hava bölük sayısı İstanbul Tayyare Mektebi İstasyonu hariç 1915 yılı içerisinde yedi (7) adettir. Tayyare Mektebi ve Balon Müfrezesi dışında; Çanakkale, Irak, Uzun Köprü, Adana, Kafkas, Şam ve Keşan'da görev yapmaktadır (Yalçın 2004: 60, Yalçın 2008: 30, 31). 1915 sonlarına doğru Balkan yolları açıldığı için Almanya'dan bol miktarda uçak ve teçhizat gelmiştir. Plt. Yzb. Serno liderliğindeki Hava Kuvvetleri Müfettişliği, havacılık ile ilgili işleri koordine eden en üst makamdı.

16 Mayıs 1916'da kara ve deniz havacılığı, Genel Karargâh (Başkomutanlık) Havacılık İşleri Müfettişliği ve Umuru Havaiye Müfettişliği emrinde birleştirilmiştir (hvkk.tsk.tr). Türk uçuş personelinin ve uçak sayısının en üst seviyede olduğu zaman 1916 yılı sonudur. Toplamda 81 pilot, 57 rasıt ve 90 uçak mevcuttur. Türk havacılığının gelişmesinde, Birinci Dünya Savaşı yıllarında müttefiklerin, Türkiye'nin şartlarını değerlendirememeleri nedeniyle Türk havacılığını olumsuz etkilediği, bazı aksi iddialara rağmen genel bir kabul hâline gelmiştir (ATASE. Hv. Hrkt. 1969: 68-71, Yalçın 2008: 30). Bu dönemlerde meteoroloji (Rasadat-ı Havaiye) alanında da ihtiyaç hasıl olmuş ve 1916 yılından itibaren hızla artmıştır. Rasadat-ı Havaiye kurulan merkezler; İstanbul, Vaniköy, Edirne, Gelibolu, İzmir, Eskişehir, Konya, Ankara, Zonguldak, Sinop, Adana, Beyrut, Kudüs ve Bağdat şehirleridir (Keyüsk 1950: 112-118, Yalçın 2009: 29).

1917 yılında bu bölüklerde 81 tayyare, 41 rasıt ve 61 pilot bulunmaktaydı (ATASE BDH 1441: 250, 27-5). 1918 yılı Temmuz ayı sonlarına doğru Umuru Havaiye Müfettişliği, Kuvvay-i Havaiye Müfettişliği olarak teşkilat değişikliği yapılmış ve bağımsız bir tümen seviyesi haline getirilmiştir. Yeni birimin emrine Tayyare, Balon, Rasadatı Havaiye ile Tayyare Topçu Müfettişlikleri verilmiştir. Yer olarak Galata Rıhtımında Merkez Hanınının bir daire-

sinde faaliyet gösterirken yeni teşkilat vesilesiyle Beyoğlu Tünel civarında 34 odalı Hidivyal Oteline nakledilmiştir (Keyüsk 1952: 252, Yalçın 2004: 205).

Resim 7. *Yeşilköy Hava Okulu (1914)*

Personel temini

Havacılık askeri bir unsur olarak teşkilatlanmaya başladığı zaman ilk havacılar, karacı ve denizci personelden oluşmuştur. Personel seçiminde bazı kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar; deniz ve salıncaktan başları dönmeyen, cesur ve sebatkâr, piyade, topçu ve süvari sınıfına mensup, teknik ve motor bilgisine haiz, Fransızca ve Almanca bilen teğmen ve yüzbaşı rütbesinde subaylar olması istenmiştir (Kural 1974:22-26,41-44).

Savaş yıllarında bir uygulama ile astsubayların da pilot olması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda personel kaynağı güçlendirilmiştir. Üsteğmen Fethi örneğinde olduğu gibi makinistler önceleri subaylardan da seçilmiştir. Daha sonra ise astsubayların makinist olması uygulaması başlatılmıştır (Kansu 2006: 127, Kurter 2009: 107). Keza Teğmen Aziz de benzer eğitime tefrik edilmiştir (Keyüsk 1950: 39).

Personel eğitimi

İlk pilotlar, pilotaj eğitimi için yurtdışına gönderilmişlerdir. 1911 yılı başlarında Avrupa'ya tayyarecilik eğitimi için subay gönderilmesi kararı kesinlik kazanmıştır. 14 Şubat 1911 tarihinde Genelkurmay tarafından 1., 2. ve 3.

Ordulara bir genelge gönderilerek Avrupa'da tayyarecilik eğitimine gönderilmek üzere genelgede belirtilen özelliklere uyan ikişer subay adayın isimlerinin bildirilmesi istenmiştir. Yapılan seçimler sonucunda pilot adaylarından Yüzbaşı Mehmet Fesa'nın Fransa'ya, Teğmen Yusuf Kenan'ın ise Almanya'ya gönderilmesi planlanmaktaydı. Ancak her ikisi de Fransa'da eğitim almıştır (Kurter 2009: 46, Kural 1974: 2, 3). Kısa süre içerisinde Fransa ve İngiltere'ye gruplar halinde subaylar gönderilmiş ve pilotaj eğitimi almışlardır. İlk grup olarak 1912 yılı başlarında Fransa'da Bleriot Uçuş Okulunda eğitimini tamamlayan, Yüzbaşı Mehmet Fesa 780, Teğmen Yusuf Kenan ise 797 numaralı uçuş brövesinin sahibi olmuştur. Yetkililerin ilgilendiği konulardan biri de pilotaj eğitiminin Türkiye'de gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu amaçla yönelik olarak 03 Temmuz 1912 tarihinde bugün Hava Harp Okulunun bulunduğu bölgeye yakın bir yerde Yeşilköy İstanbul'da pilot yetiştiren Hava Okulunun temelleri atılmıştır. Rasit seçiminde ise ordu sevk ve idare kabiliyeti öne çıkmaktaydı. Bu nedenle kurmaylar bu alanda daha başarılı olmuşlardır. İlk dönemlerde daha ziyade kurmay subaylar rasit olarak görev almıştır (Keyüsk 1950: 91). Enver Paşa da Yarbay rütbesinde rasit olarak bazı görevler yapmıştır.

Uçak, balon ve teçhizat tedariki

Havacılık bugün olduğu gibi ilk zamanlarda da oldukça pahalı bir sektör olması nedeni ile devletlerin bütçesini etkilemiştir. Osmanlı mali yapısı bundan olumsuz etkilemiştir. Havacılık alanında dönemin en önemli üç problemi; mali sıkıntı, sevk ve idarede başsızlık (müstakil ve kendi konseptine göre hareket eden bir hava unsurunun henüz şekillenmemiş olmasının sonucu), Avrupadaki gelişmelerden habersiz olunması ve bilgi eksikliği olarak belirlenmiştir (Sarp 1986: 27-43, Keyüsk 1950: 158, Yalçın 2008: 20, 21).

İlk yıllarda uçaklardaki teknolojik gelişme oldukça hızlıydı. Zaman zaman aynı yıl içerisinde envantere giren uçağın envanterden çıktığı da oluyordu. 1912-1921 yılları arasında 61 tipte uçağın Osmanlı ordu envanterine girmesi bu kapsamdadır (Uçak Albümü 1912-2009: 1-60). Tabii ki bu yıllarda her yeni uçak, emniyet açısından da güçlendirilmekte olduğundan daha güvenilir olmaktaydı. Bu ise uçakların takibini zorunlu hale getirmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri teşkilatı oluşturma, pilot yetiştirme, Batı'da yaşanan gelişmeleri yakından izleme gibi önemli tedbirleri alırken,

devletin mali sorunları sebebiyle uçak temininde güçlükler yaşanmıştır. Bu sürece, bağışlar ve moral desteği ile Osmanlı bürokrasisi ve halkı büyük destek vermiştir. Bazı varlıklı Türkler, tek başlarına uçak alıp Osmanlı ordusuna bağışlamışlardır. Sultan Mehmet Reşat, Kur. Yb. Süreyya Bey'in babası eski Serasker Rıza Paşa ve Mısır Prensi Celalettin bunlardan bazılarıdır. Mahmut Şevket Paşa 30 altın bağış ile maaşının 1/4'ünü altı ay süreyle bağışlar. Subaylar, polisler ve memurlar da destek çıkarlar. 1909 yılında kurularak Osmanlı Sultanının himayesinde çalışan Donanma Cemiyetinin havacılığa önemli maddi katkıları olmuştur (Yalçın 2004: 25-27, Yalçın-Gazi Akd. 2010: 194-196).

Kur. Yb. Süreyya Bey ve Bnb. Mehmet Ali Beylerden oluşan inceleme ekibi 07 Mayıs-05 Temmuz 1912 tarihleri arasında Avrupa gezisine çıkarlar. Bu havacılık alanında ilk tetkik gezisidir. Bu kapsamda; Almanya, Avusturya, Fransa ve kısmen İngiltere'yi gezerler (İlmen 1947: 38-100, 143-160, Kansu vd. 1971: 125, Kural 1974: 190-202, Kurter 2006: 92, Keyüsk 1950: 31-39, Zekeriya 2015: 37-53). Avrupada kurulan uçak ve balon fabrikalarının büyük bir kısmı gezilmiş ve mukayesesi yapılmış, ihtiyaç duyulan teçhizat ve uçaklar sipariş edilmiştir. (İlmen 1947: 37-100, Kurter 2009: 92-102).

Uçak fabrikası kurma çalışmaları

Balkan Savaşları sonrası Osmanlı havacılığında uçak üretmeye yönelik bir gelişme olmuştur. Bir Macar şirketi, İstanbul'da uçak fabrikası yapmak için girişimlerde bulunmuş olmasına rağmen bu gerçekleşmeyen bir teşebbüs olarak kalmıştır (Kural 1974: 5,6). 1913 yılında üzerinde çalışılan ve hazırlanan taslak mutabakat zamanına göre, dikkate değer öngörülerde bulunmuştur. Bir uçuş okulu açılması, Türklerin de istihdamı ve buluşların gizli tutulması bunlardandır (Kural 1974: 5, 326, 327, Yalçın 2008: 26-28). İmza aşamasında İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü'nün ilave görüşleri eklenmesi için olumlu sonuç beklenirken hazırlanan protokole; kimin, niçin yazdığı bilinmeyen, "Bu teklif kabul edilmemiş ve bu iş de yapılmamıştır." notu eklenmiş ve proje gerçekleşmemiştir (Kural 1974: 328).

Temmuz 1914 tarihinde İstanbul gazetelerinde bir başka girişim haberi yer almıştır. Hayri Bey ve Rıza Bey adlarında otomobil teknisyenliği bilgisi olan kişiler, Tophane askerî fabrikasına müracaat ederek uçak yapma arzularını dile getirmişlerdir. Bu kişilere müsaade edilmişse de işe imal edilen uçak

uçurulamamış ve bu ikinci teşebbüs de yarım kalmıştır (Verel 1985: 40, Gökhan 1989: 54).

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1916 yılında iki Alman fabrikası Türkiye'de uçak üretiminin yapılabilirliği konusunda çalışmalar yapmışlardır. Sonuç olumsuz olmuştur (Flanagan: 41, 42, Yalçın 2008: 32).

İcra edilen harekât görevleri

Havacılık, Osmanlı İmparatorluğun son zamanlarında ortaya çıkan bir gelişmedir. Osmanlı bu yeni gelişmeye ilgi göstermiştir. Henüz kurulan Türk askeri havacılığı kısa zamanda birçok savaşa katılmıştır. Bunun yanında diğer bazı harekât görevleri de yapmıştır. Çalışmada bunlar kısaca incelenmiştir.

Trablusgarp Savaşı (Türk-İtalyan Harbi)'nde Türk Askeri Havacılığı (29.09.1911-18.10.1912)

360 yıldır Türk toprağı olan Trablusgarp'ın, İtalya tarafından işgal girişimi ile gerçekleşen savaştır. Bu savaş ile İmparatorluk, bugünkü Libya ile Batı Anadolu kıyılarında yer alan 12 Adaları kaybetmiştir. Savaşta, birliklerin ve yerli halktan toplanan gönüllülerin komutanlığını yürüten Neşet Bey, uçağa olan ihtiyacı sıklıkla bildirmiştir.

Osmanlı Devleti karadan ve denizden ulaşamadığı bu vatan parçasına hiç olmazsa havadan destek olabilmek için girişimler yapmaya başlamıştı. Henüz Türk pilotu olmadığından, Fransa'da bulunan Osmanlı heyetinin girişimi ile iki Fransız pilot ile sözleşme yapılmıştır. İki uçak temin edilmiş ve bu uçakları kullanmak için sözleşme yapılan Fransız pilotlar, Güney Cezayir'deki Biskra'dan ileriye geçmek istememişlerdir. Buraya kadar getirilen uçaklara Fransa el koymuştur (Kansu vd. 1971: 121, Keyüsk 1950: 31, Yalçın 2009: 13). İtalyanlar, bir savaşta ilk uçak kullanan ülke olmuştur. 28 uçak ve dört balona sahiptiler. 22 Ekim 1911 tarihinde Plt. Yzb. Carlo Piazza, Blériot XI tipi uçağı ile Türk hatları üzerinde keşif uçuşu yapmıştır. Türk birlikleri ise İtalyan uçaklarına sırt üstü yatarak toplu olarak ateşle karşılık vermiştir. Yoğun yer ateşine maruz kalan İtalyanlar daha yüksekte uçmak zorunda kalmıştır. Örneğin 31 Ocak 1912'de Pilot Carlo, uçağına yerden açılan ateş sonrası isabet alması sonucu zaruri iniş yapmış ve uçağı ile birlikte esir alınmıştır. Uçakların savaşta önemi ortaya çıkmaya başlamıştır (Yalçın 2009: 13, Kansu vd. 1971: 121-124). İtalyan uçaklara yerden ateş açma, tarihte icra edilmiş ilk hava savunma görevidir. Trablusgarp Savaşı; uçak kullanma,

esir alma, pilot öldürme, hava savunma görevi, havadan keşif yapma, bildiri atma ve bombalama gibi birçok uygulaması ile dünya havacılık tarihinde ilklerin gerçekleştiği bir savaştır.

Balkan Savaşlarında Türk Askeri Hava Gücü (08.10.1912-14.11.1913)

Balkan Savaşlarında Türklerin iki Deperdussin, bir Bleriot, üç REP, 2 Bristol, iki Harlan uçağı bulunmaktaydı. Savaşın devam ettiği süre içinde ise bir Bleriot, iki Mars, bir Deperdussin, üç REP uçağının daha tedariki yapılmıştır. Süreyya Bey tarafından sipariş edilen iki Bristol uçağı belirtilen tarihe yetişemediğinden iptal edilmiş, yedinci R.E.P. uçağına ise sevki esnasında Sırp lar tarafından el konmuştur. Savaşta kullanılacak uçak sayısı 10 adetti. Balkan devletlerinin uçak durumu şöyleydi: Bulgarların 10, Sırp ların 5-6, Yunanlıların altı uçağı bulunuyordu. Bu uçaklardan üç adedi Amerikalı Rum lar tarafından hediye edilmiştir (Nikolojsen 2005: 7, Kural 1974: 115, Kansu vd. 1971: 129, Aydar 1948: 37, Yalçın 2009: 15). Balkan ülkelerine kendi pilotları dışında başta Fransız ve Rus pilotları ile teknisyenleri yardımcı olmuşlardır. Tarafların hava güçleri karşılaştırıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun imkânlarının daha sınırlı olduğu anlaşılmaktadır (Keyüsk 1950: 76-78, Kansu vd. 1971: 129, 130; Taşdemir 2013: 933).

Balkan Savaşları başladığı tarihte Türk Ordusunda 16 pilot bulunuyordu. Bu pilotlar arasında; Fesa, Fethi, Nuri, Fazıl, Salim Beyler gibi isimler öne çıkmaktaydı (Keyüsk 1950: 88). Pilotların büyük çoğunluğu uçuş eğitimi ni tam olarak tamamlayamadığından uçuşa elverişli değillerdi. Uçuşa hazır olan Türk pilot sayısı 6'dır. Pilot açığını kapatmak için Fransa'dan üç pilot, üç makinist ile Almanya'dan dört Alman pilot ve iki makinist görevlendirilmiştir (Kansu vd. 1971: 129, Kural 1974: 115, Taşdemir 2013: 937). Harekâtın birinci aşamasında iklim koşulları ve ani gelişen düşman ilerleyişi karşısında Osmanlı şark ordusu, uçaklardan istifade edememiştir. Geri çekilme zorunluluğu ortaya çıkınca uçaklar, Bulgarların eline geçmemesi için yakılmıştır.

Osmanlı Garp ordusunda uçaklar keşif maksadıyla etkin olarak kullanılmıştır. Yunan ordusunun Selanik'e yaklaşması ile geri çekilme başlamış ve buradaki iki uçak Yunanların eline geçmemesi için yakılmış, pilotlar ele geçmemek için uygun yerlerde saklanmıştır.

Bulgarlar ise Edirne üzerinde sık sık uçmuşlar ve sabit balon kullanmışlardır.

Bulgar havacılar, Selimiye Camii'ni de bombalamışlardır. Uçaklar ile beyanname atma, bombalama ve keşif görevi yapmışlardır. 03 Aralık 1913'de imzalanan ateşkes ile savaşın birinci devresi bitmiştir (Kansu vd. 1971: 132, 138, Keyüsk 1950: 99).

Harekâtın ikinci evresinde pilot olarak Fesa, Nuri, Salim, Fethi, Fazıl, Mithat Nuri, Refik ve Fevzi görev yapacak durumdadır. Fethi ve Salim Beyler Çatalca üzerinde birkaç uçuş yapmışlardır.

Balkan Savaşlarının ikinci safhası, Türk hava gücünün kendi imkân ve kabiliyeti ile harekât yaptığı ilk savaş olmuştur. Yalnız savaş sonunda sekiz (8) uçağını düşman eline geçmemesi için tahrip etmiş, bir uçağa ise savaş başlamadan Sırbistan el koymuş olduğundan dokuz (9) uçağını kaybetmiştir. Türk pilotların dünyanın en deneyimli pilotları oldukları birçok yabancı tarafından da teyit edilmiştir (Kurter 2009: 179). Ecnebi pilotlar Balkan devletleri hava unsurlarında bir haçlı askeri ruhaniyeti ile uçarken, Osmanlı ordusundaki yabancılar verimli uçmamış ve kayda değer bir katkıları olmamıştır (Keyüsk 1950: 94, 95).

Türk havacılığını geliştirme programları

Balkan Harbi sonrası dönemde Osmanlı ordusunun modernize edilmesi için bir çalışma başlatılmıştır. 1914 yılı başlarında Bnb. Veli Bey başkanlığında bir heyet tarafından Avrupa'da havacılık alanında meydana gelen gelişmeleri izlemek maksadıyla bir gezi yapılır. Türk ekibi bu gezide, Fransa'da 22 uçak fabrikasını incelemiştir (Kurter 2009: 211, Kansu vd. 1971: 158). Heyete Fransa'da, Hava Binbaşı Marki De Goys de Mazeyraç Osmanlı havacılığında görevlendirilmesi önerilmiştir. De Goys, 04 Mayıs 1914 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve seferberliğin ilan edildiği 1914 yılı Ağustos ayı başına kadar Yeşilköy Hava Okulu Müdürü olarak görev yapmıştır. Görev yaptığı süre içinde hava personelinin kıyafetlerinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Kalpak üzerine ay yıldızlı kanat takılmıştır. Üniformanın yakası ve pantolon zırhı kırmızı renk olarak belirlenmiştir (Kurter 2009: 215-218). Haziran 1914'te kurulan ikinci heyet 35 kara, 15 deniz uçağını sipariş etmiştir. Ancak gelişen olaylar bu siparişlerin teslimine fırsat vermemiş, Fransa'ya sipariş edilen 15 adet Nieuport uçağı daha sonra Kanal Cephesi'nde Türklere karşı kullanılmıştır (Kurter 2009: 159, Kansu vd. 1971: 159, 176). İngilizlerin

Türk savaş gemilerini vermemesi hadisesinin hava boyutu da Fransızlar tarafından uygulanmıştır.

Türk Havacıların İlk Uzun Mesafeli Uçuşları

Balkan Savaşları sonrası Türk havacıları ilk uzun hava seyrüseferini yapmışlardır. Plt.Ütğm. Nuri Bey, Prens Celalettin isimli Deperdussin tipi uçakla rasıt olarak Tğm. Hami ile birlikte Edirne'den 24 Ekim 1913 tarihinde kalkarak Babaeski-Çorlu-Çatalca üzerinden Yeşilköy'e gelmiştir. 3 saat 5 dakika süren bu ilk uzun uçuş 10 altınla mükâfatlandırılmıştır. Bu dönemde Plt.Yzb. Salim ve rasıtı Kur.Yzb. Kemal, Bleriot tipi uçakla Kırklareli'nden Yeşilköy'e dönerken yanlışlıkla Marmara'yı aşıp Manyas'a inmişlerdir. 30 Ekim 1913'de ise Marmara bilinerek 2'nci defa geçilmiştir (Kansu vd. 1971: 140, Kurter 2009: 183-185).

Kıtalararası Osmanlı hava seferi (İstanbul-Kahire Seferi)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşlarından ağır bir yenilgi alması halk üzerinde olumsuz bir etkisi bırakmıştır. Halkın moral ve motivasyonunu artırmak ve devlete olan itimatlarını pekiştirmek için bir hava seferi düzenlenmesine karar verilmiştir.

Hava seferi, 14 meydana iniş ve kalkış şeklinde planmış olup en kısa mesafe Beyrut-Şam arası 90 km, en uzun mesafe ise 300 km mesafeli Humus-Beyrut arası uçuş olacak şekilde planlanmıştır (Aydar 1947: 6-8). Seferin rotası; İstanbul, Eskişehir, Afyon, Konya, Ulukışla, Adana, Halep, Humus, Beyrut, Şam, Kudüs, El-Ariş, Port Said, Kahire ve İskenderiye olarak planlanmıştır (Yalçın MJH 2014: 330). Uçuş süresinin saatte yaklaşık 100 kilometre (ortalama 54 knot/saat sürat) ile 25 saat süreceği öngörülmüştür (İlkler 2007: 7, Uçantürk 1974: 79, *Ufukların Ötesindekiler*: 19). Uçuş için milletin bağışları ile alınan "Muavenet-i Milliye" isimli "Bleriot" tipi uçakla Pilot Yzb. Fethi ve Rasıt Ütğm. Sadık "Prens Celalettin" isimli "Deperdussin" tipi uçakla Edirne-İstanbul arası ilk uzun mesafe uçuşunu gerçekleştiren (Uçantürk 1974: 79). Plt. Ütğm. Nuri Bey ve Rasıt Yzb. İsmail Hakkı Bey'in uçuşu planlanır. Uçuşun toplam mesafesi 2.515 km.'dir (Turgut 1955: 11, Yalçın 2009: 17-22, Yalçın MJH 2014: 328-348).

Resim 9. *Seferin Anısına Yapılan Anıt-İstanbul Fatih Semti*

11 Mart 1914 tarihinde, binlerce insan Yafa'daki alanda toplanmış ve Nuri Bey'in uçuşunu görmek istemektedir. Rüzgâr kalkış istikametine doğru olarak esmektedir, bu durumda kalkış yapılmaması gerektiği halde, yaşanan süreçte yüklenilen aşırı stres ile uçuşa karar verilir. Uçak takat kaybeder ve denize düşer. Nuri Bey, yüzerek kıyıya doğru ilerler ancak kıyafetinin ağırlığı ile boğulur. Rasit Yzb. İsmail Hakkı Bey ise yüzme bilmediğinden henüz batmamış olan uçakta kalır ve olaydan sonra bölgeye gelenler tarafından kurtarılır (Aydar 1948: 48, Gediz: 82, Sarp 1986: 39, Kurter 2009: 207, 208, Kocatürk 2013:160-165, Ünalp 2011: 134). Yzb. İsmail Hakkı Bey Birinci Dünya Savaşı yıllarında İran taraflarında şehit düşmüştür.

Seferin tamamlanması için planlanan "Ertuğrul" isimli üçüncü uçak, Rasit Yzb. Kemal Bey ve Plt.Yzb. Salim (İlkuçan)'den oluşan bir ekip farklı bir rota takip ederek Çanakkale ve Edremit halkının isteği ile Edremit üzerinden devam eder (Kural1974:VIII, Kansu vd.1971:155). Üçüncü ekip gönüllülük esasına göre bu göreve katılmıştır (Gediz84). Uçak, Kemerde-re'de bir kırım geçirir. Arıza giderilerek 13 Mart'ta Edremit'e doğru tekrar havalanır, hava muhalefeti nedeniyle bu kez de Küçükkuşu yakınında ormanlık bir alanda ağaç üzerine düşerler. Halk olay mahalline gelerek uçuş

ekibini kurtarır (Aydar1938:1550, Aydar1948:94,95). Bu durum üzerine Edremitliler yeni bir Bleriot tipi uçak satın alırlar ve uçağa “Edremit” adı verilir. Bu, seferin 4’üncü uçağıdır. Seferin 4’üncü uçağı Edremit tayyaresi 07 Nisan 1914’te İstanbul’a gelmiştir. 11 Nisan 1914 tarihinde Hidivviye Kumpanyasına (şirketi) ait Saidiye gemisiyle uçak, mürettebat ve makinistler Beyrut’a hareket etmişlerdir. 19 Nisan’da Beyrut’ta montaj yapılmış ve antremanlara başlanmıştır. 01 Mayıs 1914’te Kudüs’e gelinmiştir (Kansu vd.1971:155,Özdemir 1981:83). Takiben El Ariş, Port-Said’e uçulmuştur (Şehbal1914:23). Mısırlı Rumlar üçüncü ekibin uçağının yeniden kırıma uğradığı dedikodusunu çıkardıkları bir zamanda “Edremit” uçağı 09 Mayıs 1914’te Kahire’ye gelmiştir (Yalçın2009:21).

Yaşanan talihsiz kazalardan sonra, basında da heyetin güzergâh ve faaliyeti titizlikle takip edilmiştir (*Tasvir-i Efkar* 13 Nisan 1914, *Tasvir-i Efkar* 6 Mayıs 1914). Uçak Kahire, Tanta ve İskenderiye’de uçuşlar ve birçok gösteriler yapmıştır. Gösteriye sayıları yüz binleri aşan Mısırlı katılmıştır. Mısırlıların Türklere yönelik yoğun sempatisi İngiliz görevlileri ciddi olarak rahatsız etmiştir. Türk pilotun anılarına göre uçağını düşürmeye yönelik suikast teşebbüsünde bulunmuşlardır (Yalçın MJH 2014: 339).

Heyet 15 Mayıs’da Tanta’ya gelmiş, 22 Mayıs 1914 tarihinde Romanya’nın Daçya Vapuru ile İstanbul’a dönmüştür (Yalçın MJH 2014: 332).

Resim 10. Tanta Objesi (Yeşilköy Hava Müze K.lığı-2015)

İstanbul-Kahire seferi; en yetenekli ve tecrübeli pilotlar ile uçakların kaybedilmesine (Yalçın MJH 2014: 343) rağmen kararlılıkla sonuçlandırılmıştır. Bu seferin istihbari amacı da olduğu tartışılmaktadır (Ünalp 2011: 134). Nuri Bey'in, Teşkilat-ı Mahsusa'da görev aldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bu projede yaşananlar kurum kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Günümüzde bir Suriyeli Tarih Profesörü konuyu, "Şam'a iniş yapan ilk uçak" diye anmaktadır (Kasmieh 2011: 130).

Birinci Dünya Savaşında Türk askeri hava gücü

1912-1914 tarihleri arasında envantere toplamda 25 uçak girmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi Fransa'ya sipariş verilmesine rağmen 50 uçak gelişen siyasi olaylar ve harp şartları nedeniyle teslim edilmemiştir (Nikolajsen 2005: 7-9). 1914 yılında savaşın başladığı tarih esas alınsa bile henüz üç yıllık bir geçmişi olan hava kuvvetlerinin karşılaşacağı güçlükler açıktır. İmparatorluk havacılığı kısa zaman içerisinde birçok olumsuz gelişmeye rağmen Birinci Dünya Savaşı yıllarında gelişmesini devam ettirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu savaşa girerken; üçü faal, ikisi gayri faal, beş kara uçağı ile iki deniz tayyaresi toplam yedi adet uçağı bulunuyordu. Eğitim uçakları ile bu sayı 12 uçağı çıkıyordu. Bununla birlikte işe yarar uçak sayısı ise yalnız altı adettir. Osmanlı havacılıkta müttefiklerine muhtaçtı. 1915'de 40, takip eden 1916, 1917 ve 1918 yıllarında uçak sayısı 100'lü sayıya ulaşmıştır. Savaşa başlarken 10 kadar pilotu olan Osmanlı havacılığının insan gücü de biraz gelişmiştir. Yine savaş yıllarında, Osmanlı hava gücünün 100 kadar pilot ve rasıdı olmuştur. Savaşın başladığı zamanlarda Türk hava birliklerinin ağırlığı Yeşilköy'deydi. İki uçak İzmir'e, bir uçak Çanakkale'ye olmak üzere üç tayyare gönderilmiştir; ancak bu uçaklar bir etkinlik gösterememiş, her defasında hafif veya ağır kırım geçirerek maddi kayıplara sebep olduklarından geri çağırılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu tarihte yüz ölçümünün 6,5 milyon kilometre kare olduğu dikkate alındığında yetersiz kaldığı açıktır. Osmanlı orduları savaş süresince; Çanakkale, Irak, Filistin, Arabistan, Kafkas, Makedonya, Galiçya, Romanya cephelerinde savaşmıştır.

Filistin Cephesi ilk zamanlar hava faaliyeti bakımından sakindi. Almanların Paşa Tayyare Bölükleri gelinceye kadar, Türkler buraya yeterli uçak göndere-memiştir. Bunun üzerine ele geçirilen İngiliz uçakları ile bir hava filosu oluş-

turulmuş ve Plt. Ütğm. Fazıl Beyin gayretleriyle bu uçaklar İngilizlere karşı başarılı bir şekilde kullanılmıştır (Kayabalı-Cemender 1972: 496, Özdemir 1981: 120-127). Savaş yıllarında Türk hava teşkilatı gün be gün gelişme göstermekteydi. Örneğin 1915 yılına ait bir hava birliğinde 17/13 zabitan, 25/21 küçük zabitan ile 61/57 erat, 35-40 binek ve koşum hayvanı, 2 otomobil bulunuyordu (ATASE Arşivi, BDH, Klasör: 1392, Dosya: 19, Belge: 003-02). İki takımdan oluşan her tayyare bölümünde uçak sayısı değişmekle birlikte 4-6 civarındaydı.

Gazze savaşlarının yapıldığı bir dönemde bölgede bulunan seyyah ve gazeteci Lowwel Thomas'ın İngiliz Hava Binbaşı Kenneth Brown Collins'ten aktardığı anekdot:

... İki Halberstadta'a karşı havada 25 tayyaremiz olduğu halde, Türkler rasıtlarımızdan birini öldürdü. İki pilotumuzu yaraladı ve iki tayyaremizi de kurşunla yere düşürdü. Diğer altısını öyle zarara uğrattılar ki bunlar ancak yere varabildiler. ...Gazze'de bize duman attıran o iki tayyareci ile ... hakkıyla övünebilirler. (Kansu vd. 1971:140, *Haber Gazetesi* 1936: Son Ehli Salıp Muh.)

General Von Kress anılarında, Filistin Cephesinde ilk dönemlerde bile en önemli sıkıntının düşman uçakları ile suya ulaşamama olduğunu belirtmektedir (Von Kress 2007: 98, 99). 1917 yılından itibaren Amerikalıların savaşa girmesi ile İngiltere, Filistin Cephesine ağırlık vermiş ve buraya büyük hava gücü göndermiştir. Buradaki yoğun hava gücünün tahribatı, Türklerin imparatorluğunu kaybetmesine neden olmuştur.

İngilizler savaş süresince İstanbul'a yönelik filolar halinde saldırılar düzenlemişlerdir. Osmanlı yönetimi bu durumu defaten protesto etmişse de etkili olmamıştır. 25 Ekim 1918'de Yüzbaşı Fazıl Bey'in 5 İngiliz uçağına karşı İstanbul semalarında hava muharebesi yapmıştır. Bu hadise Türklerin Birinci Dünya Savaşı'nda, sınırları içindeki son hava muharebesidir. Hava kuvvetleri sayısal olarak savaş sonunda 17 tayyare, 3 deniz hava ile ilaveten üç Türk balon bölümü olmak üzere yapılmış durumdaydı (Flanagan: 91, Kansu vd. 1971: 167, 171, Kayabalı-Cemender 1972: 494, 495, Yılmaz 2003: 175). Müfrezelerle sayı daha yüksektir.

Savaşın sona ermesiyle Osmanlı havacıları Anadolu'ya çekilmişlerdir. Filistin Cephesi bakiyeleri Konya, Irak Cephesi bakiyeleri ise Elazığ'da bulunan

hava birliklerinde konuşlanır. Ne var ki havacılık genelde Almanlara havale edildiğinden Almanların ülkelerine dönmesiyle teşkilat olarak oldukça büyük, gerçekte ise varlığı kaybolan bir kuvvet seviyesindedir (Göymen 1964: 122-125). İşgalci güçler İstanbul'da bulunan Türk havacıları kontrol altında tutmaya çalışırken, Türk havacılığının doğduğu yer olan Yeşilköy'ü işgal etmişlerdir. İşgal dönemlerinde Türk Hava Kuvvetlerine ait birçok malzeme izinsiz alınmış veya gasp olayları gerçekleşmiştir. Örneğin 21 Kasım 1919 tarihli bir yazıda Fransız Nişancı Alayı Birinci Taburuna teslim edilen eşya ile Topçu Endaht Mektebine ait barakaların tahliyesinde makbuz verilmesinin İngilizler tarafından alınan eşyanın cetvelinin listesi verilmektedir (ATASE, ISH, Kutu: 24, Gömlek: 71, Belge:11). Ayastefanos Tayyare İstasyonuna ait büyük kamyonun örtüsünü alan Fransızlardan örtünün geri istendiğine dair bilgiler yer almaktadır (ATASE, ISH, Kutu: 69, Gömlek:117, Belge:1). Yine İtilaf güçlerinin birçok eylemleri yazışmalara konu olmuştur. Örneğin, Sahra Köyü'nde bulunan Ayastefanos Tayyare İstasyonu ile burada Umur-u Havaiye deposundaki; ot, saman, kereste ve sair eşyanın Fransızlarca yağmalandığı ve izinsiz kullanıldığı bilgisi arşiv belgelerinde yer almaktadır (ATASE, ISH, Kutu: 69, Gömlek:115, Belge:8). Takiben Osmanlı havacıları Maltepe tarafında konuşlanmak durumunda kalmıştır. Gelişmeler üzerine bu durumdan ciddi rahatsızlık duyan havacılar ise bir plan dâhilinde Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunda yer almışlardır. Bir hava uzmanı Binbaşı Orthlieb; "Bu savaşın gerçek hava mucizesi, keşiflerdeki başarılar olmuştur." (Kansu vd. 1971: 351) der. Hava kuvvetleri bu süreçte kara unsurlarının işini oldukça kolaylaştırmıştır.

Almanlarla İş Birliği ve Türk Havacılığına Tesirleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile 02 Ağustos 1914 tarihinde ittifak yapması sonucu Fransız Binbaşı De Goys, ülkeden ayrılırken, Osmanlı Havacılığı üzerinde Alman etkisi başlamıştır. Kuruluş yıllarında Fransa'dan teknik destek alınırken Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya savaş süresince Osmanlı havacılığını destekledi (Yalçın Ask. Tarih 2012:72). Şüphesiz bu destek yeterli değildi. Yaklaşık 48.000 uçak üretiminden Türklere verilen uçak sayısı Tayyare Paşa Bölükleri dahil 450 civarındadır. Kredi verilemediği durumlarda ise uçakların temininde önemli sorunlar yaşanmıştır.

03 Şubat 1915'de Alman Hava Pilot Üsteğmen Erich Serno İstanbul'a gelmiş ve Yüzbaşı rütbesi ile göreve başlamıştır. Serno, kısa bir süre Batı Cephe-

si görevi dışında dört yıl Türkiye’de görev yapmış ve tümen seviyesi müstakil hava kuvvetlerinin komutanlığı görevini icra ettiği bir zamanda, binbaşı rütbesinde ülkesine dönmüştür.

1915 yılı içerisinde Almanya’dan uçakların gelmesi ile 10 hava birliği teşkil edilmiştir. Yine 1915 yılbaşlarından Ekim ayına kadar, Almanya’dan verilmesi kabul edilen uçakların tesliminde, Bulgaristan henüz savaşa girmediğinden, doğrudan irtibat olmaması sebebiyle güçlükler yaşanmıştır. Uçaklara flatör (tekerlek) takılarak uzun mesafe uçulmasıyla bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Bu yöntemin de bir inovasyon olduğunu belirtmek gerekir.

Savaş süresince yalnız Türklerden oluşan, Türkler ve Almanların ortak görev aldıkları ya da Paşa Tayyare Bölükleri gibi yalnız Almanlardan oluşan bölükler mevcuttur. Ayrıca balon birliği de savaşın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Almanya, parası peşin ödenmediği için zaman zaman acil ihtiyaç olmasına rağmen uçakları göndermemiştir.

Birinci Dünya Savaşı süresince; Türkiye’de görev yapan toplam Alman personel sayısı 295 uçucu subay, 95 uçucu astsubay, 1.740 teknik personelden oluşmaktadır (Flanagan: 91). Osmanlı kara ve hava unsuru savaş süresince 232 itilaf gücüne ait uçağı düşürmüş ya da indirmeye zorlamıştır.

Savaşın sona ermesi ve Osmanlı İmparatorluğunun savaştan mağlup olarak çekilmesi ile teşkilat sık olarak değişmiştir. Ordunun her biriminde olduğu gibi hava teşkilatında da küçülmeye gidilmiştir. Arşiv belgesinde de yer aldığı üzere, memleket ve ordunun mevcut durumu tasarruf icap ettirdiğinden ileride icabına bakılmak üzere Kuvay-ı Havaiye Müfettişliğinin Kuvay-ı Havaiye Şubesine çevrilmiştir (ATASE, ISH, Kutu:179, Gömlek:30, Belge: 1). Takiben 25 Haziran 1920 tarihinde ise Osmanlı Hava Kuvveti lağv edilmiştir. Sevr Antlaşmasına göre Yeşilköy’de Birinci Sınıf, İzmir, Konya ve Erzurum’da 2’nci sınıf tayyare istasyonları kurulması planlanmıştır. Yine buralarda ikişer uçaklı tayyare bölükleri teşkili öngörülmektedir (Kaymaklı 1997: 22).

Milli Mücadele Dönemi Türk Havacılığı (19.05.1919-22.9.1922)

1920 Mayıs’ında, doğudaki hava teşkilatında değişiklikler yapılmıştır. 7 ve 8. bölükler, 15. Kolordu kumandanlığının 27 Mayıs 1920 tarihli emriyle lağvedilmiş, yerine 15. Uçak Bölüğü teşkil edilmiştir. Türk askerî hava gücü, Millî Hükûmet’in teşkilatta yaptığı ilk ilavelerdendir. Millî Savunma

Bakanlığı'nın 13 Haziran 1920 tarih ve 328 sayılı emri ile Ankara Hükûmeti'nin Hava Kuvvetleri teşkilatı kurulmuştur. Millî Savunma Bakanlığı Harbiye Dairesi; Yeşilköy Hava istasyonu ve diğer hava istasyonlarının belirsizliği karşısında tedbir almak zorundaydı. Milli Mücadele yıllarında Batı Cephesi'nde Birinci ve İkinci Hava Bölükleri teşkil edilmiştir. Resmi adı 2. Uçak Bölüğü olmasına rağmen Bölük Komutanı Plt. Yzb. Mehmet Fazıl'ın uçak gövdesinin iki yanına pençelerinde bomba taşıyan uçar vaziyette kartal resmi yaptırmasından dolayı, "Kartal Müfrezesi" adı verilmiştir (Ersoy 2001: 11, Tanman 1953: 51, Kavuncu 2002: 20, Özdemir 1981: 31, Candaş: 31). Birinci Dünya Savaşı sonunda Yunanların elinde 72 uçak bulunuyordu (Kaymaklı 1997: 41). Savaş süresince aldıkları İngiliz desteği de göz önüne alındığında hava gücü olarak oldukça sayısal yeterliliğe sahip oldukları ve envanterlerinde yüzün üzerinde uçak olacağı açıktır.

Resim 11. *İstiklal Savaşı'nda Türk Havacılar*

Oysa Türkler pek çok defa Cephede tek uçağa kalmışlar hatta bazen bu da mümkün olmamıştır. Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü'nün 14 Mart 1921 tarihli mesajında "İnönü Meydan Muharebesi muzafferiyetinin amillerine; havacılarına hassaten selam ve teşekkür ederim..." ifadeleri bu zor şartları yansıtmaktadır. Yzb. Fazıl Bey'in, 21 Haziran 1921'de Kütahya semalarında tek başına yedi Yunan uçağına karşı hava muharebesine çıkışı ile Sakarya Meydan Savaşında 50 Yunan uçağına karşı iki uçak gücüne sahip

olmak da yine bu kapsamdadır. (Kaymaklı 1997: 57, 64, 73). Türk hava unsurları; keşif, bombardıman, hava-hava görevi başta olmak üzere dönemin hava harekât nevelerini başarı ile icra etmiştir. Milli Mücadele süresince Türkler üç, Yunanlar 25 uçak kaybetmişlerdir. Ganimet olarak Türklere oldukça yüksek miktarda uçak ve uçak malzemeleri ile mühimmat kalmıştır.

Resim 12. *Ordu Müfettişi General Kazım Karabekir Seydiköy'de Hava Birliklerini Teftiş Ediyor*

Sonuç

Türk havacılığının kuruluş yıllarında en önemli sorun; gelişebilmesi ve kendi imkânları ile yükselebilmesi için gereken bir barış dönemine sahip olmamasıdır. Mali kıskaç ve savaşlar öngörülü liderlerin projelerine büyük güçlükler çıkarmıştır. Alan Palmer, Osmanlı ordusunun 1911-1912 şartlarında beş altı yıllık bir barış süresinde kalsaydı yeniden dayanılmaz bir güç hâline gelebileceği değerlendirmesini yapmıştır (Palmer 341). Türk havacılığı bağışlar ile hayat bulurken, savaşların külleri üzerinde gelişmiştir. Bununla birlikte Türkler birçok alanda olduğu gibi havacılık alanında da gelişmelere açık olduklarını göstermişler ve dünyanın ilk hava kuvvetlerinden birini kurmuşlardır. Türk askeri hava gücü, 1911-1914 arasında gösterdiği yüksek performansını savaş yıllarında savaşa göre şekillendirmek zorunda kalmıştır.

Son teknolojiyi kullanan havacılık sahası, alanda önemini ve insanlığın kazanımlarındaki farklılığını sürdürmektedir. Türkiye, havacılığın hemen her alanında birçok gelişmeye öncülük etmiş olmasına rağmen 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde katılmak zorunda olduğu ve kesintisiz 11 yıl süren savaşların bir

sonucu olarak özgünlükte istenilen standartları yakalama imkânı olmamıştır. Askeri havacılık alanında ise dünyanın ilk ve modern sistemlerinden birini teşkil etmiş günümüze kadar bu konudaki hassasiyetini sürdürmüştür. Teknolojideki gelişmeler ve iletişim kolaylıkları ise günümüzde özgünlük alanında da yeni fırsatların kullanılmasına daha açık şartların oluşmasına imkân tanımaktadır. Osmanlı hava gücü, dünyanın ilk kurulan hava güçlerinden biri olmanın yanında harekât görevine de ilk katılan hava güçlerinden biridir. Diğer taraftan hava kuvvetlerinin kuruluş yıllarında en uzun süreli (1911-1922) harekâta katılan hava kuvveti olma vasfına sahiptir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

ATASE Arşivi, BDH, Klasör: 1392, Dosya:19, Belge:003-0.
ATASE Arşivi, ISH, Kutu:24, Gömlek:71, Belge:11.
ATASE Arşivi, ISH, Kutu: 69, Gömlek:111, Belge:1.
ATASE Arşivi, ISH, Kutu: 69, Gömlek:115, Belge:8.
ATASE, BDH, Klasör: 1441, Dosya 250, Fihrist 27-5.
ATASE Arşivi, ISH, Kutu:179, Gömlek:30, Belge:1.

Resimlerin Kaynağı

Hv. K. K.İğti Yeşilköy Müzesi(2012-2016). İstanbul.

Telif ve Tetkik Eserler

Armaoğlu, Fahir (1999). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789–1914*. Ankara: TTK Yay.
ATASE (1973). *Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük*. Ankara: Gnkur. Bşk. İğti 50 nci Yıl Yay.
ATASE (1993). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Balkan Harbi 2. Cilt II. Ks. 2. Kitap Şark Ordusu İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*. Ankara: Gnkur.
Atatürkçülük Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri Birinci Kitap (1984). Ankara: Hv. Bsm.
Aydar, Orhan (1948). *Uçan Süvariler*. Ankara: Ulus Basımevi.
Danışman, Zuhuri (1971). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Aydın Matbaası.
Erdoğan, Mehmet (1986). *Hava Gücü ve Savaş*. Ankara: Gnkur Bsm.
Flanagan, Brian (2007). *Büyük Harp'te Osmanlı Hava Kuvvetlerinin Tarihi Erich Serno'nun Hatıratı 1914-1918*. Çev. H. Tür. Ankara.
Gediz, Ergüder. *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi C-I (1911-1918)*. Tarihçe Ş. Yay.
Göymen, İhsan (1964). *Türk İstiklal Harbi Deniz Cephesi ve Hava Harekatı*. Ankara: Gnkur.Bsm.

- K. K.lığı Tarihçe Ş.Md.lüğü (2009). *Uçak Albümü 1912-2009*. Ankara: Hv.Bsm. ve Neş.Md.lüğü Yay.
- Hv. K. K.lığı. *Ufukların Ötesindekiler*. Ankara: Hv. K. K. Mer. D. Bşk. Hava Harp Tarihi Yay.
- Hv. K. K.lığı (1982). *Türklerin Havacılığa Hizmetleri*. Ankara: Hv. K. K. Mrk. Daire Bşk.lığı Harp Tarihi Şubesi Yay.
- İlmen, Süreyya (1947). *Türkiye’de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Kansu, Yavuz, Sermet Şensöz ve Yılmaz Öztuna (1971). *Havacılık Tarihinde Türkler*. Ankara: Hv. Bsm. ve Neş.Md.lüğü Yay.
- Keyüsk, Mazlum (1950). *Türk Havacılık Tarihi 1912-1914 Birinci kitap*. Eskişehir: Uçuş Okulları Yay.
- Kocaturk, Önder (2013). *Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyehati (Şubat-Mayıs 1914)*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Kural, Fethi (1974). *Kuruluş Yıllarında Türk Askeri Belgeleri 1909-1913*. Ankara: Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü Yay.
- Kurter, Ajun (2009). *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi C.I (1910-1914)*. Ankara: Hv. K. K.lığı Bsm.
- Nikolajsen, Ole (2005). *Turkish Military Aircraft Since 1912*. Netherlands: Dutch Aviation Society.
- Palmer, Alan. *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*. Çev. Belkis Çorakçı Dişbudak. Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi.
- Sarp, İrfan (1998). *Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları*. Ankara: Hv. Bas. ve Neş. Md.
- Süslü, Azmi (1998). “Misak-ı Milli, 1914–1920”. *Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Özdemir, Yaşar (1981). *Atatürk ve Türk Havacılığı*. Ankara: Hv. Bsm.
- Özdemir, Yaşar (1981). *Şehit Pilot Binbaşı Fazıl Bey*. Ankara: Hv. Bsm.
- Tanman, Sıtkı (1953). *Türk Havacılık Tarihi İstiklal Harbi (1918–1923)*. Eskişehir: Hava Basımevi.
- Türkmen, Zekeriya (2015). “Türk Havacılık Teşkilatının Kuruluşunda Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşave Döneminde Gerçekleştirilen Faaliyetlere Bir Bakış”. *Havacılık Tarihi Sempozyumu 13-14 Aralık 2012*. İstanbul.
- Uçarol, Rifat (1988). *Tarihi Gelişim İçinde Hava Harp Okulu*. İstanbul: Alaş Ofset.
- Von Kressenstein and Friedrich Freiherr Kress (2007). *Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk*. Çev. Tahir Balaban. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Yalçın, Osman (2004). *Türk Hava Kuvvetleri Teşkilatlanma Tarihi (Cumhuriyet Dönemi)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yalçın, Osman (2009). *Hava Kuvvetleri Filo Tarihçeleri. C. I*. Ankara: Hv. K. Bsm.

ve Neş. Md.lüğü.

- Yalçın, Osman (2008). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi (THHST)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yalçın, Osman (2016). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Yalçın, Osman (2013). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Yalçın, Osman (2017). *Türk Hava Gücü Kuruluşu, Yükselişi ve İlk Seferleri (1911-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Yılmaz, Veli (2003). *Cumhuriyet Tarihi I*. İstanbul: Harp Akademileri Yay.

Makale ve Süreli Yayınlar

- Aydar, Orhan (1938). “Kaybettiğimiz Hava Kahramanı: Salim İlkuçan’a ait hatıralar”.
- Beyoğlu, Süleyman (2015). “Türk Havacılığının Doğuş Yılları”. *Havacılık Tarihi Sempozyumu 13-14 Aralık 2012*. İstanbul.
- Ersoy, Ergin (2001). “Göklerden Gelen Tehdit”. *Hava Kuvvetleri Dergisi*, S.339, Ankara.
- Hv. K. K.ığı (1927). *Hava Mecmuası*. 15 Mayıs 1927.
- Haber Gazetesi* (1936). “Son Ehli Salip Muharebeleri”.
- Kayabalı, İsmail ve Cemender Arslanoğlu (1972). “Devlet ve Hükûmet Başkanları ile Türlü Teşekküllerin, Vatan ve Milletin Müdafaası ve Türkiye’de Havacılığın Benimsenmesi Hakkındaki Görüşleri”. *Türk Kültürü* 116 (Haziran): 1-100.
- Kasmieh, Khairia (2014). “Suriye Semalarında İlk Türk Uçakları”. *Türk Hava Kuvvetlerinin 100’üncü Yılı Uluslar arası Tarih Sempozyumu*. Ankara. 124-133.
- Sözeri, Emin Nihat (1961). “Türk Tayyareciliği”. *Hava Kuvvetleri Dergisi* 202.
- Taşdemir, Serap (2014). “The Centery Of The Balkans Wars (1912-1913): Contested Stances Volume II”. *Aviation Activities Ot The Ottoman Empire in The Balkans Wars*: 929-940.
- Star Gazetesi* (2015). “JFK Havalimanı’na Hazerfen’in Mermerden Rölyefi Konuldu”. 25.01.2015.
- ŞEHBAL (1914). “Tayyarecilerimiz Port Said’te”, ”Tayyarecilerimiz İskenderiye’de.”, Tayyarecilerimiz Kahire’de”. 98.
- Tasvir-i Efkar* (1914). “Tayyarecilerimiz Mısır’da”. 19 Mayıs 1914 (6 Mayıs 1330).
- Tasvir-i Efkar* (1914). “Tayyarecilerimiz El Ariş’te”. 13 Nisan 1914 (31 Mart 1330).
- Tasvir-i Efkar* (1914). “Yeni Seychat-i Havaiye İntiahatından”. 6 Mayıs 1914 (23 Nisan 1330).
- Turgut, Hüseyin (1955). “Taberya Gölü Kenarındaki Abide”. *Uçantürk* 1 (Nisan).
- Uçantürk* (1974). “Havacılıkta Türkler IV”. Ağustos 245.

- Uçantürk (1974). “Havacılıkta Türkler”. Ağustos 245.
- Ünalp Rezzan (2013). “İstanbul-Kahire Seferi ve Ardındaki Tarihi Gerçek”. *Türk Hava Kuvvetlerinin 100’üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu*. Ankara. 134-148.
- Yalçın, Osman (2012). “Mütareke Dönemi Türk Askeri Havacılığı”. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* 10 (20): 71-96.
- Yalçın, Osman (2010). “Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri”. *Gazi Akademik Bakış* 3 (6): 191-212.
- Yalçın, Osman (2011). “Two Important Development Throught The Tuskish History in The 20th Century: The Rising of Aviation and a Leader”. *Turkish Studies* 6/2: 1033-1062.
- Yalçın, Osman (2014). “Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Bir Kararlılık Gösterisi: Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi”. *Havacılık ve Spor Dergisi* 10: 327-347.

İnternet Kaynakları

- <http://www.airnewstimes.com/jfk-yetkililerinden-anlamli-tesekkur-31578-haberi.html> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- http://www.airturkhaber.com/haber_detay.asp?haberID=14262, (Erişim Tarihi: 26.01.2014.)
- <http://www.ensonhaber.com/jfk-havalimani-girisine-hezarfen-ahmet-celebi-rolyefi-2015-01-24.html> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- <http://www.hvkk.tsk.tr/tr/IcerikDetay.aspx?ID=20>, (Erişim Tarihi: 27 Ocak 2015.)
- <http://www.star.com.tr/guncel/arsiv-haber-994283/> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- <http://www.tayyareci.com/arsiv/fethibey.asp> (Erişim Tarihi: 16.06.2016).

Ottoman Empire Period of Turkish Military Aviation*

Osman Yalçın**

Abstract

Only six years after 17th December 1903 which is accepted as the time of first manned flight by Wright brothers, aircrafts flew by Baron de Catters in a Voisin type plane and Bleirot is a plane carrying his own name appeared in the sky of İstanbul. Ottoman military established a committee to evaluate and investigate those flights. The effects of aircraft in theatre in near future and suggestion of inclusion of aircraft in Ottoman army were cited in the committee's report. A short time later, taking the committee's suggestion into consideration, studies to develop Turkish aviation was started and an "Aviation Commission" was established on 1th June 1911 to work on all aviation issues with a full authority. Many problems like organization, pilot, observer, equipment, technical training, purchase of aircraft, and decision for a place of aviation, air defense requirements and manufacture of aircraft with national resources and abilities were investigated and significant steps were taken. Establishment and organization of the process of the Ottoman aviation is investigated in this study. In this context; the reasons of the establishment of Ottoman military aviation, organization, personnel supply, airplane, balloon and the supply of equipment, efforts to establish the aircraft factory, operational tasks and the influence of the cooperation of Turkish aviation with the Germans were investigated. Certainly the results obtained from the study are that the first core of Turkish Air Force started with a four man aviation commission in 1911 and it became an independent air force in 1944, just in 33 years.

Keywords

The Ottoman Aviation, Turkish Air Force, Süreyya Bey, aircraft, balloon, Tripoli War, Balkan Wars.

* Date of Arrival: 04 April 2016 – Date of Acceptance: 05 April 2017

You can refer to this article as follows:

Yalçın, Osman (2021). "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 147-176.

** Assoc. Prof. Dr.(E.)Hv.Öğ.Kd.Alb., İstanbul Rumeli University, Vocational School, Transportation Services, Civil Air Transportation Management – İstanbul/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-6259-6490

osman.yalcin@rumeli.edu.tr

Турецкая военная авиация в период Османской империи*

Осман Ялчын**

Аннотация

Всего через шесть лет после 17 декабря 1903 года, когда был совершен первый полет самолета братьев Райт, в небе над Стамбулом уже совершили полеты Барон Пьер де Катерс на самолете модели «Вуазен», а вслед за ним Луи Брелио на самолете собственной компании. Османские военные сформировали комиссию и изучили этот вопрос, и в их отчете прозвучала идея участия в османской армии авиации в ближайшем будущем ввиду ее чрезвычайной важности. Вскоре началась работа по созданию турецкой авиации, и османская авиация родилась с образованием 1 июня 1911 года «Авиационной комиссии». Многие проблемы, такие как организация, подготовка пилотов, летная и техническая подготовка, закупка самолетов, решение о размещении авиационных центров, потребности в оборудовании и противовоздушной обороне, и собственное производство самолетов были решены в короткие сроки, и были предприняты важные шаги. В данном исследовании рассмотрено создание и организация османской авиации. В данном контексте были изучены предпосылки создания Османской военной авиации, организация, снабжение персоналом, поставка самолетов, воздушных шаров и оборудования, усилия по созданию авиационного завода, оперативные обязанности и влияние сотрудничества с немцами на турецкую авиацию. Безусловно, итоги, полученные в результате исследования, заключаются в том, что первое ядро ВВС Турции началось с авиационной комиссии из четырех человек в 1911 году и стало независимыми военно-воздушными силами в 1944 году, всего за 33 года.

Ключевые слова

Османская авиация, ВВС Турции, Сюрейя Ильмен, самолет, воздушный шар, Итало-турецкая война, Балканские войны.

* Поступило в редакцию: 04 апреля 2016 г. – Принято в номер: 05 апреля 2017

Ссылка на статью:

Yalçın, Osman (2021). "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Askeri Havacılığı". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 147-176.

** Доц., д-р, Стамбульский университет Румели, Профессиональная школа, Управление транспортом и гражданскими перевозками - Стамбул / Турция
ORCID ID: 0000-0002-6259-6490

osman.yalcin@rumeli.edu.tr

Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and Change in Turkey's Relations with Russia*

Şaban Halis Çalış**

Abstract

The aim of this article is to analyse the reasons behind continuity and change in Turkey's relations with Russia and to question the limits of cooperation between the two nations by using historical and current developments as cases. The article proposes that it would be misleading to take into account certain recent cooperation points only, for instance in Syria, in order to reach for a better understanding about the nature of the relations. Instead, any attempt to understand the reasons for continuity and change in Turkey's relations with Russia necessitates a framework built on conceptual and historical materials, as well as an analysis of conjunctural developments. Indeed, the history of the relations with Russia goes back to the emergence of the Russians in Euro-Asian region, but the relationship cannot be analysed without first understanding the mutual ontological concerns that both nations have had for centuries. As the Turks played an important role as the other in the construction of a Russian national identity, the rise of a Russian state in Euro-Asia became possible, to a great extent, with the decline of the Turks in this same region. The manuscript concludes that this historical reality that created a deep ontological concern particularly in Turkey still has the potential for renewed conflicts, despite of some recent cooperation with Moscow.

Keywords

Turkey, Russia, foreign policy, ontological concerns, continuity, change, conflict and cooperation.

* Date of Arrival: 06 November 2020 – Date of Acceptance: 09 December 2020

You can refer to this article as follows:

Çalış, Şaban Halis (2021). "Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and Change in Turkey's Relations with Russia". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 177-205.

** Prof. Dr., Selçuk University, FEAS, Department of International Relations – Konya/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-6360-3787
shcalis@gmail.com

Introduction

The relationship between Russia and Turkey spans over six hundred years. Although both share some common features such as strong state tradition and patrimonial leadership, their relationship has not generally been a friendly one, mainly due to the ontological concerns each held about the other. Despite a few historical events that created conditions for cooperation, they have often wrestled with each other since Russia's emergence as a distinct community after the sixteenth century. Against this background, Turkic peoples, otherwise referred to in Russia as *Turoks* or *Tatars*, played the role of the dominant other in the construction of the Russian national identity. On the other hand, the national memories of the Turks were essentially shaped by the image of *Moskof* as terrible enemy. Beyond a doubt, both nations have shared similar images and concerns about each other for centuries (Çelikkpala 2019, Khodarkovsky 2004:1-5, Riasanovsky 2005: 59-61, Kamenskii 1967).

In order to understand the impacts of ontological concerns on their foreign policies, it is important to analyse the relations from a long historical perspective. Until the 16th century, many communities who would be later on connected to the Russians, in this or that way, were under the control of various Turkic communities, including the Huns, Avars, Pechenegs, Cumans, Tatars and the Ottomans in the Euro-Asian region. After the emergence of the Russian *knez* (prince), the Russians constantly expanded against the Turkic world, from Moscow to Vladivostok in the East, including most of the lands that once belonged to the Turkic peoples in Euro-Asia. The Russians also occupied a great part of the Ottoman territories as far as Yeşilköy in the west and Erzurum in the east. On the other hand, if the Turks had not been able to stop its enemies in the Dardanelles in 1915 and if the Soviet Revolution had not erupted in 1917, there is little doubt that the Russians would have occupied Istanbul and the most of Anatolia after WWI (Khodarkovsky 2004: 126-220).

The Russian claims for the leadership of the Orthodox and Slavic worlds, its tsarist expansionist policies in Euro-Asia, and the traditional Russian penchant of reaching out to control warm waters have always created difficulties for the Turks. Moreover, the rise of the Russians became possible only with the decline of the power of the Turkic communities

in Euro-Asia. This reverse correlation deeply affected not only their perceptions about each other, but also their strategical policies to assure their survival (Khodarkovsky 2004:76-125, Riasanovsky 2005: 33-73). The issue of survival is the main source of ontological concerns that deal with being and existence. Accordingly, ontological concerns in this article refer to the existential concerns of a nation as a political and social being that differentiates it from others, provides a distinct identity, and gives it meaning to live as an independent political unity in the world. These sorts of concerns are products of long-term experiences and their constructs, and are continually de/constructed, by national memories, consciousness and identities.

Relative to international politics, ontological concerns which arise especially at critical times and conditions do not necessarily refer to the debates concerning “ontological security studies”, despite of some points under the discussion share similar connotations as criticizing the centrality of states in security studies in particular (Rumelili and Adisönmez 2020: 23-29, Rumelili and Karadağ 2017: 23-29, Kinnvall and Mitzen 2017: 3-11, Steele 2009: 2-7, Mitzen 2006: 341-370). However, in this article, ontological concerns are also used to include normative side of “concerns” which are not confined only to “national/state security and defence”, but related to social identity construction in essence. Note that social identity construction should not be seen as an extension of national/state identity only, but one that concerns several nations and states which share common history, cultures and religions without looking at space and time. In addition, ontological concerns serve not only to remind peoples of the past, but also to re-vitalise memories through narratives, myths and discourses which are constructed, deconstructed and reconstructed by generations. Subsequently, they determine the decisions taken by states regarding, for instance, foreign policy options (Mitzen and Larson 2017). However, these concerns are not necessarily related to any specific type of regime or any kind of state. Also, the type of international system did not fundamentally change the ontological concerns of nations, even though they could be oppressed for a while by a group which considered them to be old or anachronistic phobias.

Russia and Turkey both emerged from the ruins of empires with strong patrimonial state tradition (Kanadıkırık 2019: 125-154), experienced

different types of regimes, international systems, ideologies, and leaders and leadership styles. As such, they faithfully fit the above-outlined pattern of nations that always hold deep ontological concerns about each other. For this, conflict not cooperation has served as one of the most noticeable features defining the relations between the two nations for centuries. As the recent past has also demonstrated, the Cold War period did not ameliorate, but rather exacerbated this situation. During the Cold War, as Russians championed expansionism under the disguise of Communist ideals, Turkey became a staunch ally of the West, established strategic partnerships and then joined NATO in an effort to ensure its security and survival against the Soviet Union and the Russians.

As is known theoretically from Constructivist scholarship (Wendt 1999, Finnemore and Sikkink 2001, Hopf 2002), national interests cannot be separated from identities, and identities are much related to matters of national existence. Ideational reasons do not play a role in shaping foreign policy no less than material factors. This issue of survival for the Turks throughout history has definitely been connected with the Russian expansionist, if not imperialist, policies against Turkey, much more than any other reason. Therefore, this article attempts to contextualize national identities, interests and conflicts as matters which cannot be separated from ontological concerns in foreign policy making.

It must be noted, however, that ontological concerns do not necessarily create a permanent hurdle against the establishment of cooperation between nations in some cases and at some periods. For instance, when the Kemalists and the Bolsheviks felt a need to come together at the beginning of 1920s, they did not refrain from establishing neighbourly relations. Later, the Soviet Union also assisted in the modernization and industrialization programs of Turkey in the 1930s, even during the Cold War. This has continued in a certain sense over the past few years, too. On the other hand, these examples did not alter the overall picture of the deep ontological concerns and strategic priorities held by both nations about each other.

With this framework in mind, the aim of this article is to analyse the logic behind continuity and change in the relations of Turkey with Russia within a historical and conceptual setting, while emphasizing specifically recent developments concerning the Syrian crisis.

The rise of the Russians and the decline of the Ottomans

The Russian nation originates from the Eastern Slavs. The word 'Rus' began appearing in history after the sixth century AD, following which the Russian-Varegs and the Kievan Rus were established as the first Russian principalities. Their acceptance of Orthodox Christianity and the Cyrillic alphabet in 988 played a decisive role in the development of a distinct Russian identity. Political unity also began under the Kievan Rus Principality, and, later, by the Muscovy Knez. However, the history of the Muscovits was heavily influenced by Turkic and Central Asian peoples who had invaded this region for a long time. Later on, the Tatars took control of the Knezes of Russia for a while. The transfer of the Orthodox Church from Kievan Rus to the city of Muscovy in the 14th century was a turning point in the history of Moscow, as the city would henceforth become the capital of the Russian states, including the Russian Federation today. In 1380, when the Moscow knez won a victory over the Tatars in the Battle of Kulikova, the Russians began to extend their territories towards Nizhniy-Novgorod and subsequently defeated the army of Kazan Khanate in 1487 (Yılmaz and Yakşı 2016: 9-57, Yılmaz 2019, Yılmaz 2020a, Kurat 1993: 91-109, Khodarkovsky 2004: 76-125, Riasanovsky 2005: 7-73).

Following the Battle of Kulikova, the Russians began to consider themselves as an independent and free nation. However, the Ottomans did not accept, nor recognize, the Russian existence as an independent state until the signature of the Karlowitz Agreement in 1699. Tsarist Russia continued to occupy the Volga and Caspian regions, and subsequently attacked the Azov castle. This war was terminated by the Istanbul Agreement of 1700. According to the agreement, Azov and Taganrog were left to Russia. In addition, the Ottomans granted permission for a Russian ambassador to be posted permanently in Istanbul. This period of peace was disrupted when Russians initiated another war in 1768. In this war, the Ottomans lost all their territories from Wallachia to Crimea, as per the agreements set forth in the Treaty of Kuchuk-Kainarji of 1774 (Khodarkovsky 2004: 84-139, Meram 1969: 26-28, 127, Kurat 1993: 256-290).

As events have shown, Russia did not stop there and formed an alliance with Austria for a new war to implement the Greek Plan of Catherine II, which was initially drafted by the chief advisor of Tsar Peter I in 1736. Peter

I was in fact so obsessed with the destruction of the Ottomans until the last hour of his death. His aim was to conquer Constantinople in order “to chase the infidel Turks and Tatars out of Europe, and thus to re-establish the Greek monarchy” (Ragsdale 1993: 82-102). In the early 1780s, this plan was revitalized by Catharine II in order to re-establish the Byzantine Empire that would be headed by her grandson Constantine. On this matter she already had contacts with Voltaire, for instance, who “express the hope that one day she will advance to liberate Byzantium”, as Isabel de Madariaga puts it (Madariaga 2014: 221, Rebejkow 2018: 392–398). However, the sudden death in 1790 of Catherine’s ally Joseph II and “reel” politics in Europe about the future of Russian and the Ottoman empires put a halt to the plan, but the advances of the Russian army forced the Ottomans to accept the Jassy Agreement of 1792 with the loss of both Crimea and Ochakov (Meram 1969 :143-144, Kurat 1993: 291).

In a similar fashion, at the beginning of the 19th century, Russia continued annexing or occupying cities and lands once under the control of the Ottomans. The Ottomans attempted to fight back; however, after six years of war and another defeat, the only option was to accept the Treaty of Bucharest in 1812. This encouraged Russia to pursue even more aggressive policies towards the Balkans, Caucasus and even the inner regions of Anatolia. Furthermore, the Russians continued to support ethnic uprisings, particularly by the Greeks and Serbs. In 1827, the Russians destroyed an Ottoman fleet in Navarino and then marched towards Istanbul from the Balkans, all the while invading many towns and cities from the Caucasus all the way to Erzurum. Once again, the Ottomans were forced to grant independence to Greece and greater autonomy to Serbia (Riasanovsky 2005: 330, Meram 1969: 168-177).

As the decline of the Ottomans deepened, the Eastern Question had, in the meantime, become a pressing issue among the European powers. It was Tsar Nicholas who warned the Western powers that ‘Turkey seems to be falling to pieces ... We have a sick man on our hands, a man gravely ill, it will be a great misfortune if one of these days he slips through our hands, especially before the necessary arrangements are made’ (Temperly 1936: 272). European powers could not reach any consensus, which led to the start of the Crimean War in 1853, when Nicholas insisted on further

concessions from the Ottomans. Yet with the support of France and Britain, Turkey defeated and forced the Russians to accept a new status quo in the Black Sea, following the signing of the Treaty of Paris in 1856 (Meram 1969: 189-190).

As happened in the past, Russia continued to encourage separatist uprisings until the start of 1877-78 war, otherwise referred to by Turks as *93 Harbi* (The 93 War). Just before the war, Russia and Serbia began to support rebellions in Bosnia and Herzegovina. Then, Russia declared war on the Ottomans in 1877 and occupied Bulgaria, capturing Plevna, Edirne and then Yeşilköy. At the same time, the Russian army attacked eastern Turkey and captured the entire region up to the Aziziye Bastion in Erzurum. For the Ottomans, they had to accept the defeat and signed the Treaty of San Stefano in 1878, recognizing the independence of Romania, Serbia and Montenegro, and providing autonomy to Bulgaria and Bosnia. In the east, Kars, Ardahan and Batumi were ceded to the Russians. In addition, this agreement confirmed Russia's success in pan-Slavist policies, particularly in the Balkans, and offered opportunities to redesign the eastern part of Turkey as well. Obviously, the defeat also re-confirmed the 'sick man' image of Turkey (Meram 1969: 196-200, Karal 2007: 28-34, 64-67, Riasanovsky 2005: 386-387).

Documenting Russian public opinion during the Crimean and the 93 wars, Acar informs us concerning both the image of the Turks in Russian popular culture and how this culture played a role in re/constructing Russian national identity (Acar 2019: 113-136, Acar 2007: 260-290, 69-91). Russian propaganda machines, for instance *Lubok* cartoons, pictures and books, in addition to newspapers, represented the Turks as the number one enemy of not only the Russians, but of all the Orthodox world. This propaganda portrayed the Russians as the saviour of the Christian brothers in the region, the Serbians in particular. Quite simply, the Turks were depicted as 'barbarians' among other epithets. The same mood of 'the joy of hatred' also definitely prevailed during the wars in the Caucasus. On the other hand, Russia's relentless attacks on the Turks which ended with humiliating defeats, occupations, loss of territory, countries and dignities also created deep ontological concerns and the subsequent Russian phobia of the Turks. In addition, studies on the history education textbooks of the

Russians, including the Soviet and Russian Federation periods, demonstrated that they reproduced the image of terrible Turks again and again without making a substantial difference between the Ottomans and the Turks. The Ottomans who were perceived as indispensable part of Turkish history were always accepted as a people brutal and repressive. Russian narratives for instance concerning Balkans, Istanbul and the Straits were constructed on the same rhetoric of saving them from the invasion of the Turks. No doubts all the Turks in the textbooks are represented as the other of Russian identity (Şimşek and Cengiz 2015: 225-258, Cengiz and Şimşek 2017: 37-66).

Bolsheviks and Kemalists: Anti-imperialist collaboration

Note that this understanding confirms the stereotyped images of the Turks held by the Russians since the tsars continued to follow anti-Turkish policies up to the very last hour of their power in Moscow. At the start of WWI in 1914, Russia perceived the war as another opportunity to finish off the Ottomans. However, the Turks defended the Straits, which weakened the tsarist regime. Then, Bolsheviks succeeded in dethroning the tsars and declaring the Soviet Revolution in October 1917. Soon after, Russia withdrew from the war (Riasanovsky 2005: 475) and signed the Brest-Litovsk Agreement in 1918. By this agreement, the Bolsheviks also agreed to remove Russian troops in Ardahan, Kars and Batumi.

One more note at this point that the tsarist period ended in 1917, but the image of the Turks as the other has remained unchanged in Russia, as we have noted above. However, the success of the Bolsheviks, which coincided with the start of the National Liberation War by the Kemalists in Turkey, forced both of the side to coming together against western powers. On the one hand, the West was suspicious of Mustafa Kemal and his movements. He was regarded either as a Bolshevik and an Islamist-nationalist. In a similar vein, the West also rejected the Bolsheviks as Communists from the very inception of their movement. The Kemalists and Bolsheviks appeared to be alone and helpless in international politics. Therefore, they desperately needed for each other. It is certain that historical circumstances pushed both of the sides into direct contacts (Gökay 2000: 14-35).

After Mustafa Kemal Pasha landed in Samsun on 19 May 1919, he began to organize the National Liberation War on the one hand. On the other,

he started attempts to get the help and support of the Bolsheviks since he regarded the Bolsheviks as the only possible and most important ally that could help his struggle in Anatolia. It was certain that anti-imperialism was the common point for both of the sides. As a result, he started diplomatic initiatives first by sending Halil Pasha to Moscow as an envoy soon after the Sivas Congress, which was convened in September 1919. The mission of the pasha was to establish relations with the Soviets, and to ask their helps for weapons, ammunition and finance. The first contact was successful because it prepared the ground for both sides to make cooperation possible (Benhür 2008: 278-280, Topal 2018: 316-317).

Another diplomatic initiative which was started in April 1920, following the opening of the Parliament was Atatürk's famous letter to Lenin. The letter was indeed one of the first foreign policy actions of the government of the Turkish Grand National Assembly. Mustafa Kemal Pasha wrote this letter as the President of the Assembly and sent it to Moscow by an envoy. In his letter to Lenin, Kemal Pasha proposed political and military solidarity against the imperialist forces that threatened their countries, and requested from the Soviets to send 5 million gold, weapons, ammunition and supplies in order to fight against imperialism (Yerasimos 2000: 223). When the Soviet Russian Foreign Affairs Commissioner George Vassilievitch Chicherin replied it in June 1920, it meant that diplomatic relations between the two countries had officially began. Chicherin also noted that an embassy delegation to Ankara was sent by the Soviets (Yerasimos 2000: 228-229). Similarly, the first foreign policy action of the first Assembly government which was formed in May 1920 was to send another but high-level diplomatic delegation to Moscow under the chairmanship of Foreign Minister Bekir Sami. They arrived in Moscow in July 1920, and held talks to sign a friendship agreement with the Soviets. In August, both of the sides agreed on a draft agreement, including a certain amount of assistance to Ankara. However, there were many more problems that needed to be discussed in Ankara, concerning issues related to Turkey's borders and relations with Caucasian states and peoples in particular. Making matters worse was the Soviet territorial claims. On the last days of the Moscow talks, in August 1920, Chicherin did not refrain himself from demanding territory in favour of Armenians from Turkey. His demands were really shocking and unexpected but taken seriously by the Turkish delegation who was in fact

not happy with the developments in Moscow from the time they arrived at the train station and their reception there by a low-profile Russian diplomat after waiting for a while. When the delegation returned back to Turkey, all the issues but the subject of territorial demands in particular were brought to a secret session of the parliament and discussed in details on 16 and 17 October 1920. As far as is understood from the discussions, the territorial demands certainly caused the revived Turkish ontological concerns, feelings of doubt and distrust about the Soviet intentions. Speaking after Yusuf Kemal's statement concerning their visit and talks in Moscow, a member of parliament, Hasan Fehmi Bey, stated that "domestic policy has changed in Russia, but foreign policy has remained unchanged. Whatever yesterday's tsarist Russia thinks, today's Soviet Russia is also thinking of something close to it in foreign relations". For instance, in addition to Chicherin's territorial claims, as Hasan Fehmi puts it, the Soviets still rejected the advancement of the Turkish army towards the Caucasus and accused Turkey of violating the conditions set out by the Brest-Litovsk Agreement. All of other members condemned and rejected the Soviet approach to Turkey (TBMM 1999: 158-187, Yerasimos 2000: 101-311).

On the other hand, Ankara's rapprochement with Moscow did not go without notice by the western powers, too. Britain in particular attempted to hamper it through playing with different cards such as supporting pan-Islamist and pan-Turkist movements in Central Asia (Gökay 2000: 30-32). Although none of the British plots prevented the development of relations with Moscow, Ankara became alerted and sceptical more about Soviet connections with communist activities in Istanbul and Anatolia. Not surprisingly, at the beginning of 1921, the Ankara government took strict measures against communist activities, such as closures of associations, investigations and trials of people associated to them, while increasing security, especially on the Eastern border of Turkey (Aslan 2002: 14-17, Benhür 2008: 277-287, Topal 2018: 316-322).

Nevertheless, all the adverse developments did not cause a major diplomatic rupture between the Kemalists and Bolsheviks since Ankara and Moscow signed the Treaty of Friendship and Brotherhood in March 1921 in Moscow. For Ankara, in addition to establish a legal base for its relations with Moscow, this agreement also had a very symbolic meaning since it

rendered the Treaty of Sevres obsolete. In addition, the Mudanya Armistice in October 1922 which declared the Turkish victory in Anatolia, was welcomed by the Soviets (Akarslan 1995: 467-499, Benhür 2008: 277-313, Topal 2012: 317-330, Yerasimos 2000: 313-468).

On the other hand, it is surprising that the Soviet Union held reservations about signing the Lausanne Treaty in July 1923, since the Soviet demands for the Straits in particular were not taken into account. For the Kemalists, the Lausanne Treaty was of paramount importance because it documented, first and foremost, the recognition of Turkey as a new and independent state by international community. According to the Bolsheviks, as 'petit bourgeois leaders', the Kemalists aimed to change the country, but did not accomplish much for the cause of socialism. Fortunately, Soviet diplomats in Turkey offset the growing tension by suggesting that Moscow accept 'the 'New Turkey' as it was for collaboration (Somel 2018: 13, Yerasimos 469-611). Also, the Mosul question, which was mishandled by the League of Nations, played a crucial role in improving the relations. As a reaction to the Mosul decision, Turkey withdrew its delegation from the League and on the next day signed the Turkish-Soviet Treaty of Friendship in December 1925 (Kinross 2012: 477, Yüceer 2010: 85-86, Korhan 2012: 95). On the other hand, among the reasons that pushed the Soviets to get closer to Turkey were also their own domestic problems concerning economy, society and security. The leaders of the revolution had to work so much hard in order to bring all the Tsarist lands and people together as creating a new soviet society (Sadıgov 2020, Carr 1979, Bullock 2008, Chamberlin 1987).

Deteriorating relations with Stalinist Russia and the Cold War

However, the Montreux negotiations in 1936 triggered a major setback between Ankara and Moscow. The international climate of that time enabled Turkey to conclude the Montreux Treaty with the participation of relevant states, including Russia. Yet the Soviets had different ideas about the regime of the Straits, favouring a policy of control in order to keep the Black Sea closed to any other power. As far as can be understood from related documents, Turkey's contacts with Britain during the conference had further annoyed Moscow, but international circumstances were about the change for the worse with the start of the WWII (Gökay 2000: 36-47, Çalış 2017:17-23).

At the beginning of the war, the treaty of friendship between Moscow and Berlin in August 1939 alerted the Turks once again since they suspected the two countries of making a deal to partition Turkey, to seize control of the Straits, to change the Montreux Treaty and to invade certain regions of Anatolia. Then, the Turks had to follow the war with growing anxiety and the enduring concerns uncovered the Russian phobia among decision makers. It was certain that Turkey refused to enter the war since they did not want to be 'occupied by Germany and then to be saved by the Red Army'. Nonetheless, in order to appease the Soviets in particular, Turkey gradually tilted its neutral stance in favour of the Allies, too. Finally, Ankara declared war on Germany and Japan on February 23, 1945 (Deringil 1989:154-157, Oran 2001: 396-397).

However, Stalin kept pushing Turkey into a corner as he voiced his concern about the control of the Straits. In June 1945, Molotov disclosed details concerning the Soviet intentions. He stated that Turkish borders needed to be changed in favour of the Soviets, that the Soviets needed bases in Turkey, and that the Montreux Treaty must be redesigned to meet Russian interests. Following this, the Soviet media revamped an anti-Turkish campaign accusing Turkey of being opportunist, failing to declare war when needed most and by helping Germany (Kuniholm 1980: 40-42, Weisband 1973: 197-198). The Truman Doctrine in 1947 and the start of the Cold War represented another turning point for Turkey as well. During the Cold War, Turkey joined all Western organizations, including NATO. Then, Turkey became the staunchest ally of the USA, continually defended Western interests in all organizations, such as the Bandung conference, and took a leading role in the establishments of Balkan and the Baghdad pacts against the Soviets in particular. For Moscow, Turkey's NATO membership in particular confirmed only 'an aspiration on the part of the imperialist states to utilize Turkish territory... for aggressive purposes' (Çalış 2017: 107-108, Kurban 2014: 258).

This picture began changing after the emergence of the Cyprus crisis at the end of the 1950s, but not in substance. Under the stress of the crisis, Turkey decided to follow a multidimensional foreign policy which included closer relations with the Soviets as well. Subsequently, the Menderes government signed a trade agreement with Russia and Poland and announced the

possibility of an official visit to Moscow. However, the military coup in May 1960 and ensuing events, such as the Cuban missile crisis, prevented any high-level visit until 1967, at which time Demirel visited Moscow (Armaoğlu 2002: 735). Then, Turkey built iron and steel plants in İskenderun, an aluminium factory in Seydişehir, an oil refinery in Aliğa and a sulphur acid factory in Bandırma with the aid of Soviet investments. Despite certain issues, including the Soviet support of the Greek Cypriots, this cooperation continued after Bülent Ecevit came to power in 1978 (Tellal 2000: 332-343, Gençalp 2014: 327-341).

However, the invasion of Afghanistan in 1979 by the Soviets caused another tension and stirred up painful national memories in Turkey relative to the Russians. Many millions in Turkey protested the invasion and shouted slogans in support of the *mujahideen* fighting against the Soviets. On the other hand, Turkey experienced one of the worst economic and political crises and the Turkish army seized power in September 1980. The anti-Socialist and anti-leftist policies of the military did not help but worsened relations until Mikhail Gorbachev came to power in 1985 (Çalış 2017-192-193, Oran 2001: 158-161). Then, Turgut Özal visited Moscow in July 1986 and signed several agreements including to finance hydroelectric plants in Turkey. In March 1991, they signed another agreement, the Treaty of Friendship, but it was never implemented due to the collapse of the Soviets. On 25 December 1991, Gorbachev resigned from his post, and all the Soviet Republics declared their independence shortly thereafter (Oran 2001: 161-166, Çalış 2017: 192-193, Tuncer 2016: 51-52).

Enduring conflicts with the new Russia

Following the collapse of the Soviets, Ankara adapted to emerging circumstances and recognized the independence of new states, including the Russian Federation (RF), as soon as possible. Since then, despite progress in many fields, several chronic problems continue to hinder relations. Of them, the first one is related to the rise of pan-Turkist and Islamist movements after the emergence of new Turkic states in Central Asia and the Caucasus. Turkey always denied any official connection with these movements but felt a responsibility to support the new Republics and integrate them into the new world order (Kramer 1996, Hyman 1997: 339-351, Walke 2003, Collins 2007, Koncak 2012: 209-226, Haidar 2015, Goble 2015,

Balcer 2017:151-162). On the other hand, the Russian presidents, including Putin, always followed what was happening in the region, and, as a reaction to Turkey, they supported anti-Turkish movements such as the PKK and then YPG. Moscow has never accepted the PKK as a terrorist organization and supported the YPG activities in Russia, despite Turkey's many attempts in this direction (Çelikpala 2007: 274, Çelikpala 2019, Coskun and Toksabay 2016, Jones 2019, Çetinkaya and Yılmaz 2020). To counter Turkey's influence in the region, in addition to other reasons such as providing an answer to the growing influences of the western powers, Putin applied more aggressive economic and political policies towards Central Asia and Caucasus. In 2003, for instance, the RF opened a military base in Kyrgyzstan, while taking a leading role in establishing the Euro-Asian Economic Union (EAEU) in 2015. Putin also used public diplomacy and succeeded in gaining substantial respect among the peoples and leaders of the region. This made the Turkic countries too cautious not to irritate the RF when establishing any relations with Turkey.

In addition, some *neo-Eurasian* intellectuals who have connections with the Russian establishment, for instance Aleksandr Dugin, harshly criticized Turkey's connections with the Turkic communities in the RF after the end of the Cold War (Laruelle 2008: 4). Note that his opinions have changed a lot in favour of closer relations with Turkey in order to create a common anti-Western block in the region (Yılmaz 2020a). On the other hand, some Russian politicians such as Zhirinovskiy demonstrate the meaning of the ontological concern that some Russians still have towards the Turks. The credibility of Zhirinovskiy could be debated; however, he illustrates an interesting example among the Russian people, who 'has a Turcophobia which is virtually obsessive'. As Service puts it, "his diatribes against foreign countries are weak in comparison with the intensity of his detestation of the Ottoman Empire and twentieth-century Turkey. The Turkish impact on Russian history, he maintains, has been unrelievedly malign. He raises an alarm about the resurgence of 'Pan-Turkism' in Russia. He also warns about the continuing danger posed by the Turkish government' (Service 1998: 184-185).

Another contentious issue that has affected Turkey's relations with Russia, dating from the Ottoman Empire, is related to the Armenian question.

However, the problem at this point in time is related essentially to the Armenians of the Nagorno-Karabakh region, which was attached to Azerbaijan by the Soviets. In 1987, the Karabakh Armenians decided to separate from Azerbaijan and to unite with the Republic of Armenia. This unilateral declaration initiated a war between the Azeris and the Armenians (Kamel 2014: 193). In response to the conflict, Ankara rejected the decision of union diplomatically and criticized the involvement of Russia, which supported the separatists (Oran, III, 2013:552-559). However, no progress has been made on this issue until very recently, and Turkey has been in favour of the Azeris, whereas the RF still continues to side with the Armenians.

The military intervention of the RF in Chechnya was another issue affecting relations after the Cold War. When Chechnya declared independence in 1991, many Turks embraced it and demonstrated in support of the Chechnyan warriors. Despite Turkey's official non-involvement policy in this war, the Russians harshly criticized Ankara for allowing 'terrorists' to live in Turkey, because of the warriors who escaped to Turkey. Making matters worse was the RF's brutal massive military operation against the Chechnyans. When additional problems related to the peoples of the region, such as Abkhazia, South Ossetia and Georgia, were added to these conflicts, the RF officially became more critical of Turkey's regional policies (Kanbolat 2001: 167-169, Kamel 2014: 183-197).

The annexation of Crimea by the RF in 2014 is another point of conflict. For the security of the Black Sea, an autonomous Crimea attached to Ukraine created a new status quo that also favoured Turkey after the Cold War. Therefore, the RF's decision has been perceived by Ankara as the destruction of a strategic equilibrium and another attempt of Russia for hegemony in the region. When Turkish public in general began demonstrations against Russia, Ankara had but no choice other than protesting Moscow. Nothing has changed so far, but the Crimean problem still carries significant potential for conflicts in the region and runs the risk of further jeopardizing relations (Aktürk 2016: 2).

The Syrian Crisis and the Limits of Cooperation

As demonstrated in the discussions above, most of the problems with the new Russia that have historical roots remain as they are, despite the

fact that Putin and Erdoğan have been in power since 2000 and 2003 respectively. In this respect, the Syrian crisis must be taken as yet another cluster of events demonstrating the limits of cooperation since Russia's direct involvement in it in 2015. No doubt that the crisis has become a vital issue for Turkey's national security and even for its survival. First of all, it would be an absurd point to question Turkey's involvement in this crisis, simply because it shares common borders with Syria for more than 900 kilometres. Secondly, no doubt that any further destabilization of Syria would cost much more to Ankara mainly due to Kurdish separatist activities under the control of PKK/YPG terrorist organizations in northern Syria. As declared by Ankara, Turkey will not allow the establishment of any type of terrorist state, independent or autonomous, on the other side of its borders. A third issue is related to the Syrian refugees in Turkey, whose numbers exceed more than 3.5 million. Ankara relentlessly declares that it cannot afford to host any more of them within its borders. Therefore, it urges to establish a safe zone within Syria in order to avoid any further humanitarian tragedies in the region. The final issue that concerns Turkey is the political and social structure of Syria after the war ends. Turkey insists on including all opposition groups in the negotiations for the building of a new Syria and does not believe that any political solution can be achieved with the Assad regime. However, Russia shares none of Turkey's concerns and proposals.

In order to understand the role of this crisis in depth, a short historical account would be helpful. When Bashar Assad succeeded his father, Hafez, in 2000, he attempted to improve relations with Turkey. However, the start of uprisings for democracy in 2011 and ruthless responses by the government to the subsequent street demonstrations created a rift between Ankara and Damascus, causing Assad to once again shift Syria's allegiance towards Russia. As it was during his father's days, Bashar's Damascus and Moscow became close allies in the region in 2015 when Putin began to support Assad unconditionally, and to reject any solution without Assad. No doubt, Putin attempts to re-establish Russia as a powerful actor, not only in Syria, but also in the region, as demonstrated by his interventions in Iraq, Yemen and Libya. Nevertheless, these interventions did not prevent Turkey from joining the RF in negotiations seeking to find a solution for Syria since 2016, first in Astana and then many times in Sochi and Moscow (Yılmaz 2020a, 2020b).

However, evil is hidden in the details, as certain major incidents related to the Syrian crisis after Russia's direct interventions have demonstrated the limits of cooperation. The first incident started with the destruction of the Turkish Air Force F-4 in June 2012. After that, Turkey's air space was violated over and over again by the Syrian and Russian forces, who claimed that it was necessary for fighting against the terrorist groups of the ISIS. However, they did not refrain from attacking Turcoman civilians living in the area adjacent to the Turkish borders. Besides, despite warnings from Turkey, the Russian and Syrian forces have ignored the Turkish 'new rules of engagement' resulting in increased tension with Moscow after a Russian aircraft was shot down by Turkey in November 2015. Soon after, Putin called the incident a 'stab in the back' and responded promptly by issuing huge sanctions against Turkey, including imports, building contracts, chartered flights, holiday packages, and visa-free travel. Other retaliatory measures consisted of intensified bombings of Turcoman groups in Syria by Russian aircraft, the introduction of a pro-Armenian bill against Turkey's denial of the 1915 events as a genocide, the provision of more support for pro-PKK organizations, such as the YPG in Syria, the deployment of additional S-300F missiles positioned off Latakia and the severing of all military communications and contact with the Turkish side. Russia has even accused Turkey of trading oil with ISIS (Özdemir 2018).

Following this, a second major incident occurred in Ankara in December 2016. The assassination of Andrey Karlov, the Russian Ambassador to Turkey, created much tension with Moscow (Bromwich 2016). The assassination occurred at a time when Turkey was protesting the brutal attacks on civilians by the Russian-supported Syrian forces, as well as the retaking of control of Aleppo. However, neither Erdoğan nor Putin allowed it to create another conflict, since they realized that both the shooting of Russian aircraft and the Karlov assassination were plots by terrorist FETÖ that essentially targeted to test, and even more to destroy the normalization process of Ankara's relations with Moscow (Alhas and Morrow 2019).

The third major incident is related to the bombings on Turkish troops in the Idlib region within Syrian borders towards the end of February 2020. It is certain that the bombings were jointly organized by Syrian and Russian jets, despite the fact that Turkey had shared information with the Russian

authorities concerning the position of its troops in the region. The bombings resulted in the deaths of more than 50 Turkish soldiers in addition to many casualties. Several hundred more civilian lives were lost within the following few weeks. Russia has not as of yet accepted their direct involvement in these bombings, but rather, has preferred to accuse Turkey of violating the Sochi Understanding of 2018. Even more confounding is the fact that both the governments in Moscow and Ankara have not directly blamed each other but have employed other means, such as media and politicians. For instance, Devlet Bahçeli, the leader of the Nationalist Movement Party, which supports Erdoğan, not only condemned the regime's attacks, but also urged the government to review its relations with Russia, 'the regime's main ally'. According to Bahçeli, 'Moscow is just as responsible for the recently martyred Turkish troops' and 'Russia is achieving its goals step by step in Syria through crisis and chaos'. On the other hand, the state-owned Russian television declared that Turkish troops and 'terrorist groups' supported by Turkey fired rockets at Russian and Syrian aircrafts, forcing them to take 'counter measures' to stop the assaults of these terrorist groups (Yetkin 2020). Nevertheless, the presidents came together once again in Moscow on 5 March 2020 and reached a new understanding to maintain the current ceasefire without violating the status quo of the region in accordance with the Sochi Understanding of 2018. In reality, both sides did not change their positions and Ankara gained nothing in terms of its 'red lines' in Syrian policies concerning border security, control of terrorist activities by the PKK/YPG groups and resolution of the refugee issue. In Moscow, it became very clear that both countries and their leaders appear to have lost a considerable amount of confidence in each other, since they continued to speak about the same issues using different verbiage with altered meanings in mind. For instance, when Putin talked about terrorists, he categorically meant all opposition groups fighting against the regime, whereas Erdoğan's view of the terrorists essentially referred to the PKK/YPG members. Secondly, while the Turks complained about the current problems created by the Assad regime, the Russians preferred to send historical messages in the 5th March meeting in Moscow by using subliminal symbols, such as the portrait on the wall of Aleksandr Suvorov, a general who won many battles against the Ottomans. This spurred debates in Turkish media which argued, 'the appearance of the portrait was for the purpose of humiliating the Turkish

delegation, though it had actually been hanging on the walls of the room for quite some time'. For instance, a journalist argued that the real issue could lie with the reporter directing viewers toward the portrait, noting that the coverage was broadcast on the state channel Rossiya, which is under strict control of the Kremlin' (DuvarEnglish, 10.03.2020).

Before the Moscow meeting, the presidents of both countries had played a substantial role in reaching agreements in many conflicts. For instance, the case of the shooting down of Russian aircraft in 2015 was closed directly by President Erdoğan with a diplomatic letter to President Putin in June 2016, expressing sympathy and 'deep condolences' to the Russian families of the victims. Understanding Turkey's position in Syria, Putin also took a positive role in attempting to restore relations. However, developments concerning Idlib at the beginning of 2020 demonstrated that the diplomacy of leadership has certain limits.

The question at this stage is why Turkey still appears eager to maintain relations with Russia, despite ontological concerns and strategic differences concerning both regional policies in general and Syria in particular. The answer to this question lies in two essential factors: Firstly, Erdoğan's ever-growing doubts about the West since the failed coup attempt by the terrorist FETÖ on 15 July 2016 led him to find alternatives in international politics. It is possible to read, for instance the case of the purchase of S-400 Long Range Air Defence Missiles from the Russian Federation, as part of Erdoğan's reactions to the West, as he intensified efforts to buy Russian S-400 anti-aircraft missile systems amid critics of Western media about him. On the other hand, Erdoğan also asserts that Turkey certainly needed a long-range air defence and explained it to western allies on several occasions, and, moreover, applied to the US to purchase Patriot system missiles. However, Turkey never received a positive reply.

The second reason for Erdoğan's preferences emerges from Turkey's dependency on Russia in foreign trade; in particular in the energy and tourism sectors. Since the establishment of the RF in 1992, the trade between the two countries has increased from 1.5 billion dollars to more than 26 billion in 2019. Last year, Turkey's exports to Russia were about 4 billion, and its imports reached to 22.4 billion. The reason behind the trade deficit stems from Turkey's need for energy, which is mostly dependent on

Russian natural gas. The consumption of gas, which was only 3 billion m³ in 1990, exceeded more than 52 billion m³ in 2017.

In addition, Turkish companies in Russia are investing more than 10 billion dollars as of 2019. Turkish contracting firms have also completed 1,946 projects worth approximately 68 billion. Also, the numbers of Russian tourists who visited Turkey increased from 477 thousand in 2000 to more than 7 million in 2019. After the 2015 aircraft incident, the numbers of Russian tourists plummeted drastically in 2015 and 2016, from 5 million to less than one million, due to the sanctions against Turkey put in place by the Putin government. Realizing the dramatic effects of the sanctions for the Turkish economy, for instance, Erdoğan then saw no harm in apologizing to the families of the Russian aircraft pilots in a letter to Putin in 2016, as noted above. Only after this gesture did Moscow gradually lift sanctions, and Russian tourists began packing Turkish seashores in record numbers once again (Semercioglu 2020: 176-212).

Conclusions

No doubt, economy, security and who leads a country are all important matters, but they have limits when ontological concerns begin dominating the psychological environment in which foreign policy decisions are made. Perhaps the leaderships of Erdoğan and Putin from the beginning of 2000's have much helped in solving some critical issues in a similar manner as we have seen in the cases of Mustafa Kemal and Lenin, but their case also demonstrates that despite of interim cooperation periods, both of the countries continued conflicts and began following different ways as rivals in international relations after a while, mainly due to developments that alerted ontological concerns. Certainly, conflicts do not always mean wars and the absent of relations between nations.

Relations between Russia and Turkey date back to the rise of the Russians as an ethnic community. When the Russians began appearing in history, the Turkic peoples had already dominated the Euro-Asian steppes. On the other hand, many territories now occupied by the Russians once belonged to the Turks or to Turkic communities, from Vladivostok to Moscow. The first and most important reason which deeply affects relations emerges from this history which is dominated by wars, insecurity and not trusting each other.

This point is vital, not only due to geopolitical reasons, but to the ontological concerns which were created and constantly fostered by insecurity, wars and conflicts rather than trust, friendship and cooperation enduring for centuries. Another reason affecting relations arises from their ethnic, social and religious affinities, which provided strong, yet opposite bases in the construction of the national identities of both nations. Secondly, the Turks in its broadest sense are one of the most important community who created barriers in the path of the Russians in their expansion towards the south in order to reach warm waters, for their plans to revive Byzantium, and for their goal to craft a stronger unity among Slavic peoples. Lastly, Russia was one of the prime powers behind the destabilization and dissolution of the Ottoman Empire up until the Bolshevik revolution in 1917.

No doubt, the October Revolution that was coincided with the start of the National Liberation War in Turkey pushed Lenin and Mustafa Kemal to come together against imperialist powers. This collaboration set up relatively peaceful relations between the two countries until the second half of the 1930s. Afterwards, relations substantially deteriorated and Stalinist policies reawakened the Russian phobia in Turkey. The Cold War did not help but exacerbated worsening relations. Certainly, Turkey's close interest in the newly-independent Turkic states after the Cold War created more concerns in Russia in return. The rise of Putin meant the return of powerful Russia in the region. Initially Putin disdained developing peaceful relations with Turkey, but the factor of Erdoğan who preferred to improve relations for political and economic reasons opened new horizons in their relations.

After this point, the leadership diplomacy and direct interventions of the presidents as happened in many recent crises, appear to be solving some problems, but many strategic issues that foster ontological concerns still remain unresolved. Turkey still supports the case of Azeris, has never accepted the annexation of Crimea by Russia and has always preferred to keep distance towards any Russian movement in the Black Sea region, the Balkans, the Caucasus and Central Asia. In Syria, Turkey continues to support opposition groups, including the Syrian National Army, does not favour any solution with the Assad regime, and rejects talks with any pro-PKK Kurdish groups, about all of which Russia has different opinions. Similarly, Turkey still allies with the legal government in Libya as the Russians

provide supports to Hafter's forces (Mackinnon 2020, Wintour 2020). In sum, all of the cases do not provide exceptions, but rather demonstrate that ontological concerns have the potential to suddenly emerge and force to review relations.

References

- Acar, Kezban (2007). "Russo-Turkish War of 1877-78 and Its Implications on Russian National Identity". *The Ottoman-Russian War of 1877-78*. Ed. Ömer Turan. Ankara: TDV Yay.
- Acar, Kezban (2019). "Kırım Savaşı (1853-56) Döneminde Propoganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi". *Bilig* (88): 113-136.
- Akarşan, Mediha (1995). "1920-1921 Yıllarında Rusya Hariciye Komiserliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi TBMM Arasında Kurulan İletişim". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 4 (16): 467-490.
- Alhas, Ali Murat and Sibel Morrow (2019). "Russian envoy killed to sabotage Turkish ties". <https://www.aa.com.tr/en/turkey/russian-envoy-killed-to-sabotage-turkish-ties-expert/1678128>, 19.12.2019, (Accessed: 21 January 2020).
- Armaoğlu, Fahir (2002). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yay.
- Aslan, Yavuz (2002). *Mustafa Kemal-Frunze Görüşmeleri Türk-Sovyet İlişkilerinde Zirve*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Avundukluoğlu, Emin (2020). "Turkey: Russia ties review urged over Assad attacks". 11 February 2020, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-russia-ties-review-urged-over-assad-attacks/1730504> (Accessed: 19 March 2020).
- Benhür, Çağatay (2008). "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (24): 277-313.
- Bilge, A. Suat (1992). *Güç Komşuluk, Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1920-1964)*. Ankara: İş Bankası Yay.
- Blair, David and Barney Henderson (2012). "Syria 'shoots down' Turkish fighter jet". 22 June 2012, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9349777/Syria-shoots-down-Turkish-fighter-jet.html> (Accessed: 19 January 2020).
- Bromwich, Jonah Engel (2016). "Who Was Andrey Karlov, the Russian Ambassador Killed in Turkey?". <https://www.nytimes.com/2016/12/19/world/europe/andrey-karlov-wiki.html> 19 December 2016 (Accessed: 4 April 2020).
- Bullock, David (2008). *The Russian Civil War 1918–22*. Oxford: Osprey Publishing.
- Büyükkakıncı, Erhan (2004). "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri". *Türk Dış Politikası Analizi*. Der. Faruk Sönmezoglu. İstanbul: Der Yay.

- Çalış, Şaban H. (2017). *Turkey's Cold War*. London: IB Tauris.
- Carr, Edward. H. (1979). *Russian Revolution: From Lenin to Stalin*. New York: Free Press.
- Çelikapala, Mitat (2019). "Bugüne Tarih Olarak Bakmak: Türkiye-Rusya İlişkilerinin Serencamı ve Geleceği" Nisan 2019, İstanbul: Edam, <https://edam.org.tr/bugune-tarih-olarak-bakmak-turkiye-rusya-i%CC%87liskilerinin-serencami-ve-gelecegi/> (Accessed: 30 November 2020).
- Çelikapala, Mitat (2007). "1990'lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri". *Avrasya Dosyası* 13 (1): 267-298.
- Cengiz, Nigar Maharramova and Ahmet Şimşek (2017) "Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13 (26): 37-66.
- Cetinkaya, Behlul and Mehmet Sah Yılmaz (2020). "Ankara slams terrorist YPG/PKK-affiliated visit to Moscow". 31.08.2020, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/ankara-slams-terrorist-ypg-pkk-affiliated-visit-to-moscow/1958808> (Accessed: 30 November 2020).
- Chamberlin, William Henry (1987). *The Russian Revolution, Volume II: 1918-1921: From the Civil War to the Consolidation of Power*. Princeton: Princeton University Press.
- Coskun, Orhan and Ece Toksabay (2016). "Turkey's Erdogan accuses Russia of arming PKK militants". <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-russia-idUSKCN0YL1NF> (Accessed: 21 November 2020).
- Deringil, Selim (1989). *Turkish Foreign Policy During World War II: An 'Active Neutrality'*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DuvarEnglish, <https://www.duvarenglish.com/diplomacy/2020/03/10/what-is-the-significance-of-putin-making-erdogan-wait> (Accessed: 07 May 2020).
- Erkin, Feridun Cemal (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Ertem, Barış (2010). "Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (11): 252-255.
- Finnemore, Martha and Kathryn Sikkink (2001) "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics". *Annual Review of Political Science* 4 (1): 391-416.
- Gençalp, Ebru (2014). "Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 14 (29): 327-341.
- Gökay, Bülent (2006). *Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-1991*. New York: Routledge.
- Gürün, Kamuran (2010). *Türk - Sovyet İlişkileri (1920-1953)*. Ankara: TTK Yay.

- Haidar, Mansura (2015). "The Roots and Genesis of Pan-Turkism and Ethnic Conflict: An Overview". <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/HAIDAR-Mansura-THE-ROOTS-AND-GENESIS-OF-PAN-TURKISM-AND-ETHNIC-CONFLICT-AN-OVERVIEW.pdf> (Accessed: 21 November 2020).
- Hopf, Ted (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. London: Cornell University Press.
- Hyman, Anthony (1997). "Turkestan and pan-Turkism revisited". *Central Asian Survey* 16 (3): 339-351.
- Jones, Dorian (2019). "Erdogan Accuses Moscow, Washington of Failing to Deliver on Syrian Agreement". November 07, 2019, <https://www.voanews.com/middle-east/erdogan-accuses-moscow-washington-failing-deliver-syrian-agreement> (Accessed: 21 November 2020).
- Kamel, Ayhan (2014). *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Kamenskii, Aleksandr B. (1997). *The Russian Empire in the Eighteenth Century*. London, M.E. Sharpe.
- Kanadıkırık, Halil (2019). "Patrimonialism in Modernisation: A Comparative Essay to Interpret Russian and Turkish Political Cultures". *International Journal of Social Inquiry* 12 (1): 125-154.
- Kanbolat, Hasan (2001). "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı". *Avrasya Dosyası Rusya Özel* 6 (4): 165-179.
- Karal, E. Ziya (2007). *Osmanlı Tarihi*. V. 1. Ankara: AKDITYK Yay.
- Khodarkovsky, Michael (2004). *Russia's Steppe Frontier*. Bloomington Indianapolis: Indiana University Press.
- Kinnvall, Catarina and Jennifer Mitzen (2017). "An Introduction to the Special Issue: Ontological Securities in World Politics". *Cooperation and Conflict* 52 (1): 3-11.
- Kinross, Patrick Kinross (2012). *Atatürk: The Rebirth of a Nation*. London, Weidenfeld & Nicolson.
- Kluhevsky, Vaesiliy Oesipovich (1911). *A History of Russia*. V. 1. Trans. C. J. Hogarth. Edinburgh: Ballantyne Press.
- Koncak, İbrahim (2012). "Türkiye-Türki Cumhuriyetler Arasındaki İlişkilere Olumsuz Etki Eden Faktörler". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (2): 209-226.
- Korhan, Tuğba (2012). "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Yıllarında Türk-Rus Ticari ve Ekonomik İlişkileri Üzerine". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (24): 91-104.

- Kramer, Heinz (1996). "Will Central Asia Become Turkey's Sphere of Influence". *Perceptions*.
- Kuniholm, Bruce R. (1980). *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kurat, Akdes Nimet (1993). *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: TTK Yay.
- Kurban, Vefa (2104). "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 14 (28): 253-282.
- Laruelle, Marlène (2008). *Russo-Turkish Rapprochement through the Idea of Eurasia: Alexander Dugin's Networks in Turkey*. The Jamestown Foundation.
- Mackinnon, Amy (2020). "Russia and Turkey's Proxy War in Libya Heats Up". 19 June 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/06/19/russia-and-turkeys-proxy-war-in-libya-heats-up/> (Accessed: 21 November 2020).
- Madariaga, Isabel de (2014). *Politics and Culture in Eighteenth-Century Russia*. Oxon: Routledge.
- Meram, Ali Kemal (1969). *Türk-Rus İlişkileri*. İstanbul: Kitaş.
- Mitzen, Jennifer (2006). "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma". *European Journal of International Relations* 52 (3): 341-370.
- Oran, Baskın (Ed.) (2001-2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşında Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar*. V. I, II, III. İstanbul: İletişim Yay.
- Ragsdale, Hugh (1988). "Evaluating the Traditions of Russian Aggression: Catherine II and the Greek Project". *The Slavonic and East European Review* 66 (1): 91-117.
- Ragsdale, Hugh (Ed.) (1993). *Imperial Russian Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rebejkow J. C. (2018). "Voltaire, Diderot, Catherine II and the Russo-Turkish War of 1768-1774". *Journal of Historical Archaeology & thropological Sciences* 3 (3): 392-398.
- Riasanovsky, Nicholas V. (1993). *A History of Russia*. Oxford: Oxford University Press.
- Riasanovsky, Nicholas V. (2005). *Russian Identities: A Historical Survey*. Oxford: Oxford University Press.
- Rumelili, Bahar and Umut Adısönmez (2020). "Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi". *Uluslararası İlişkiler* 17 (66): 23-39.
- Sadıgov, Ramin (2020). *Kanlı Dört Yıl: Rus İç Savaş Tarihi 1917-1920*. Ankara: Nobel Yay.

- Semerçioğlu, Harun (2020). *Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası: Türkiye Cumhuriyeti-Rusya Federasyonu İlişkileri Örneği*. PhD Thesis. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Service, Robert (1998). "Zhirinovskii: Ideas in Search of an Audience". *Russian Nationalism: Past and Present*. Eds. G. Hosking and R. Service. New York: Palgrave-Macmillan.
- Somel, Gözde (2018). "Soviet Russia's Foreign Affairs with Turkey in 1923 Reports of Ambassador Surits". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1556452>, p.13.
- Steel, Brent J. (2009). *Ontological Security in International Relations, Self-identity and the IR State*. London and New York: Routledge.
- Şimşek, Ahmet and Nigar Meherremova Cengiz (2015). "Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi". *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4 (2): 225-258.
- TBMM (1999). *Gizli Celse Zabıtları*. C. I. İstanbul: İş Bankası Yay.
- Tellal, Erel (2000). *SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay.
- Temperly, Harold (1936). *England and the Near East: The Crimea*. London: Longmans, Greens and Co.
- Topal, Coşkun (2012). "Türk-Rus İlişkileri ve Moskova Anlaşması". *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 4 (6): 313-330.
- Tuncer, Hüner (2016). *Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Turan, Ömer (1999). "The Role of Russia and England in the Rise of Greek Nationalism and in Greek Independence" *OTAM Dergisi*: 243-291.
- Uyar, Mustafa (2020). *Moğollar ve Türkler*. İstanbul: Ötügen Yay.
- Weisband (1973). *Turkish Foreign Policy, 1943-1945*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wintour, Patric (2020). "Turkey and Russia's deepening roles in Libya complicate peace efforts". 5 October 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/05/turkey-and-russia-deepening-roles-in-libya-complicate-peace-efforts> (Accessed: 21 November 2020).
- Yapıcı, Merve (2014). "1990'lar Boyunca Türkiye-Rusya İlişkileri: İstikrarsızlık İçinde İstikrar". *Uluslararası Hukuk ve Politika* (40): 121-153.
- Yeltin, H. and Kübra Işık (2017). "Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi". *International Journal of Political Studies* 3 (3): 39-50.

- Yerasimos, Stefanos (2000). *Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)*. İstanbul: Boyut Yay.
- Yetkin, Murat (2020). 'Tension high in Ankara amid news of fallen soldiers in Syria'. 28 February 2020, <https://yetkinreport.com/en/2020/02/28/tension-high-in-ankara-amid-news-of-fallen-soldiers-in-syria/> (Accessed: 20 March 2020).
- Yılmaz, Salih (2019). *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*. Ankara: Nobel Yay.
- Yılmaz, Salih (2020a). *Putin Era Russia's Foreign Policy and Security Doctrines*. Ankara: Nobel.
- Yılmaz, Salih (2020b). *Rusya'nın Suriye Politikası*. Ankara: İlbilge Yay.
- Yılmaz, Salih ve Abdullah Yakşi (2016). "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri". *TYB Akademi* 17: 9-57.
- Yüceer, S. (2010) "Atatürk Dönemi (1919-1938) Türk-Rus İlişkilerinin Siyasi Boyutu". *Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Ontolojik Kaygılar, Tarihsel Gerçekler ve Konjonktürel Gelişmeler: Türkiye'nin Rusya İle İlişkilerinde Süreklilik ve Değişim *

Şaban Halis Çalış**

Öz

Bu makalenin amacı, tarihsel ve güncel gelişmeleri dikkate alarak Türkiye ile Rusya arasındaki bir yandan devamlılık ve değişim öte yandan da işbirliği ve çatışmayı analiz etmektir. Makalede, iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliği konusunda bir sonuca varmak için sadece son dönemde gelişen bazı işbirliği noktalarını dikkate almanın yanıltıcı olacağı öne sürülmektedir. Kaldı ki makalede de örnek olarak daha geniş bir şekilde ele alındığı üzere, son dönem Suriye üzerinde iki ülkenin politikalarında işbirliğinin belli bir sınırı olduğu da açıktır. Bu yüzden, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini analize yönelik her tür girişim, konjonktürel gelişmeler yanında tarihini ele almak zorundadır. Çünkü her iki ulusun da hafızalarına kazınmış ontolojik kaygılar yaratan bu ilişkilerin tarihi, Rusların Avrasya'da bir etnik grup olarak ortaya çıkmasına kadar uzanır. Bu yüzden, oldukça uzun bir tarihin doğurduğu ve her iki ülkenin yüzyıllardır sahip olduğu karşılıklı ontolojik kaygılar göz ardı edilerek bu ilişkiler analiz edilemez. Avrasya'da bir Rus kimlik ve devletin kuruluşu ve yükselişi, aynı bölgedeki Türklerin ya da Türki toplulukların gerilemesiyle ancak mümkün hale gelmiştir. Avrasya'da hegemonyanın esas olarak bu iki topluluk arasında el değiştirdiği de bilinmektedir. Bu sürecin bir uzantısı olarak, her iki toplumun ulusal kimlik inşasında değişen oranlarda biri diğerinin ötekisi olarak ciddi bir rol oynamış; ancak Rusların genel olarak büyük Türk coğrafyasında özel olarak da Osmanlı coğrafyasında Türkler aleyhine toprak kazanımı üzerine kurulu yayılmacı politikalarının bir ürünü olan yüzyıllarca süren çatışma ve savaşlar bugünün Türkiye'sinde de varlığını sürdüren derin ontolojik kaygılar yaratmıştır. Bu ontolojik kaygılar Rusya ve Türkiye arasında işbirliğini zorlaştıran ve çatışma potansiyelini barındıran birer faktör olarak ilişkilerin analizinde tarihsel arkaplan ile birlikte mutlaka dikkate alınması gereken önemli bir fenomen, tartışılması gereken ciddi bir konudur.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Rusya, dış politika, ontolojik kaygılar, süreklilik, değişim, çatışma, işbirliği.

* Geliş Tarihi: 06 Kasım 2020 – Kabul Tarihi: 09 Aralık 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Çalış, Şaban Halis (2021). "Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and change in Turkey's relations with Russia". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 177-205.

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Konya/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-6360-3787

shcalis@gmail.com

Онтологические проблемы, исторические реальности и конъюнктурные события: преемственность и изменение в отношениях Турции с Россией*

Шабан Халис Чалыш**

Аннотация

Цель данной статьи - проанализировать причины преемственности и изменений в отношениях Турции с Россией и рассмотреть пределы сотрудничества между двумя странами, используя исторические и текущие события в качестве примеров. Автор полагает, что было бы неправильным принимать во внимание только некоторые недавние моменты сотрудничества, например, в Сирии, чтобы лучше понять характер отношений. Напротив, любая попытка понять причины преемственности и изменений в отношениях Турции с Россией требует рамок, построенных на концептуальных и исторических материалах, а также анализа конъюнктурных событий. Действительно, история отношений с Россией восходит к появлению русских в евроазиатском регионе, но эти отношения невозможно проанализировать без предварительного понимания взаимных онтологических проблем, которые обе нации испытывали на протяжении веков. Насколько турки играли важную роль в построении русской национальной идентичности, так и подъем русского государства в Евразии стал возможным в значительной степени с ослаблением турков в этом же регионе. В статье делается вывод о том, что эта историческая реальность, которая вызвала глубокую онтологическую озабоченность, особенно в Турции, все еще имеет потенциал для возобновления конфликтов, несмотря на некоторое сотрудничество с Москвой в последнее время.

Ключевые слова

Турция, Россия, внешняя политика, онтологические проблемы, преемственность, изменения, конфликты и сотрудничество.

* Поступило в редакцию: 06 ноября 2020 г. – Принято в номер: 09 декабря 2020 г.

Ссылка на статью:

Çalış, Şaban Halis (2021). "Ontological Concerns, Historical Realities and Conjunctural Developments: Continuity and change in Turkey's relations with Russia". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 177-205.

**Проф., д-р, Сельджукский университет, факультет экономики и управления, кафедра международных отношений – Конья / Турция

ORCID ID: 0000-0002-6360-3787

shcalis@gmail.com

Turkey's Troubled Quest for EU Membership*

Gökhan Akşemsettinoglu**

Abstract

Turkey-European Union (EU) relations are always worth pondering. It is surely without doubt that relations between Turkey and the EU, within a six-decade period, have broken down frequently. Recently, a number of issues have worsened relations once again. A number of EU leaders and authors have thereupon put forward ill-advised alternatives for Turkey's EU membership, such as privileged partnership instead of full membership. Should Turkey consent to privileged partnership instead of full membership due to recent problems experienced with the EU? This article takes a brief look at the recent developments in Turkey-EU relations and challenges the idea of privileged partnership. Based on the case-study methodology, the findings of this article reveal that adhering to the target of full membership by way of waiting for the appropriate time would be the proper stance for Turkey. In this sense, the idea of flexible integration emerges as a suitable path toward membership for Turkey.

Keywords

Turkey-EU relations, customs union, privileged partnership, flexible integration, Europeanization.

* Date of Arrival: 13 August 2019 – Date of Acceptance: 03 September 2020

You can refer to this article as follows:

Akşemsettinoglu, Gökhan (2021). "Turkey's Troubled Quest for EU Membership". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 207-227.

** Assoc. Prof. Dr., Çankaya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department Of Political Science And International Relations – Ankara/Turkey

ORCID ID: 0000-0002-6990-6834

gokhana@cankaya.edu.tr

Introduction

As a requirement of its Westernization policy, Turkey has based its foreign policy on a proWest orientation. As a part of this ideal, Turkey, beside other international organizations, also established a relationship with the European Economic Community (EEC) in 1959, which continues albeit with some difficulties. Turkey's membership aspirations with the EEC/EU, continuing for well over half a century, have an intricacy that is rarely encountered in history. Within this framework, this article examines the latest period in which relations between Turkey and the EU have reached a stalemate due to political reasons. In this period, the relationship declined to a point at which decision-makers began to speculate on the possibilities of pursuing alternative cooperation rather than full membership. This article challenges to the idea of alternative cooperation, such as privileged partnership. In this study, we investigated whether there is another path away from privileged partnership as a result of Turkey's deteriorating relations with the EU. In this context, it investigates possible approaches to normalizing the worsened relations, such as updating the Customs Union and offering flexible integration as path to becoming a full member.

In this context, this study analyses the Turkey-EU relationship in four parts. The first part draws a conceptual and theoretical frame for the study by reference to "Europeanization" and "Sociological Institutionalism", respectively. The second part focuses on current issues, problems and some possible solutions. This part emphasizes the need to update the customs union to invigorate relations between the parties. The third part covers different views regarding Turkey-EU relations. This part focuses on privileged partnership and flexible integration as two opposing approaches to the relationship and puts forward flexible integration as the path of integration for Turkey's full membership. It also underlines the positive conjuncture (waiting for the right time) to take steps toward membership. The fourth part is the commentary of the article.

In the Europeanization process, the EU has made an important impact on Turkey. In such a case, the question arises as to whether Turkey should consent to privileged partnership instead of full membership due to recent problems experienced with the EU.

Conceptual and Theoretical Framework

The interplay between the EU and its member states has played a role to form and deepen the European integration project. This multi-directional process is called “Europeanization”. It transforms the member states according to the dynamics of the integration and to the restrictions of the *acquis communautaire*. Europeanization is defined as a “process reorienting the direction and shape of politics to the degree that the EU political and economic dynamics become part of the organizational logic of national politics and policy-making” (Peterson et al. 2006: 340). Fundamentally, Europeanization has affected the member states and has made noticeable changes in their political, economic and social conditions. However, as soon as the European Community (EC) started to accept newer members, the Europeanization process became an effective way to influence candidate countries with the idea of “Europeanization beyond Europe” (Öner 2014: 23). In this so-called accession conditionality, “external incentives have impacted on the politics, polity, and policies of candidate states (like Turkey) and pushed them towards ‘European’ forms” (Taylor et al. 2013: 33).

The Europeanization process has affected Turkey’s legal harmonization with the EU *acquis*. For this, between 2002 and 2004, the Turkish government prepared reform packages in the fields of democracy and human rights. During this period, reform packages that were adopted to comply with the accession criteria had also affected the role of the military in Turkish foreign policy. For example, the National Security Council (NSC), which was given priority for decisions previously, became an advisory organ under the leadership of a civilian secretary-general. The reform packages also strengthened the position of the government in the decision-making process. For example, soft policy instruments such as economic transactions and diplomatic means have transformed civil-military relations in Turkey for the benefit of civil practices (Müftüler-Baç et al. 2009: 411). These reform packages have so strongly affected Turkey’s external politics that Turkey has begun to prioritize multilateralism as a basis of its foreign policy (Üstün 2010: 226). Therefore, Turkey has agreed with joint actions of the EU on military-security issues and even took some part of the EU’s military and civil operations.¹ All these attempts indicate the existence of convergent interests between Turkey and the EU in foreign policy and security issues. Therefore, “Europeanization” is the conceptual framework of this study.

In this context, Bache (2008: 12) reminds us that “much of the Europeanization literature is institutionalized” and “sociological institutionalism” draws the theoretical frame for this article. In “sociological institutionalism”² actors assess their situations within social norms and cultural practices, and act according to the “logic of appropriateness” (Breuer 2012: 115). In sociological Institutionalism, institutions play a role to change and re-define the interests and identities of candidate countries. Therefore, candidate countries adopt the roles, choices and values of institutions and act accordingly (Torun 2013: 80). In this context, the “social learning model” based on the “logic of appropriateness” can explain the changes in Turkish foreign policy. In this model, actors are “motivated by internalized identities, values, and norms” (Terzi 2012: 209).

The changes in Turkish foreign policy between 1999 and 2008 and therefore the start of the accession negotiations with the EU in 2005 are the results of Turkey’s intention to pursue “appropriate behaviours” with the EU comprising peace, stability and good neighbourliness (Terzi 2012: 206). Within this framework, supporting the idea of resolution in the Aegean with Greece, seeking of a rapprochement with Armenia, pursuing a dialogue-oriented policy towards the Middle Eastern countries, and preferring a diplomatic solution to the crisis on Iran’s nuclear activities shows the changing behaviours of Turkey (Terzi 2012: 211). In a similar way, Turkey did not want to be a part of America’s war in Iraq in 2003. Turkey preferred to act with the European countries (Oğuzlu 2010-2011: 657) and used economic instruments as a means of using soft power. In this sense, Turkish companies invested in Iraq and engaged in important projects (Müftüler-Baç et al. 2009: 418). All these exemplify the “appropriate behaviours” of changing Turkish foreign policy and indicate sociological institutionalism as the theoretical framework of this study.

Current Issues, Problems and Possible Solutions

For the last couple of years, the refugee movement, derailed accession negotiations, increasing euro-scepticism and identity issues have all occupied the agendas of both Turkey and the EU. These issues have set the tone of Turkey-EU relations. Therefore, it would be prescient to touch briefly on these issues to assess the current situation of Turkey-EU relations.

The first issue, the refugee movement – the flow of Syrian refugees to neighbouring countries following the civil war in 2011 – has caused new problems, both for an on-going readmission agreement between Turkey and the EU, and for visa liberalization for Turkish citizens in EU member states. The Turkey-EU Readmission Agreement was signed in December 2013, which started the visa liberalization dialogue between Turkey and the EU. The Agreement, whose implementation has been in force since October 2014, was conditioned to a roadmap covering 72 criteria in the fields of “migration, border management, public order, security and fundamental rights” (Öner 2016: 74, 75). Although Turkey had fulfilled 65 of the visa liberalization roadmap criteria by the end of April 2016, disagreements over the remaining criteria, especially on revising the anti-terror law has prevented the completion of the process. In fact, not only anti-terror laws but also data protection laws, anti-corruption strategies, transition to biometric passports and signing operational agreements with Europol need to be completed (Zeytinoglu 2018: 41).

The second issue pertains to derailed accession negotiations. In other words, it is about Turkey’s on-going accession process for EU membership. This issue requires further attention. Between February 2002 and July 2004, Turkey took important steps to implement the Copenhagen political criteria. In order to do so, the Turkish government reviewed the Turkish Constitution and made significant changes. For example, with the exception of crimes committed during times of war, Turkey repealed the death penalty. Turkey had also removed any legal barriers on broadcasting in different languages. Concurrently, relations between Turkey and the EU have gained a “civilizational dimension” (Gordon et al. 2006: 66). More importantly, these reforms have become so effective in the eyes of the EU that the Commission, in its 2004 Progress Report, has expressed that Turkey had complied with the Copenhagen political criteria. Consequently, the Commission advised member states to commence accession negotiations with Turkey. The EU thereupon began accession negotiations with Turkey on 3 October 2005.

These accession negotiations nevertheless marked a new wave of problems in Turkey-EU relations. Political problems between Turkey and a number of EU member states have resulted in the suspension of negotiations and have hindered the opening of a number of other accession chapters. For

example, since the opening of the accession negotiations, 16 chapters (out of 35 chapters) were opened for negotiations and only one chapter was provisionally closed. When Turkey signed the Additional Protocol, extending the Ankara Agreement to the new EU member states, it issued a Declaration on 29 July 2005 stating that the term “The Republic of Cyprus” did not imply to recognize the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC) by Turkey.

The Turkish government also announced that Turkey would not open its harbours to Greek ships unless member states rescinded the policy of isolating the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). In response, the EU’s Counter Declaration of 21 September 2005 requested that Turkey implement the Additional Protocol without discriminating against member countries and remove all restrictions to means of transportation. Following the Counter Declaration, the EU decided not to open eight of the remaining chapters and elected not to close any chapters provisionally that were already open to negotiations until the Commission endorsed that Turkey met its commitments related to the Additional Protocol. In addition to the Commission’s decision, a number of member states had decided to independently apply sanctions on Turkey. As a result, both France and GCASC issued declarations for the unilateral cessation of negotiating some chapters. In this context, France blocked five chapters and GCASC blocked six chapters.³

The accession process had therefore been politicized and derailed. The EU had by that time hedged off the accession negotiations by declaring that the negotiations were open-ended and could be suspended. Moreover, the absorption capacity would be considered at the end of the process (Wiersma 2018: 83). This attitude of the EU may be considered its means of using its soft power or enforcing its policy through a “carrot and stick approach” on Turkey. For example, the commencement of accession negotiations with Turkey in October 2005 was a so-called “carrot,” whereas the suspension of eight chapters of the negotiation process in 2006 was the so-called “stick” (Akçay et al. 2017: 416). Furthermore, following the decision to suspend negotiations with Turkey, signing COSME⁴ between Turkey and the EU could have been considered the “carrot”. Therefore, the EU has applied a pull-push balance in the accession process (Usul 2014: 286).

The third issue relates to increasing euro-scepticism. The start of the accession negotiations had increased the number of euro-sceptics in Turkey and similarly in terms of results, the economic crisis in Europe increased the number of euro-sceptics in the EU. When the accession negotiations began on 3 October 2005, pessimism among Turkish political parties towards Turkey's membership in the EU increased. There were, for example, five political parties objecting the EU during the 2002 general elections in Turkey and seven political parties expressed their opposition to the EU during the 2007 general elections (Başkan et al. 2012: 26). In the EU, however, the numbers of euro-sceptics had risen among the peoples of the EU member states when Turkey arrived on the agenda in Europe. The economic crisis has exacerbated discontent towards Turkey. In reality, the economic burden of Turkey in a possible membership alarms EU member states. The economic crisis has also debilitated Turkey's supporters in the EU, such as Spain, Portugal and Italy (Öner 2016: 70). Since these states have also been affected by the crisis, they have lost the power to support Turkey for full membership.

The fourth issue is the long-standing problem of identity, which include and comprise questions of image and perception. For a long time, Turkey's socio-cultural characteristics have been compared with that of Europeans and differences have always shown as an identity problem. Although the Turks have been part of European society since the Treaty of Paris (1856), at least, where the Ottoman government was admitted into the European system of states, the Turks have been labelled as the "other" (Steinbach 1988: 13). In fact, identity is mostly defined in terms of the "other" as it is created in a "dynamic exchange of settings" (İnalçık 2006: 183). This understanding has created a double standard between "us" and "them" in conformity with Robert Cooper's (2002: 13) "New Liberal Imperialism,"⁵ which has become a veritable challenge in the post-modern world. In this context, Turkey is considered to be the so-called "other." However, Alaaddin F. Paksoy and Ralph Negrine (2016: 499, 500) assert that Turkey is a "positive other". In other words, Turkey is not an enemy despite its being different. It is an "other," but in a positive sense. This characteristic of Turkey can be evaluated by the EU as a bridge between post-modern Europe and pre-modern Europe, between the West and the East (Macmillan 2010: 460).

All these problematic issues have ultimately led to the breakdown of Turkey-EU relations. Therefore, both parties must first normalize the worsening relations and then revive them. In this sense, we can present a number of possible solutions. For example, updating the customs union may play a role in reinvigorating relations. In fact, the “Positive Agenda” (2012) had also implied an update to the customs union by emphasizing “enhanced cooperation”⁶ (Cini et al. 2019: 446) in trade. Moreover, other attempts, such as a civil society engagement, track II diplomacy, and dialogue projects can help to normalize and reset relations (Vesterbye 2018: 71-73). Shared energy investments, such as the Southern Gas Corridor Initiative, carrying gas from Azerbaijan to Europe, can also help to normalize relations between Turkey and the EU. After all, the longest pipeline of the initiative, called Trans-Anatolian Pipeline (TANAP) will run through Turkey (Kozma et al. 2018: 93). Among those possible solutions, however, updating the customs union seems more logical and therefore needs to be discussed.

Updating the customs union

When the customs union became operational on 31 January 1995, the transitional phase was completed. The 1995 Madrid Summit announced the assent given by the European Parliament starting the final phase of the customs union. In the final phase, full membership had become the main target for Turkey. In the meantime, the European Commission announced a “European Strategy for Turkey” in March 1998 “to prepare Turkey for accession, by bringing it closer to the EU in every field” (Kabaalioglu 1999: 48). During this period, Turkey removed all restrictions on industrial products and processed agricultural products imported from the EU. Moreover, Turkey commenced applying the Common Customs Tariff of the EU for imported products from third countries (Bilici 2013: 100). In fact, the Turkey-EU Association Council also decided to implement a number of other principles to expand the area of influence of the customs union. For example, the Association Council decision requested Turkey eliminates non-tariff barriers to facilitate free movement of goods in a more proper manner. Accordingly, it required Turkey to harmonize its legislation on competition rules with that of the EU. Although Turkey has failed to achieve some of these principles, it has taken important steps on the path toward elaborating the customs union. For example, Turkey changed its industrial

property regime in 1994 and established the Turkish Patent Institute in the same year. Turkey also signed a number of international conventions on intellectual property rights, such as TRIPS.⁷ In a similar manner, the Public Procurement Act came into force on 1 January 2003 and the Electronic Public Procurement Platform began to operate as of 1 September 2010. Nevertheless, Turkey still has obligations to fulfil. For instance, Turkey needs to repeal derogations and restrictive elements that are not in line with the EU *acquis*.

According to a Turkey-EU Association Council decision, Turkey adopted the preferential trade regime applicable to third countries. This includes the signing of bilateral Free Trade Agreements (FTAs) that the EU signs with non-member states. The problem here is that third countries sometimes refuse to sign FTAs with Turkey. Since third countries sign agreements with the EU, the goods of these third countries can enter in Turkey without customs while they continue to impose high tariffs on Turkish goods, which put Turkey in a difficult situation. For this reason, Turkey wants the EU to stipulate that a third state sign a similar agreement with Turkey and allow any FTAs to come into force until that third state signs a similar agreement with Turkey (Erhan et al. 2012: 60). Therefore, in order to eliminate the current asymmetry in Turkey's commercial relations with the EU, it is necessary for the Turkey-EU customs union to be modernized and strengthened.

Different Views Regarding Turkey-EU Relations

International developments from the beginning of the 21st century, and especially the terrorist attacks of 2001, have once again reinforced the indispensable place of Turkey in the eyes of Western powers. More importantly, following the refugee influx from Syria, security problems at the borders of EU member states have made them reconsider Turkey's position both in its region and in the international arena (İnaç 2016a: 229, 230). The economic hardships of a number of EU member states and the on-going threats of terrorism have consolidated this consideration. Therefore, discussions about Turkey-EU relations have gained momentum recently and have produced some views about Turkey-EU relations. Among others, two intermixed issues, namely "privileged partnership" and "flexible integration," have been debated frequently among scholars.

Privileged partnership or flexible integration

Privileged partnership has been put forward by some circles as an alternative policy to integration. Although its content is ambiguous, it intends to upgrade the existing Association Agreement between Turkey and the EU in a restricted manner, leaving out the possibility of full membership or integration. At this point, the difference between “association” and “integration” should be revealed. Although the association is a type of connection with actors that “exceeds solely observer status but does not include full membership” (Gümrükçü 2002: 41), integration is a “causal interdependence among parts, consistent, and structured connectedness” (Olsen 2003: 326). For that matter, Hüsamettin İnaç (2016b: 681) has reminded us that cultural and political problems between Turkey and the EU can be overcome by increasing the level of integration, but not limited to an ambiguous concept of “privileged partnership”. Therefore, the current problematic issues between Turkey and the EU should not deter Turkey from its ultimate goal of full membership.

Unlike privileged partnership, flexible integration is a type of integration. In flexible integration, member states move at different speeds to achieve the goals of integration (McCormick 2015: 29). Since the mid-1990s, flexible integration models, such as two or multiple-speed Europe, the Europe of concentric circles and variable geometry, have been discussed among politicians and statesmen of EU member states to make further enlargement rounds possible. Especially when the gap has widened between Eurozone member states and non-Eurozone member states due to the economic crisis⁸ (Alpan 2015: 20, 21) and after Brexit in particular, flexible integration has consolidated its position in the unification process.

Flexible integration may provide insight into Turkey’s prospects of accession into the EU. According to Cemal Karakaş (2007: 15), in such a multi-tier membership model, Turkey should participate in the decision-making mechanism in the customs union. Selcen Öner (2016: 81) put forward that the Accession Negotiation Framework (2005) – principles governing negotiations with Turkey – had referred to some “permanent derogations” in areas of the free movement of people as well as structural and agricultural funds. According to article 12 of the Accession Negotiations Framework, “...derogations, specific arrangement or permanent safeguard clauses...

may be considered. The Commission will include these, as appropriate, in its proposals in areas such as freedom of movement of persons, structural policies or agriculture”. Similarly, article 14 underlines that “Turkey will participate in economic and monetary union from accession as a Member State with derogation...” (Chislett 2015: 26, 27). This means that Turkey could be left out of some policy areas such as Schengen and the Eurozone.

Although derogations imposed by the Accession Negotiations seem discouraging for Turkey to become a member of the EU, the possibility of flexible integration comforts Turkey to maintain relations with the EU on the basis of membership. In this sense, the idea of flexible integration (opting out / opting in) can ease the conditions and obstacles in front of Turkey to become a member of the EU. In other words, flexible integration is the only way for Turkey to fight for membership.

“Opt-out is the practice whereby one or more member states refuse to cooperate in a particular policy area despite the fact that the majority of member states wish to commit themselves to do so” (Cini et al. 2019: 461). Reluctant member states were given opt-outs at the time of revising and ratifying treaties to maintain integration. For example, The United Kingdom (UK) and Denmark were granted a full opt-out from participation in the Euro. Also Denmark was granted an opt-out from participation in defence.

Flexibility is the form of enhanced cooperation and indicated “horizontal federalism” in the EU since “enhanced cooperation has the advantage of being able to use EU institutions to develop, enact, and implement policies” (Buonanno et al. 2013: 327). For the first time, the Maastricht Treaty allowed member states not to implement some policies of the EU. The following treaties have consolidated this policy. For example, the Amsterdam Treaty constitutionalised flexibility by the close cooperation provision (renamed “enhanced cooperation” by the Lisbon Treaty), which allows some policies to be developed without all member states participating, and constructive (positive) abstention provision, which allows member states, in certain cases, to abstain from voting on Common Foreign and Security Policy (CFSP) decision, without blocking unanimity. The Nice Treaty streamlined enhanced cooperation arrangements, by making them easier to apply (Nugent 2010: 91). The Lisbon Treaty has broadened the treaty base for greater flexibility, by adopting “permanent structured cooperation”,

which allows 25 member states (excluding the UK, Denmark, and Malta) with military capabilities that fulfil higher criteria to make more binding commitments to one another in the area of security and defence (Cini et al. 2019: 462). Within this framework; some member states in the EU exempted from Schengen Agreement, Economic and Monetary Union, defence, the EU Charter of Fundamental Rights, and the area of freedom, security and justice.

Waiting for the right time

Another view on Turkey-EU relations asserts that Turkey's membership may in due course become a reality. Güzin Bayar and Özgür Çalışkan (2007: 50) in 2007 conducted research into the highest benefit of the Turkey-EU relationship for the EU. According to the study, based on a game theory model, if there were an anti-Turkish climate, the highest benefit for the EU would be to stall Turkey and draw out the process leading to full membership. If there were a pro-Turkish climate, however, the highest benefit for the EU would be to accept Turkey with full membership. It seems that this model is still valid because the EU's push and pull strategy continues. Therefore, according to the model, Turkey should pursue full membership. In other words, waiting for the right time and encouraging a pro-Turkish atmosphere could be a logical perspective for Turkey-EU relations.

Turkey's main goal is to become a full member as soon as the accession process is completed (Usul 2014: 291). Thus, when the time comes, Turkey's membership can be beneficial for Turkey and the EU. For example, Turkey's membership is important for security reasons for both Turkey and the EU. Tarık Oğuzlu (2004: 104) put forward that "the accession process with the EU would contribute to Turkey's sense of security through the transformation of Turkey's structural conditions in line with the EU."

Moreover, Turkey's accession to the EU would not only demonstrate the democratic and multicultural maturity of the EU, but it would also facilitate the de-stigmatization of states previously labelled as "other". This would enable the EU to fight against xenophobia, racism, and discrimination (Samur 2010: 163). In this context, Turkey's membership could have a "demonstration effect" for other countries. This effect could both lead them to reform their political and economic structures and remove the negative effect on relations between the EU and other Muslim countries (Tovias

1993-1994: 63). Thus, Turkey's EU membership prospect should remain on the agenda.

Waiting for the right time and pursuing full membership are meaningful expectations because common interests and joint attempts between Turkey and the EU encourage us to think positively. For example, security, energy and trade have always been common areas of interest for both parties. In fact, Turkey has been a part of the Western security architecture through NATO for approximately seven decades. It has also become an influential player in surrounding regions, such as the Balkans, the Middle East and Central Asia. Since these regions are also points of interest for the EU through its CFSP, the Turkey-EU partnership becomes even more meaningful. For example, in the Balkans, Turkey has pursued regular participation in multilateral operations with the international community. This has contributed to fostering peace among different societies in the region. Thus, Turkey's conventional wisdom in the Balkan region can affect Turkey-EU relations positively (Göral 2013: 113). Moreover, energy resources in the Middle East and the Caspian Sea basin are other areas of common interest (Clesse et al. 2004: 200-204) between Turkey and the EU. For example, Turkey's position in China's Belt and Road Initiative and its capacity to fill the gap in the energy transformation between Central Asia and Europe are assets in the perspective of the EU (Janning 2018: 63).

Commentary

Current issues have ruined the relationship between Turkey and the EU in terms of both their positive and negative correlations. As to the positive correlation, politicization of Turkey's membership process and the anti-Turkey campaigns implemented by the EU member states, especially during the election periods, has to a great extent marred relations. The domestic policies of the EU member states to keep Turkey out of Europe have gained them votes. Moreover, devious statements such as privileged membership or such unclear messages given by the EU leaders and politicians when the negotiations went sour were made to deter Turkey from full membership. In a similar vein, the identity issue has always been used against Turkey by EU leaders and authors. In this sense, having a different religion and culture were shown as the major obstacles to Turkey acquiring membership. Here, we also see that the subject of identity is more of a problem for the EU rather than for

Turkey. Overcoming the provision in Article 2 of the EU agreement, which emphasizes “indiscrimination,” is a subject the EU member states will have to seriously discuss in order to overcome the problem.

A number of issues, however, have worsened relations due to the negative correlations. Without doubt, for example, the economic crisis experienced by the EU and leading to Brexit has negatively affected Turkey-EU relations. The economic crisis, which caused Brexit and which has caused the EU to view candidate members negatively, has created a pessimistic attitude leading to EU members questioning themselves and their future. Under these circumstances, the EU was once again not even willing to cooperate in the restoration of Turkey-EU relations.

The course of Turkey-EU relations has always been problematic, so there ought to be a rational evaluation of Turkey-EU relations. Daily, short-term and spontaneous solutions which may alter the course of the relations should be avoided. The relations, which had gained traction with the initiation of accession negotiations, have slowed with the freezing of negotiations related to political disputes. While the problems discussed here pose the most significant threat in the near future, they may be solved at a time when the political agenda is favourable.

Thus, Turkey and the EU should first update the customs union to reinvigorate relations. This seems to be the best path toward the normalisation of relations between the parties. It is believed that reviewing the customs union and making the appropriate amendments will be a great opportunity for Turkey's membership in the EU once the political obstacles are overcome. Taking into consideration the alternative types of relationship, such as privileged partnership, is the second important point. Privileged partnership should never be viewed by Turkey as an alternative for full membership. It is out of the question for Turkey, which has been conducting negotiations with this perspective for over half a century, to accept an alternative approach. Rather, thinking in terms of flexible integration and considering one of the proper models of flexible integration, such as “the Europe of concentric circles,” is suitable for the original purpose of the Ankara Agreement. During the 1990s when the enlargement process gained importance, the flexible integration models were intended for the enlargement process and for Turkey to be loyal to the membership criteria. Turkey may become a part of the integration

project within such a flexible model with the possibility of passing into the upper level by overcoming the integration project. Therefore, arranging policies according to changing conjunctures and expecting the EU to treat Turkey as a candidate country, but not an ordinary third country, will ease the process for both parties.

Conclusion

Today, it is not easy to consider Turkey-EU relations only in terms of Turkey's geopolitical and geostrategic significance. Turkey's changed position in its region and extended influence in international politics should also be considered. Ever since Turkey began to pursue multilateralism in its foreign policy, it has become a more active player in its region. In other words, Turkey has particularly concentrated on both economic and diplomatic means in relations with its neighbouring countries. Therefore, the preference for soft power in its foreign policy has helped the "Europeanization" of Turkey in international politics (Müftüler-Baç 2011: 288). For this reason, Turkey has expected the EU to understand its new role in international politics and to be treated accordingly in terms of its changing expectations. That is to say, Turkey "seeks recognition and respect of its own aspiration" and "demands parity in its relationship with the EU" (Janning 2018: 58). There is no doubt that Turkey and the EU have common interests in economic and political issues. In this context, Marietje Schaake (2018: 35) has stated that Europeans should not "lose sight of the significance of solid cooperation" between Turkey and the EU. Therefore, the leaders of the member states should understand that the time is ripe to work with Turkey in a new set of dynamics.

In summary, the main reason for the unification of Turkey still being viewed as a problem at the level we are today is that the EU is still endeavouring to evaluate Turkey within the void dynamics of the Cold War. Similarly, the EU has also been applying to Turkey the reward-penalty approach that it applies to third countries. The EU's intent is to make Turkey appear to be a third country rather than a candidate country. With the EU distancing itself from Turkey, which employs foreign policies and conducts negotiations, Turkey does not receive the respect and prestige it expects from the EU. Therefore, the EU should begin to view Turkey as a country not against the EU, but one that embraces it and changes its attitude in this regard. This endeavour will be very important for the future of Turkey-EU relations.

Notes

- 1 Turkey appeared in the European Union Force Bosnia and Herzegovina (EU-FOR ALTHEA); The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EU-LEX); and the European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM).
- 2 "Sociological Institutionalism" is a type of "New Institutionalism", which tries to explain how institutional structures and norms affect the choices and actions of actors. This approach has three more types, apart from "Sociological Institutionalism". Therefore, "Historical Institutionalism" focuses on the effects of institutions on politics over time. This means that "institutional choices taken in the past can become 'locked in', thereby shaping and constraining actors later in time" (Wiener et al. 2004: 139). "Rational Choice Institutionalism" is about actors' behaviours that are based on a cost-benefit analysis, which brings "logic of consequences" (Breuer 2012: 115). "Discursive Institutionalism", which is the newest type, "takes account of the substantive context of ideas and the interactive processes by which ideas are conveyed and exchanged through discourse" (Schmidt 2010: 3). It, therefore, explains the dynamics of change.
- 3 However, when the government changed in France in 2012, the new government removed its veto on three chapters.
- 4 "COSME" is the EU Program for the Competitiveness of Small and Medium-sized Enterprises (2014-2020).
- 5 According to Robert Cooper, EU member states differentiate between their own members and "others" or non-member states in their actions. While they act according to certain rules and regulations adopted to enhance cooperation, they rule out such rules and regulations and interact with "others" following different approaches, such as pre-emptive strikes, trickery, double standards, according to their level of development.
- 6 Enhanced cooperation is a method that allows a group of member states who demand to integrate further than provided for in the acts to do so.
- 7 "TRIPS" is the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. It provides standard conditions for intellectual property. The standards were negotiated at the GATT/Uruguay Round in 1994.
- 8 For example, the economic crisis of 2008 led to a protest in Spain in 2010 called Indignados.

References

- Akçay, Ekrem Y. and Selim Kanat (2017). "Carrot and Stick Approach in International Relations: An Evaluation throughout Turkey's Accession Negotiations with the European Union". *Journal of Süleyman Demirel University* 4 (29): 415-435.
- Alpan, Başak (2015). "Bir İmkân Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri

- Tartışmaların Neresinde?”. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 23 (2): 5-26.
- Bache, Ian (2008). *Europeanization and Multilevel Governance: Cohesion Policy in the European Union and Britain*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Başkan, Filiz and Selin Gümrükçü (2012). “Positions of Turkish Political Parties on European Integration”. *Southeast European and Black Sea Studies* 12 (1): 25-44.
- Bayar, Güzin and Özgür Çalışkan (2007). “Türkiye-AB İlişkileri: Bir Oyun Kuramı Yaklaşımı”. *ODTÜ Gelişme Dergisi* 34 (1): 19-62.
- Bilici, Nurettin (2013) *Avrupa Birliği ve Türkiye, Mali Yardımlar, Vergileendirme*. Ankara: Seçkin Yay.
- Breuer, Fabian (2012). “Sociological Institutionalism, Socialization and the Brusselisation of CSDP” in Kurowski, Xymena and Fabian Breuer. *Explaining the EU's Common Security and Defense Policy*. London: Palgrave Macmillan. 111 – 135.
- Buonanno, Laurie and Neill Nugent (2013). *Policies and Policy Processes of the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- Chislett, William (2015). *Turkey's 10 Years of EU Accession Negotiations: No End in Sight*. Working Paper 14. Madrid: Elcano Royal Institute.
- Cini, Michelle and Nieves Perez-Solorzano Boragan (2019). *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Clesse, Armand and Seyfi Taşhan (2004). *Turkey and the European Union: 2004 and Beyond*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Cooper, Robert (2002). “The Post-Modern State”. *Re-Ordering the World: The Long-term Implications of September 11*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre. 11-20.
- Erhan, Çağrı and Aysun Gürbüz (2012). “Türkiye'nin AB ile İlişkilerinde Alternatif Model Arayışı: Kapsamlı Ekonomik Entegrasyon Anlaşması”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 12 (1): 47-78.
- Gordon, Philip and Ömer Taşpınar (2006). “Turkey on the Brink”. *The Washington Quarterly* 29 (3): 57-70.
- Göral, Emirhan (2013). “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 21 (2): 99-118.
- Gümrükçü, Harun (2002). *Türkiye ve Avrupa Birliği, İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü*. Haber Dizisi 15. Hamburg: Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü.
- İnaç, Hüsamettin (2016a). “Türkiye-AB İlişkileri: Entegrasyonu Zora Sokan Saikler”. *Journal of Süleyman Demirel University* 3 (26): 229-246.
- İnaç, Hüsamettin (2016b). “Güncel Siyasi Sorunlar Bağlamında Türkiye-AB İlişkilerine Sosyo-Politik Bir Bakış”. *Journal of Süleyman Demirel University*: 673-682.
- İnalçık, Halil (2006). *Turkey and the Europe in History*. İstanbul: Eren Yay.
- Janning, Josef (2018). “Transactional by Default: EU-Turkey Relations in Search of a

- New Rationale”. *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 57-65.
- Kabaaliöğlü, Haluk (1999). “The Relations between Turkey and the EU – a Turkish Perspective”. *Parameters of Partnership: The US-Turkey-Europe*. Ed. Hüseyin Bağcı, Jackson Janes and Ludger Kühnhardt. Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 19 – 68.
- Karakaş, Cemal (2007). “Türkiye’nin AB Üyeliği Tartışması: AB-Türkiye İlişkilerinde ‘Aşamalı Entegrasyon’”. *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3 (9): 1-15.
- Kozma, Tamas and Peter Dobrowiecki (2018). “Turkey and the V4: Paths for Current and Future Cooperation”. *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 87-95.
- Macmillan, Catherine (2010). “Privileged Partnership, Open-Ended Accession Negotiations and the Securitization of Turkey’s EU Accession Process”. *Journal of Contemporary European Studies* 18 (4): 447-462.
- McCormick, John (2015) “What is the European Union?”. *The European Union and the Member States*. Eds. E. Zeff, Eleanor and Ellen B. Pirro. Boulder: Lynne Rienner Publishers. 17 – 35.
- Müftüler-Baç, Meltem (2011). “Turkish Foreign Policy, Its Domestic Determinants and the Role of the European Union”. *South European Society and Politics* 16 (2): 279-291.
- Müftüler-Baç, Meltem and Yaprak Gürsoy (2009). “Is There a Europeanization of Turkish Foreign Policy? An Addendum to the Literature on EU Candidates”. *Turkish Studies* 11 (3): 405-427.
- Nugent, Neill (2010). *The Government and Politics of the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- Oğuzlu, Tarık (2010-2011). “Turkey and Europeanization of Foreign Policy”. *Political Science Quarterly* 125 (4): 657-683.
- Oğuzlu, Tarık (2004). “Changing Dynamics of Turkey’s US and EU Relations”. *Middle East Policy* 11 (1): 98-105.
- Olsen, Johan P. (2003). “Organizing European Institutions of Governance, a Prelude to an Institutional Account of Political Integration”. *Interlocking Dimensions of European Integration*. Ed. Helen Wallace. London: Palgrave Macmillan. 323 – 353.
- Öner, Selcen (2016). “The Influence of the Economic Crisis and Refugee Crisis on EU Politics: The Challenges and Prospects for Turkey-EU Relations”. *Marmara Journal of European Studies* 24 (2): 59-85.
- Öner, Selcen (2014). “Internal Factors in the EU’s Transformative Power over Turkey: The Role of Turkish Civil Society”. *Southeast European and Black Sea Studies* 14 (1): 23-42
- Paksoy, Alaaddin, F. and Ralph Negrine (2016). “Turkey as a ‘Positive Other’: A Theoretical Discussion to Comprehend the British Media’s View on Turkey-EU Relations”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 18 (5): 494-505.

- Peterson, John and Michael Shackleton (2006). *The Institutions of the European Union*. New York: Oxford University Press.
- Samur, Hakan (2010). "Avrupa'da Birliğin Yolu Türkiye'den Geçer". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 9 (2): 145-167.
- Schaake, Marietje (2018). "EU-Turkey Ties on the Brink?". *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 27-35.
- Schmidt, Vivien A. (2010). "Taking Ideas and Discourse Seriously: Explaining Change through Discursive Institutionalism as the Fourth 'New Institutionalism'". *European Political Science Review* 2 (1): 1-25.
- Steinbach, Udo (1988). "Turkey-EEC Relations: The Cultural Dimensions". *Turkey's Place in Europe: Economic, Political, and Cultural Dimension*. Ed. E. Manisalı. İstanbul: Logos Yay.
- Taylor, Andrew, Andrew Geddes and Charles Less (2013). *The European Union and South East Europe, the Dynamics of Europeanization and Multilevel Governance*. New York: Routledge.
- Terzi, Özlem (2012). "Europeanization of Turkish Foreign Policy after More than Ten Years of EU Candidacy". *Turkey and the European Union, Processes and Europeanization*. Eds. Çiğdem Nas and Yonca Özer. Surrey: Ashgate. 205 – 221.
- Torun, Zerrin (2013). "Avrupa Birliği'nin Türkiye ile İlgili Genişleme Politikası: Kuramsal Çerçeve". *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Eds. Belgin Akçay and Sinem Akgül Açıkmeşe. Ankara: Turhan Kitabevi. 79 – 98.
- Tovias, Alfred (1993-1994). "The Integration of Turkey in the European Community as a Stabilizing Factor for the Middle East". *Marmara Journal of European Studies* 3 (1-2): 50-68.
- Usul, Ali R. (2014). "Is There Any Hope on the Revival of EU-Turkey Relations in the New Era". *Turkish Studies* 15 (2): 283-302.
- Üstün, Çiğdem (2010). "Europeanization of Foreign Policy: The Case of Turkish Foreign Policy towards the Black Sea Region". *Southeast European and Black Sea Studies* 10 (2): 225-242.
- Vesterbye, Doveri S. (2018). "Preparing for a New Blueprint in EU-Turkey Relations?". *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 67-75.
- Wiener, Antje and Thomas Diez (2004). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiersma, Jan M. (2018). "Accession Abeyance: Finding a Way Forward For Ankara and Brussels". *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 77-85.
- Zeytinöglü, Ayhan (2018). "Turkey's EU Odyssey: Problems and Prospects". *Turkish Policy Quarterly* 17 (1): 37-46.

Türkiye'nin Sorunlu AB Üyeliği Arayışı*

Gökhan Akşemsettinöglü**

Öz

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, üzerinde her zaman düşünmeye değerdir. Hiç şüphesiz ki, Türkiye ile AB arasındaki İlişkiler, altmış yıllık bir dönem içinde sık sık bozulmuştur. Son zamanlarda, bazı sorunlar ilişkileri bir kez daha kötüleştirmiştir. Bunun üzerine bazı AB liderleri ve yazarları Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile ilgili olarak tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık gibi sakıncalı alternatifler ortaya koymaktadırlar. Türkiye, AB ile son dönemde yaşanan sorunlar nedeniyle tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklığa razı olmalı mıdır? Bu makale, Türkiye-AB ilişkilerinin son dönem gelişmelerine kısaca bakmakta ve imtiyazlı ortaklık önerisine karşı çıkmaktadır. Örnek-olay araştırma yöntemine dayanan bu makalenin bulguları, uygun zamanı bekleyerek tam üyelik hedefine bağlı kalmanın Türkiye için doğru bir davranış olacağını ortaya koymaktadır. Bu anlamda, esnek bütünleşme fikri, Türkiye'nin üyeliği için uygun bir yol olarak görünmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye-AB İlişkileri, gümrük birliği, imtiyazlı ortaklık, esnek bütünleşme, Avrupalılaşıma.

* Geliş Tarihi: 13 Ağustos 2019 – Kabul Tarihi: 03 Eylül 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Akşemsettinöglü, Gökhan (2021). "Turkey's Troubled Quest for EU Membership". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 207-227.

** Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-6990-6834
gokhana@cankaya.edu.tr

Турция на пути к членству в ЕС*

Гёкхан Акшмсеттиноглу**

Аннотация

Отношения между Турцией и Европейским союзом (ЕС) всегда заставляли задуматься. Несомненно, что в течение шестидесятилетнего периода они часто обострялись. В последнее время отношения вновь обострились из-за ряда проблем. Ряд лидеров ЕС и авторов в этой связи выдвинули необдуманные альтернативы членству Турции в ЕС, такие как привилегированное партнерство вместо полноправного членства. Следует ли Турции согласиться на привилегированное партнерство вместо полноправного членства из-за недавних проблем с ЕС? В этой статье дается краткий обзор последних событий в отношениях между Турцией и ЕС и оспаривается идея привилегированного партнерства. Результаты данной статьи, основанные на методологии тематического исследования, показывают, что соблюдение цели полного членства путем ожидания подходящего времени было бы правильной позицией для Турции. В этом смысле идея гибкой интеграции становится для Турции подходящим путем к членству.

Ключевые слова

Отношения Турция-ЕС, таможенный союз, привилегированное партнерство, гибкая интеграция, европеизация.

---

* Поступило в редакцию: 13 августа 2019 г. – Принято в номер: 03 сентября 2020 г.

Ссылка на статью:

Akşemsettinoglu, Gökhan (2021). "Turkey's Troubled Quest for EU Membership". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 207-227.

** Доц., д-р, Университет Чанкая, Факультет экономики и административных наук, кафедра политологии и международных отношений - Анкара / Турция

ORCID ID: 0000-0002-6990-6834

gokhana@cankaya.edu.tr

Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries*

Muhammet Musa Budak**

Hacı Murat Terzi***

Abstract

Public Diplomacy which continues to increase its importance alongside traditional diplomacy, become essential part of foreign policy of states. There are many activities in this content carried by governmental and nongovernmental institutions to gain consent of people. The article first defines the concept of public diplomacy in its diverse angles, then discusses the scholarship programs as they are considered important part of this emerging phenomenon. In this context, different countries' scholarship programs and their implementations in Turkic Council member states will be analyzed. Turkic Council member countries' scholarships programs, particularly Turkiye Scholarships will also be assessed. The views of students who benefited from this program, which also be evaluated in terms of educational sociology will be shared. This article tries to compare scholarship programs of external powers and member states. Effectiveness of member states' scholarship programs, if any, on development of bilateral and multilateral relations will be questioned. Analyses will be on country and regional level. Possibility of creating new exchange programs for Turkic Council member states will be evaluated. Suggestions will be made for such program's structure that are suitable to regional conditions and considering similar programs implemented by different actors. The aim of the study is to raise awareness about the development of relations through scholarship programs and to contribute to the development of joint exchange programs.

Keywords

Public diplomacy, soft power, scholarship programs, Turkic Council, Turkiye Scholarships, sociology of education, Central Asia.

* Date of Arrival: 13 September 2019 – Date of Acceptance: 09 April 2020

You can refer to this article as follows:

Budak, Muhammet Musa ve Hacı Murat Terzi (2021). "Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 229-253.

** Dr., Independent Researcher – Ankara/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-9666-4316
mmbudak@hotmail.com

*** Dr., Independent Researcher – Ankara/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-0788-2216
hacimuratterzi@gmail.com

Introduction

Developments in information and communication technologies have brought new dimensions to the methods to maximize states' interests and the concept of power in international relations. In the international system, which is being restructured with the revolution in the fields of information and communication, and legitimacy came to the fore in the post-Cold War period. Besides bilateral relations the skills of influencing foreign public opinion have gained importance. Information, communication, culture and public opinion has become the key words in this new era. Political structure, economic potential and cultural values of the countries gained importance as a tool of foreign policy. Having a strong hold only in the political and military fields has lost their competence especially when non-state actors, especially NGOs and multinational companies, are increasingly effective. So, having tools to affect the public agenda has also become more important for countries. Changing perceptions of threats, especially after September 11, pushed almost all western countries, especially the USA, to revise their security strategies. Debates on the concept of power have begun in the reshaped international system. According to new perspectives, the best way to understand and make use of power in the most effective way is to see that the power has "hard" as well as "soft" elements. At the same time, it is determined that these two forces are in very close contact with each other and in a constantly nourishing relationship (Nye 2005).

Soft power includes all the elements of value a country produces rather than its military and economic strength; culture, education, art, written and visual media, film, poetry, literature, architecture, higher education (universities, research centers, etc.), non-governmental organizations, science and technology infrastructure, innovation capacity, tourism, economic cooperation platforms and diplomacy (PublicDiplomacy 2019). Resulting from the combination of these elements, soft power also reveals the depth of a country's social capital. Consent and attractiveness are another vital point of soft power concept which enable people to act in cooperative manner. In this context, soft power which is identified as the ability and capability of using political, economic and cultural values of a country to make other countries accept its course with consent rather than using military options, has come to the fore (Nye 2005).

Public Diplomacy is nourished from soft power components and boosts it in parallel manner, and it is more effective in the regions where cultural, political and historical influences of the countries exist. Using means of soft power Public Diplomacy regarded as a government communication strategy that aims to explain the ideals, national goals and current policies of its country to foreign peoples. On contrary to classic one, public diplomacy isuse bilateral communication with the public and mostly not only from government to public but also from public to public (Kalın 2012). The main idea of public diplomacy is to communicate directly with foreign public in order to influence the opinions of people sand to try to create a positive image about a country's policies, actions, economic and political systems. Public diplomacy envisages bilateral communication and interaction in both directions. In other words, it involves learning about the opinions of foreign publics as well as sending a message to those publics. Education is one of the most important field when it comes to this mutual learning process.

International student mobility is regarded as an important tool of public diplomacy as it enhances mutual understanding, cooperation and solidarity between countries, cultures and contributes to global peace (Bevis & Lucas 2007: 27). Such programs carried out to spread values, cultures and languages of countries. Scholarship and exchange programs, which are human-oriented, can make a significant contribution to the perceptions that implementing countries want to create in the long term. Countries' scholarship programs in education are part of public diplomacy activities, which aim to inform, shape and direct the public opinion of other countries towards their own national interests (Lima 2007). These programs contribute to efforts for informing other societies in terms of recognizing and understanding the assets and values of the countries. Permanent perceptions of countries can be established through direct contact between the peoples of different countries.

According to Nye, since scholarship programs mostly affects the elite, even one person can have a major political impact in today's international relations. For example, Aleksandr Yakolev was highly influenced by working with David Truman, a political scientist at the University of Colombia in 1958. Later, Yakovlev became a member of the Politburo of Communist

Party of the USSR, and the one who influenced the Soviet leader Mikhail Gorbachev in liberalism. The soviet exchange student in the US Oleg Kalugin, a senior official at the KGB, looked back in 1997 and said, “The exchange programs were the Trojan Horse for the Soviet Union. It played a major role in the collapse of the Soviet system. For years, more and more people have continued to be infected.” (Nye 2005: 50-51).

The scholarship programs, which has historically been carried out for different purposes, is now regarded as an important means for transferring cultural values as well as economic wins by developed states and multinational organizations (such as the European Union). As part of public diplomacy activities, scholarship programs are understood as a process of communication, not a propaganda. Because the way to ensure inter-state integration is primarily through increasing cultural and social associations. One of the easiest and lowest cost of this is scholarship programs. Today, many developed countries consider scholarship programs as an important instrument of diplomacy (Nye 2005: 60).

Some of Scholarship Programs in Different Countries

The strategic priority of international student mobility, which is of great importance in terms of cultural interaction, knowledge production, sharing and transferring of knowledge as well as economic development, personal development, socialization and professional achievement, is gradually increasing in the context of public diplomacy. Many countries implement national strategic policies in the context of political-cultural strategy and economic return. Today, countries such as the USA, the UK, France, Germany, China, Russia and the EU program of Erasmus stand out in international student mobility (Küçükcan and Gür 2010: 58-62). These countries are developing strategic plans in this area and gaining in many ways.

The Fulbright Program (the USA)

The US one of the prominent countries use international student exchange programs to foster her interest in many ways. Fulbright program, which is leading exchange program of the US, was created by the US Congress in 1946 after World War II to develop a common understanding between countries through education and cultural exchange. The program, supported by the

Department of Education and Cultural Relations of the US Department of State and run by the International Institute of Education (IEE). It provides scholarships to local and international students, teachers and academicians. 76% of the program budget, which was approximately 442.9 million dollars in 2015, is financed by the US Government. The program, which is implemented in more than 150 countries, is carried out by the Fulbright commission composed of the US and related country representatives established in 49 countries, while the Public Relations Department of the US Embassies in countries where the commission is not available. Since the Fulbright Program's inception in 1946, more than 370,000 Fulbrighters from over 180 countries and territories have participated in the Program (State 2016: 24-33). According to the evaluation of the US Department of State, participation in the program indicated that 97% mutual understanding, 92% earned leadership skills, 89% had the ability to work closely with other cultures, and 71% had the ability to lead others (Snow 2019: 238).

“Cultural influence” and soft power mechanisms are actively used by the US in Central Asian countries. The United States strives to influence especially the elite population and aims to consolidate its position in the education market of Central Asia. Accordingly, Fulbright Program continues her programs in the region. Once Turkic Council member countries considered the program allocated grants to 5270 individuals from 1946 to 2016. Only in 2016-17 period 126 Turkic Council member states' citizens granted under the program. At the same year 180 American citizens studying on these countries benefited from Fulbright scholarships (FFSB 2018). Besides scholarship program the US is very active in the region through its universities as well. Several universities (the Kazakh-American University in Almaty and the American Central Asian University in Bishkek) were established for this purpose. According to the American Central Asian University, the institution was established in 1993 “to train future leaders in Central Asia on democratic transformations” (Plotnikov 2016: 174-175). In addition to Fulbright Program and American universities in the region, there are many funds for educational activities supported by the US government or private institutions based in the US such as the United States Agency for International Development (USAID), National Assistance for Democracy (NED). The US continues to operate in the region with great financial support for the adoption of American values (perceived as

universal human values in Washington) by the people of the region through educational programs and projects.

Russia

Russia, started scholarship programs as early as 1865, has 120,000 international students who continue their education under the State Scholarship Program. Approximately 34,000 of these students are from former Soviet Union states of Central Asia (Bureau 2019). Russia introduced new legal regulations in 2013 to receive 15,000 students each year under its scholarship program to attract more international students. One of the most important advantages of Russia in its educational projects in the region is Russian language. After the collapse of the USSR, the share of Russian language in the Central Asian countries has decreased in first years. Because of the new actors in the region Russians had experienced a great competition in the field of education. But it is seen that the popularity of Russian schools has increased again now a days. Russian public institutions, such as the Russkiy Mir Foundation, are trying to support universities in Central Asian countries in the field of Russian studies and culture as well as creating new centers. There are 6 Russian universities or branches in Kazakhstan, 8 in Kyrgyzstan, 2 in Tajikistan and 1 in Uzbekistan (Plotnikov 2016: 172-173). People of major cities in Kazakhstan and the majority of Kyrgyzstan speak Russian. In addition, Russian is most common language at the cities of Uzbekistan, Tajikistan and especially Turkmenistan. The prevalence of the Russian language in the region gives the Russia advantage and facilitates the domination in the field of education.

Russia considers Central Asia as not only a cheap labor and raw material market but also *lebensraum*. Any social, economic and political developments in the region effects Russia directly as it has very huge diaspora originated from Central Asian countries. This increases the sensitivity of Russian politics in Central Asia, including the field of education. Russia is interested in maintaining the influence of Russian culture and its country's dominant image in Central Asia. For a long time, the Central Asian countries were part of the Russian Empire and then the USSR. During this time, Russia was perceived by the population of the region as "a power that modernizes Central Asia". According to Russian intellectuals, thanks to Russian language and Russian culture, the peoples of Central Asia joined the European civilization.

The outstanding representatives of the intellectuals of this region, such as Chingiz Aitmatov, for example, claim to have opened to the world through Russian language (Khanazarov 1963). Therefore, Russia poses many unique advantages in Central Asia compared to other international actors. Such as common historical past with the region's countries; Russian as the most widely spoken language and as an immigration zone for a significant part of the active population of Central Asia (not only for work but also for study). These sources allow Russia to successfully use the "soft power" mechanisms in Central Asia, especially through education field.

CSC (China)

China, which conducts scholarship programs through The China Scholarship Council (CSC), aims to provide financial support to Chinese students who wish to study abroad and to create opportunities for international candidates who wish to continue their education in China (Latief & Lefen 2018). Through scholarship programs, China aims to strengthen the relations of understanding and friendship between Chinese people and the peoples of region while developing bilateral relations with Central Asian countries and to introduce China's socialist development model all over the world (CSC 2011:13-14).

Economic growth of China increases its need for energy resources in Central Asia. The Central Asian region is considered not only as a source of raw materials in Beijing, but also as a market for Chinese products and as a transit route for the transportation of Chinese goods to Europe. China's economic expansion in Central Asia could lead to the growth of Chinese phobia which will harm Chinese interests in the region. To avoid this scenario, the Chinese authorities engaged in different activities to expand their cultural and human ties to create a positive image in this post-Soviet region. According to Kazakhstan expert R. Izimov, Chinese policymakers have decided to use more soft power instruments in their foreign policy, so in the near future (according to Chinese standards, that near future is about 10-15 years), thousands of international students studying outside of China will be very useful. According to Beijing's strategy, China aimed to spread Confucius Institutes in Central Asian countries to create a positive image in the eyes of the local people, to promote the Chinese cultural heritage in Central Asia, to spread Chinese trade experiences to Central Asian countries (Izimov 2016).

In 2013, 10 Confucius Institutes and 12 Confucius Classes were opened in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. There are approximately 23 thousand students in these training centers (RNC 2014).

There is extensive and long-term cultural expansion of China in Central Asian region. As a result, it is desirable to “connect” the region to Beijing, both economically and culturally. All these developments will provide a suitable basis for supporting Chinese interests in the region. The unequal imbalance of China’s economic and demographic sources with the Central Asian countries may lead to marginal and paradoxical transformations in the region. On the other hand, China’s infrastructure investments can stimulate regional economies.

European Countries

European powers have active joint and special scholarship programs which are implemented in Central Asian countries. The most important joint program of Europe in the region is Erasmus Program (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students). The program was launched in 1987 later evolved to Erasmus+. It is a EU’s program to support education, training, youth and sport in Europe and partner countries. With the budget of €14.7 billion the program provides opportunities for over 4 million people to study, train, and gain experience abroad. Erasmus+ has opportunities not only students, but also for a wide variety of individuals and organizations as well (Commission, Erasmus+, 2019). In 2015, Erasmus+, through “International Credit Mobility” program, opened new opportunity for universities which can set up mobility agreements with partners around the world to send and receive students and staff. Especially universities from Turkic Council member states had opportunity to exchange their academics and students to enhance internationalization of their institutions (Europe Commission 2018). With these different programs, Erasmus+ aims to promote the sustainable development of its partners in the field of higher education and contribute to achieve the objectives of the EU Youth Strategy, as well as spread the “European values” to neighboring countries. In the scope of the program 3 projects implemented in Azerbaijan and Kazakhstan in 2017 with the budget of €2.601.750 (Commission, Erasmus+, 2019).

Once special programs of each European country considered, Chevening of the UK, DAAD of Germany, Campus France are particularly important as Central Asian countries are part of these programs. The British Council, which focuses on education and culture, was established in 1934 to provide a better understanding of the values and ideas of the British people in other countries and to strengthen common cultural traditions with the former colonies. In line with the public diplomacy approach of the UK, the British Council's main objective is to build mutually beneficial relationships between people in the UK and other countries, and to increase the value of Britain's achievements among other peoples. The British Council has 191 offices in 110 countries. Established in 1983, Chevening, which has been run by the British Council and funded by British Foreign and Commonwealth Office, allocated more than 50.000 professionals to study in the UK. Chevening Awards are an important element in Britain's public diplomacy effort and bring professionals, who have already displayed outstanding leadership talents, to study in the UK. Chevening has alumni associations in Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan and Kyrgyzstan (Chevening 2019).

The German Academic Exchange Service (DAAD), founded in 1925, is the largest body organizing international student and researcher exchange activities in Germany. Today, it has provided financial support to more than 1.5 million students and academics, as well as contributing to the internationalization of German higher education, encouraging German language and German studies, establishing German universities in developing countries and supporting German decision makers for policy making in the fields of culture and development (DAAD 2019). DAAD uses an annual budget of around € 558 million to reach these strategic objectives. DAAD has 15 regional offices and 57 information centers around the world some these offices are in Ankara, Istanbul, Baku, Almaty, Tashkent and Bishkek. In the period of 1950 - 2011, 1.02 million foreigners gained German experience within the scope of DAAD, while 1.46 million Germans were provided with international training opportunities in the same period (G. A. DAAD 2019). In the post-war period, some 5 million young people from Germany and France were included in the program, and efforts were made to eliminate the negative perceptions of centuries between the two countries and to lay the foundations of European integration (DAAD 2019). In 2018, DAAD provides funding to 301 people from Azerbaijan,

716 from Kazakhstan, 439 from Kyrgyzstan, 224 from Uzbekistan (G. A. DAAD 2019).

Campus France organization was established in 2010 to promote French higher education all over the world, to coordinate services for international students and to promote international student mobility. Continuing its activities with 256 offices and branches in 123 countries, Campus France promotes the country's higher education and provides consultancy services to relevant students (CampusFrance 2019). Campus France provided 29.766 scholarships in 2017, with the organization's budget of € 29 million in 2017. Program uses media platforms to promote France and its education. To do so it operates 80 websites in 32 languages (France, Activity Report 2017 A Year of Action 2018). Increasing the reputation of French education through studies and researches to be done in the country's higher education through scholarship programs, supporting the growth of the education sector that contributes to the economic development of the country and most importantly, France scholarship programs are used as an important tool to increase the political effectiveness (Affairs 2008). In 2017-18 academic year 3.967 students from Turkey, 546 from Kazakhstan, 580 from Azerbaijan, 183 from Uzbekistan studied in France (France, Country Data Sheets 2019).

Short History of Relations Between Turkic Council Countries

Nearly thirty years have passed since the collapse of the USSR; since then the new independent states (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan) have many commons such as geography, history, culture, language and religion. Anyhow these countries have little experience in state formation. Problems of self-identification and ethnic divisions both in the states and people's level have been very sharp in the post-Soviet period. Up to date, the Central Asian countries have been able to overcome multifaceted problems in their inter-regional and multilateral relations. However, this did not create a completely non-conflict environment in the region. The conflicts about border regions, interactions between ethnic relations, conflicts in the use of water wealth, make the relations between states still difficult. Therefore, despite different attempts to form regional organization, it has not been possible to establish any multilateral regional unity that will fully unite the Central Asian states.

But the unsuccessful individual experiences of the actors to achieve regional security and economic development; international political and economic factors force countries of Central Asia to create common platforms to face such challenges. The most important problem faced by the new states was the adaptation and integration to the world economy and new global political conjuncture. The Turkic Council established in 2009 with the Nakhichevan Agreement; one of the most important cornerstones in the post-Soviet period in the region for the institutionalization and regularization of the relations through the unity of language, culture and history. Cross-border cooperation mechanism, such as the Turkic Council, has the potential to create the regional market and pave the way for the circulation of goods, services, capital and labor. At the same time, it is possible to establish expected unity in the region by implementing joint investment projects, increasing educational and cultural cooperation. Such opportunity can be seen from the views of students who participated interviews for this article.

Today, the most promising field of cooperation is education. Common culture, language and history of the Turkic Speaking States are the main pillars that underpin the cooperation under It was symbolic that the Second Summit of the Turkic Council was held under the theme of “Educational, Scientific and Cultural Cooperation” (T. Council 2019). One of the outcomes of meetings, Turkic Council - Turkic Universities Union was established to realize cooperation in the field of higher education between the member countries of the Turkic Council. Aim of this organization are to develop cooperation and cooperation between the higher education institutions of the member countries in order to develop friendship and cooperation among Turkish speaking peoples based on common history, cultural and linguistic heritage (Union 2019).

To fulfill its aims Turkic Council - Turkic Universities Union newly initiated Orhun Exchange Program to facilitate mobility of student and academic personnel between member universities of the union. Another exchange program which create opportunity for students and academics of Turkic Council countries is Mevlana Exchange Program of Turkey. The program enables the exchange of students and teaching staff between higher education institutions in Turkey and higher education institutions abroad (MevlanaProgramı 2019). Scholarship programs, like Turkiye Scholarships

of Turkey, Bolashak of Kazakhstan, Youth Association Scholarships of Azerbaijan support mobility of students and academics in the region.

Scholarship Programs of Turkic Council Countries

Member of Turkic Council Turkey, Azerbaijan and Kazakhstan conducted different scholarship programs for students. In the case of Azerbaijan and Kazakhstan, these scholarship programs are generally aimed at promoting education in the country and rewarding successful students. Programs create opportunities to send students abroad in order to meet the human resources needed in the country's development. Türkiye Scholarships program implemented by Turkey is unique example in the region which provides opportunity to other countries students to study in Turkish Universities. This program become very important public diplomacy instrument of Turkey in the Central Asian region. Scholarship programs of concerned countries, their objectives and contribution of these programs to regional cooperation differs in each country.

Türkiye Bursları (Turkey)

After the end of bipolar international, Turkey's geostrategic position gained new importance. As it is located at the hearth of Central Asia, Turkey had opportunity to be gateway for Europe, the Middle East, Caucasus, Mediterranean and Black Sea regions. To get advantage of this opportunity Turkey adopted new foreign policy to reach all these regions. Great Student Project (BÖP) is one of them in education field. BÖP, which was initiated in 1992 with 5 countries (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Uzbekistan), became a large project covering 57 countries in 2011 (Vural and Alkan 2009: viii). Within the framework of the project carried out by the Ministry of National Education, 42,318 scholarship quotas were allocated until 2011, but 31,037 of them were used. The number of students graduated from the project was limited to 8,914 (Budak 2012: 66). Unsatisfactory results and difficulties faced during the implementations lead Turkey to initiate new scholarship program.

In 2011, International Student Strategy Document was prepared under the leadership of the Presidency of Turks Abroad and Related Communities (YTB). According to new strategy, quality of services offered to international students improved, processes for application and admissions become more

transparent and easier for students from different educational backgrounds. New guidance services for international students offered, services planned to cover even after graduation of students to continue relations with Turkey. Most importantly financial supports for international students improved dramatically. So the applications to Türkiye Scholarships has increased from 4 thousand in 2012, in the first year of new program, to more than 130 thousand in 2018 (TürkiyeBursları 2019). Positive effects of Türkiye Scholarship program not only for human capacity building in needed fields but also creating affirmative views and thoughts on image of Turkey will be shared following section of the article.

Table 1. *International Students in Turkish Universities (2017-2018)* (YÖK 2019)

	Male	Female	Total
Total Number of International Students	81706	43324	125030
TURKSOY Full and Observer Member Countries	24309	11686	35995
Azerbaijan	12911	4177	17088
Kazakhstan	1051	1014	2065
Kirghizstan	1105	821	1926
Moldova	175	225	400
Uzbekistan	435	405	840
Russia	808	621	1429
Turkmenistan	7824	4423	12247
Total Number of Graduate and Post-Graduate Students in Turkish Universities	2622936	2168678	4791614
Rate of International Students	3,12%	2,00%	2,61%

In addition to Türkiye Scholarship Program, Turkey opened Yunus Emre Cultural Centers in Turkic Council states such as Azerbaijan and Kazakhstan with mission of enhancing Turkey’s recognition, credibility and prestige. To this end Turkish Cultural Centers in Baku and Nur-Sultan organize cultural / artistic programs and classes to teach Turkey’s Turkish (YEE 2019).

Youth Association Scholarships (Azerbaijan)

A state scholarship program has started in Azerbaijan as early as 2006 to cover human source needs of the country. The program covers the educational expenses of Azerbaijani students who study abroad in education programs

determined by the scholarship program. Within the scope of the program, a certain amount of scholarship is provided to cover the students' tuition fees, round-trip tickets and monthly expenses. Scholarships have been granted, particularly in areas of lack of qualified staff such as technology, engineering and economics. The program covered all levels of higher education.

Students who would like to receive scholarships firstly should get admission from foreign universities and programs listed on the program. Then they will apply through the program's website for scholarship and the eligible candidates are interviewed. Those who successfully completed the processes are entitled to receive scholarships and started their education abroad. At the end of each semester, they had to send the transcripts through the same website. In 2019, another scholarship program administered by Ministry of Youth and Sport replace the State Program. The priority educational fields are education and training, management sciences, humanities, culture and fine arts, economic and administrative sciences, natural sciences, technical and technology sciences, agricultural sciences, health, welfare and service sciences (Fondu 2019).

Bolashak (Kazakhstan)

The Center for International Programs (the CIP) is known in the world educational market as an administrator of "Bolashak" Presidential International Scholarship, which has been providing the most talented students from Kazakhstan with a unique opportunity to get higher education at the best universities all over the world for 25 years (Bolashak, Ustav Obshestva 2009).

The CIP has extended its authority and set a new bar – the implementation of intergovernmental agreements and various international educational programs – with the main aim of informing prospective applicants about the opportunities to obtain an education abroad. There are many activities carried out by the institution such as information campaign (advertising, information support) and the promotion of universities in all regions of Kazakhstan (spreading information about the conditions and advantages of studying, degrees, programs, etc.) Besides that, assistance in the development of dual award programs with local universities (finding suitable partners, etc.) and assistance in opening branch campuses of universities and language centers (faculties, departments) in Kazakhstan, either on the

basis of Kazakhstani universities or as a separate institution are targets of the institution. Assistance in the development of academic mobility programs for students and academic staff between Kazakhstan and other countries on the basis of the agreement making information campaign about scholarships to the potential talented students is another role of the institution (Bolashak, History of the Program 2019).

Kyrgyzstan and Uzbekistan

Kyrgyzstan and Uzbekistan, member states of Turkic Council, are not at the expected level in terms of scholarship programs. Scholarship programs implemented by governments in these two countries are mostly in the form of awarding high-achieving students within the country. To achieve the expected cooperation among the countries of Turkic Council, multi-faceted scholarship programs should be started, albeit with limited quota. When the high rates of young population and development needs of these countries are taken into consideration, the need for cooperation in the field of education once again stands out.

Establishment of mutual universities such as International Hoca Ahmet Yesevi Turkish-Kazakh University; Kyrgyz-Turkey Manas University also play vital role at development of relations between countries in education field. International Hoca Ahmet Yesevi Turkish-Kazakh University established in 1993, has 8659 students in 2018-19 academic year and 1372 of them are from Turkic Council countries. The university had 439 academic personnel in 2018. Since its establishment 1171 students from Turkey graduated from the university (University 2019). Kyrgyz-Turkish Manas University, established in 1995, had its first students in the 1997-1998 academic year in the fields of Turkology, History, Management, and Computer Engineering. In the 2017-2018 academic year, there were a total 5,950 students (837 of them international students) studying in 9 faculties (Humanities, Sciences, Economics and Management, Theology, Communications, Engineering, Veterinary Medicine, Agriculture, and Arts), 3 schools (Physical Culture and Sports, Tourism and Hotel Management and Foreign Languages), and one School of Vocational Education. There are currently 442 faculty and staff members (%41 of them are international instructor) and 298 administrative personnel working in management, finance, and upkeep of the university (Manas 2019).

All these efforts are not enough considering the scholarship programs of the other countries mentioned in the previous section. Budget and the number of persons included in the mobility programs of the US, Russia, China and European countries are much more than those of Turkic Council member states. Only Erasmus+ program of EU is offering more opportunities to states of the region under name of partner countries. Results of interviews with student who benefited from Turkiye Scholarship program underline importance of such programs for development of bilateral and multilateral relations between Turkic Council member states.

Views of Students Studying in Turkey from Central Asian Countries

Experiences of existing scholarship programs beneficial for understanding to what extent such programs contribute relations between countries of Turkic Council and their people. Conducting studies and surveys helps to enhance scholarship programs effectiveness. To this end some students from Central Asian countries studying in various universities of Ankara had interviewed on scholarships programs and regional relations of their countries (list of questions and participated students given at Annex). In the interviews, it was tried to get the opinions of the students who benefited from the scholarships about their gains during the education process in Turkey as well as their ideas on development of cooperation between the Turkish Republics. Having opinions and suggestions of beneficiary students of scholarship programs strengthen this studies outcome to develop such programs.

Once they were asked about their chose of Turkey for education, all students who participated in the interviews stated that before arriving to the country, they had been feeling an emotional affiliation to Turkey. But through studying in Turkey, they had chance to have not only feelings but knowledge and consciousness about reasons of such closeness. Dyikanbek (Azerbaijan) said that: "I always wanted to come to Turkey for my further studies and Turkish Scholarship Program make this dream came true and I learned a lot not only about my field but also the real life here in this brotherly country." Academic fields which they plan to study, opportunities of scholarships provided and academic developments in Turkey as well affected their choses.

All those interviewed stated that education in Turkey contributed significantly to their academic development. An important part of the candidate mentioned beyond emotional affiliation to Turkey during their educational process they gained the opportunity to learn about realities of the country. As stated by Mehmet (Turkey): “Not an education which get from university but most importantly friends from Turkic countries who I met during my study opened new horizons to me. I learnt from them so much about Turkic countries and their life’s and traditions.” Students gained experience and knowledge about other Turkish Republics countries and related communities. Turkmen, Uzbek and Kyrgyz students have also said that addition to their study they gained information on the possible commercial and investment opportunities between Turkey and their countries in. Azeri, Kyrgyz and Uzbek students stated that they saw important opportunities in tourism as well. All students stated that increasing cooperation in the field of education and scholarship opportunities contribute to the development of mutual relations between countries.

Almost all the students were aware of the institutions such as Turkic Council, TURKSOY, TİKA and YTB. It is stated that these institutions will contribute to the promotion of Turkish Language and Culture and to improve relations in the Turkish Republics. In addition to this, it was mentioned that Kyrgyzstan Manas and Hoca Ahmet Yesevi Universities in Kazakhstan play an important role in the integration of the Turkish Republics. It should be noted that Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan, which will celebrate their 30th anniversary of independence in 2021, have overcome many political, economic and social problems for thirty years and have undergone a major transformation in transition from state socialism to market economy and democracy. The most fundamental reforms were made for national identity and national state building. It was tried to create a healthy society by eliminating the damage caused by Soviet ideology to national and spiritual values. In this context, education and cultural policies played the most important role. Turkic Council, founded in 2011, has made a significant contribution to cultural rebirth in the new independent Turkish republics. The achievements of the Turkish Republics in the process of thirty years of independence and the experience of multilateral cooperation within Turkic Council have enabled new formations to emerge (Purtaş 2012).

The students who were interviewed made suggestions such as developing joint scholarship programs for the development of relations, cooperating more in the field of education, making joint productions in the field of cinema and television, organizing joint sports games, and teaching of the languages of other Turkish Republics in schools. Such ideas of young people of the region assures that the way of integration in Central Asia is through education and cultural interaction. One of the most important elements of public diplomacy is language teaching and that is the most effective ways of spread the culture and story of the countries. Turkish is currently spoken by 220 million people. Turkish, which is the fifth most spoken language after Chinese, English, Spanish and Hindi, has an important advantage among the languages in the world and Central Asia in particular. In this aspect, attempts to increase Turkish language influence among world languages is important for not only for Turkey, but also for all Turkish-speaking countries.

Today, the most important problem in front of the cultural integration among the Turkic peoples is the lack of an effective common communication language among the Turkic republics. In the realization of this objective, which is a long-term and challenging process, it is vital to spread the use of Turkish language as lingua franca. It will need long time special efforts for the Turkish language to become the language of communication due to the Russian domination of nearly 150 years in Central Asia and the Caucasus and works of methodologists such as Ilminski during this era. However, the prerequisite for this is to increase exchange programs, trade and joint business practices in all areas and at all age levels.

Another important issue in the interviews with students is the need for academic studies in the field of student mobility. During the interviews, students stated that they would like to work to increase awareness about importance of scholarship programs and their contribution to the development of bilateral relations. So, outcome of such programs, graduates, can be catalyzer for promotion of exchanges in the region. These programs avail peoples of the Central Asian countries to know their educational, cultural and economic assets and they will realize more about their similarities and differences. As public diplomacy requires exchange will interact people of the region by hand of their own sons and daughters.

Conclusion

Countries use scholarship programs to spread their values, cultures and languages and see these activities as effective public diplomacy activities. These human oriented efforts can contribute to the people's perception of the implementing countries in the long term. Countries of Central Asia, which has the assets of thousands of years of civilization, have very important potential to play as global power in the world affairs if they can accumulate this asset with strategic cooperation with each other. Graduates of Turkish universities and their associations should be supported due to their potential for Central Asian integration. They have very important role to transfer know-how and tradition of countries. Connection with such associations should be constant, their support for improvement of relations shall be achieved.

Scholarship programs play very vital role to realize strategic targets of such organizations. Exchange programs between France and Germany created new human capacity for improving bilateral relations after the hundred years of wars which lead to establishment of European Union. As discussed in the article, once scholarship programs of Turkic Council states' scholarship programs compared with other programs huge gap can be realized. Especially number of students enrolled programs of the US, Russia, China and European countries much higher than those of Turkic Council countries. According to data reached, budget allocated to such programs of Turkic Council is not enough to reach scope of other powers. Attempts to create common exchange programs also limited once needs considered. But as mentioned by students from the region hopes to develop such efforts are very promising. Turkish republics can create the human resources that will build the integration after such long-term separation period through such scholarship programs. Views of students shows how such programs can help positive image of countries for next generation of the region.

Erasmus program administrated by EU is one of the examples can be implemented in Turkic Council member countries. Initiatives of such exchange programs shall be encouraged and supported. Surveys on participated student shall be carried to strengthen weak points of current programs. International students have high potential for sociological surveys for projects to be implemented. Technical assessments to elaborate academic

and physical capacities of universities for such exchange programs should be done. Studies may be encouraged to create not only full degree programs but also short-term courses for know-how transfers at scope of scholarships programs. Political will and enforcement from member states has critical importance. Needed capacity and sources allocation by member countries are vital for successful outcomes of such programs.

References

- Aktleuov, Askar (2011). *diapazon.kz*. 30 June 2011. <https://diapazon.kz/news/22091-v-aktobe-otkrylsja-institut-konfucija> (Accessed: 8 September 2019).
- Bevis, Teresa B. and Chistopher J. Lucas (2007). *International Students in American Colleges and Universities: A History*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bolashak (2019). *History of the Program*. <https://www.bolashak.gov.kz/en/ostipendii/istoriya-razvitiya.html> (Accessed 8 17 2019).
- Bolashak. "Ustav Obshestva." *Bolashak*. 11 18. <https://www.bolashak.gov.kz/ru/okompanii/uchreditelnye-dokumenty.html> (Accessed: 17 August 2019).
- Budak, Muhammet Musa (2012). *Kamu Diplomasisi Araci Olarak Öğrenci Değişim Programlari ve Türkiye Uygulamalari*. Expertise Dissertation. Ankara.
- Campus France (2019). *Campus France Offices Around the World*. <https://www.campusfrance.org/en/Campus-France-offices-world> (Accessed: 25 August 2019).
- Campus France (2018). *Activity Report 2017 A Year of Action*. Paris: Campus France.
- Campus France (2019). *Country Data Sheets*. Paris: Campus France.
- Chevening (2019). *About Chevening*. <https://www.chevening.org/about/> ((Accessed: 4 September 2019).
- Chinese Scholarships Council (2011). *Annual Report 2010*. Beijing: CSC.
- CSC (2011). *Annual Report 2010*. Beijing: Chinese Scholarship Program.
- DAAD (2019). *About the DAAD*. <https://www.daad.de/der-daad/ueber-den-daad/en/> (Accessed: 4 September 2019).
- DAAD (2019). German Academic Exchange Service. *Annual Report 2018*. Bonn: DAAD German Academic Exchange Service.
- DAAD (2019). German Academic Exchange Services. *Budget and funding bodies*. <https://www.daad.de/der-daad/zahlen-und-fakten/en/30736-budget-and-funding-bodies/> (Accessed: 4 September 2019).
- EMC for PublicDiplomacy (2019). *What is Public Diplomacy?* 17 November 2019. <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy/Definitions> (Accessed: 17 November 2019).

- Europe Commission (2018). *Erasmus+ International Credit Mobility Handbook for Participating Organisations*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2019). *Erasmus+*. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_en (Accessed: 25 August 2019).
- European Commission (2018). *Report From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Mid-term evaluation of the Erasmus+ programme (2014-2020)*. Brussels: European Commission.
- FFSB (2018). *J. William Fulbright Foreign Scholarship Board 2017 Annual Report*. Washington: U.S. Department of State.
- Fondu, Gəncələr (2019). *Gəncələr üçün imkanlar*. <https://youthfoundation.az/action/foryouth> (Accessed: 24 August 2019).
- International Hoca Ahmet Yesevi University (2019). “Facts.” *International Hoca Ahmet Yesevi University*. <https://www.ayu.edu.tr/sayilar> (Accessed: 16 October 2019).
- Izimov, Ruslan (2016). *Naselenie Kazakhstana Vse Eshhe Sklonna Vdet Ugrozu V Litse Kitaya (Население Казахстана все еще склонно видеть угрозу в лице Китая)*.
- Kalın, İbrahim (2012). “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”. *Kamu Diplomasisi*. Ed. Abdullah Özkan and Tuğçe E. Öztürk. İstanbul: Tasam Yay.
- Khanazarov, Kuchkar Khanazarovich (1963). *Sblijeniyе Natsiy i Natsionalniye Yazıki v SSSR*. Tashkent: Gos. Izd.
- Kulmaganbetova, Diana (2015). “V Astane Otkroyut Institut Konfutsiya”. 19 June 2015. <https://informburo.kz/novosti/v-astane-otkroyut-institut-konfutsiya-6867.html> (Accessed: 30 August 2019).
- Küçükcan, Talip ve Bekir S. Gür (2010). *Türkiye’de Yükseköğretim-Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara: SETA Yay.
- Kyrgyz-Turkish University of Manas (2019). “History.” *Kyrgyz-Turkish University of Manas*. http://intl.manas.edu.kg/en/about_manas/history (Accessed: 16 October 2019).
- Latief, Rashidand Lin Lefen (2018). “Analysis of Chinese Government Scholarship for International Students Using Analytical Hierarchy Process (AHP).” *Sustainability* 10: 1-13.
- Lima, Antonia F. Jr. De (2007). “The Role of International Education Exchanges in Public Diplomacy”. *Place Branding and Public Diplomacy* (Palgrave Macmillan) 3: 239-241.
- Mevlana Değişim Programı (2019). *Mevlana Değişim Programı*. <https://mevlana.yok.gov.tr/ana-sayfa> (Accessed: 15 October 2019).

- Ministry of Foreign and European Affairs French (2019). "Quality Charter for French Government Foreign Scholars 2008." *Campus France*. 2008. https://law.najah.edu/media/filer_public/93/c7/93c7bbb3-9bca-4401-abb2-7ef3406749a4/eiffel_charte_qualite_uk.pdf (Accessed: 26 August 2019).
- Nye, Joseph S. Jr (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu: Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Kitap.
- Plotnikov, Dmitry Sergeevich (2016). "“Myakhkaya Sila” (“Мягкая Сила” Политики Китая, Турции, Ирана, России И США В Центральной Азии В Сфере Образования)." *Ars Administrandi*: 160-177.
- Purtaş, Fırat (2012). "Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY". *Medeniyet ve Kültür Araştırmaları Merkezi*. 17 December 2012. <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy> (Accessed: 25 July 2019).
- Rahmonova, Abdurahmona (2017). *avesta.tj*. 25 September 2017. <http://avesta.tj/2017/09/25/den-instituta-konfutsiya-otmetili-v-dushanbe/> (Accessed: 11 September 2019).
- Russian Federal Statistics Bureau (2019). *Russian Federal Statistics Bureau 2016 – 2017*. http://www.gks.ru/bgd/regl/b18_11/Main.htm (Accessed: 24 July 2019).
- RNC (2014). *russian.news.cn*. <http://russian.news.cn/culture/2014-> (Accessed: 11 August 2019).
- Snow, Nancy (2009). "Valuing Exchange of Persons in Public Diplomacy". *Handbook of Public Diplomacy*. Eds. N. Snow and P.M. Taylor. New York: Routledge.
- Turkic Council (2019). "Education & Science." *Turkic Council*. 13 April 2019. https://www.turkkon.org/en/isbirligi-alanlari/education-science_4 (Accessed: 15 October 2019).
- Turkic Council Turkic Universities Union (2019). "History." *Turkic Council Turkic Universities Union*. <http://turkunib.org/tr/site/index/#about> (Accessed: 15 October 2019).
- Türkiye Bursları (2019). *Hakkımızda*. <https://turkiyeburslari.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda/turkiye-burslari> (Accessed: 15 August 2019).
- U.S. Department Of State (2016). *J. William Fulbright Foreign Scholarship Board Annual 2016 Report*. Washington DC: Bureau of Educational and Cultural Affairs.
- Vural, F.T.Y and S. Alkan (2009). *Büyük Öğrenci Projesinin Değerlendirmesi (1992-2008)*. Ankara: ODTÜ Araştırmalar Koordinatörlüğü.
- Yunus Emre Enstitüsü (2019). <https://www.yee.org.tr/en> (Accessed: 15 September 2019).
- YÖK (2019). *Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu*. Ankara: YÖK.

Annex

List of the Questions

- What could be the contribution of your education in Turkey to the development of relations between Turkey and your country?
- What areas should be given priority in the development of bilateral relations?
- How was your education in Turkey impact on the overview of the Turkish Republics?
- Can student mobility in the Turkish Republics improve the relations between these countries?
- What are the importance and duties of Institutions such as TURKSOY, Turkic Council, YTB, TİKA Manas University, etc. in the integration bags in the Turkish world?

List of Participated Students

Mehmet T., Turkey,
Kemal G., Turkmenistan
Gulzoda M., Uzbekistan
Tabriz J., Azerbaijan
Nodira M., Turkmenistan
Dyikanbek Shamshidin U., Kirgizstan
Nurzhan A., Kazakhstan
Tungysh A., Kazakhstan
Raisa A., Azerbaijan
Samara B., Kirgizstan
Shokhrukhbek O., Uzbekistan

Kamu Diplomasisi Faaliyeti Olarak Bursluluk Programları ve Türk Keneşi Üye Ülkelerindeki Uygulamalar*

Muhammet Musa Budak**

Hacı Murat Terzi***

Öz

Geleneksel diplomasi yanında önemini artırmaya devam eden *Kamu Diplomasisi*, devletlerin dış politikasının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu çerçevede devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından halkların rızasını kazanmak için birçok farklı faaliyet yürütülmektedir. Bu makalede önce kamu diplomasisi kavramı farklı açılardan ele alınacak, sonra da bu yeni kavramın önemli bir parçası olarak görülen burs programları tartışılacaktır. Bu bağlamda farklı ülkelerin burs programları ve Türk Keneşi üye ülkelerindeki uygulamaları analiz edilecektir. Türk Keneşi üye ülkelerinin bursluluk programları, özellikle Türkiye Bursları değerlendirilecek ve bu programdan yararlanan öğrencilerin eğitim sosyolojisi açısından da önem arz eden görüşleri paylaşılacaktır. Bu makalede diğer ülkeler ile üye devletlerin burs programları karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Türk Keneşi üye devletlerinin eğer varsa bursluluk programlarının ikili ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesindeki etkinliği sorgulanacaktır. Analizler ülke ve bölge düzeyinde olacaktır. Türk Keneşi üye ülkeleri için yeni bir değişim programının oluşturulması imkanı değerlendirilecektir. Bölgesel koşullara uygun ve farklı aktörler tarafından uygulanan benzer programları da dikkate alan bir program yapısı için önerilerde bulunulmaya çalışılacaktır. Bursluluk programları yolu ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir farkındalık oluşturulması ve ortak değişim programlarının geliştirilmesine bu çalışma ile katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kamu diplomasisi, yumuşak güç, bursluluk programları, eğitim sosyolojisi, Türk Keneşi, Türkiye Bursları, Orta Asya.

* Geliş Tarihi: 13 Eylül 2019 – Kabul Tarihi: 09 Nisan 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Budak, Muhammet Musa ve Hacı Murat Terzi (2021). "Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 229-253.

** Dr., Serbest Araştırmacı – Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-9666-4316
mmbudak@hotmail.com

*** Dr., Serbest Araştırmacı – Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-0788-2216
hacimuratterzi@gmail.com

Стипендиальные программы как инструмент публичной дипломатии и их реализация в странах-членах Тюркского Совета*

Мухаммет Муса Будак**

Хаджи Мурат Терзи***

Аннотация

Публичная дипломатия, значение которой продолжает расти наряду с традиционной дипломатией, стала неотъемлемой частью внешней политики государств. В этом контексте правительственными и неправительственными учреждениями проводится множество мероприятий с целью добиться согласия между людьми. В статье сначала дается определение концепции публичной дипломатии с различных точек зрения, а затем обсуждаются стипендиальные программы, которые стали важной частью этого нового явления. Проанализированы стипендиальные программы разных стран и их реализация в государствах-членах Тюркского совета. Также будут оценены стипендиальные программы стран-членов Тюркского совета, в частности, «Стипендии Турции». Мы поделимся мнениями студентов, которые имели возможность воспользоваться данной программой. В этой статье делается попытка сравнить стипендиальные программы различных стран и стран-участниц. Будет проанализирована эффективность стипендиальных программ государств-членов для развития двусторонних и многосторонних отношений. Анализ был проведен на страновом и региональном уровне. Будет оценена возможность создания новых программ обмена для стран-членов Тюркского совета. Будут внесены предложения по такой структуре программы, которая соответствует региональным условиям и учитывает аналогичные программы, реализуемые разными участниками. Цель исследования - повысить осведомленность о развитии отношений с помощью стипендиальных программ и внести свой вклад в разработку совместных программ обмена.

Ключевые слова

Публичная дипломатия, мягкая сила, стипендиальные программы, Тюркский совет, стипендии Турции, Центральная Азия.

* Поступило в редакцию: 13 сентября 2019 г. – Принято в номер: 09 апреля 2020 г.

Ссылка на статью:

Budak, Muhammet Musa & Hacı Murat Terzi (2021). "Scholarship Programs as Public Diplomacy Tool and Implementations in Turkic Council Countries". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 229-253.

**Д-р, независимый исследователь – Анкара/Турция

ORCID ID: 0000-0002-9666-4316

mmbudak@hotmail.com

***Д-р, независимый исследователь – Анкара/Турция

ORCID ID: 0000-0002-0788-2216

hacimuratterzi@gmail.com

Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey*

Resul Babaoğlu**

Abstract

In this study, the language courses started in the People's Houses at the beginning of 1940s by British Council of which presence has been subject to various speculations in Turkey are examined within the scope of language imperialism and cultural propaganda. In addition, in this period of World War II, the fact of propaganda which is an effective means of struggle by European great powers is also one of the concepts used to examine the activities of British Council in Turkey. British cultural propaganda, which started with the principle of turning English into a world language, was transformed into a systematic activity after the establishment of the British Council and during World War II, it was seen as the instrument of political struggle by using against the spread of the Axis states in the cultural sphere. While the British Council's language courses in People's Houses are seen as part of cultural propaganda for the British, the political elites of Turkey in that period saw the British Council's activities as a driving force in its Westernization / modernization adventure.

Keywords

Turkey, British Council, people's houses, language imperialism, cultural propaganda.

---

* Date of Arrival: 29 March 2019 – Date of Acceptance: 04 November 2019

You can refer to this article as follows:

Babaoğlu, Resul (2021). "Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 255-282.

** Doç. Dr., Siirt University, Faculty of Science and Literature, Department of History – Siirt/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-8726-904X
babaogluresul@hotmail.com

Introduction

1930s are quite critical periods in terms of placing the reforms put on the fast track after the War of Independence in Turkey and expanding them to the base. The constitutional arrangements in this period aimed to give direction to the functioning of the state in line with the Kemalist principles, and on the other hand, actions were taken to shape the political identity of the Republican People's Party (RPP)¹, which holds the country's administration (Uzun 2010: 239-240). It should be underlined that this period was the scene of deep psychological and political swings, which were determined by the destruction caused by the economic crisis that began first in the US and subsequently influenced the whole of Europe. In addition, militarism and nationalism, supposedly completely eradicated by the First World War, have reactivated all over Europe (Lee 2014: 220). When looked at the projection of the environment in Turkey which will move to power of the totalitarian regimes in Europe, in the 1935 Congress of the RPP, the general secretary of the party being combined with the ministry of internal affairs, Recep Peker's appointment from the fanatic part in the party and also provincial governors taking over the task as the party's head of the provincial organizations are the first noticeable applications. In this process, it is a fact that the totalitarian political practices, which have influenced the world politics and found opportunities every day to strengthen its power, have the potential of creating political drift in Turkey. The notions such as Fascism and National Socialism were observed with sympathy by some intellectuals standing close to the ruling elite in Turkey. Falih Rıfkı Atay's lines that "democracy and liberalism have been defeated by reality a thousand times" gives an idea in this subject (Bora 2017: 140). However, Atatürk's stance on this issue would determine the course of the political climate in Turkey, rather than confusion dominated the period had been in the direction of competitive democracy. As evidenced by the experience of the Free Republican Party, total and monistic character of the 1930s failed to find root in Turkey.

In short, the danger of fascism in the interwar period in Europe assigned responsibility to the administrators of Republic of Turkey to control the society and educate them in accordance with the principles of the Republic. In addition, within the motives moving the state officials in this regard, there was also the aim of avoiding from engaging in different currents or preventing

the formation of social classes that would endanger the Republic and its revolutions (Çeçen 1990). Apart from these changes, which constitute the institutional structure of the RPP, a similar picture emerges in determining the relations between the state and society. For the purpose of the single-party administration's keeping all social layers under the control, institutions such as Teachers Union, Turkish Hearths, Mason Chambers, Child Protection Agency, Red Crescent and Turkish Aeronautical Association, which are a vital element of political-social life, were closed and taken under the control of RPP (Ertan 1994: 9-14). The truth is that along with the Free Republican Party experience's ending up with the failure which was of the political developments in Turkey in the early 1930s and a broad social base's developing a political attitude in favor of the opposition concerned the Republican dignitaries. The fear that these social and political conditions in the country could endanger the new regime aimed to be established in line with Kemalist principles started the process leading to the establishment of the People's Houses. At this point, it can be concluded that the impressions that Atatürk had made during his trip to Turkey in 1930 had resulted in some radical decisions (Doğaner 2002: 78). The desire to eliminate the distance between the intellectuals and the people, which is another drawback of the mentioned period, by taking some measures to bring these two classes together, was tried to be realized by the establishment of the People's Houses. According to Karaömerlioğlu, with the concern of expanding the mass base of the ruling elites, the People's Houses were designed as an institution in which, if not practically but theoretically, the populist ideology would be discussed and help the intellectuals go to the public (Karaömerlioğlu 2006: 48). The People's House, which is a result of the single-party CHP's quest to reach out to the masses with the Village Institutes, which will be on the agenda in the following periods, which aims to realize a wide range of purposes. Speaking at the opening of the Ankara People's House, RPP Secretary General Recep Peker summarized the aim of the establishment of the People's Houses as: "To organize mass of people with the national conscious who understand each other, love each other and are connected to the same idea" (Özacun 1996: 78). Almost all of the researches which include 1930s and 1940s Turkey and also the establishment of the People's Houses unite at certain points by putting forward similar themes. People's Houses, which are defined as political and cultural centers in which large

masses are endocrined on the basis of the ideals of secularism and populism (Karpas 1974: 69), are also regarded as institutions in which the habits of the new life required by Kemalism, which is a modern project, necessities of behavior and thinking, art and music tastes, entertainment forms or in short, a new “attitude of mind” will be adopted in society (Yeşilkaya 2003: 61). Considering the evaluations made on a very wide scale, it can be concluded that the People's Houses are a project for the realization of various aims in political, ideological, administrative and social fields. When the political structure of the period was evaluated, People's Houses were put under critical tasks in the context of the dissolution of the single party RPP in the state mechanism and efforts to develop an organic relationship between the state and society. In addition to the implementation of the history and language theses of the single-party administration through the People's Houses and People's Halls (Aydın 1996) the practices, in which united and classless society imagination would be accomplished, such as public relations, social organization, social, educational and cultural group activities are in line with the principle of populism are among the important functions of the People's Houses (Olgun 2013, Yeşilkaya 2003: 60).

The People's Houses were have been established for the political elite in Turkey in the interwar period to indoctrinate the society in line with Kemalist ideology and in one sense, they have been used as a means of political communication. It can be said that within the prominent institutions of which the states compete across Europe to ensure superiority in political, economic and cultural fields in terms of propaganda and cultural diplomacy, Public Orators' Institution of the Republican People's Party (CHP Halk Hatipleri Teşkilatı) and the People's Houses equal in Turkey. The Turkish Revolution, which was characterized by the realization of the nation-state project, was not only to break with the Ottoman past in many ways, but also differed from the totalitarian regimes that had influenced Europe. In this regard, in order to root the revolution, emphasis was given to propaganda on public education and the policies to be applied on it (Uzun 2010). However, the propaganda methods used by the European states were targeting the people of the competing states, the aim of the People's Houses in Turkey was the Turkish society again. This situation can majorly be explained that Turkey belonged to the anti-revisionist group within the states that divided into revisionist and anti-revisionist before the

World War II and by the lack of ambitions of the statesmen of the period to export Kemalist thought to other states. On the other hand, the education phenomenon, which was seen as a tool of political socialization in the early Republican era, became one of the important channels in the realization of the cultural development target in line with the utopia of humanism which was in the center of the Deputy Minister of Education Hasan Ali Yücel in the 1940s. In the intellectual environment where westernist/humanist understanding marked the 1940s of Turkey, education which is an important pillar of total development, has been shaped in this direction. In this understanding of education, where translation activities come to the forefront, the desire to open up to the world and the dominance of Western values in social life stands out as one of the main objectives (Müftüoğlu ve Sabuncu 1993). On the other hand, one of the basic character elements of the educational understanding of the 1940s is the efforts against dangerous ideologies such as racism, expansionist nationalism and National Socialism. The struggle in this field through educational staff and official periodicals reflect the cultural environment of the 1940s. In the last analysis, Hasan Ali Yücel's heading educational organization in the mentioned period, aims to combat the dangerous ideologies of the years of war which contradicts with the Republican utopia and on the one hand, to prepare the ground for the post-war political liberalization thanks to the cultural humanism and qualified educational equipment aimed at rooting the society in general (Salmoni 2004: 100).

In this study, by mentioning the propaganda methods used intensively in the interwar period, the issue of propaganda, which is almost ignored by the extensive literature on the People's Houses, is discussed. A competent research on the relationship between the People's Houses and British Council belongs to Eminaalp Malkoç (Malkoç 2009). The mentioned article prepared from the archives in Turkey, needs to be completed at the point of reflecting the British point of view although it can answer many questions on the subject. In this study which is written with this concern, language courses and other diplomatic activities of the UK, which is in a position of friendly and allied country in the Turkey's foreign policy in the mentioned period, started in the People's Houses through the British Council will be assessed on the basis of the British Council correspondence. The correspondence in the file of the People's Houses in the British Council catalog in the British

National Archives also sheds light on the process of the evolution of the Anglo-Turkish relationship, which was founded in 1939, into military and diplomatic partnership during World War II.

The Path to World War II: From Propaganda to Cultural Diplomacy

Since the agreements signed with the defeated states after the World War I were far from creating a fair order, the establishment of the peace situation in Europe became more difficult and thus the road to a new war was paved. In these years called as the interwar period, the competition between the revisionist states such as Germany and Italy and the status quo states that had an appeasement policy against them started the propaganda struggle around the world (Özal 2019). Although it can be defined in various ways; all activities aimed at influencing society in order to adopt values belonging to a group or person can be considered within the scope of propaganda. What is important at this point is that the source of this effect is not known by the society. According to this definition, the source of propaganda under the influence of society is not known and its purpose should be hidden (Timasheff 1943: 10). As can be predicted from the propagation activities to persuade a social mass to remain indecisive on a political issue in terms of adopting certain principles, can be a method that states can use for their own citizens as well as targeting neighboring countries, hostile countries or country communities aiming to expand their influence area (Timasheff 1943: 10). The propaganda activities initiated by the totalitarian regimes, which became widespread in Europe especially during the interwar period, both for obtaining and retaining power, included highly professional methods (Herma 1943: 202). On the other hand, in the process of World War II, the states of the Axis Powers carried out the propaganda of the fascist regime intensively in the countries they aimed to influence (Baldinetti 2011). In Europe, including to opposite polarities, one of the country reflected an intensive propaganda struggle seen in interstate is Turkey. Germany and Britain, and notably the USA have carried out propaganda activities targeted at community and political decision-makers in Turkey. The quite remarkable point of a memorandum, which is related to the propaganda activities to be carried out in Turkey, presented to Laurence A. Steinhardt who had been in Turkey between the dates of March 10, 1942 and August 20, 1945 as the American Ambassador is that the People's Houses are designated as

propaganda centers. According to the memorandum, it is planned that the Turkish people, whose views on American life are based solely on the films they see, are influenced by conferences about American life (Bali 2007: 75). When looked at the German propaganda activities in Turkey, they seem to try to develop contacts with people who are usually trained in Germany or influential within the government and in schools, in engineering, railways, mining and industrial areas. On the other hand, Ankara People's House being one of the places where the Berlin Philharmonic Orchestra gave a concert in Ankara on 28-31 March 1942 proves that the People's Houses are one of the important centers of propaganda activities during the period examined (Seydi 2006: 66). Essentially, it will not be right to separate the propaganda activities intensified during the World War II from the phenomenon of cultural diplomacy. Although the concept of cultural diplomacy has entered the world political literature since the 19th century, it is known that France and Italy are the leading countries. As a result of the studies carried out in the fields of cultural diplomacy, education and culture, such activities based on the influence of a foreign country by influencing the citizens of a foreign country are mainly aimed at achieving political and economic gains (Ryniejska 2009). Founded in 1883, the *Alliance Française* is committed to spreading French culture in the Middle East and North Africa, the center of world politics (Leeper 1935: 204). As we have seen, the French made systematic attempts to spread their language and culture a generation ago before World War II. In Italy, the *Dante Alighieri Society*, which was established in the middle of the century for this purpose, was allocated 0.3% of the total budget and *Kokusai Bunkwa Shinko Kwai*, which was established in Japan in 1934, was a product of politics aimed at strengthening international cultural relations (Taylor 1981: 159).

The United Kingdom, on the other hand, took action by taking steps in response to the moves of the rivals in the global politics regarding cultural diplomacy. Established in 1934, the British Council is an organization that considers language teaching as a basic tool for the elimination of anti-British propaganda in overseas countries and obtaining and spreading the right information (Taylor 1981: 125). Edward VIII, Prince of Wales, who expressed his views on the founding of the Council, stated that it should be focused on language teaching. He also stressed that it is possible to make efforts to ensure that British literature and culture have the largest fan base

in the world, and that this is possible through the expansion of the English language (Donaldson 1984). Anthony D. Parsons, an experienced British diplomat who has served in nine different countries since World War I, stated that he had met anti-Western statesmen and businessmen in his countries and expressed his thoughts; “Their stiffness has changed when reading a book from the British Council library, or watching the performance of a mobile company performing Hamlet, or after the education of their children at the British Council language course” (Parsons 1985: 8). In this context, the British statesmen who set goals such as increasing national prestige and the level of human development in the international sense have assigned the British Council tasks to introduce British culture in foreign countries, to expand the spread of English language and to establish close cultural relations with third countries (Gillan 1952: 30).

It is a fact that during the interwar period, European states intensely turned to cultural diplomacy in their colonies and in the regions they wanted to include in their sphere of influence. Cultural diplomacy has become the most important competitive tool in the global political arena where cultural identities and belonging are competing rather than ideologies (Finn 2003: 15). Under these conditions, the British Council has implemented diplomacy to make the British lifestyle and language more recognizable, the exchange of knowledge and thought with foreign people, the teaching and use of English in foreign countries, royal land and colonies, equipping overseas schools, opening libraries, to provide internship or education in industrial fields in England, to move people closer to the ideals and styles of British education, industry and administration in foreign countries, to make use of the resources allocated to science and technology by England, to benefit from the resources allocated to science and technology, to make them witness dance, fine arts, drama and music (Taylor 1981: 169). Right at the beginning of World War II, the British Council intensified its activities in countries such as Italy, South America, Portugal, Turkey, Egypt, Palestine and Iran. It was argued that the aim was not only to assert that Britain as the representative of advanced democracy, but also to show the foreign public that Britain could not decline with empty propaganda (Taylor 1981: 274). When the war broke out, the Balkans, the Middle East and the Mediterranean countries constituted the focus of the British Council's activities. In these regions where German and Italian propaganda

is widespread, the British Council aims to make British politics dominant (Adam 1949: 368). When Anthony Eden was Secretary of State, the British Council first began operations in the Foreign Office in 1934 as a politically controllable device to influence neutral states in order to bring Britain to the line during the war (Atherton 1994: 29).

From Cultural Diplomacy to Linguistic Imperialism: British Council's Activities in The People's Houses

During the interwar period, the British Council concentrated on its activities in the Middle East countries and diversified its propaganda tools. Action was taken to support scouting movements, to establish girls' schools and to support Catholic missionaries. In a sense, these activities, which aim to add value to British cultural elements on a global scale against French and German cultural expansion, led the British Council to specialize in some areas (Shakespeare 2013: 12). According to this view; English should be made "lingua franca" of Europe and the world because in a world where common language is spoken, sharing will also increase. However, in any case, as a result of Britain's expansion of its influence area with cultural expansion in the world, an intensive work has been undertaken to promote English language (Peter 2006: 127). At this point, we encounter the concept of linguistic imperialism within the scope of radical criticism movements of the 1960s. Although various definitions of this concept have been put forward, the definitions often evoke objectionable meanings. Linguistic imperialism is a European-centered term. It means imposing cultural elements, institutions, lifestyles and ideologies to the communities under the sovereign states and always putting this relationship in a rational form in favor of the dominant nation. In this case, linguistic imperialism makes sense in that the languages spoken by the tribes-communities are reduced to dialect level and replaced by imperial languages. The question that needs to be asked is what distinguishes dialect from language. Language is a dialect that has been politically successful and accepted. Therefore, there is a complete consensus that languages that cannot prove their political existence will remain dialectical (Phillipson 2008: 26). According to Phillipson; linguistic imperialism also requires an imperial perspective to some extent. This also carries racist elements. As Earl Gray quoted in 1899: "An Englishman is right to think that his view of the world and life is better than a Maori or

Hottentot. And no one can resist Britain's imposition of a better and higher perspective on savage societies. Is there any objection that the white man would and should impose his advanced civilization on the colorful peoples!" (Phillipson 2008: 29)¹ It can be said that Gramsci's concept of hegemony is a key concept for those who emphasize the imperial aspect of global English (Peter 2006). Because, the fervent British imperialists believed that English was an important instrument for transforming colonies (Boyle 1997: 172).

The United States and Britain have made efforts to turn English into a global language since the turn of the century. The US-based Carnegie Foundation has begun to finance collaborative initiatives between the US and other countries to support academic studies and teach English. On the other hand, since the disagreements in the language led to international crises, both sides of the Atlantic agreed to form a simple form of English with the expectation that it would strengthen international understanding. Following this development, the Foreign Office was established in 1920 for the protection of British communities in foreign countries, and after 1934 was engaged in cultural activities. The British Council, established in the same year, devoted all of its efforts to these issues. In a royal edict issued by the British Council in 1940, the aim of the institution was to improve the understanding of English abroad and to establish close cultural relations between Great Britain and other countries and to promote the interests of the British Commonwealth. In 1941, the aim of the British Council was to formulate the friendship-based knowledge and understanding, the philosophy of life and style of life in the overseas countries, which would make British foreign policy somewhat attractive. Thus, the establishment of cultural institutions and Anglophile associations that accept English as the language of communication, the provision of scholarships for education in the UK, the support of British schools in foreign countries, book donations, exhibitions and theater performances are considered as the main activities of the British Council (Phillipson 2008: 76).

The cases facilitating the opportunity for British Council to work in the People's Houses

Considering the aim of maintaining and improving the movements and movements of the social reforms and social progress in the country, which is one of the reasons of the official establishment of the People's Houses and

People's Halls (C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942: 3) the British Council's activities in the fields of education, culture and arts abroad, it is seen that there are conditions that bring these two institutions together. On the other hand, the views of the Minister of Education Hasan Ali Yücel during his visit to England in 1945, which he recognized as a nation that knows his interests well and that he knows well, suggests that the establishment of close ties with the British Council with an facilitating effect of the bureaucrats in Turkey (Yücel 1958: 42). "An efficient organization promoting two nations each other" (Yücel 1958: 149) as considered by Yücel, People's Houses were the one of the leading organizations suitable for the British Council to conduct the activities in Turkey (Aral 2014: 82). As Ahmet Emin Yalman states, the British Council, which operates with BBC Radio in Turkey has provided a tremendous contribution to the development of Turkish-British relations. In this respect, the British Council, which pursues a culture-based propaganda method, has been involved in a planned and intensive work for the People's Houses (Malkoç 2009: 25). First of all, British Council officials closely monitored the People's Houses, have implemented several visits for the purpose of learning to look for ways to cooperate with the People's Houses and have reported their impressions. In a report on the People's Houses of 1943 prepared by E. W. E. Tomlin, it has taken place that Turkey has been close to Britain and the British Council in a politically powerful way and it is also noted that if Turkey persists with this understanding and care, Great Britain and the British Council can play a major role in the development of modern Turkish culture (The National Archive (TNA), Records of the British Council (BW) 61/9, Report on the Turkish Halkevleri By E.W.E. Tomlin: 7). Tomlin, states that British Council's Turkey representative Michael Grant was respected within the government circles and by the People's Party officials and for the success of his visit in Turkey is due to the friendly relations between the Turkish authorities in Turkey with the British Council in Turkey (TNA BW,61/9, Report on the Turkish Halkevleri By E.W.E. Tomlin: 7). However, despite this assessment, in case of facilitation that could mean privilege to the British Council by ministry of education officials in Turkey, it is particularly noticeable that they especially avoided recognizing a privilege for the British Council fearing that other countries can also demand similar concessions. (TNA BW, 61/9, Report on the Turkish Halkevleri By E.W.E. Tomlin: 7).

The expressions in a letter sent by Grant, British Council representative in Turkey, to the London headquarter reveal the attitude of the RPP leaders on the issue. According to Grant, the Peoples' Party will welcome the increase in the number of British teachers. In addition, teaching English in the People's Houses and being the first and only foreign language taught there will require a significant expenditure. According to Grant; moreover, since the Turkish statesmen would want to continue this work and target an even wider audience after the war, it is highly unreasonable to make a request for financial contribution from the Turkish government (TNA BW, 61/9, Extract from Letter from Mr. Michael Grant, The British Council Representative's Office, Ref: ACC/4/3, March 12, 1943).

1943 was the year in which the RPP established various procedures for linking the British Council's activities in the field of English teaching in the People's Houses. According to Grant, these procedures must be strictly adhered in order to strengthen relations with the Turks. The first thing that stood out was the fact that teachers' appointments and other works to be done in the People's Houses were notified to the People's Party officials in a hierarchical order. According to this; it is very important that all the plans related to the British Council or British, People's Houses relations and all issues related to teaching English are presented to the party centers by the representative of the council in Ankara not by the People's Houses authorities or the party's provincial units (TNA BW, 61/9, Relations With the People's Party, Ref: REP/11, January 29, 1943). Apart from this, when the rules of the RPP are considered; in spite of the desire to avoid short-term courses, it is seen that the party is ready to authorize the opening of language courses lasting only three months in the People's Houses, especially in the popular cities. Another noteworthy rule was that the party requested that the lists of teachers to be prepared by the British Council should be sent before 31 July 1943, in case of a teacher change in the middle of the academic year. Another issue was the desire of the party authorities to appoint British educators rather than Turkish teachers in the Community Centers. Grant's comment on this article is also very interesting. So, the British Council is asked to take careful steps in this regard in order not to offend Turkish teachers (TNA BW, 61/9, Relations With the People's Party, Ref: REP/11, January 29, 1943). Nevertheless, the People's Party is satisfied that the British or Turkish people work as English teachers in the People's Houses and that the British Council

finances these activities. However, it was requested that the important issues be sent first to the council representative in Ankara and then forwarded to the party headquarters by him and it was explained that the provincial party officials would be informed by the headquarters. Procedures include the British Council asking Turkish citizens not to be appointed as managers or managers within the scope of these activities (TNA BW, 61/9, Relations With the People's Party, Ref: REP/11, January 29, 1943).

It should be noted that the positive attitudes of the RPP Secretary-General Ahmet Fikri Tüzer's about the British Council has created an effect that paved the way for these institutions in Turkey. As stated in Michael Grant's report on the People's Houses; without the reference of Tüzer, no branch of the People's Houses would accept British Council language courses. As a result of the negotiations between Grant and Tüzer, the opening of new language classes was approved (TNA BW, 61/9, To Miss Instone, Ref: TUR/20/2, Jul 10, 1942). In these dates, in the process of establishing a people's house branch in London, it was an important action that the British Council officials have demonstrated their dedication and solidarity in the name of winning the sympathy of the public, the political and bureaucratic circles of Turkey. In fact, the idea of establishing a people's house in London was based on the views and wishes of Sir Wyndham Deeds, the representative of the Turkish-British Committee established to assist victims of the 1939 Erzincan Earthquake, and British Foreign Minister Anthony Eden and the British Council. As a matter of fact, this project was put into practice with the proposal submitted to the RPP Secretary General on 12 February 1942 (Malkoç 2014: 36). According to an opinion; the fact that British support the London People's House, which was opened in order to get to know each country people, with a political interest better, is understood from the fact that they turn their back on the organization in London in 1945 as they failed to put Turkey into the war (Aral 2014: 88). But, what matters here is the point that the British Council's improving the working conditions in Turkey without encountering bureaucratic obstacles are due to the relations between Turkish and British authorities on the basis of mutual goodwill. It is seen that Turkish-British relations are advancing on the basis of cooperation under the political and diplomatic conditions determined by the World War II. In fact, during the opening of the London People's House branch, the following statements in the message

sent to Grant to be delivered to Fikri Tüzer by Sir Malcom Robertson, Director of the British Council, reveal the basis on which the relations are taking place: “Fundamentals of the London People’s House, which symbolizes the close relationship between the two countries to show the achievements of modern Turkey to the Great Britain public will be a very valuable role to develop Turkish-British relations. I am pleased that our Council has made a small contribution to the activities of the People’s Party” (TNA BW, 61/9, Ref: TUR/20/2, From Sir Malcolm Robertson to Mr. Grant, February 17, 1942). Fikri Tüzer expressed his satisfaction by giving the following statements in his reply to Robertson: “I have no doubt that the London Community Center will work as a productive part of the visionary thinking of our countries’ cultural relations. I express my gratitude and respect for the valuable assistance and interest of the British Council, which is the main factor in the establishment of this Community Center” (TNA BW, 61/9, From Dr. Tuzer to Sir Malcolm Robertson, Ref: TUR/20/2, February 19, 1942). In view of the concrete steps that can be seen in addition to these statements of goodwill, providing permission to travel in the country for the British Council staff appointed in language courses of the People’s Houses in remote rural regions of Turkey, shows the direction of a given bureaucratic support (TNA BW, 61/9, Mr. Notes on Teaching Statistics, TUR/8/7, January 16, 1942). On the other hand, in the reports prepared by the British authorities, it was often emphasized that the friendly attitude of the provincial party officials, depending on Tüzer’s reference, also had a facilitating effect on the conduct of language courses (TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant’s Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/8/7, October 30, 1941).

Language courses and other activities in the People’s Houses

In the 1940s, it is seen that British Council’s name is often mentioned in Turkey, especially in the field of language education. Language courses opened in the People’s Houses of Turkey’s rural area could be carried out with the help of government officials and party leaders in RPP provincial organization. The reports that the officials of the British Council Office in Turkey submitted to the head office in London contain very detailed information about the operation of these language courses. It is understood from the reports that quite an intense effort on the language courses conducted in various provinces in the People’s Houses of Turkey from 1942-

43 to 1945 is seen. When we look at the number of adults taking language education in the language courses in the People's Houses, it is seen that a considerable number of trainees are obtained. According to the official statistics of the People's Houses in 1943, the number of students attending language courses in the first half of 1943 was 3987, of which 3312 learned English in British Council courses and approximately 700 in other languages (TNA BW, 61/9, The British Council Representative Office, Ref: HA/A/1, March 30, 1944). The statistics in 1942 report contain information about the trainees attending the language courses. According to this; of the 2899 students studying in the first quarter of the year, 95% were Muslim Turks and approximately 25% were women. Of the trainees, 1680 was consisted of schools affiliated to the National Education Organization, 775 was consisted of higher and technical education institutions, and the remaining 905 was consisted of students in secondary education institutions. Of the remaining 1219 students, most of them were adults and 928 were educated by the council in the People's Houses, 129 of the remaining 291 were civil servants and 162 were military bureaucracy officers (TNA BW, 61/9, Notes on Teaching Statistics, TUR/8/7, January 16, 1942). When the number is considered, it is seen that English is very important in the People's Houses. The most important detail Malcolm Robertson, one of the council's officials, witnessed during his travels was a general preference for English courses at the request of the government. Consequently, the perception of the council's work as a true friendship by the Turkish people and Michael Grant's reputation in Turkey has been effective in gaining prevalence of language courses (TNA BW, 61/9, Extract from a Report by Sir Malcolm Robertson on his Tour Through the Middle East Confidential, January to April 1943). In terms of showing citizens' interest in language courses in the People's Houses, in a report about Afyon, even the council officials were surprised that the quotas in the course lists were filled in the first week. Marry Hood, who did not find an accurate interpretation of this situation due to the fact that there is nothing to do in Afyon, stated that even in the middle of the summer, the doctors, civil servants, high school students and engineers followed the courses regularly and stated that the trainees who are in the profession could improve their careers through English (TNA BW, 61/9, From Marry R.S.M. Hood to Michael Grant, TUR/18/8, October 18, 1942).

In addition to the language courses offered by the British Council in People's Houses, there have been some initiatives to enrich libraries and increase English language publications. Among the publications that interest the trainees in Afyon were publications such as "Do you speak English ?, Country Life and de luxe" (TNA BW, 61/9, From Marry R.S.M. Hood to Michael Grant, TUR/18/8, October 18, 1942). The idea of Council's supporting libraries in the People's Houses was reported by Grant, the representative of Turkey, to the British Embassy. According to Grant, since the RPP wants to open an English department in all People's Houses, sending a 40-volume sample library to 50 People's Houses will have positive results. Among the information transferred to the Foreign Office, Grant's statements draw attention: "in my opinion, libraries should contain general works in all scientific fields, works of famous British writers, the introduction of England and books for beginner readers" (TNA BW, 61/9, From Angora to Foreign Office, Departmental No.1, June 10, 1942). It was seen that the council took more concrete steps in the future in terms of enriching libraries and establishing model libraries in some places. For libraries established in places such as Çanakkale and Edirne, encyclopedias, books on medicine, books on general scientific issues, books on engineering, agriculture and biology, electricity and city planning, as well as books by British authors from Shakespeare to Presley have been added to this collection. These model libraries, approved by the RPP General Administrative Board, attracted the attention of the public and local press in the cities where they were established (TNA BW, 61/9, Presentation of Halkevi Libraries, August 31st 1944).

The biggest problem encountered in English courses started in community centers was the issue of teacher recruitment. A significant amount had to be provided for the salaries of the teachers who took part in the 50 courses. As a result of Grant's efforts, without entering into an expectation from Turkey, salaries of teachers could be paid. On the other hand, Turkish teachers were also assigned in case of English teachers falling behind. Although the authorities tried to prevent the English origin teachers who did not speak any Turkish at Kadıkoy People's House, these teachers continued their duties due to the lack of teachers. An opposite example was experienced in Istanbul. M. Reşat Mimaroğlu, one of the prominent officials of the RPP, thought that it would be more appropriate to appoint one of British origin in the People's House. According to this request, A.R. Thompson left Salonika

and was assigned to Istanbul (TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter October-December 1940, TUR/20/2). Nearly 80 students attending language courses at the Kadıköy People's House were taught by a teacher who had no involvement with the Council and was educated at the American College due to lack of teachers (TNA BW, 61/9, Mr. Notes on Teaching Statistics, TUR/8/7, January 16, 1942). At the Ankara People's House, there was a livelier learning environment. Messrs, Lucas, Jago and Rayner who were among the teachers giving courses, worked under the favorable conditions provided by Ferit Celal Güven, People's House Director. Also, at the Ankara People's House, private lessons such as "Learning English" by Prof. Hamley "phonetics" by Dr. Crews and "English literature" by Mr. Jago were given (TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/8/7). In cities such as Manisa and Izmir, there has been a wide participation in courses at the People's Houses. Following the positive results obtained from the courses in Çanakkale and Edirne, language courses were opened in centers such as Samsun, Bolu, Aydın, Trabzon, Söke, Adana and Nazilli and then Kayseri, Tarsus and İskenderun were included in the program. Teachers employed in language courses have a diverse social background. Linguists from American College, American High School and the Scottish school worked in courses at Community Centers (TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/8/7, October 30, 1941). When looked at the identity of the participants of the language courses, an image that is far from homogeneity emerges. For example, among the participants of the language course at the Çanakkale People's House, officers from the garrisons of the region also attended these courses in order to learn a language for their professional careers (TNA BW, 61/9, Quarterly Report on General Progress in Turkey, TUR/20/2, March 3, 1941). In particular, officers in the regional military garrisons had no place to acquire the foreign language skills outside of the People's Houses courses in a city like Çanakkale.

In the report on the courses of Samsun indicated that the prejudice prevailing in the community against English in previous years was broken and there was a substantial demand for learning English. On the other hand, the issue of how many students participated in the level groups created in the courses was calculated precisely and added to the report. When the

courses given at Samsun People's House are examined, it is seen that British culture and lifestyle are tried to be introduced. On various dates, a wide range of participation was provided to the conferences, including *the British Education System, British Life, British Primary and Secondary Schools, English Literature, British Universities and Contemporary English Literature*, by RPP provincial officials and local governors (TNA BW, 61/9, Mr. Jago's Report on Samsun Halkevi Teaching, Summer 1942, TUR/20/2).

British Council and some important issues featured in the People's Houses relations

In fact, especially not only language courses of the British Council's at the People's Houses in Turkey, but exhibitions and conferences on various subjects were also the same as those in many regions of the world during the same period. Basically, against the cultural and political propaganda that the Axis countries intensified during the war years, the People's Houses in Turkey were seen the most appropriate center for cultural diplomacy activities that can be considered in the same struggle of the UK. The British Council's activities, which appear rather as language courses, implicitly suggest concepts such as cultural transfer, cultural diplomacy, public opinion formation and social mobilization. When looked at the reports on these activities of the Council, it was understood that the language courses were more complex rather than purely theoretical. In addition to language transfer, the courses in Bursa aims to enable the participants to become familiar with Western music. The youngest of the trainees were taught children's songs, while adults were taught sailor songs such as "Twankydilo" and "Shenandoah". Besides, there was an intensive participation in piano lessons, and it is planned to hold concerts at the People's Houses with the records of the Council (TNA BW, 61/9, Extract from Quarterly Report-Bursa Directorate, TUR/16/1/5, April 6, 1944). When the reports and correspondence related to the Council's activities were subject to content evaluation, it was observed that the word patterns were frequently included, such as spreading English culture and increasing the number of English speakers. Inclusion of the books introducing English culture in public libraries and the appointment of British teachers in cities such as Sivas and Kayseri where no English is spoken are of the embodiments (TNA BW, 61/9, From Michael Grant to Everett, Ref No: ACC/4, March 4, 1942).

Another dimension of the language courses in People's Houses was to make English more popular than other foreign languages in Turkey (TNA BW, 61/9, Extract from a Letter from Michael Grant, TUR/6/1, February 25, 1942). On the basis of spreading English worldwide, aside from the debates on language imperialism that began in the 1960s, language courses opened by the British Council in Turkey was also a functional tool in the competition with languages such as French and German. As a matter of fact, the fear that the courses in the People's Houses will be blocked by Germany has been frequently expressed and it was emphasized that the support of RPP politicians should be provided thanks to keep warm relations with Turkey to prevent this fear (TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grants's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/20/2). This was reflected in the Council's internal correspondence with the following sentences:

Although the Council's main objective is to expand the culture of England abroad, we support the opposite where possible. We also want England to understand other countries better. We help the Turks to open a Community Center in London. In addition, we are conducting researches for the publication of Süleyman Çelebi's "Mevlid" in English. The Ministry of Education has an idea of pressing the 30-volume Encyclopedia of Inonu in Turkey. We promised to help with this. Of course, this process is a slow process (TNA BW, 61/9, From M.H.S. Everett to Mr. Edward, TUR/20/2, November 11, 1941).

While British Council officials were sorting the obstacles likely to encounter about expanding their operations in Turkey, they evaluated the dominant political culture and traditions prevailing in Turkey in a detailed way. Based on the considerations included in these reviews, although Turkey is not intended as resurrecting the Ottoman Empire, it is mentioned that there may be a strong nationalism movement for the future and the ambitions of unification with 20 million Turks beyond the Caspian are alive. According to the assessment that this is a dream never come true; nevertheless, it is stated that it is essential to consider (TNA W, 61/9, Report on te Turkish Halkevleri by E.W.E. Tomlin: 1). The thoughts expressed in an evaluation in another correspondence are also the exemplary of diagnosing the fundamental dichotomy that Turkey's modernization/, westernization adventure resulted in, in addition to showing what details the Council officials are working with.

In terms of cultural activities, Turkey is a country which needs special attention. The idea planted by Atatürk was rooted as the individual culture of the Turks. What lies under the idea of culture, which is not clearly understood by us, is also difficult to express by the Turks. The positive thing is that they feel they need to protect it from foreigners and non-Turkish influences. They don't want to be assimilated by foreign ideas. They are also interested in technical and scientific knowledge for the most trained teachers from outside to teach. They want to use the West, but they don't want to imitate it. They want help, but they don't want custody. The Turkish Government will always control how much foreign influence will penetrate its people (TNA BW, 61/9, From Sir Percy Loraine to the Chancellor, TUR/20/2, April 22, 1941).

These assessments penned out from Sir Percy Loraine who was Turkey's ambassador in Ankara for many years as England's senior diplomat were based on really accurate comments as it was interesting. According to Loraine; as many things can be done in Turkey within the limits set by the government, this nationalist idea can also be overcome with the cooperation relations to be established with softening in time of the limits in Turkey where nationalism is intense. Turkey, taking position as an independent nation after the Ottoman Empire area, rejected Germany and turned to England. Another issue is about a request to be exempt from taxation of the salaries of British teachers in Turkey would be inconvenient to suggest because it would remind the issue of capitulations with deep traces in the Turkish historical memory (TNA BW, 61/9, From Sir Percy Loraine to the Chancellor, TUR/20/2, April 22, 1941). There was a bi-directional interaction between the Turkish authorities and the Council's administration regarding the exhibitions held in the people's houses. Whereas the British see these exhibitions as an important tool to meet British culture with the public in Turkey's rural (TNA BW, 61/9, Mr. Jago's Report on Samsun Halkevi Teaching, TUR/20/2, October 10, 1942), the following statements that Mithat Orel, the director of Izmir People's House, gave in a speech show the hope of the Turkish side from bilateral relations: "We take the example of Western countries in an effort to improve general knowledge and science. Our nation is one of the first nations to establish civilization. Historical reasons and mismanagement prevented us from adjusting. Despite this, the Republic is making great efforts. We strive for our goal to deliver Turkey and

the Turkish people to the highest point of civilization, and we will achieve it. Our main goal is to increase the knowledge of educational and social progress in our people achieved in other countries. In line with this goal, we were very pleased with the British Council exhibition opening offer in Turkey” (TNA BW, 61/9, Mr. Lake’s Report on Smyrna July-August 1942, TUR/20/2, October 10, 1942).

Conclusion

In addition to People’s Houses prominent function in educating the society in line with the modernization, the importance of them has started to be understood in terms of national security in the interwar period when the world politics began to escalate and the ideologies on which international military and economic competition were based entered into a tough struggle to create new spans. At this point, the People’s Houses, which are seen as a center where European states will perform propaganda methods, have been followed closely by the UK-origin British Council with which Turkey has entered into an alliance relation in the international arena. The People’s Houses along with the Village Institutes of Turkey’s major cultural institutions were among unique institutions that the British Council can conduct its activities, When Turkey’s level of culture in society and the British Council’s literacy rate is considered in the mentioned period, the most reasonable way to reach the target audience was through social groups that constitute the People’s Houses. Because almost all of the people who participated in the cultural activities carried out in the People’s Houses were people with a certain level of culture and education. In this sense, by preparing detailed reports on the People’s Houses, the British Council Turkey Office officials searched for ways to work in these institutions. As a result of the close relations with the political elites of the RPP, the British Council was provided with the opportunity to work as language courses, exhibitions and conferences in the People’s Houses. The basic working principle that the single party leaders in Turkey requested from the authority of British Council was to act in accordance with the hierarchical order in the country. Both the Council officials and dignitaries in Turkey have avoided earnestly from the concessions or privileges which can remind the old order at a time the Ottoman traces in memory yet maintains the freshness. In this context, it was demanded that the British Council’s activities in Turkey

to be carried out on a ground that would not prejudice issues such as full independence and national sovereignty, which are the basic principles of the early Republican period.

The basic character of the activities of the British Council in People's Houses can only be explained from the experience of British cultural diplomacy. The pursuit of this method without resorting to concepts such as cultural diplomacy, linguistic imperialism or political propaganda will undoubtedly lead the researcher to mistake. Indeed, trying to explain each of the British Council's activities in Turkey with the concepts such as missionary, colonialism or cultural imperialism through collaborators, which are too deep and should be studied in detached way, will mean that the main characteristics of the period will be missed. In this study, the British Council's starting to organize in the Middle East, Balkans, Mediterranean Basin and African countries since the early 1930s was evaluated within the scope of cultural expansion due to propaganda and political competition, which is a part of the general global politics of the period. The political propaganda effectively used by countries such as France, Italy and Germany, one of the founding forces of world politics in the said period, was carried out in a hasty manner by England with a sense of relatively late in time. The language courses in the People's Houses, which are the scene of these activities, include a period in which the aforementioned hastiness has been replaced by a professional working practice. Indeed, in the era of Turkey, in terms of communication and transportation facilities which is quite limited with the provinces, officials working for the British Council have opened language courses even in the most remote provinces of the country. In these courses, where modern teaching techniques are used, the development status of Turkish citizens from all sectors trained are recorded and reported to the relevant places. As a result, in the most general sense, the review that these language courses were to gain prevalence of the English language in Turkey and to establish a relationship between the societies of the Turkish-British can be done.

These courses, which can be considered to be a dimension of diplomatic rapprochement in the relations between the two countries, have been evaluated by the Turkish authorities as a part of cultural modernization. From the UK's point of view, these courses are the product of a highly

complex policy. First of all, these courses are considered to be a set in front of the German and French cultural expansion and are also the results of the global cultural competition. The concept of linguistic imperialism produced within the scope of the new literature in the social sciences especially with the rise of post-colonialism since the 1960s has launched a new discussion on the British Council's language courses. This concept gave birth to more intense debate in countries with colonial past, while in Turkey has not been the subject of academic research.

Notes

- 1 In an interview with Phillipson, he found the criticism of linguistic imperialism unfair and explained that the accusation was nothing more than a Marxist point of view. However, in spite of this view that dominates contemporary Western philosophy, he argues that the activities considered within the context of linguistic imperialism are naive and innocent as to provide an alternative Western cultural perspective to the current order. Robert Phillipson talks to Sohail Karmani, "Linguistic Imperialism 10 Years on: An Interview with Robert Phillipson". *ELT Journal* 59 (3): 244-249.

References

Archive Documents

- The National Archive (TNA), Records of the British Council (BW) 61/9.
TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/8/7.
TNA BW, 61/9, Extract from a Letter from Michael Grant, TUR/6/1, February 25, 1942.
TNA BW, 61/9, Extract from a Report by Sir Malcolm Robetson on his Tour Through the Middle East Confidential, January to April 1943.
TNA BW, 61/9, Extract from Letter from Mr. Michael Grant, The British Council Representative's Office, Ref: ACC/4/3, March 12, 1943.
TNA BW, 61/9, Extract from Quarterly Report-Bursa Directorate, TUR/16/1/5, April 6, 1944.
TNA BW, 61/9, From Angora to Foreign Office, Departmental No.1, June 10, 1942.
TNA BW, 61/9, From Angora to Foreign Office, TUR31/6, Jun 8, 1942.
TNA BW, 61/9, From M.H.S. Everett to Mr. Edward, TUR/20/2, November 11, 1941.
TNA BW, 61/9, From Marry R.S.M. Hood to Michael Grant, TUR/18/8, October 18, 1942.
TNA BW, 61/9, From Michael Grant to Everett, Ref No: ACC/4, March 4, 1942.

- TNA BW, 61/9, From Sir Percy Loraine to the Chancellor, TUR/20/2, April 22, 1941.
- TNA BW, 61/9, Mr. Jago's Report on Samsun Halkevi Teaching, Summer 1942, TUR/20/2.
- TNA BW, 61/9, Mr. Jago's Report on Samsun Halkevi Teaching, TUR/20/2, October 10, 1942.
- TNA BW, 61/9, Mr. Lake's Report on Smyrna July-August 1942, TUR/20/2, October 10, 1942.
- TNA BW, 61/9, Mr. Lake's Report on Smyrna July-August 1942, TUR/8/7, October 19, 1942.
- TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/8/7, October 30, 1941.
- TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grant's Report on Turkey for the Quarter October-December 1940, TUR/20/2.
- TNA BW, 61/9, Mr. Michael Grants's Report on Turkey for the Quarter April-June, 1941, TUR/20/2.
- TNA BW, 61/9, Mr. Notes on Teaching Statistcs, TUR/8/7, January 16, 1942.
- TNA BW, 61/9, Notes on Teaching Statistics, TUR/8/7, January 16, 1942.
- TNA BW, 61/9, Presentation of Halkevi Libraries, August 31st 1944.
- TNA BW, 61/9, Quarterly Report on General Progress in Turkey, TUR/20/2, March 3, 1941.
- TNA BW, 61/9, , From Sir Malcolm Robertson to Mr. Grant, Ref: TUR/20/2, February 17, 1942.
- TNA BW, 61/9, Relations With the People's Party, Ref: REP/11, January 29, 1943.
- TNA BW, 61/9, The British Council Representative Office, Ref: HA/A/1, March 30, 1944.
- TNA BW, 61/9, To Miss Instone, Ref: TUR/20/2, Jul 10, 1942.
- TNA BW, 61/9, From Dr. Tuzer to Sir Malcolm Robertson, Ref: TUR/20/2, February 19, 1942.

Books and Articles

- Adam, R. (1949). "British Cultural Relations With Other Nations". *Journal of the Royal United Service Institution* (94): 368-378.
- Aral, Ahmet Emin (2014). *Kültür Propagandasından Kültürel Diplomasiye: Britiish Council'in Türkiye'deki Faaliyetlerinin 1940-1950 ve 2005-2014 Dönemlerinde Karşılaştırmalı İncelemesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Aydın, Suavi (1996). "Türk Tarih Tezi ve halkevleri". *Kebikeç* (3): 107-130.
- Atherton, Louise (1994). "Lord Lloyd at the British Council and the Balkan Front, 1937-1940". *The International History Review* 16 (1): 25-48.
- Baldinetti, Anna (2011). "Fascist Propaganda in the Magrib". *Geschichte und Geseleschaft, Gesellschaft* 37 (3). *Arab Encounters with Fascist Propaganda 1933-1945*. 408-436.

- Bali, Rifat N. (2007). "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Amerikan Propagandası". *Toplumsal Tarih* (158): 74-75.
- Bora, Tanıl (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yay.
- Boyle, Joseph (1997). "Imperialism and the English Language in Hong Kong". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 18 (3): 169-181.
- C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*.
- Çeçen, Anıl (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yay.
- Doğaner, Yasemin (2002). "Atatürk İnkılabının Yerleşmesinde Halkevlerinin Rolü". *KÖK Araştırmalar* 2 (2): 77-98.
- Donaldson, Frances (1984). *The British Council: The First Five Years*. London: Jonathan Cape.
- Ertan, Temuçin Faik (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Finn, Helena K. (2003). "The Case fo Cultural Diplomacy: Engaging Foreign Audiences". *Foreign Affairs* 82 (6): 15-20.
- Gillan, Angus (1952). The British Council. *The Contemporary Review* (181): 26-30.
- Herma, Hans (1943). "Goebbels' Conception of Propaganda". *Social Research* 10 (2): 200-218.
- Karaömerlioğlu, M. Asım (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim Yay.
- Karaömerlioğlu, M. Asım (1998). "The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey. *Middle Eastern Studies*". 34 (4): 67-91.
- Karpat, Kemal H. (1974). "The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931-1951". *Die Welt des Islams, New Series* 5 (1-4): 69-84.
- Lee, Stephen J. (2014). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*. Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Leeper, R. A. (1935). British Culture Abroad. *The Contemporary Review* (148): 201-207.
- Malkoç, Eminoalp (2009). "Activities of British Council in Turkey in 1940's Through People's Houses". *International Review of Turkology* 2 (4): 23-38.
- Malkoç, Eminoalp (2014). "Cumhuriyet Halk Partisi Belgelerinde Yurtdışındaki İlk ve Tek Halkevi Örneği: Londra Halkevi". *Türkoloji Kültürü* 2 (4): 35-55.
- Müftüoğlu M. Tamer & Yavuz Sabuncu (1993). *1945'ten Günümüze Türkiye İle Batı Dünyası Arasındaki Kültürel İlişkiler*. Özyurt Matbaacılık.
- Olgun, Said (2013). "Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1933-1951)". *History Studies* 5 (2): 287-301.
- Özacun, Orhan (1996). "Halkevlerinin Dramı". *Kebikeç* (3).
- Özal, İlkay Başar (2019). *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Parsons, Anthony D. (1985). "Vultures and Philistines: British Attitudes to Culture and Cultural Diplomacy". *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)* 61 (1): 1-8.

- Peter, Ives (2006). "Global English: Linguistic Imperialism or Practical Lingua Franca?". *Capitalism* 1: 121-141.
- Phillipson, Robert (2008). *Linguistic Imperialism*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Ryniejska, Marta (2009). *Cultural Diplomacy as a Form of International Communication*. University of Wrocław.
- Salmoni, Barak (2004). "Ordered Liberty and Disciplined Freedom: Turkish Education and Republican Democracy, 1923-1950". *Middle Eastern Studies* 40 (2): 80-110.
- Seydi, Süleyman (2006). *1939-1945 Zor Yıllar! 2. Dünya Savaşı'nda İngiliz-alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Shakespeare, Richard George (2013). *The British Council and British Propaganda During the Interwar Period*. Birmingham: University of Birmingham.
- Taylor, Philip M. (1981). *The Protection of Britain, British Overseas Publicity and Propaganda, 1919-1939*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Timasheff, N. S. (1943). "On Propaganda". *The American Catholiiic Sociological Review* 10-15.
- Unat, Kadri (2016). *Durmayalım Düşeriz! İktidardan Muhalefete CHP'nin Seçim Propagandaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Uyar, Hakkı (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yay.
- Uzun, Hakan (2010). "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*: 233-271.
- Uzun, Hakan (2010). "Bir propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilatı". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11: 85-112.
- Yeşilkaya, Neşe Gürallar (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yay.
- Yücel, Hasan Ali (1958). *İngiltere Mektupları*. Ankara: TTK Yay.

Dil Emperyalizmi mi Kültürel Diplomasi mi? Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde British Council ve Halkevleri*

Resul Babaoğlu**

Öz

Bu araştırmada Türkiye'deki varlığı çeşitli spekülasyonlara konu edilmiş olan British Council'in 1940'lı yılların başında Halkevlerinde başlatmış olduğu dil kursları, dil emperyalizmi ve kültürel propaganda kavramları etrafında incelenmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında, II. Dünya Savaşı'na denk gelen bu dönemde Avrupalı büyük devletlerin etkili bir mücadele aracı olarak kullandıkları propaganda olgusu da British Council'in Türkiye'deki faaliyetlerini incelemek için yararlanılan kavramlardan biri olmuştur. İngilizcenin dünya dili haline getirilmesi şiarıyla başlayan İngiliz kültürel propagandası, iki savaş arası dönemde British Council'in kurulmasından sonra sistematik bir faaliyet haline getirilmiş, II. Dünya Savaşı sırasında ise Mihver Devletleri'nin kültürel alandaki yayılmalarına karşı kullanılarak siyasal bir mücadele enstürmanı olarak görülmüştür. British Council'in Halkevlerinde açtığı dil kursları, İngilizler açısından kültürel propagandanın bir unsuru olarak görülürken dönemin Türkiye'sinin siyasal elitleri ise British Council'in faaliyetlerini Batılılaşma/modernleşme serüveninde itici bir güç olarak değerlendirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, British Council, Halkevleri, dil emperyalizmi, kültürel propaganda.

* Geliş Tarihi: 29 Mart 2019 – Kabul Tarihi: 04 Kasım 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Babaoğlu, Resul (2021). "Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 255-282.

** Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Siirt/Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8726-904X

babaogluresul@hotmail.com

Языковой империализм или культурная дипломатия? Британский совет и Народные дома в ранней республиканской Турции*

Ресул Бабаоглу**

Аннотация

Данное исследование рассматривает в рамках языкового империализма и культурной пропаганды языковые курсы, организованные Британским советом в Народных домах в начале 1940-х годов, присутствие которых в Турции было предметом различных спекуляций. Кроме того, в этот период Второй мировой войны факт пропаганды, которая является эффективным средством борьбы великих европейских держав, также является одной из концепций, используемых для изучения деятельности Британского Совета в Турции. Британская культурная пропаганда, начавшаяся с принципа превращения английского в мировой язык, была преобразована в систематическую деятельность после создания Британского совета, а во время Второй мировой войны она рассматривалась как инструмент политической борьбы против распространения стран гитлеровской коалиции в культурной сфере. В то время как языковые курсы Британского совета в Народных домах рассматриваются как часть культурной пропаганды британцев, политическая элита Турции в тот период рассматривала деятельность Британского совета как движущую силу в ее движении к вестернизации / модернизации.

Ключевые слова

Турция, Британский Совет, народные дома, языковой империализм, культурная пропаганда.

* Поступило в редакцию: 29 марта 2019 г. – Принято в номер: 04 ноября 2019

Ссылка на статью:

Babaoglu, Resul (2021). "Linguistic Imperialism or Cultural Diplomacy? British Council and The People's Houses in Early Republican Turkey". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 255-282.

** Доц., д-р, Университет Сиирта, Факультет науки и литературы, историческое отделение - Сиирт / Турция

ORCID ID: 0000-0002-8726-904X

babaogluresul@hotmail.com

Atatürk Döneminde Türk Uzmanların Yabancı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkında Hazırladıkları Raporlar*

Cengiz Aslan**

Öz

Türk eğitim tarihinde yabancı uzmanların Türkiye'yle ilgili hazırladıkları raporlar kadar önemli olan diğer bir dokümanter kaynak da dönemin Türk uzmanlarının yabancı ülkelerin eğitim sistemleriyle ilgili hazırladıkları raporlardır. Atatürk döneminde çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek üzere yurt dışına çok sayıda uzman gönderilmiştir. Onların hazırladıkları raporlar, Türk eğitim sisteminin düzenlenmesinde ve alınan kararlarda oldukça etkili olmuştur. Bu çalışmada ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde, Atatürk döneminde çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek üzere yurt dışına gönderilen uzmanlar belirlenmeye çalışılmış ve onların çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerine yönelik hazırladıkları raporlar incelenmiştir. Bu çerçevede öncelikli olarak Almanya, Fransa, Avusturya, Bulgaristan ve Rusya eğitim sistemleri hakkında yayımlanmış olanlar değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler

Türk uzmanlar, raporlar, Almanya, Fransa, Avusturya, Bulgaristan, Rusya.

* Geliş Tarihi: 27 Nisan 2016 – Kabul Tarihi: 18 Aralık 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Aslan, Cengiz (2021). "Atatürk Döneminde Türk Uzmanların Yabancı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkında Hazırladıkları Raporlar". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 283-310.

** Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü – Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-3710-9838
cngzaslan@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti'nde oluşmaya başlayan, Atatürk döneminde gelişmiş ülkeler model alınarak sürdürülen modernleşme düşüncesi, çağdaş bir toplum olmanın koşullarını hazırlamaya katkıda bulunmuştur. Bu düşüncenin ilk adımı, eğitim sisteminin bu çerçevede düzenlenmesidir. Ancak, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çoğu ebeveynin, İsmail Hakkı'ya göre çocuklarının eğitimini üstlenebilecek olanakları yoktu. Ulusun çoğunluğunu oluşturan bu durumdaki vatandaşların eğitimi, onların üretken bir duruma getirilmesi, devletin en önemli görevleri arasında kabul edilmiştir (İsmail Hakkı 1925: 46). Hasan Âli Yücel (1941: 2)'e göre Cumhuriyet'in en önemli davalarından biri, 'Türk Milleti'nin, özellikle XIX. yüzyılda bilimde, teknikte, endüstri ve ekonomide dev adımlarla büyük hamleler yapmış olan Batı medeniyetine, onun doğal bir parçası olarak dâhil olmasıydı. Kuşkusuz Atatürk devrimleri ile imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde *yeni insanı yaratmanın koşulları, milli güzideleri yetiştirme*¹, *muasır medeniyetlerin deneyim ve birikimlerinden yararlanılmasıyla gerçekleşebilecekti. Bu sürecin en etkili yolları arasında yurt dışına öğrenci gönderilmesi, yurt dışından uzmanlar çağırılması, yurt dışına araştırma ve inceleme için uzmanlar gönderilmesi ve tercüme faaliyetleri gösterilebilir.*

Atatürk döneminde birçok alandan öğretmen, müfettiş ve bürokrat hem bilgi-görgü artırmak hem eğitim derecesini yükseltmek hem de eğitim sistemine yönelik *inceleme ve araştırmada* bulunmak için yurt dışına gönderilmiştir. Ayrıca yurt dışında yapılan önemli sempozyum, kongre gibi uluslararası bilimsel toplantıları yakından takip etmenin yanı sıra sergi, kutlama gibi ülkelere özgü önemli günlere katılıma da özen gösterilmiştir (Aslan 2014: 62). Bu süreçteki temel etkenin Cumhuriyet'in dünya gündemini ve yenilikleri izleme, kendisi için gerekli olanı alma ve yararlanma, kendisini yeniden düzenleme isteğinin ve felsefesinin olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle yeni kurulan Cumhuriyet'in Batı medeniyetindeki gelişmeleri gözetten bir modernite projesi bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkenin farklı kentlerinden eğitim yöneticisi, öğretmen ve akademisyenlerin yurt dışında yapılan çeşitli bilimsel toplantılarda etkin olarak rol aldıkları, bildiriler, raporlar sundukları, yurt dışında yaptıkları inceleme ve araştırmalarını raporlaştırdıkları ve bu raporları Bakanlığa sundukları anla-

şılmaktadır. Bu raporlardan bazılarının dönemin dergi ve gazetelerinde, bazılarının ise genişletilerek kitap olarak yayımlandıkları görülmektedir. Bu çalışmada incelenemeyen, ayrı bir çalışmada ele alınması gereken yurt dışında görevli elçi ve öğrenci müfettişlerinin eğitimle ilgili hazırladıkları çeşitli raporlar da dönemin dergi ve gazetelerinde yer almaktadır. Bunların yanı sıra, Cumhuriyet'in eğitim sorunlarına ve çeşitli ülkelerin eğitim işlerine dair yazarı belli olmayan kitap, çeviri ve raporlar da bulunmaktadır.

Türkiye'den 1923-1940 yılları arasında en çok öğrenci gönderilen ülkeler sırasıyla Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, Amerika, İngiltere, İtalya, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, İsveç ve Rusya'dır (Aslan 2014: 216). Bununla birlikte, çeşitli ülkelerin eğitim işlerine dair hazırlanan rapor sayılarına bakıldığında Almanya, Rusya, Fransa, Bulgaristan ve dönemin eğitim alanında *Mektepçiliğin Kâbesi*² olarak kabul edilen Avusturya öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde Atatürk döneminde çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek üzere yurt dışına gönderilen uzmanlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, yurt dışına gönderilen Türk uzmanların inceledikleri ülkelerin eğitim sistemleri hakkında hazırladıkları raporlar ve kitaplar ele alınmıştır.

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel araştırmadır. Tarihsel araştırmalar, geçmiş bir zamanda ol(uş)muş eylem ya da olayların anlaşılması için tanımlama ve açıklama amacına yönelik sistematik biçimde veri toplama ve değerlendirme çabası olarak tanımlanabilir (Fraenkel vd. 2012: 535-537). Araştırmanın veri kaynaklarını Almanya, Fransa, Avusturya, Bulgaristan ve Rusya'nın eğitim sistemleri hakkında yayımlanmış olan rapor ve kitaplar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan dokümanlar, betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir.

İnceleme ve Araştırma İçin Yurt Dışına Gönderilen Uzmanlar

Gelişmiş ülkelerin eğitim düşüncesini, kurum ve kuruluşlarını incelemenin en etkili yollarından biri, o ülkelere uzman gönderilmesidir. Bu incelemelerin gerekliliği, hazırlanan çeşitli raporlarda da yer almıştır. Örneğin,

1924 yılında Türkiye'ye davet edilen John Dewey'in raporunda, özel bir inceleme komisyonu kurulması ve bu komisyonun bir yandan yabancı ülkelerdeki okul binalarını, bahçeleri, oyun yerlerini incelerken diğer yandan çeşitli yaşamsal, toplumsal ve çevresel şartlar arasındaki ilişkileri incelemesi gerektiği (Dewey 1939: 2) belirtilmektedir. Benzer biçimde dönemin eğitimcilerinden Sadrettin Celal (Antel) de, çeşitli ülkelerde maarif teşkilatları ve eğitim uygulamaları hakkında inceleme ve araştırma için bir heyet kurulması gerektiği (*Maarif Vekâleti Mecmuası* 1926: 237) önerisinde bulunarak konunun önemi ve gerekliliğini vurgulamıştır.

Ulaşılan belge ve kayıtlar çerçevesinde, Bakanlık Müfettişi Ahmet Hilmi (Yolaç) 1925 yılında Bulgaristan'da, aynı yıl Adana Öğretmen Okulu öğretmeni İsmail Hakkı (Tonguç) Avrupa ülkelerinde, 1925-1926 yıllarında tedavi amacıyla Avusturya Viyana'da bulunan İstanbul Erkek Öğretmen Okulu pedagoji öğretmeni Hıfzırrahman Raşit (Öymen) Viyana'da (Altunya 2015: 288-300), Bakanlık Müsteşarı Nafi Atuf (Kansu) ile Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan Nafiz (Edgüer), 1926 yılında Ukrayna ve Rusya'da (Kansu vd. 2011: 66) incelemelerde bulunmuşlardır. Maarif Vekili Mustafa Necati, Talim ve Terbiye Heyeti Reisi, Darülfünun Felsefe Tarihi Müderrisi Mehmet Emin (Erişirgil) ve Sanayi-i Nefise Şubesi Müdürü ve Maarif Genel Sekreteri Namık İsmail'den oluşan heyet, ülkemizde yeni yapılacak eğitim ve kültür hareketlerinde, örnek alınabilecek teşkilat ve kurumları tanımak üzere Avrupa ülkelerine (Çekoslovakya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya) iki ay süren bir inceleme seyahatine çıkmışlardır (*Maarif Vekâleti Mecmuası* 1927: 121). Mustafa Necati'nin 1927 yılında yaptığı bu yurt dışı seyahatinden sonra yurt dışı eğitimi ve incelemelerinde ve bu ülkelere öğrenci gönderilmesinde bir yoğunluk olduğu söylenebilir.

1929 tarihli Talim ve Terbiye Heyeti (TTH) kararına göre, Heyet üyelerinden Ali Haydar (Taner) Bulgaristan'a; Vekâlet müfettişlerinden Hasan Âli (Yücel) Fransa'ya; Reşat Şemsettin (Sirer) Almanya'ya; Tevfik Bey İsviçre'ye; Vekâlet müfettişlerinden Kadri (Yörükoğlu) Avrupa'ya; 1929/1930 yılında Jena Üniversitesi'nde açılacak kurslara devam etmek ve Alman okulları hakkında incelemede bulunmak isteyen Balıkesir Erkek Öğretmen Okulu Terbiye ve Usulü Tedris öğretmeni Fuat (Gündüzalp)

Jena'ya (TTH kararı 1929; Gündüzalp 2010:17); 1931 yılında Vedide Baha (Pars) Fransa ve İsviçre'ye (Gündüzalp 1961: 108); 1931 yılında, İstanbul Kız Öğretmen Okulu Tabii İlimler öğretmeni Dr. Sabri, Avrupa'ya (TTH kararı 1931); 1933 yılında, Vekâlet başmüfettişlerinden Ragıp Nurettin (Ege), Maarif teşkilat ve müesseseleri ile halk eğitimi hakkında incelemelerde bulunmak üzere ABD'ye; 1933 yılında, Erzurum Lisesi Felsefe öğretmeni Necati Avrupa'ya; 1933 yılında, Manisa Maarif Müdürü Hilmi mesleki incelemelerde bulunmak üzere Viyana'ya (TTH kararı 1933); 1934 yılında, Üniversite Fen Fakültesi ahlak doçentlerinden Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) Strasbourg'a (TTH kararı 1934); 29 Ağustos-20 Eylül 1936 tarihlerinde, Sovyet Rusya Maarif Komiserliği tarafından davet edilen bir heyet Sovyet Rusya'ya; 1937 yılında Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürü Rüştü Uzel genel ve mesleki eğitim konularında incelemelerde bulunmak üzere İtalya'ya (Özalp vd. 1977: 783); 1937-1938 ders yılının yaz tatilinde İsmail Hakkı Tonguç Balkan ülkelerine gönderilmişlerdir (Tonguç 1939: 193). Ayrıca öğrenim için yurt dışına gönderilip bir yandan öğrenimlerini sürdürürken diğer yandan o ülke eğitim sistemine ilişkin rapor hazırlayanlar da bulunmaktadır. Örneğin; Ahmet Fuat (Baymur) 1928-1931 yılları arasında Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü'ne; Gazi Öğretmen Okulu edebiyat öğretmeni B. O. Tahsin (Banguoğlu), mesleki bilgisini artırmak ve Avrupa'da incelemelerde bulunmak üzere 1931-1932 ders yılı sonundan itibaren bir yıllığına Almanya'ya gönderilmişlerdir (TTH kararı 1932). Bu durumda olan Vekâlet müfettişlerinden Yahya Tefvik Bey de 1934 yılında, Almanya'nın bilim ve kültür müesseselerinde incelemelerde bulunmak üzere bir yıllığına gönderilmiştir (TTH kararı 1934).

Raporları Hazırlayanların Üstlendikleri Görevler

Atatürk döneminde çalışma kapsamındaki raporları hazırlayanlardan Ahmet Hilmi Yolaç, Ali Haydar Taner, Hasan Âli Yücel, Ahmet Fuat Baymur, Hıfzırahman Raşit Öymen, İsmail Hakkı Tonguç, Nafi Atuf Kansu, Reşat Şemsettin Sirer ve Rıdvan Nafiz Edgüer tablo 1'de görüldüğü üzere, Cumhuriyet döneminde öğretmenlikten, Bakanlık merkez teşkilatında üst düzey görevlere kadar çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Bu eğitimciler ayrıca eğitimle ilgili çeşitli toplantı ve komisyonlarda da görev almışlardır.

Tablo 1. *Raporları Hazırlayanların Üstlendikleri Görevler*

Raporu hazırlayanlar	Görevleri	Tarih
Ahmet Hilmi Yolaç	Hars Dairesi Müdürlüğü	1920-1921
	Milli Eğitim Müdürlüğü	1921-1923
	Bakanlık Müfettişliği	1923-1931
	Başmüfettişlik	1931-1949
	Gazi Eğitim Enstitüsü (GEE) Müdürlüğü	1928-1929
Ali Haydar Taner	Darülfünun Müderrisliği	1919
	Türk Talebesi Teftiş Heyeti Başkanlığı	1915-1918
	Öğretmenlik	1939-1948
	Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği	1926-1938
Hasan Âli Yücel	Öğretmenlik	1921-1927
	Orta Öğretim Genel Müdür Yardımcılığı	1925
	Bakanlık Müfettişliği	1927
	GEE Müdürlüğü	1932-1933
	Orta Öğretim Genel Müdürlüğü	1933
	Türk Dil Kurumu Başkanlığı	1932
	Türk Dil Kurumu Üyeliği	1942-1960
	Maarif Vekilliği	1938-1946
Türk Tarih Kurumu Üyeliği	1940-1962	
Ahmet Fuat Baymur	Öğretmenlik	1921-1928
	İlk Tedrisat Müfettişliği	1928
	GEE’de Öğretmenlik	1933-1952
	İlk Tedrisat Şube Müdürü	1934-1943
	GEE Müdürlüğü	1950-1952
	Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği	1952-1960
H. Raşit Öymen	Öğretmenlik	1921-1922
	GEE’de Öğretmenlik	1934
	İstanbul İl Milli Eğitim Müdür Yard.	1926-1934
	Bakanlık İlköğretim Şube Müdürlüğü	1936
	Milletvekilliği	1943-1950
	Okullar Müzesi Müdürlüğü	1946
	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	1960
DTCF’de Öğretim Üyeliği	1964-1966	
İsmail Hakkı Tonguç	Öğretmenlik	1920-1935
	GEE’de Öğretmenlik	1929

	GEE'de Resim-İş Bölümü Şefliği ve Enstitü Müdürlüğü	1934-1935
	Mektep Müzesi Müdürlüğü	1926-1935
	İlköğretim Genel Müdürlüğü	1935-1946
	Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği	1946-1949
Nafi Atuf Kansu	Ankara Lisesi Müdürlüğü	1921
	Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü	1922-1924
	Maarif Vekâleti Müsteşarlığı	1924-1927
	Türk Maarif Cemiyeti Başkanlığı	1928-1935
	Halkevi Reisi	1933
	Milletvekilliği	1927-1949
	Siyasi Müsteşarlık	1937
Reşat Şemsettin Sırer	Öğretmenlik	1923
	Avrupa Talebe Müfettişi	1926
	Başmüfettiş	1928
	İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü	1933
	Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği	1939-1941
	Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü	1941
	Milletvekilliği	1943-1950
	Maarif Vekilliği	1946-1948
Rıdvan Nafiz Edgüer	Öğretmenlik	1914
	Okul Müdürlüğü	1920-1925
	Teftiş Kurulu Başkanlığı	1924-1926
	Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği	1926-1931
	Maarif Vekâleti Müsteşarlığı	1933-1939
	Milletvekilliği	1939-1948

Kaynak: Akyüz 1987:388, Altunya 2006:122-124, Aslan 2014:37-44, Gündüzalp 1955:287, Gündüzalp 1984:308, Gündüzalp 2010:165-273, Kansu vd. 2011:59-93, Kaya 1987:20, Kurtça 1987:125-128, MEB 1977:42, Oğuzkan 1987:611, Özalp vd.1977: 775-831, Sorguç 1987:452, Sorguç 1982:88, Tonguç 2009:39-515.

Çeşitli Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkındaki İncelemeler

Dönemin Türk eğitimcilerinin çeşitli ülkelerin eğitim işlerine dair hazırladıkları rapor ve makaleler *Maarif Vekâleti Mecmuası* (MVM) başta olmak üzere *Terbiye*, *Muallimler Mecmuası* (MM), *Muallimler Birliği*, *Fikirler*, *Hayat*, *Kültür*, *Ülkü*, *Yeni Türk*, *Yeni Fikir*, *Yeni Adam*, *Meslek*, *Süs*, *Resimli Şark*, *Gündüz Sanat ve Fikir*, *Enerji*, *İktisat ve Ticaret* dergilerinde yayımlanmıştır.

Ayrıca kitap olarak yayımlanan incelemeler de bulunmaktadır. Yazarı belli olmayan incelemeler tablo 2’de gösterilmemiştir. Bu tabloda, Türk eğitimcilerin yazdıkları rapor, tetkik, makale ve kitaplardan tespit edilen, yazarı belli olan ve yayımlananlar yer almaktadır.

Tablo 2. *Çeşitli Ülke Eğitim Sistemleri Hakkındaki İncelemeler (rapor, tetkik, makale, kitap)*

Yıl	Başlık	Yazar / Hazırlayan	Yayımlandığı yer
1922	Maarif İstatistikleri: Bulgaristan	Ali Haydar (Taner)	Muallimler Mec. (MM)
1922	Maarif İstatistikleri - İsviçre ve Balkan Hükümetleri	Ali Haydar (Taner)	MM
1922	Maarif İstatistikleri – Almanya	Ali Haydar (Taner)	MM
1923	Çekoslovakya İntibaları - Çekoslovakya Cumhuriyeti Mekâtip ve Hars-ı Milli Nezareti Teşkilatı	Ali Haydar (Taner)	MM
1923	Çekoslovakya İntibaları - Tali Muallimler (Ortaöğretim) - Tali Muallimlerin Ünvanları	Ali Haydar (Taner)	MM
1923	Danimarka’da Halk İdadileri	İhsan (Sungu)	MM
1923	Fransa’da Talim ve Tedris	Dr. Sabri	MM
1924	Amerika Maarifi Hakkında Musahabe	Şefik Feysi	MM
1924	Amerika’da Terbiyenin Gayesi	Mustafa Rahmi	MM
1924	Amerika’da Terbiye Vasıtası: Cehd ve İş	Mustafa Rahmi	MM
1924	Anglo Sakson Mektebinde Terbiye-i Bedeniye ve Ahlakiye	Abdullah Cevdet	Süs
1925	Bazı İtalyan Mektepleri Hakkında (rapor)	İsmail Hakkı (Ton-guç)	MVM
1925	Avrupa Meslek Mekteplerine Dair (rapor)	İsmail Hakkı (Ton-guç)	MVM
1925	Bugünkü Almanya’da Mektep Teşkilatı Nasıldır?	Arif Cemil	Meslek
1925	Almanya ve Fransa’da Lisan-ı Ecnebi Tedrisatı (tetkik)	Zeki Mesud (Alsan)	MVM
1925	Almanya’da Vatani Terbiye Meselesi (tetkik)	Zeki Mesud (Alsan)	MVM
1925	Bulgaristan Maarifi (rapor)	Ahmet Hilmi(Yolaç)	MVM
1926	Anglo Sakson Mekteplerinde Din ve Terbiye	Abdullah Cevdet	Süs

1926	Anglo Sakson Mekteplerinde Terbiye	Abdullah Cevdet	Süs
1926	İtalyan İlk Tedrisat Kanunu	Ziya Emin	Muallimler Birliği
1926	Mektepçiliğin Kâbesinde	Hıfzırrahman Raşit (Öymen)	Amedi Mat.
1926	Rusya Maarifi Hakkında Rapor (rapor)	Nafi Atuf (Kansu) / Rıdvan Nafiz (Edgüer)	MVM
1926	Rusya Maarifi Hakkında (rapor)	Zekâi (Apaydın)	MVM
1926	Fransa Orta Muallim Mektebi (rapor)	Kemal Zaim (Sunel)	MVM
1926	Avrupa Tecrübe Mektepleri Hakkında (rapor)	İsmail Hakkı (Tonguç)	MVM
1926	Danimarka Spor Teşkilatı Hakkında (rapor)	Kopenhag Maslahatgüzarlığı	MVM
1926	Fransa'da Maarifin Teftişi ve Maarifin Müfettişleri (tetkik)	Zeki Mesud (Alsın)	MVM
1926	Muasır Alman Terbiye Alimleri (tetkik)	Zeki Mesud (Alsın)	MVM
1926	Almanya'da Yeni Terbiye Cereyanları	Zeki Mesud (Alsın)	Muallimler Birliği
1926	Almanya'da Talim ve Terbiye İdealinin Tahavvülü	Avni Refik (Berkman)	Muallimler Birliği
1926	Fransa'da Mesleki Tahsil ve Mesai	Osman Burhaneddin	Diş Tabibleri Cem. Mec.
1926	Çek Slovakiya'nın Muallim Birlikleri	Nurettin Ali	MM
1927	Rusya'da Bir Tecrübe Mektebi	Rıdvan Nafiz (Edgüer)	Terbiye
1927	Moskova'da Radişcef Tek İş Mektebi	Rıdvan Nafiz (Edgüer)	Terbiye
1927	Almanya'da Yardım Mektepleri Teşkilatı	Hilmi	MVM
1927	Orman Mektebi-Açık Hava Mektebi	Ahmet Hilmi (Yolaç)	MVM
1927	Almanya'da Mesleki Tahsil	Ahmet Hilmi (Yolaç)	MVM
1927	Danimarka Jimnastik Tarihiçesi	Vildan Âşir (Savaşır) / Nizamettin Rıfat (Kırşan)	MVM
1927	Çekoslovakya'da Skol Teşkilatı	Vildan Âşir (Savaşır) / Nizamettin Rıfat (Kırşan)	MVM
1927	Ermenistan'da Maarif Hareketleri ve İctimai Teşkilat	Mehmet Ragıp	MVM

1927	Avusturya'da Yeni Program Hareketi	Hıfzırrahman Raşid (Öymen)	MVM
1927	Yeni Programlardan - Rus Müfredat Programları	Hıfzırrahman Raşid (Öymen)	MVM
1927	Almanya ve Şark İlmi	Zeki Mesud (Alsan)	Hayat
1927	Bulgaristan Maarif Teşkilatı	Ali Haydar (Taner)	MM
1927	Amerika'da İctimaiyat Tedrisatı	Mehmet İzzet	Darülfünun Ed. Fak. Mec.
1927	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif-i Umumiye	A. Âli	Fikirler
1927	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif-i Umumiye-Tedrisat-ı Meslekiye	A. Âli	Fikirler
1927	Rus Şuralar İttihadında Maarif - Harsi Siyaset Faaliyeti	A. Âli	Fikirler
1928	Almanya'da Maarif	Mim. Rahmi	Fikirler
1928	Amerika'da Terbiye Hareketleri	Eyüp Hamdi (Akman)	Yeni Fikir
1928	Avusturya'da Maarif	Mustafa Rahmi (Balaban)	Fikirler
1928	Almanya'da Maarif	Mustafa Rahmi (Balaban)	Fikirler
1928	Rusya Şuralar İttihadı Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif - İlim	A. Âli	Fikirler
1930	Finlandiya'da Ev İdaresi Tedrisatı	Ali Haydar (Taner)	Terbiye
1930	Avusturya'da Maarif İnkılabı	Ahmet Fuat (Baymur)	Terbiye
1930	Bugünkü Almanya	Selim Sırrı (Tarcan)	Devlet Mat.
1931	Bulgaristan Maarifi	Ali Haydar (Taner)	Devler Mat.
1931	Rusya'da Mektepten Evvelki Terbiye	Kâzım Nami (Duru)	Terbiye
1933	İngiltere'de İlk, Orta ve Yüksek Tahsil	Orhan Recep	Yeni Türk
1933	Sovyetlerde Bayram ve Terbiye	Nusret Kemal	Ülkü
1934	Amerikan Pedagogları Bugünkü Mektepten Ne Bekliyor?	Bedriye Mustafa	Yeni Adam
1934	Amerika Terbiye'de İçtimai, İktisadi Hedefleri Değiştiriyor?	Bedriye Mustafa	Yeni Adam

1934	Almanya Maarifi	Reşat Şemsettin (Sirer) / İsmail Hakkı (Tonguç)	Devlet Matbaası
1934	Almanya Mektepleri	Münir Raşit (Öymen)	Resimli Şark
1934	Almanya'da Maarif	Asım İsmet (Kültür)	Kültür
1934	Meksika'da Yeni Köycülük Programı	Nusret Kemal (Köymen)	Ülkü
1934	Meksika'da Köycülük	Nusret Kemal (Köymen)	Çankaya Mat.
1934	Fransa Maarif Teşkilatında Müfettişler	Hasan Âli Yücel	Devlet Mat.
1935	Fransa'da Yüksek Ticaret Tahsili	Mustafa Nihat	İkt. Tic. Mec.
1935	İngiltere'de Tahsil	Orhan Recep	Ülkü
1936	Fransa'da Kültür İşleri	Hasan Âli Yücel	Devlet Mat.
1936	Amerika Birleşik Devletlerinde Okulculuk Sistemleri	Eren Bilge Niyazi	Gündüz San. Fik. Mec.
1937	Amerika Toplu Tedrisi	Kemal Kaya	Enerji
1937	Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri (rapor)	Heyet	Kültür Bak.
1937	Sovyet Rusya'da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor	Hıfzı Veldet	Remzi Yay.
1938	Winnetka Sistemi	Hasip Ahmet Aytuna	İnkilâp Kit.
1939	Bir Seyahatin Notları: Bulgaristan, Macaristan, Almanya: 1937-38	İsmail Hakkı Tonguç	Remzi Yay.

Almanya Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

Ankara Erkek İlk Öğretmen Okulu El İşleri öğretmeni İsmail Hakkı (Tonguç)'nın, 1925 yılında meslek okulları hakkında incelemelerde bulunmak üzere gittiği Almanya'nın da içinde bulunduğu Avrupa ülkelerine gezisi sonucunda hazırladığı iki raporu Maarif Vekâleti Mecmuası'nda yayımlanmıştır. *Avrupa Meslek Mekteplerine Dair* başlıklı birinci raporunda, medeni ülkelerin bütün hükümet kurumlarının, milletin genel ve mesleki eğitimiyle ilgilendiklerini, bu raporun da meslek ve sanayi okullarına ait kısmını kapsadığını belirtmektedir (İsmail Hakkı 1925: 46). Raporda, Almanya ve İngiltere'deki meslek okulları ve mesleki eğitim hakkında bilgiler yer almaktadır. Almanya meslek okullarının tarihsel gelişimleri hakkında bilgiler verildik-

ten sonra, bu okulların amacının, ilkokullarda okunan bilgileri geliştirmek ve takviye etmek olduğu; bu okulların ilk tahsil üzerine zorunlu bir tahsil devresini oluşturdukları belirtilmektedir. Bu okullara ilişkin yapılan yasal düzenlemelerle geçirdikleri dönüşüm; okutulan dersler ve okulların işleyişi; kuruluş ve gelişiminde önemli çalışmaları olan kurum ve kişiler hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca Münih Meslek Tamamlama Okulları ve Sana-yi'î Okullarının çocuklara ve kızlara mahsus olmak üzere iki kısma ayrıldığı belirtilerek, bu okul türlerinin kuruluşları, tarihsel süreçteki gelişimleri ve işleyişleri hakkında bilgiler yer almaktadır (İsmail Hakkı 1925: 47-54).

İsmail Hakkı (Tonguç)'nın ikinci raporu 1926 yılında *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda "Avrupa Tecrübe Mektepleri Hakkında" başlığıyla yayımlanmıştır. Raporda, yeni okulların toplumun gereksinimlerini göz önüne alarak çocuğu eğitmek istedikleri belirtilerek Almanya, Paris, Londra Floransa gibi çeşitli bölgelerde incelenen okul türleri ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. İlk olarak yeni okul ve eski okul uygulamalarındaki farklılıklar ortaya konulmaktadır: Yeni okulların sosyal kanunlardan oluştuğu; çocuğun ihtiyaç ve kabiliyetlerine önem verdiği; terbiye vasıtaları, izcilik, gençler birliği gibi içtimai teşkilatlarla çocuğun takviye edilerek gerçek hayatın içine atıldığı; çocukların çalışırken bir kalıba girmek mecburiyetinde olmadıkları; ders esnasında çocukların herhangi bir ihtiyaçlarında başkalarını rahatsız etmemek koşuluyla serbestçe dolaşabildikleri; öğretmenin öğrenci karşısında bir amir olmadığı, yardımcı olduğu; oyun sayesinde çocuklara doğal yeteneklerini geliştirme fırsatı verildiği; tecrübe okulları için sokak, pazar yeri, nehir, orman, tarla, fabrika gibi faaliyetin toplandığı yerlerin çok yararlanılacak eğitim araçları olduğu; fen, tarih, coğrafya, lisan, riyaziye, plastik gibi maharetlerin bu kaynaklardan toplandığı belirtilmektedir. Almanya'daki meslek okullarının anlatıldığı bölümlerde Güney Almanya'daki kır terbiye yurtları ve Leibzig Deneme Okulları, türleri (İş Okulu-Arbeitschule, Öğrenme Okulu-Lernschule), tarihsel gelişimi ve işleyişi bu okul türlerinde bulunan şubeler hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre kır yurtlarının 9-18 yaşlarındaki çocuklara iyi düzenlenmiş bir toplum hayatı yaşatmak, mümkün olduğu kadar iyi ve çağdaş eğitim verme arzusunda oldukları; burada yetişen gençlerin hayatlarını iyi ve kıymetli bir işe verebilmeleri gerektiği belirtilerek, kırdaki eğitim hakkında ilkeler, uygulamalar, dersler ve çizelgeler, yurtların tarihsel gelişimi ile Alman kır yurtlarının kurucusu, eğitimci Herman Lietz'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgilere yer ve-

rilmektedir. Leibzig Tecrübe (Deneme) Okulları ile ilgili bölümde ise, bu okulların iş okulu ilkesini temel aldıkları, bilgiyi beceriyle güçlendirdikleri, bilgiyi uygulamaya dönüştürdükleri, insanların gereksinimlerini kitaplardan değil doğadan öğrenmeleri için çocuğu doğanın içine bıraktıkları, iş derslerinin bütün derslerin temelini oluşturduğu, küçük sınıflarda çoğu dersin *Toplu Öğretim* biçiminde verildiği, bahçe işleri için okulun ihtiyacına yetecek kadar bir bahçesinin olduğu, beden eğitimi ve müzik derslerinden de yararlandığı belirtilmektedir (İsmail Hakkı 1926: 13-37).

Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Umum Müdürü Reşat Şemsettin (Sirer) ve Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Müdürü İsmail Hakkı (Tonguç)'nın, farklı tarihlerdeki Almanya incelemeleri, 1934'te *Almanya Maarifi* adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. 350 sayfa ve 5 bölümden oluşan kitap istatistikler, şemalar ve fotoğraflarla zenginleştirilmiştir. Almanya'da ilköğretim kurumları (ilkokullar, halk okulları, şehir ve köy ilkokulları, yardım okulları, işitme ve görme engellilere özel okullar); mesleki eğitim kurumları (tamamlama, ihtisas, çiftlik, inşaat işçiliği, maden işçiliği, ormancılık, ticaret, bahçecilik, kadın işlerine mahsus, san'at, ziraat, makina, mensucat okulları, ortaokullar, üniversiteler ve işleyişi); eğitimle ilgili kanunlar, okulların tesisi ve idareleri (ilkokullar ve tâli okullarının-ortaöğretim- işleyişi ve idare edilmesi); öğretmen yetiştirme (ilkokullar, ortaokul, tâli okullara öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmen akademileri); talim ve terbiyede ileri hareketlere (temayüller, siyasi partilerin eğitim programları, tecrübe okulları ve serbest terbiye me-saisi, halk eğitimi, pedagoji cemiyetleri ve pedagoji neşriyatı) ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmektedir (Sirer ve Tonguç 1934: 1-350). Gündüzalp (1951: 113,114) bu kitabın, Almanya gibi ileri bir memlekette modern pedagojik görüşlere göre her derecedeki okulları ayrıntılı, tasnifli ve düzenli biçimde anlattığını, kitabı okuyanların büyük bir kültür milletinin okulculuk alanında elde etmiş olduğu büyük başarılarını ve nasıl bir evrim geçirmiş olduğunu iyi anlayacağını belirtmektedir.

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, 1937-1938 ders yılının yaz tatili sonlarında Kültür (Milli Eğitim) Bakanlığı tarafından, başka ülkelerde ilköğretim, köy eğitimi, zorunlu iş hizmeti konularında inceleme yapmak üzere Bulgaristan, Macaristan, Almanya'ya gönderilmiştir. Tonguç'un bu incelemeleri 1939'da *Canlandırılacak Köy* adlı kitabında ek olarak verilmiştir. Kitap 266 sayfa ve 7 bölümden oluşmaktadır. Bu incelemeler Bulgaristan,

Macaristan, Almanya eğitim sistemlerini ele almakta ve *Bir Seyahatin Notları* başlığı adı altında 73 sayfada anlatılmaktadır: Tonguç bu çalışmasıyla, ilköğretim alanında çalışanları ve köy eğitimi ile uğraşanları ilgilendirecek, köy işleri alanında zorunlu ve faydalı bulduğu yolları aydınlatmak istediğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle Köy Enstitüleri'nin hazırlık aşamasında, Almanya incelemeleri köy eğitimine ilişkin bilgileri içermektedir. Almanya'nın anlatıldığı bölümde, şehir ve köy durumu genel hatlarıyla anlatıldıktan sonra, köylerdeki çeşitli okul türleri tanıtılmıştır. Buna göre, köy ilkokulları, köy meslek okulları, ihtisas okulları, köy kadınları okullarına ilişkin bilgiler verilmektedir (Tonguç 1939: 193-233).

Fransa Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

Maarif teşkilat ve müesseseleri hakkında incelemelerde bulunmak üzere, 1930 yılında, Bakanlık müfettişlerinden Hasan Âli (Yücel) Fransa'ya gönderilmiştir. Bir yıllık görevi süresince, Fransız kültürünün yayılması ve işleminin esaslarını araştırarak hazırladığı raporu 1931'de Bakanlığa sunmuştur. Yücel'in bu incelemeleri, 1934'te *Fransa Maarif Teşkilatında Müfettişler* ve 1936'da *Fransa'da Kültür İşleri* başlığıyla kitap olarak yayımlanmıştır. *Fransa Maarif Teşkilatında Müfettişler* başlıklı kitap 23 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitapta Fransa'daki müfettişlik bölümleri, görev ve yetkileri genel hatlarıyla anlatılmıştır. Buna göre Fransa'da müfettişlik, umumî müfettişler (ilk tedrisat, anaokulları, orta tedrisat ve teknik tedrisat umumî müfettişleri); akademi müfettişleri; ilk müfettişler (ilk tedrisat, anaokulları ve teknik tedrisat müfettişleri) olarak üç ana bölümden oluşmaktadır (Hasan Âli 1934: 1-23).

1936'da yayımlanan *Fransa'da Kültür İşleri* başlıklı kitap, 1930 yılı incelemelerinin, bu süre içerisindeki değişiklikleri de dikkate alınarak ilaveleriyle oluşturulmuş halidir. 255 sayfadan oluşan ve Fransa Ulusal Eğitim Bakanlığı'nın ayrıntılı olarak anlatıldığı, Fransa Maarif Tarihi olarak da nitelendirilebilecek olan bu kitap 8 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Fransa Ulusal Eğitim Bakanlığı'nın genel kuruluşu, merkezi örgütü, öğretim deceleri, kurulları ve teftiş işleri anlatılmaktadır. Fransa'da yükseköğretimin tarihçesi, kurumları ve işleyişi; ortaöğretim tarihçesi, kurumları ve işleyişi; ilköğretim tarihçesi, kurumları, işleyişi, okul programları, öğretmen yetiştiren okulları; tekniköğretim tarihçesi, kurumları ve işleyişi; Güzel Sanatlar ve müzik öğretiminin tarihçesi, kurumları ve işleyişi; tarım öğretiminin tarihçesi, kurumları ve işleyişi; okul sonu öğretim (okul saatleri dışında kalan

sürenin, çeşitli okul kademelerine ilişkin biçimde nasıl değerlendirildiği); 1933-1935 yıllarına ait Fransa Devleti'nin genel bütçesi, Kültür Bakanlığı bütçesi ve çeşitli okul kademelerine ilişkin istatistikler yer almaktadır (Yücel 1936: 1-255). Kitabın sonuna eklenen bibliyografya, grafikler ve fotoğraflar ile kitap, oldukça kapsayıcı ve bilgilendirici bir içeriğe sahip olmuştur.

Avusturya Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

Hıfzırrahman Raşit (Öymen)'in Avusturya eğitimi ile ilgili incelemeleri 1927 yılında, "Avusturya'da Yeni Program Hareketi" başlığıyla *Muallimler Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. Ayrıca 1926'da ilk baskısı, 1928'de ise geliştirilmiş ikinci baskısı yapılan *Mektepçiliğin Kâbesinde* adlı kitabında, Avusturya eğitim sistemi incelemeleri resimlerle, istatistiklerle ayrıntılı biçimde tanıtılmıştır. Bu çerçevede kitap yeni programlar ve toplu tedris, Rus programları, Avusturya programları, yeni müfredat programları, toplu tedriste öğretmenlik yetkileri ve sınıf öğretmenliği sistemi, toplu dersten ayrı gösterilen dersler, dini öğretim ve yeni programlar, Viyana okullarında renkli camlardan ve sinemadan istifade, Viyana okullarında aile birlikleri, zorunlu ilköğretim, kız-erkek karma öğretim, vatani malumat ve yurt bilgisi dersleri, edebi müsamere geceleri, geriler pedagojisi ve geriler okulu, Viyana Maarif Şûrası, öğretmen okulları, pedagoji enstitüleri, Viyana Pedagoji Enstitüsü ve ilkokul öğretmenlerinin hayatına ilişkin ayrıntılı bilgileri içermektedir (Hıfzırrahman Raşit 1928: 1-256).

İlköğretim Müfettişi Ahmet Fuat (Baymur), öğrenim gördüğü yıllardaki (1928-1931) incelemelerinde Avusturya'ya, özellikle Viyana okullarına, çeşitli ülkelerden çok sayıda insanın öğrenim için geldiğini belirtmektedir. Bu incelemeleri 1930-1931 yıllarında "Avusturya'da Maarif İnkılabı" başlığıyla Maarif Vekâleti'nce çıkarılan *Terbiye Mecmuası*'nın 24, 25, 27, 29, 32, 33 ve 35. sayılarında 7 bölüm olarak yayımlamıştır. Ahmet Fuat ilk yazısında, Viyana'yı *Mektepçiliğin Kâbesi* yapan etmenlerin neler olduğunu tartışmıştır. Avusturya maarif inkılâbının, özelde Viyana'nın *Mektepçiliğin Kâbesi* haline gelmesinin, iktisadî, siyasî ve terbiyevî üç unsurun etkisi altında gerçekleştiğini belirtmektedir (Ahmet Fuat 1930a: 34-36). İkinci yazısında Avusturya maarif inkılâbının gerçekleşmesindeki amaçların neler olduğu, yeniliklerin hangi prensipler etrafında yapıldığı anlatılmaktadır. Buna göre, Avusturya'da maarif inkılâbının daha önceden düzenlenen bir program çerçevesinde gerçekleşmediği, tecrübe sonucunda ortaya çıkan yeni ihtiyaca göre yeni

önlemlerin alındığı, maarif kanunlarının esasının 1869'da düzenlenmesine karşın, ancak 1920'lerde çağdaş eğitim ve öğretimin hiçbir esaslı prensibinin ihmal edilmediği belirtilmektedir (Ahmet Fuat 1930b: 16-27). Üçüncü yazısında Avusturya'da maarif inkılabının tarihçesi, yıllara göre yapılan düzenlemeler, Otto Glöckel'in Eğitim Bakanı olmasıyla başlayan uygulamalara (federasyon terbiye müesseseleri, ilkokul reformu, okul teşkilatında tadilat, halk eğitimi, okullarda dinî etkinin azaltılması, Viyana Maarif Şûrası) yer verilmektedir (Ahmet Fuat 1930c: 34-42). Dördüncü yazısında Avusturya idarî teşkilâtı anlatıldıktan sonra maarif teşkilatı genel hatlarıyla anlatılmıştır (Ahmet Fuat 1930d: 27-35). Beşinci yazısında Avusturya maarif teşkilatındaki okullar genel hatlarıyla tanıtılmaktadır. Çocuk bahçeleri, zorunlu okullar, orta öğretim okulları, yüksekokullar, işleyişi, okula başlama yaşları, okul ve öğrenci sayılarına yer verilmektedir. Ahmet Fuat, Avusturyalıların okullardan bahsederken öncelikle çocuk bahçelerinden veya anaokullarından başlamadıklarını, bu kurumları, okul olarak kabul etmediklerini belirtmekte ve bu durumu, zihniyetler arasındaki farkın en güzel örneği olarak değerlendirmektedir (Ahmet Fuat 1931a: 5-19). Altıncı yazısında çocuk bahçeleri, vazifeleri, tarihçesi ve çocuk bahçelerindeki Fröbel ve Montessori uygulamaları ve prensipleri karşılaştırmalı olarak anlatılmaktadır (Ahmet Fuat 1931b: 35-42). Son yazısında, Viyana'daki çocuk bahçelerinin teşkilatlanması, işleyişi ve uygulamalarına, fotoğraflarla desteklenerek yer verilmiştir (Ahmet Fuat 1931c: 25-44).

Bulgaristan Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

1925 yılında Bulgaristan maarifi hakkında incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilen Bakanlık müfettişlerinden Ahmet Hilmi (Yolaç)'nin hazırladığı rapor, "Bulgaristan Maarifi" başlığıyla aynı yıl *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. Raporunda Bulgaristan İlk Mektepleri, anaokulları, ortaokulların -gimnazyumlar- işleyişi, erkek ve kız gimnazyumlarının haftalık ders programı çizelgeleri, meslek okulları, türleri ve işleyişi, Sofya'daki okullar, ziraat okulları, öğretmen okulları işleyişi ve haftalık ders dağıtım çizelgeleri, yabancı ve azınlık okullarının işleyişi ve uyruklara göre sayıları anlatılmaktadır. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin yalnızca ilk ve ortaokul derecesinde okulları olduğunu, birçok Bulgar gimnazyum incelemesinde birkaç Türk öğrenciye rastlanıldığını; Türk okullarındaki öğretmenlerin ekseriyetle ilk ve ortaokul tahsili gördüklerini, fazla tahsil gören Türk öğ-

retmen sayısının az olduğunu; öğretmenlerin öğretim ilke ve yöntemlerine vakıf olmadıklarını; Türklerin okullarının nüfuslarıyla uyumlu olmadığını; aralarında yüksek tahsil görmüş insanlara pek az rastlanıldığını belirtmektedir. Raporda ayrıca öksüz yurtları ve öğretmen derneklerinin işleyişi hakkında da bilgiler verilmiştir (Ahmet Hilmi 1925: 12-45).

Ali Haydar (Taner)'ın 1931 yılında Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan *Bulgaristan Maarifi* adlı kitabı 272 sayfa ve 14 bölümden oluşmaktadır. Kitapta ilk olarak Bulgar tarihi, Eğitim Bakanlığı teşkilatı ve okul türleri genel hatlarıyla anlatılmıştır. İlk 4 bölümde ilk, özel, orta, meslek mekteplerinin tarihçeleri ve teşkilatlanmaları ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. 5-9. bölümlerde yükseköğretimin tarihi, teşkilatlanması, türleri ve işleyişi anlatılmıştır. Bu çerçevede Sofya Darülfünunu, Serbest Darülfünunu, Güzel Sanatlar, Musiki, Bulgar Bilim Akademileri anlatılmıştır. 10-14. bölümlerde ise Bulgar Milli Tiyatrosu, Sofya'da Bulgar Milli Kütüphanesi, Halk Okuma Yurtları, Müzeler, Beden Terbiyesi ve 1929-1930 yılına ait devlet ve maarif bütçesi ayrıntılı olarak anlatılmıştır (Ali Haydar 1931:1-272). Gündüzalp (1951:41), kitabın basıldığı tarihten beri Bulgaristan Maarifi'nin çok değişmiş olmakla birlikte, bu konuda hâlâ yeni bir kitap bulunmadığı için bu kitabı ibretle okunmaya değer olarak bulmaktadır.

1937-1938 ders yılında İsmail Hakkı Tonguç'un Balkan ülkelerine yaptığı gezi (Bulgaristan, Macaristan, Almanya) incelemeleri, 1939'da *Canlandırılacak Köy* adlı kitabın içinde "Bir Seyahatin Notları" başlığıyla ek olarak yayımlanmıştır. Tonguç, Bulgaristan gezisinde Sofya, Plevne, Tırnova, Eskipazar, Filibe, Pazarcık kentleri ile otuzdan fazla köy ve kültür kurumlarını görmüştür. Yazıda, Bulgaristan'ın şehir ve köy nüfusuna ait bilgiler verildikten sonra Bulgaristan'ın eğitim durumu ortaya konulmuştur: Maarif sistemi ve teşkilatı, Maarif Nezareti, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, üniversite, halk eğitimi, zirai durum, zirai kooperatifler, ziraat öğretimi ve eğitimi, mecburi iş hizmeti teşkilatı ve işleyişi hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Bulgaristan'da her okul türünün köylere kadar yayıldığı, köylülerin karakterini ve milli kültürünü kaybetmeden en modern formasyon müesseselerinde yetiştirdiği belirtilmektedir (Tonguç 1939: 193-212).

Rusya Eğitim Sistemi Hakkında Hazırlanan Raporlar

Maarif Müsteşarı Nafi Atuf (Kansu) ve Teftiş Heyeti Başkanı Rıdvan Nafiz (Edgüer)'in hazırladıkları rapor, “Rusya Maarifi Hakkında” *Rapor* başlığıyla 1926 yılında *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. 44 sayfalık raporda; Rusya Sosyalist Şûralar Cumhuriyetleri İttihadı (SSCB) Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda maarif işlerinin bütün cumhuriyetler için özerk olmasına, maarif teşkilatı, talimatname ve programlarda farklılığına karşın, terbiye faaliyetlerinde hâkim olan fikirlerin, prensiplerin, amaçların bir olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede SSCB Komiserliği'nin amaçlarının milli iktisadın sosyalist ilkelere göre gelişimi ve açığa çıkmasını temin etmek; şehirlerde ve köylerde üretim kabiliyetini ve kudretini arttırmak; halka komünizm esasına göre siyasi bir eğitim vermek; halkın milli medeniyetlerini umumi harsa esas teşkil edecek biçimde geliştirmek olduğu belirtilmektedir.

Raporu hazırlayanların Rusya ziyaretleri çoğunlukla tatil aylarına denk gelmiştir. Burada bütün dairelerin şefleriyle faaliyetleri ve düşünceleri hakkında bilgi almışlar; açık olan yatılı okullara giderek öğrencilerle ve öğretmenlerle görüşmüşler; köylere giderek köy evleri ve köylülerle ilgilenmişler, fabrikaları ve fabrika yanlarında açılan okulları incelemişlerdir. Rusya'dan sonra Birliğin en büyük Cumhuriyeti olan Ukrayna'da, Kiyev ve Odesa'da kısa süreli incelemelerde bulunmuşlardır. Bu iki Cumhuriyetteki incelemelerine göre yeni rejimin kalıcı olabilmesi ve devamı için en önemli vazifelerin yeni ilke ve fikirleri halka indirmek; halkın siyasi ve içtimai terbiyesini tamamlamak; yeni devlet şeklini imanla muhafaza ve müdafaa edecek bir nesil yetiştirmek için gereken bütün önlemleri almak; talim ve terbiye faaliyetlerini buna göre düzenlemek, maarif kurumlarını devletin amaçlarına göre yeniden oluşturmak ve işletmek olduğu belirtilmektedir. Bu görevler ve bunlarla ilişkili işlerin sorumluluğunun rapordaki özgün anlatıma göre, Maarif Halk Komiserliği'ne (Narkompros) verildiği ve bu teşkilatın birimlerinin Teşkilat ve İdare Dairesi, Devlet Şûra-yı İlmiyesi, İçtimai Terbiye Dairesi, Mesleki Tedrisat Dairesi, Siyasi Terbiye ve Mektep Harici Tedrisat Dairesi, Millî Ekaliyetler Dairesi, Ulum ve Sanayi-i Nefise Dairesi, Matbuat Dairesi, Devlet Bütçesine Dâhil Olmayan Müessesat Dairesi olarak 9 birimden oluştuğu belirtilmektedir. Raporda bu birimlerin görevleri ve işleyişinin yanı sıra teftiş işleri, vilayetlerde Maarif Teşkilatı ve Okul Teşkilatları (okuldan evvelki terbiye, okul tahsili, meslek okulları, teknikumlar- orta meslek okulları- amele fa-

külteleri, amele kursları, yüksek meslek okulları, diğer çocuk müesseseleri, öğretmenlerin yetiştirilmesi-Pedagoji Enstitüsü, Pedaloji Enstitüsü) ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu raporda ayrıca Rusya Maarif Komiserliği Teşkilatı'nın şemasına da yer verilmiştir (Akt. Kansu ve Kansu 2011: 409-450; Nafi Atuf ve Rıdvan Nafiz 1926: 1-44).

Rıdvan Nafiz (Edgüer)'in Rusya seyahatinin ürünü olan ve 1927 yılında *Terbiye* dergisinde yayımlanan “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi” başlıklı yazısı, rapor başlığı taşımamakla birlikte aslında “Rusya Maarifi Hakkında Rapor”a ek bir rapor niteliğindedir. Buna göre, Tecrübe okullarının kuruluş gayelerinin muhtelif terbiye temayüllerini tecrübe etmek ve programları bu doğrultuda hazırlamak, yeni ders programlarının eğitim ve öğretim esaslarının uygulanmasında diğer okullara örnekler oluşturmak olduğu; bu okullara güzide öğretmenler ve eğitimcilerin tayin edildiği; okulun içinde öğrencilerin tarlada, ormanda, ve okul binalarında çalıştıkları; öğrencinin kendi işini kendisinin görmesine son derece önem verildiği; okul öğretmenlerinin bir zorunluluk olmadığı sürece öğrenci işlerine müdahalede bulunmadığı; okulun iç işlerinin öğrenci ve öğretmenlerin eşit haklara sahip göründükleri bir topluluk hayatı olduğu; öğretmen ve öğrenciler arasında bir arkadaş topluluğu tesis edildiği; Rusya'nın diğer okulları gibi karma olduğu; 8 yaşından 18 yaşına kadar kız ve erkek öğrencinin bir arada ders gördükleri; atölyelerde çalıştıkları; tedrisat planının Dalton esasları doğrultusunda yönetildiği; terbiye ve inzibatta ise geniş bir şekilde kendini idare (self government) esaslarının uygulandığı belirtilmektedir. Rapor, bu okulların işleyişlerini gösteren yaz ve kış aylarına ait zaman çizelgesi ile öğrencilerin ve öğretmenlerin faaliyetlerine ait fotoğraflar da bulunmaktadır (Rıdvan Nafiz 1927a: 17-22).

Rıdvan Nafiz (Edgüer)'in 1927 yılında *Terbiye* dergisinde yayımlanan “Moskova’da Radişcef Tek İş Mektebi” başlıklı yazısı da, ek rapor niteliğindeki ikinci rapordur. Bu rapor, 5 sayfa metin ve 4 sayfa tablo olmak üzere toplam 9 sayfadan oluşmaktadır. Buna göre, bu okulların programının devlet bilim şurası tarafından hazırlanmasına karşın, okullar için belirlenen amaçlara sadık kalmak koşuluyla planlarını serbestçe hazırlayabildikleri ve programların Orta Rusya'nın şartlarına göre hazırlandığı belirtilmektedir. Ayrıca okul süreleri, programda yer alan dersler ve uygulanması, tedris usulleri, Dalton Planının uygulanması, bu okullardaki eğitim ve öğretimin amaçları, okulun işleyişi ve kurulları, atölyeleri ve öğretim ilkelerine yer verilmiştir.

Bununla birlikte bu okullardaki kâğıt işleri, karton işleri, marangozluk işleri ve maden işlerine dair programları gösteren tablolara yer verilmiştir (Rıdvan Nafiz 1927b: 122-130).

1933 yılında Cumhuriyetin 10. yılı kutlamalarına katılmak üzere Türkiye'ye gelen Sovyetler Birliği Maarif Komiseri Bubnof, 1936 yılında, her öğretim derecesinden seçilecek 40 kişilik öğretmenler heyetini Sovyet Rusya'ya misafir olarak, incelemelerde bulunmak üzere davet etmiştir. 5-28 Eylül 1936 tarihinde, Rüştü Uzel'in başkanlığında, ilkokul, ortaokul, lise ve enstitü öğretmenleri ile üniversiteden dört doçentten oluşan heyet Rusya'ya gitmiştir (Velidedeoğlu 1977: 214-245). Bu incelemeler "Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri" başlığıyla 1937 yılında *Kültür Bakanlığı Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Ayrıca Heyette olan her bir eğitimci bu incelemelerini ayrı ayrı raporlaştırmışlardır. Örneğin, "Sovyet Rusya'da Yüksek Tahsil ve İlim Hayatı Hakkında Rapor" başlıklı inceleme bu seyahate katılan Velidedeoğlu tarafından hazırlanmıştır (Taşdemirci 2001: 1).

"Sovyet Rusya'da İlköğretim ve Eğitim İşleri" başlıklı rapor 9 bölümden oluşmakta ve raporda Rusya'daki ilköğretim kademesi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Birinci bölümde ilkokul öncesi terbiye teşkilatı (çocuk bakım evleri, yeni doğmuş çocuklar koğuşu, çocuk yuvaları); ikinci bölümde halk eğitimi, teşkilatlanması ve işleyişi; üçüncü bölümde zorunlu eğitim yaşındaki çocukların öğretim ve eğitim müesseseleri, maarif idaresi; okulların haftalık ders programları ve işleyişi; dördüncü bölümde ilkokul kitapları, çocuk yayınları ve çocuk müesseseleri, halk neşriyatı; beşinci bölümde köy okulları teşkilatı, köy öğretmenleri, köyde ümmilikle mücadele ve halk terbiyesi; altıncı bölümde ilköğretimde teftiş işleri; yedinci bölümde tecrübe okulları ve faaliyetleri; sekizinci bölümde ilkokul öğretmenleri; dokuzuncu bölümde ise öğretmen yetiştirme yolları anlatılmaktadır (*Kültür Bakanlığı Dergisi* 1937: 198-241).

Sonuç ve Tartışma

Yeni kurulan Cumhuriyet'in modernleşme projesini hayata geçirmede en etkili aracı eğitim sisteminin geliştirilmesi olmuştur. Cumhuriyet, eğitim sistemi aracılığıyla siyasi meşruiyetini sağlamlaştırabileceği gibi ihtiyaç duyduğu yurttaşları da yetiştirebilecekti. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise çağdaş eğitim düşüncesinden ve deneyiminden yararlanılmasıdır. Kuşkusuz bu durum, dış politikada takip edilen *yurtta barış dünyada barış* ilkesinin ve

Cumhuriyet'in dünyayla bütünleşme, yenilikleri yakından izleme, kendisi için gerekli ve yararlı olanı alma isteğinin sonucudur. Üstelik inceleme yapılan ülkenin siyasal rejiminin nasıl olduğuna bakılmaksızın, o ülkenin eğitim sistemine dair incelemelerin yapılması Cumhuriyet'in pragmatist yönünün göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Yurt dışına öğrenci gönderilmesi, yurt dışından uzmanlar çağırılması, yurt dışına araştırma ve inceleme için uzmanlar gönderilmesi ve tercüme faaliyetleri olanaklar dâhilinde sürdürülen bu sürecin temel taşları arasındadır. Çağdaş ülkelerdeki eğitim düşüncesini ve uygulamalarını yerinde görmenin, bu işin mimarlarıyla diyalog içinde sorunları ve çözüm önerilerini tartışmanın en etkili yolu ise çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini inceleme için uzmanların gönderilmesi olmuştur.

Bu çalışmada Atatürk döneminde Almanya, Fransa, Avusturya, Bulgaristan ve Rusya eğitim sistemi ve uygulamaları hakkında yayımlanan 15 rapor incelenmiştir. Bu çerçevede araştırmada, yurt dışına gönderilen uzmanlar tarafından Almanya hakkında hazırlanan 2 rapor ve 2 kitap, Fransa hakkında hazırlanan 2 kitap, Avusturya hakkında hazırlanan 1 kitap ve rapor, Bulgaristan hakkında hazırlanan 2 kitap ve 1 rapor, Rusya hakkında hazırlanan 4 rapor olmak üzere toplam 7 kitap ve 8 rapor incelenmiştir.

1925-1926 yıllarında Hıfzırrahman Raşit Öymen, 1928-1931 yılları arasında Fuat Baymur tarafından incelenen Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve eğitim uygulamalarının Türkiye'de ilkökul ve öğretmen yetiştirme programlarını etkilediği söylenebilir. Türkiye'nin 1926 İlkokul Programı, *Viyana Temel Eğitim Programının* ilk beş yıllık bölümünden esinlenmiştir (Altunya 2006: 48). 1926 yılında Nafi Atuf Kansu ve Rıdvan Nafiz Edgüer'in, 1936'da bir heyetin Sovyet eğitim sistemi ile ilgili incelemeleri üretici eğitim, kimsesiz ve yoksul çocukların eğitimi, öğretmen yetiştirme ve eğitim örgütlerini geliştirme açılarından yararlı olmuştur. Ayrıca 1930'da Hasan Ali Yücel'in Fransa, 1931'de Ali Haydar Taner'in Bulgaristan, 1934'te Tonguç ve Reşat Şemsettin Sirel'in Almanya, 1937'de Tonguç'un Balkan ülkeleri incelemeleri öğretmen yetiştirme, köyde eğitim ve eğitim örgütlerini geliştirme gibi konularda yararlı olmuştur (Altunya 2005: 24, Gündüzalp 1951: 194). Bununla birlikte bu raporlarda bahsedilen, farklı sınıf düzeylerinden öğrencilerin aynı derslikte, etkin bir halde öğrenim görmelerine dayanan *Dalton Planı*'nın, günümüzde varlığı devam eden birleştirilmiş sınıflarda örnek alınarak uygulandığı söylenebilir.

İsmail Hakkı (Tonguç) 1925'te Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ülkelerinden oluşan Avrupa ülkeleri incelemesinden sonra 1926'da, Mustafa Necati döneminde, Maarif Vekâleti Levazım ve Alâtı Dersiye Müzesi Müdürlüğü'ne (Mektep Müzesi Müdürlüğü) atanmıştır (Tonguç 2009: 77). Bu Müdürlüğün amacı, eğitim teknolojileri yönünden öğretimi çağdaşlaştırmak ve iş eğitimi okullara sokmak ve yaygınlaştırmaktı. Bunun yanı sıra, ilkokullarda her türlü ders araç gerecinin bulunduğu mektep müzelerinin açılması, orta öğretim ve öğretmen okulları için ders araç-gereci standartlarını belirleme, kimi okullar için gerekli ders araç-gereçlerinin tümünü bulundurma, bazılarında ise bölgesel kullanım biçiminde hizmet verme, ders araç-gereçleri için rehber kitapçıkların hazırlanması, okul müzesinde kurulan gezici öğretmen kitaplığından öğretmenlerin parasız olarak yararlanması, iki aylığına posta ile öğretmenlere kitap gönderme, öğretmenlere resim-elişleri kursları gibi önemli yenilikler de bu müdürlüğün yaptığı işler arasındadır. Mektep Müzesi'nin açtığı *İş İlkelerine Dayanan Eğitim Kursları (1926-1928)*'nda ders vermek üzere, Almanya'da İsmail Hakkı'nın hocalığını yapmış olan Leibzig Pedagoji Enstitüsü ve İş Öğretmen Okulu profesörlerinden Frey ve Stiehler getirilmiş, çevirmenliğini ise Tonguç'un kendisi yapmıştır (Tonguç 2009: 78-80). Ayrıca 1927 yılında köy ilkokulları için ayrı bir öğretim programı yapılmış, 3. Sınıf programı arasına yurt bilgisi dersi konulmuş, resim-elişleri dersleri köy okullarının koşullarına uygun olarak hazırlanmış ve köy kızları için ev işleri dersi eklenmiştir. Tonguç tarafından hazırlanan iş dersi programı ile Gazi Orta Muallim Mektebi'nin tüm bölümlerine her yıl için haftada birer saat iş dersi konulmuştu. 1932'de yurt dışında eğitimlerini tamamlayıp dönen beş resim-elişleri öğretmeniyle birlikte Tonguç, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Şubesi'ni kurmuş ve 1935 yılında 11 yıl sürecek olan İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir (Tonguç 2009: 89-168). Gündüzalp (1984: 313)'e göre Tonguç'un eserlerinde Alman eğitimcilerinden İsviçreli Pestalozzi ve Alman Kerschens-teiner'in etkileri görülmektedir. Bu çerçevede Köy Enstitülerinin de mimarı olan Tonguç'un eğitim düzenlemeleri ve uygulamalarında, kendi teori ve pratiğini oluştururken incelenen ülkelerdeki örneklerden yararlandığı söylenebilir.

Tonguç'un Mektep Müzesi Müdürlüğü döneminde, 1930 yılında Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Emin (Erişirgil)'in başkanlığında çeşitli ülkelerde, özellikle Rusya'da olduğu gibi okuma örgütü kurulması ve bir bayilik şirketi

oluşturulması, bir okuma seferberliği açılması, köy postalarının düzenlenmesi, posta ücretlerinin indirilmesi ve kitaplarda indirim yapılması gibi kararlarının alınması (Bayır 1971: 70-72), Rusya hakkında hazırlanan raporlardan ve Tonguç'un raporlarından yararlanıldığının en açık kanıtı olarak kabul edilebilir.

Atatürk döneminde çeşitli ülkelerin eğitim işlerini inceleme için gönderilen uzmanlar, Maarif Vekâleti'nin taşra ve merkez teşkilatlarında öğretmenlikten en üst düzeye kadar eğitimle ilgili çeşitli görevlerde, kurullarda yer almışlar ve dönemin eğitim politikalarının belirlenmesinde etkin olmuşlardır. Kuşkusuz çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini inceleme için gönderilen uzmanların inceleme ve araştırma yapılan ülkelere ilişkin raporlarının, Türkiye'de eğitim bilimlerinin kuramsal gelişimi ve kurumsallaşmasında; eğitimin çağdaşlaşması sürecinde, eğitim alanındaki bina yapımından, araç-gereç kullanımına, eğitimle ilgili yasal ve yönetsel düzenlemelerden öğretim programlarına, çeşitli okul türlerine öğrenci seçiminden personel yetiştirilmesine, köyde eğitim ve Köy Enstitüleri'nin kurulmasına, iş ve sanat eğitimine kadar birçok ögenin çağdaş standartlara göre düzenlenmesinde ve uygulanmasında önemli katkıları olduğu söylenebilir. Ayrıca bu raporların ve eğitime ilişkin yeni düzenlemelerin, uygulamaların, gelişmelerin ve çeşitli yabancı eğitim düşünürlerinin görüşlerinin *Maarif Vekâleti Mecmuası*'nda yayımlanmasıyla, derginin ülkenin her tarafındaki okullara gönderildiği düşünüldüğünde, öğretmenler için, eğitim-öğretim teori ve pratiklerini geliştirebilecekleri, dünya ve ülke gündemini yakından takip etmelerinde karşılaştırmalı kılavuz niteliğinde bir işlevi olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra çeşitli ülkelerin eğitim işleri hakkındaki hazırlanan inceleme raporlarından hangisinden daha fazla yararlandığı sorusunun yanıtı, yurt dışından davet edilen yabancı uzmanlardan hangisinin raporundan daha fazla yararlandığı sorusunun yanıtıyla aynıdır. Diğer bir deyişle, 1939 yılında Maarif Vekilliği'nin kültür reformu çerçevesinde seri biçiminde yayımladığı Türk ve yabancı uzman raporlarının önsözünde belirttiği gibi bu raporlardan Maarif Vekilliği *yardımcı materyal* olarak yararlanmıştı. Dolayısıyla Maarif Vekâleti için, farklı tarihlerde ve farklı konularda yabancı uzmanların ve Türk uzmanların hazırladıkları raporların eğitim işlerinin düzenlenmesinde yol gösterici bir nitelikte olduğu; ancak tek bir kaynak olarak kullanılmayıp çeşitli ülkelerin uygulamaları ve Türk eğitim düşünürlerinin düşünceleri de değerlendirilerek, kendisi için yararlı olanı çeşitli komisyonlarda görüştüğü,

uygulamalar sonucu tecrübe ettiği ve bu raporları, eğitim sisteminin düzenlemesinde karşılaştırmalı kaynak olarak kullandığı söylenebilir.

Açıklamalar

- 1 Milli güzideler, Cumhuriyet'in yetiştirmek istediği insan için dönemin alan yazınında sıkça vurgulanan bir ifadedir. Bununla anlatılmak istenen Cumhuriyet'in değerler dünyasını benimsemiş, bilgiyi bir süs olarak değil, günlük hayata uygulayabilen, sorgulayan bireylerden oluşan bir nesil yetiştirilmesinin ve aydın bir sınıfın oluşturulmasının istenmesidir. V. İcra Vekilleri Heyeti'nin 05.09.1923 tarihli programında maarifin terbiyevi vazifeleri, çocukların ve halkın terbiye ve talimi ile milli güzidelerin yetişmesi olarak gösterilmiştir. Milli güzidelerin yetiştirilmesinin ise Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderilerek gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bkz. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (1961). C. 1-2. Ankara: TBMM Matbaası.
- 2 Avusturya'nın Viyana kenti, dönemin eğitim alanında 'Mektepçiliğin Kâbesi' olarak kabul edilmektedir. 1920'lerde çağdaş eğitim ve öğretimin tüm ilkelerinin hayata geçirilmesiyle, Viyana şehrinin Mektepçiliğin Kâbesi durumuna geldiği ve kabul edildiği; bu çerçevede, dünyanın çeşitli ülkelerinden eğitimcilerin bu kente eğitim ve araştırma için akın ettiği söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hıfzırrahman Raşit (1928). *Mektepçiliğin Kâbesinde*. İstanbul: Amedi Matbaası; Ahmet Fuat (1930). "Avusturya'da Maarif İnkılabı". *Terbiye* 24-35:16-45.

Kaynaklar

- Akyüz, Yahya (1987). "Hıfzırrahman Raşit Öymen". *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. 387-400.
- Altunya, Niyazi (2005). *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*. Ankara: Kelebek Matbaası.
- Altunya, Niyazi (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü, Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Altunya, Niyazi (2015). "Türkiye'de Eğitim Bilimleri Öğretimi". *Eğitim Felsefesi Ulusal Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 288-300.
- [Antel], Sadrettin Celal (1926). "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha". *Maarif Vekâleti Mecmuası* 7: 135-246.
- Aslan, Cengiz (2014). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bayır, Ferit Oğuz (1971). *Köyün Gücü*. Ankara: Ulusal Basımevi.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1930a). "Avusturya'da Maarif İnkılabı". *Terbiye* 5 (24): 34-36

- [Baymur], Ahmet Fuat (1930b). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 5 (25): 16-27.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1930c). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 6 (27): 34-42.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1930d). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 6 (29): 27-35.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1931a). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 7 (32): 5-19.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1931b). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 7 (33): 35-42.
- [Baymur], Ahmet Fuat (1931c). “Avusturya’da Maarif İnkılabı”. *Terbiye* 7 (35): 25-44.
- Dewey, John (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- [Edgüer], Rıdvan Nafiz (1927a). “Rusya’da Bir Tecrübe Mektebi”. *Terbiye* 1 (1): 17-22.
- [Edgüer], Rıdvan Nafiz (1927b). “Moskova’da Radişef Tek İş Mektebi”. *Terbiye* 1 (2): 122-130.
- Fraenkel, Jack R. et al. (2012). *How To Design And Evaluate Research In Education*. London: McGraw-Hill Higher Education.
- Gündüzalp, Fuat (1951). *Öğretmen Meslek Kitapları*. C. I. Ankara: MEB Yay.
- Gündüzalp, Fuat (1955). *Öğretmen Meslek Kitapları*. C. III. Ankara: MEB Yay.
- Gündüzalp, Fuat (1961). *Öğretmen Meslek Kitapları*. C. IV. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gündüzalp, Fuat (1984). *Öğretmen Meslek Kitapları*. C.V. Ankara: MEB Yay.
- Gündüzalp, Fuat (2010). *Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu (1840-1928)*. C.VI. Ankara: Çağdaş Eğitim Yay.
- [Kansu], Nafi Atuf ve Rıdvan Nafiz [Edgüer] (1926). “Rusya Maarifi Hakkında Rapor”. *Maarif Vekâleti Mecmuası* 2 (9): 1-44.
- Kansu, Metin Atuf ve K. Işık Kansu (2011). *Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyelili Mimarı Nafi Atuf Kansu (1890-1949) Yaşamı ve Yazıları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yay.
- Kaya, Yahya Kemal (1987). “İsmail Hakkı Tonguç”. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. s.513-520.
- Kurtça, Halis (1987). “Fuat Baymur”. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. 125-144.
- Kültür Bakanlığı (1937). “Sovyet Rusya’da İlköğretim ve Eğitim İşleri”. *Kültür Bakanlığı Dergisi* 20 (1): 198-241.
- Maarif Vekâleti (1927). “Maarif Vekili Mustafa Necati Beyefendi’nin Avrupa Tedkik Seyahati”. *Maarif Vekâleti Mecmuası* 11: 120-129.
- Maarif Vekillliği (1941). *Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940-1941*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1977). *Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Kararları* (1923-1940).

- Oğuzkan, Ferhan (1987). “Hasan Âli Yücel”. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. 623-639.
- [Öymen], Hıfızırrahman Raşit (1928). *Mektepçiliğin Kâbesinde*. İstanbul: Amedi Matbaası.
- Özalp, Reşat ve Aydoğın Ataüinal (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özalp, Reşat (1987). “Rüştü Uzel”. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. 577-593.
- Sirer, Reşat Şemsettin ve İsmail Hakkı Tonguç (1934). *Almanya Maarifi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Sorguç, Bahir (1982). *1920’den 1981’e Milli Eğitim Bakanlığı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sorguç, Bahir (1987). “Saffet Arıkan”. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yay. 37-54.
- [Taner], Ali Haydar (1931). *Bulgaristan Maarifi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Taşdemirci, Ersoy (2001). “1936 Yılında Sovyet Rusya’da Yüksek Öğretim Hakkında Hazırlanmış Bir Rapor ve Bu Raporun Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Tarihi Bakımından Önemi”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (11): 1-37.
- TBMM Zabıt Ceridesi* (1961). C. 1-2. Ankara: TBMM Matbaası.
- [Tonguç], İsmail Hakkı (1925). “Avrupa Meslek Mekteplerine Dair”. *Maarif Vekâleti Mecmuası* 1 (5): 46-72.
- [Tonguç], İsmail Hakkı (1926). “Avrupa Tecrübe Mektepleri”. *Maarif Vekâleti Mecmuası* 2 (6): 13-47.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1939). *Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tonguç, Engin (2009). *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Yaşamı, Öğretisi, Eylemi*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yay.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1977). *Anıların İzinde*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [Yolaç], Ahmet Hilmi (1925). “Bulgaristan Maarifi”. *Maarif Vekâleti Mecmuası* 1 (5): 12-45.
- [Yücel], Hasan Âli (1934). *Fransa Maarif Teşkilatında Müfettişler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Yücel, Hasan Âli (1936). *Fransa’da Kültür İşleri*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Reports of Turkish Experts about the Education Systems of Foreign Countries in the Period of Atatürk*

Cengiz Aslan**

Abstract

In the history of Turkish education, not only the reports made by foreign experts about Turkey, but also the reports made by Turkish experts about the education systems of foreign countries are important sources. In Atatürk's period, a great number of experts were sent abroad to study the education systems of different countries. Their reports were highly effective in regulating Turkish education system and decisions. In this study, within the scope of acquired documents and information, experts who were sent abroad to study the education systems of different countries in the period of Atatürk have been determined and their reports about the education systems of foreign countries have been studied. In this context, the reports about the education of Germany, France, Austria, Bulgaria and Russia have been initially examined.

Keywords

Turkish experts, reports, Germany, France, Austria, Bulgaria, Russia.

---

* Date of Arrival: 27 April 2016 – Date of Acceptance: 18 December 2019

You can refer to this article as follows:

Aslan, Cengiz (2021). "Atatürk Döneminde Türk Uzmanların Yabancı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkında Hazırladıkları Raporlar". *bilig – Journal of Social Sciences of the Turkic World* 96: 283-310.

** Dr., Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Department of Educational Sciences – Ankara/ Turkey

ORCID ID: 0000-0003-3710-9838

cngzaslan@gmail.com

Отчеты турецких экспертов периода Ататюрка о системе образования в зарубежных странах*

Дженгиз Аслан**

Аннотация

В истории турецкого образования важными источниками являются не только отчеты зарубежных экспертов о Турции, но и отчеты турецких экспертов о системах образования зарубежных стран. В период Ататюрка большое количество экспертов было отправлено за границу для изучения систем образования разных стран. Их рапорты были очень эффективны в регулировании турецкой системы образования и решений. В этом исследовании в рамках полученных документов и информации были выявлены эксперты, которые были отправлены за границу для изучения систем образования разных стран в период Ататюрка, и изучены их отчеты о системах образования зарубежных стран. В этом контексте изначально рассматривались отчеты об образовании Германии, Франции, Австрии, Болгарии и России.

Ключевые слова

Турецкие эксперты, отчеты, Германия, Франция, Австрия, Болгария, Россия.

---

* Поступило в редакцию: 27 апреля 2016 г. – Принято в редакцию: 18 декабря 2019 г.
Ссылка на статью:

Aslan, Cengiz (2021). "Atatürk Döneminde Türk Uzmanların Yabancı Ülkelerin Eğitim Sistemleri Hakkında Hazırladıkları Raporlar". *bilig – Журнал Гуманитарных Наук Тюркского Мира* 96: 283-310.

**Д-р, Анкарский университет, Педагогический факультет, кафедра педагогики – Анкара/Турция
ORCID ID: 0000-0003-3710-9838
cngzaslan@gmail.com

Yayın Değerlendirme/Book Reviews

Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020).
*Türk Dünyasında Ortak Alfabe:
Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul:
Ötüken Yay.*

İsmail Altınöz**

İnsanın duygu ve düşüncelerinin ifade vasıtası olan dil ancak yazıyla hayat kazanır. Bir dilin varlığına işaret eden, bir dille kültür birikiminin ortaya konulmasını sağlayan, onu koruyan ve gelecek nesillere aktaran en önemli unsur yazıdır. Yazıyı bir araya getiren ana unsur ise; alfabedir. Bu vesileyle alfabe; her dilde kelimelerin ve cümlelerin bir araya getirilerek insanlar arasında iletişim kurmasını sağlamaktadır.

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından ilki 18-20 Kasım 1991 tarihlerinde yapılan toplantının devamı niteliğinde olan “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu”, Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu ve Sultanbeyli Belediyesi Başkanlığı desteğiyle 20-21 Kasım 2018 tarihleri arasında yurt içi ve yurt dışından birçok bilim adamının iştirakiyle İstanbul’da düzenlenmiştir.¹ Adı geçen sempozyuma sunulan bildiriler editörler kurulu tarafından düzenlenerek kitap haline getirilmiş ve Ötüken Neşriyat tarafından 2020 yılında yayımlanarak bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

* Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Altınöz, İsmail (2021). “Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020). *Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul: Ötüken Yay.”. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 96: 311-321.

** Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü – Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-0716-6014
altinoz@ksu.edu.tr

Eser; sunuş, dört bölüm ve Sonuç Bildirgesi'nden oluşmaktadır. Kitap, çeşitli ülkelerden 21 yazarın makalelerini içermektedir.

Kitabın editörlerinden Özlem Deniz Yılmaz tarafından kaleme alınan sunuş kısmında; bu eserin Türk devlet ve topluluklarında kullanılmakta olan alfabelerin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinde Latin alfabesine geçiş süreci ve uygulamaları aşamasında karşılaşılan problemler ve bunlara yönelik öneriler yer almaktadır.

Çalışmada; Yavuz Akpınar'ın ifadesiyle: “Türk dünyasında alfabe birliği düşüncesinin genel olarak Türkçülük-Turancılık kavramlarıyla ilgili olarak ortaya çıktığı, bunun temelini Türk kavimlerinin tamamını Türk millî kimliği içinde görmek ve doğal olarak da bu ‘Türk milleti’ nin tek bir yazı dili, tek bir bilim ve kültür hayatının olmasını arzu etmenin oluşturduğu, bu düşüncenin dışında tek başına ‘alfabe birliği’ ni istemenin kültürel ve siyasi hiçbir anlamının olmadığı” belirtilmektedir.

Birinci Bölümde (s.13-55); “Türk Dünyasında Alfabe Sorunu” ana başlığı altında “Alfabe Değişiminde Uyulması Gereken İlkeler” (s.13-18) Ahmet B. Ercilasun tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, Türk dünyasındaki alfabe değişiminin temellerini genetik bir yapının oluşturmasına paralel olarak tarihî ve kültürel zeminini de unutmamak gerek demektedir. Bu düşünceden hareketle Türk dünyasının oluşturacağı alfabenin de akraba olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu akrabalığı sağlayan yakınlıklar maddeler halinde sıralanmaktadır. Bu maddelerde harfler ile sesler arasındaki uyum ve ahenğin aynı olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yavuz Akpınar tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Alfabe Birliği ile Millî Kimlik Anlayışı Arasındaki İlişkiler Üzerine Düşünceler” adlı başlıkta (s.19-32): 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra istiklallerine kavuşan Türk devletlerinin kendi aralarında daha sağlıklı iletişim kurabilmeleri amacıyla “Türk Dünyasında Alfabe Birliği” nin yeniden gündeme geldiği belirtilmiştir. Burada Türk dünyasında Arap harflerinden Latin harflerine ve daha sonra Kiril alfabesine geçişin tarihî tekâmülüne değinilmiştir. Bu vesile ile millî kimlik anlayışı ile alfabe birliği arasındaki ilişkiler gözden geçirilmiştir. Türk dünyasında Arap harflerin matbaada dizgi esnasındaki zorluklardan yazılış ve söyleniş biçimlerine kadar Türklerin yapısına uygun olmadığına vurgu yapılmıştır. Bu zorluklar neticesinde Arap harflerinin

ıslah edilmesi konusunda başarı elde edilemeyince Latin harflerine geçme meselesinin gündeme geldiği üzerinde durulmuştur. Türk dünyasında Latin harflerine geçme düşüncesinin ilk olarak Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundzade tarafından ortaya atıldığı söylenmiştir. Ahundzade'nin Osmanlı Devleti'nde alfabe meselesi ile ilgili faaliyetlerine de burada yer verilmiştir. Aynı şekilde Ahundzade gibi Türk dünyasında (Türkiye'de dâhil) Latin alfabesine geçmeyi savunan aydınlar da bu kısımda yer almışlardır. Bu gayretlere İsmail Gaspıralı'nın faaliyetlerinin de eklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu hareketler içerisinde Türk dünyasında ortak yazı dili kullanma fikrinin gündeme geldiği beyan edilmiştir. 1920'li yılların başlarından itibaren Türk dünyasında Arap harflerini terk edip Latin harflerine geçme isteklerinin yaygınlık kazandığına dikkat çekilmiştir. 26 Şubat 1926 tarihinde Bakü'de toplanan Birinci Türkoloji Kurultayı'nda ele alınan meseleler arasında Latin alfabesine geçişin önemli bir yer tuttuğu bildirilmiştir. 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Harf İnkılabı ile Latin alfabesini kabul etmesi Sovyet yönetimi endişelendirdiğinden dolayı Türk boyları ile iletişimi tamamen koparmak amacıyla 1938-1940 yıllarında Sovyetler Birliği içindeki her bir Türk boyu ve topluluğuna birbirinde farklı Kiril alfabesinin kabul ettirilmesi sayesinde Türkistan'ın asırlık Çağatay yazı dili geleneğinin yok edildiği söylenilmiştir. Sovyet yönetimindeki Türk boyları arasındaki millî tarih ve kimlik anlayışının bu şekilde tahrif edildiği vurgulanmıştır. Akpınar, makalesinin sonunda Türk dünyasında alfabe birliğinin sağlanmasının, ilmî bir mesele olmaktan ziyâde daha çok siyasî bir mesele olduğuna vurgu yapmıştır.

“XXI. Yüzyılda Türk Dünyasında Alfabe Sorunu ve Bilişim Uygulamaları” (s.33-46) başlığı Şükrü Halûk Akalın tarafından irdelenmektedir. Yazar, Osmanlı döneminde ilk kez alfabe sorununa XVII. Yüzyılda Kâtip Çelebi'nin değindiğine dikkat çekmekte ve son olarak XIX. yüzyılda Münif Efendi'nin bu konu üzerinde durduğunu söylemektedir. Akalın, kısacası XIX. yüzyılı, alfabenin tartışıldığı ama bir sonucun alınmadığı bir yüzyıl olarak nitelendirmektedir. XX. Yüzyılın ise; alfabe devrimlerinin, değişim ve dönüşümlerinin yüzyılı olacağına dikkat çekmektedir. Buradan hareketle XX. Yüzyılda Türk dünyasında Alfabe hareketleri üzerinde durmaktadır. İlki Azerbaycan'da yapılan “Birinci Türkoloji Kurultayı” ve İkincisi ise; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu” ve son olarak yine aynı enstitü tarafından 20-21 Kasım 2018 tarihinde “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk

Alfabeleri Sempozyumu” ile Türk Dünyasında alfabe sorununun bilimsel anlamda tartışıldığı ifade edilmektedir. Tanıtımını yapmakta olduğumuz bu kitap, adı geçen sempozyum bildirimlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca, bu makalede Türk dünyasında bilişim uygulamalarında Türkçe karakterlerin kullanımı üzerinde kapsamlı bir şekilde durulmaktadır.

Elchin İbrahimov “Geçmişten Günümüze Türklerde Alfabe Sorunu” (s.46-58) başlığını ele almaktadır. Türklerin Orta Asya’dan çıkarak değişik coğrafyalara yayılmaları neticesinde alfabe değişikliklerine, farklı dil ve lehçelerde konuşmaya başladıklarına dikkat çekilmektedir. Burada Türkmenistan’ın “ı” yerine “y” kelimesini kullanmasının Türkçe’ye uygun olmadığı ve alfabe konusunda büyük karışıklıklara meydan verdiğine değinilmektedir. Ayrıca, Sovyetler tarafından 1940 yılında Türkî Cumhuriyetlere uygulanan Kiril alfabesinin her cumhuriyet için ayrı karakter taşıması, bu cumhuriyetlerin aynı milletin çocuklarını birbirinden uzaklaştırmayı amaçlayan özel bir tasarım ürünü ve planlanmış bir politikanın devamı ve uygulaması olması üzerinde durulmaktadır. Yazar, sonuç kısmında öneriler bahsi ile yazısına son vermektedir. Bu öneriler arasında Latin alfabesini sık kullanmayan Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan’ın kesin olarak Latin alfabesine geçmesine yer verilmektedir. Burada yapılması gereken en önemli işlerden birisinin tüm Türk devletlerinin, ortak alfabe çalışmalarına bir an evvel başlaması önerilmektedir. Bugün Türk dünyasının dilde birliğinin temel anahtarının alfabe olduğu belirtilmekte, alfabede birlik sağlanamazsa asla ortak konuşma (iletişim) dilinin ortaya çıkamayacağı açıklanmaktadır.

İkinci Bölümde (s.59-122); “Türk Dünyasında Ortak Alfabe, Ortak Dil” ana başlığında “Türk Ülkelerinde Ortak Türk Latin Alfabesinin Onaylanması Konusundaki Son Gelişmeler ve Çözüm Arayışları” (s.59-80) başlığı Timur Kocaoğlu tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada, Türk dünyasında alfabeler konusundaki tartışmaların dönüm noktasını 1926 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başkenti Bakü’de yapılan Birinci Türkoloji Kurultayı’nın teşkil ettiği söylenmektedir. Yazar, sonuç kısmında Türk dünyası için neden tek bir ortak Türk Latin alfabesi gereklidir? sorusuna cevap aramaktadır.

“Ortak Türkçenin Oluşmasında Ortak Alfabenin Yeri” (s.81-88), başlıklı yazıda Rufat Rustamov Türklerdeki alfabenin tarihi gelişimine değindikten sonra, ortak alfabenin önemine vurgu yapmaktadır. Ortak Türk Dili

anlayışının Türklerde iletişimi kolaylaştıracağı ve bu alfabenin yazımı ve terminolojinin bu alandaki sorunları çözeceği beyân edilmektedir. Ortak alfabeğe geçmenin teknoloji dili olan Latin alfabesinden kaynaklandığı da anlatılmaktadır.

Alimkhan Zhunisbek tarafından yazılan makalenin başlığı: “Ortak Türk Latin Alfabesi Hakkında” (s.89-97)’dir. Türklerin kullanmış oldukları alfabelerin farklı olmalarından dolayı ortak bir yazı dilinin oluşmadığına dikkat celb edilmektedir. Bu vesileyle Ortak Türk Latin Alfabesinin oluşturulmasının kaçınılmaz olduğu dile getirilmektedir. Kazakça’nın Rus etkisinden kurtularak ortak alfabeğe geçmenin faydaları tablolara dökülmüştür.

“34 Harfli Ortak Türk Alfabesinin F-Klavye Düzeninde Yerleştirimi” (s.98-109), İsa Sarı tarafından irdelenmektedir. Bu bildiriye, 34 harfli ortak Türk alfabesiyle ilgili genel bilgiler verildikten sonra, bu alfabenin fiziksel/dijital klavyeler üzerine nasıl yerleştirileceği ve klavyede yer almayan harflerin mevcut klavye düzenlerine nasıl uygulanabileceği konusuna temas edilmiştir. Bu hususta genel anlamda Türkçe’nin yazımına hem ergonomik hem de dağılımsal hem de psikomotor açıdan en uygun dizilim olan F-klavye dizilimi esas alınarak, yazar önerilerini bu klavye üzerinden yapmaktadır. Ayrıca, ünlü uzunluklarının ve kısalıklarının nasıl gösterileceğine ve bu gösterimi gerçekleştiren diyakritiklerin klavye üzerindeki yerleştirimine de temas edilmektedir.

İkinci bölümün son makalesinde; “Türk Dünyasının Ortak İletişim Dili Meselesi” (s.110-122) Abdrasul İsakov tarafından değerlendirilmektedir. Ortak iletişim dili meselesinin, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra yeniden Türk Dünyasının gündemine girdiği ve Türk dünyasında ortak iletişim dilinin olması için öncelikle ortak alfabenin olması gerektiği dile getirilmiştir.

Üçüncü Bölümde (s.123-176); “Ses, Fonem, Alfabe ve Yazım” ana başlığının alt başlıklarından ilki, “Başkurt Dilinin Fonetikliği ve Başkurtların Kullandıkları Alfabeler” adıyla Firdaus Khisamitdinova tarafından ele alınmaktadır. Bu makalede, Başkurt dilinin fonetiğinin özellikleri ve şiveleri üzerinde durulmuştur. Yine aynı şekilde Başkurtların kullanmış oldukları alfabeler ve bu alfabelerin geçirmiş oldukları değişimler ele alınmıştır.

“Özbek Edebi Dilinin Alfabe ve Yazım Sorunları” (s.128-135) konusu Ni-

zomitdin Makhmudov tarafından tahlil edilmektedir. Özbekistan Cumhurbaşkanınının 13 Mayıs 2016 yılında “Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi Açma” fikri ile ilgili fermanında da Özbek dilinin “imla ve alfabesini geliştirmek ve bununla ilgili teklifleri önerme görevi” mezkûr üniversitenin önemli vazifeleri arasında yer aldığı zikredilmektedir. Yürürlükte olan Özbek alfabesinin mevcut edebi dilin ihtiyaçlarını karşılamadığına, bu alfabede ses birliğinin olmadığına ve yazım sorunlarına yol açtığı dile getirilmektedir.

“Latin Esaslı Kırgız Alfabesi ve Fonolojik Yönleri”, (s.136-140), Syrtbai Musaev tarafından ele alınmıştır. Bu makalede, Latin esaslı Kırgız alfabesi bağlamında Kiril alfabesinde Kırgızca’ya giren kelimelerin bu dile fonetik olarak uymadığı bildirilmektedir. Makalenin sonunda Kırgızistan’ın Latin alfabesine geçiş sürecinde bazı ilkelere dayandırılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu alfabenin oluşturulmasında Kırgız dilinin fonolojik ve morfolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının altı çizilmektedir.

Mustafa Öner tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Çağdaşlaşma ve Alfabe”, (s.141-151) adlı makale, Türk dünyasında Modernleşme bağlamında Çağdaşlaşmanın tarihi tekâmülü ile ilgilidir. Bu çerçevede XIX. yüzyıldan itibaren çağdaşlaşmanın bir gereği olarak aydınların alfabe konusundaki tartışmaları bu başlığın ana temasını oluşturmaktadır.

“Kırgız Yazısının Latin Alfabesine Geçmesinin Bilimsel Esasları” (s.152-162) adlı makale Tashpolot Sadykov tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalede, Kırgız hükümetinin 1927 yılının Aralık ayında Latin harflerine geçme kararı aldığı ve 1930 yılından itibaren eski Arap yazısının tamamen kullanımdan kaldırıldığı söylenilmektedir. Latin alfabesine geçişte sorunların başında imlâ kuralları, fonetik, morfolojik, leksikolojik ve sentaks olgularının geldiğine dayandırılmaktadır.

Erdal Şahin “Türk Dünyasında Alfabe ve Yazım Birliği Sorunu” (s.163-176) adlı makalesinde; Türk ülkelerinde Latin alfabesi temelinde yeniden alfabe ve yazım birliğinin sağlanabilmesi için kilit ülkenin Türkiye olduğunun altını çizmektedir. Türk dünyasında Alfabe değiştirmede siyasî karar verememe sorununun büyük bir engel teşkil ettiği izah edilmektedir. Bunun ardından; kabul edilmiş Latin esaslı alfabelerde ayrı işaretler sorunu, kabul edilmiş Latin esaslı alfabenin uygulanması sorunu, kabul edilmiş Latin esaslı alfabe-

lerle yazım (imlâ) ayrılığı sorunu, Türk dünyası ortak alfabe ve yazım komisyonunun olmayışı sorunu şeklinde devam etmektedir. Makalenin sonuç kısmında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk dünyasında Latin alfabesi temelinde alfabe ve yazım birliği oluşturma çalışmaları yapıldığına ancak yapılanların beklentileri karşılamadığı konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır.

Son bölüm olan Dördüncü Bölümde (s.179-278); “Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Uygulamaları” ana başlığı işlenmiştir. Bu bölümün ilk başlığını “Gagavuzların Latin Alfabesine Geçiş Süreci, Uygulamaları ve Sonuçları” (s.179-201) adıyla Mustafa Argunşah ele almaktadır. Gagavuzların Latin alfabesiyle ilk tanışmalarının 1918 yılında Romanya’da meydana geldiği ve bu alfabe ile bir süre eğitim gördüklerinden söz edilmektedir. Ardından Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Bükreş Büyükelçiliği yaptığı 1931-1944 yılları arasında Gagavuz bölgesindeki okullarda Romence yanında Türkiye Türkçesi’nin de okutulduğuna işaret edilmektedir. Daha sonra II. Dünya Savaşı’nda Moldova’nın Sovyetler Birliği sınırlarına dâhil olmasıyla birlikte Rusça eğitime geçilmiş, 1957 yılında Kiril alfabesi temelinde bir Gagavuz alfabesi kabul edilmiş ve bu alfabe ile 1990’ların başına kadar çeşitli ders kitapları, edebî eserler ve süreli yayınların bu dilde basıldığı konusunda bilgiler verilmektedir. Romanya’nın Latin alfabesini kullanması sebebiyle Moldova’da 1989 yılında Latin alfabesine geçme kararı almış, 1991 yılında Romenceyi resmî dil olarak kabul etmişlerdir. Gagavuzların Latin alfabesi çalışmaları 1992 yılında resmiyete kavuştuktan sonra 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve Gagavuz Meclisi tarafından kabul edilen 29 harfli Gagavuz Latin alfabesine bu makalede yer verilmiştir.

Bilgehan Atsız Gökdağ tarafından kaleme alınan “Kazakistan’da Latin Alfabesine Geçiş Süreci” (s.202-229) adlı makalede; Orta Asya’da Türk Cumhuriyetleri içerisinde kendi dilini kullanmadan Rusça’yı en fazla kullananların Kazaklar olduğu açıklanmıştır. Uzun müddet Arap alfabesini kullanan kazakların 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesi, bu tarihten sonra Kiril alfabesinin kullanıldığı, 1923 yılı sonu itibariyle aydınların ve öğrencilerin Latin harflerine geçişi gündem oluşturmuştur. Alfabe sorununu çözmek amacıyla 12-18 Haziran 1924’te Orenburg’da bir toplantı gerçekleştirilmiş, ardından 1926 Bakü Türkoloji Kongresi’nde alınan karar ile 1929 yılından itibaren Latin alfabesinin Kazakistan’da kullanılmaya başlandığı söylenil-

mektedir. Daha sonra 1991 yılında Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasından ardından Kazakistan'da da Latin alfabesine geçiş süreci incelenmektedir. Mezkûr makalede 2012 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından açıklanan “Kazakistan’ın 2050 Yılı Stratejisi”nde ülkenin dil politikasına dair net hedefler koyduğu ve daha önceki planlamalarda 2020 yılı olarak hedeflenen Latin alfabesine geçme işinin 2050 stratejik planında 2025 olarak değiştirildiği belirlenmiştir. Latin alfabesine geçiş sürecinde Türk cumhuriyetleri arasında Latin alfabesine geçemeyen iki ülke Kırgızistan ve Kazakistan olduğu anlaşılmaktadır. Makalenin sonuç kısmında yazı dili olarak Kazakçanın 150 yıllık bir tarihi olduğu ve bu sürede Arap, Latin, Kiril ve Latin alfabelerinde eserlerin verildiğini ve bunun Kazak halkının kültürel sürekliliğini olumsuz yönde etkilediği varsayılmaktadır. Ayrıca, 2019 yılında Kazakistan’da yapılacak olan *Uluslararası Türkoloji Kongresi*’nin en önemli gündem maddelerinden birinin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş süreci olacağına dikkat çekilmektedir.²

“Uygur Türklerinde Latin Alfabeti ve Kullanım Alanları” (s.230-245), adıyla Alimcan İneyet tarafından kaleme alınan makalede; Uygur Türklerinin Latin alfabesine geçme arzularının 1930’lı yıllarda başladığı belirtilmekte, Sovyet Uygurlarının Latin alfabesini 1947 yılına kadar kullandıktan sonra Rus Kiril alfabesine geçmek durumunda kaldıkları görülmektedir. 1949 yılında Doğu Türkistan Çin Komünistlerince işgal edilince Uygur Türklerinin dil ve yazı kültürü daha farklı bir gelişim çizgisi takip etmeye başladığı, 1956 yılında Doğu Türkistan sınırları içerisinde yaşayan Uygur, Özbek, Kazak, Tatar, Kırgız gibi Türk boylarının Rus alfabesi temelli Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmış ve bu alfabenin 3 yıl kullanıldıktan sonra 1959 yılında Sovyetler Birliği ile yaşanan fikir ve görüş ayrılıkları nedeniyle Çin yönetimi, Doğu Türkistan’daki Türklerin Çin Pinyin alfabesine geçmesini kararlaştırdığı konusunda bilgiler bulunmaktadır. 1970’li yıllara gelindiğinde ise; yeni Uygur Latin alfabesine genç nesil ilgi göstermesine rağmen, orta ve üzeri yaş grubu bu alfabe benimsenmeyip Uygur Arap alfabesini kullanmalarından ötürü, gençler eski eserleri, yaşlıların da yeni eserleri okuyamaz hale geldikleri konusunda bilgiler sunulmaktadır. Çin Yönetiminin 1 Ağustos 1976’da Uygur Türklerince bin seneden beri kullanılagelen Arap alfabesini resmî olarak kullanımdan kaldırmasına rağmen, bu alfabe yeni Uygur alfabesiyle birlikte paralel olarak kullanılmaya devam etmiştir. Şincan Uygur Özerk Bölge Dil ve Yazı Komitesi tarafından ıslah edilen Arap alfabesi taslağı 23

Eylül 1983'te onaylanarak 1 Ocak 1984'ten itibaren kullanıma girmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde; Çin yönetimi tekrar “Uygur Latin Yezici” gibi adlar ile bilgisayar ve internet iletişimde kullanılmak üzere yeni bir Latin alfabesi taslağını ortaya koyduğu ve bu alfabenin 18 yıldır internet ortamında gençler tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığı konu edilmektedir.

Abdulahap Kara tarafından kaleme alınan “Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreçleri ve Alfabe Birliği Yolundaki Kazanımlar ve Eksiklikler” (s.246-263) adlı makalede; ilk başta Azerbaycan (1926) olmak üzere Türk Cumhuriyetlerinin Latin alfabesine geçiş süreçleri gözden geçirilmektedir. Bu cumhuriyetlerin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş sürecinde yaşadıkları sorunların akabinde 1931 yılına gelindiğinde; SSCB içindeki tüm Türk halkları, Arap harflerinden Latin harflerine geçmiş oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Türk dünyasındaki alfabe konusundaki eksikliklere ve çözüm önerilerine yoğunlaşmıştır.

Kitaptaki son iki makale Tatar Alfabesine ayrılmıştır. Bu minval üzere; ilk Tatar alfabesi ilgili makalenin adı: “Tatar Alfabesinin Tarihi” (s.264-269)'dir. Makale Alfiya Yusupova tarafından kaleme alınmıştır. Kazan Tatarlarının VII. Yüzyıldan itibaren yazı diline sahip oldukları ve Runik alfabesini kullandıklarına yoğunlaşmaktadır. 922 yılında Bulgar Devleti tarafından İslâmiyet'in kabul edilmesiyle alfabenin değiştirilmesine sebep olduğu bilgisi verilmektedir. Tatarlar, Arap harfli alfabe bin yılı aşkın bir süre boyunca kullandıkları, XX. Yüzyılda Latin alfabesine geçme fikri ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanıldığından söz konusu edilmektedir. 3 Temmuz 1927'de Tataristan Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi özel kararıyla Latin grafikli alfabe resmî bir alfabe haline getirmiş, ardından 1930 yılında ise; Tataristan'da *yaftalif* olarak adlandırılan bu yeni alfabenin yürürlüğe girerek ve uygulamaya konulmuştur. 1938 yılında Kiril harfli alfabenin ilk versiyonu hazırlanmış, bu yeni alfabenin 5 Mayıs 1939 yılında resmî şekilde yürürlüğe girdiği belirtilmiş, ancak 1989 senesine gelindiğinde ise; alfabe meselesinin yine gündeme geldiği belirtilerek nihayetinde 24 Aralık 2012 tarihinde Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi milletvekilleri “Tataristan'da Tatar Dilinin Devlet Dili Olarak Kullanımı” başlıklı bir yasa projesini kabul ettiklerine dair örnekler verilmektedir.

Zoia Kirillova tarafından yazılan “1920'li Yıllarda Tataristan'da Latin Alfabesine Geçiş Meselesi” (s.270-278), başlıklı makalede; 1920'li yıllarda Tatar

Türkçesi'nin kullanılmaya başlandığı, yeni imlânın 1922 yılında kullanıma geçtiği, Tatarlar arasında Latin alfabesine geçişin önderi olarak 1907-1908 senelerinde dostlarına Latin harfleriyle mektup yazan Tatar şairi Segity Remiyev olduğu, ancak onun fikirlerine katılımın az olduğu ve Arap harflerini ıslah edilmesinin savunucuları çoğunluğu üzerinde durulmaktadır. 3 Temmuz 1927'de Tataristan Cumhuriyeti Halk komiserliği kurulu özel kararıyla Latin alfabesi, Tatar Türkçesi'nin resmî alfabesi olarak ilan edildiği,³ 1 Ocak 1930 yılından itibaren Tataristan'da yeni alfabenin tamamen hayata geçirildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Kitabın sonunda sempozyum Sonuç Bildirgesi (s.279-280)'ne yer verilmiştir. Bu bildirmede; Birinci ve İkinci Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda alınan kararların çok isabetli olduğu ve aynen uygulanması gerektiğidir. Bu alınan kararların Türk Cumhuriyetlerini her yönden daha da yakınlaştıracakları gözler önüne serilmektedir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ortak alfabe üzerine tüm bildirilerin tek bir noktada bulunduğu bu kitapta her ülkeden değişik bilim adamlarının değişik başlıklar altında çeşitlilik açısından bildiriler sunması bu kitabı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Yazarların, kendi ülkelerindeki alfabe sorunlarından yola çıkarak konuyu ele almaları ve buna göre çözüm üretmeleri bu bildirilerin ve kitabın önemli taraflarını ortaya koymaktadır. Türkiye Türkçesi ile yayımlanan bu kitap ilerde Türk Cumhuriyetlerinin ortak bir alfabede buluşma noktasında Türkiye'nin önderliğinde ve Türkiye Türkçesinin örneğinde ortak bir paydada buluşulmasına vesile olacaktır. Ayrıca, bu kitapta yer alan bildirilerin görsel malzeme, tablo ve grafikler ile zenginleştirilmesi bu çalışmalarını daha çok anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu kitap genel anlamda bağımsızlıklarına kavuşmasından günümüze kadar Türk Cumhuriyetlerindeki gelişmelere ilgi duyan her kesimden okuyucuya hitap etmekte ve Türk Dünyası ile ilgilenen kültür, sanat ve bilim adamları için önemli bir referans olarak bilim dünyasında yerini almıştır.

Türk Cumhuriyetlerinin Ortak Alfabe kullanarak bilim, kültür ve sanat vb. alanlarında ortak bilincin oluşmasına katkı sağlayacak olan bu eser, bu alandaki büyük bir boşluğu doldurarak gelecekte Türk Dünyasının ortak bir paydada buluşulmasına katkı sağlayacaktır.

Açıklamalar

- 1 Sempozyum haber yazısı için bk. Özlem Deniz Yılmaz, “İkinci Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu 20-21 Kasım 2018’de İstanbul (Türkiye)’da Gerçekleşti”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, Yıl:2019, Cilt:6, Sayı:1, s.102-108.
- 2 2018 yılında yapılan Türkoloji kongresi bildirilerini ihtiva eden bu kitapta, yukarıdaki makalede bahsedilen 2019 Türkoloji Kongresi’nde nelerin konuşulduğu en azından 2020 yılında basılan bu eserde editörler tarafından bahsedilebilirdi. Bu konunun bu kitapta bahse konu edilmemesi bir eksiklik olarak görülmelidir.
- 3 Tatarların Latin alfabesine geçiş süreçlerine bir önceki makalede Alfiya Yusupova tarafından değinilmiştir.

bilig

2020 MAKALE ADI DİZİNİ
KIŞ – BAHAR – YAZ- GÜZ
(SAYILAR: 92-93-94-95)
2020 INDEX OF ARTICLES
WINTER – SPRING – SUMMER – AUTUMN
(VOLUMES: 92-93-94-95)

“15 Temmuz Darbe Girişimine Yönelik Sosyal Ağ Analizi: Sosyal Direniş, Ağ Örüntüleri ve Kolektif Söylem”, Köksal Büyük, Aras Bozkurt, Bahar/93, s. 1-28.

“A Social Network Analysis of the July 15 Coup Attempt: Social Resistance, Network Patterns, and Collective Discourse”, Köksal Büyük, Aras Bozkurt, Spring/93, pp. 1-28.

“Abdürreşid İbrahim ve Musa Carullah’ın Talebesi Toshihiko Izutsu’nun Hayatı Eserleri: Türklere ve İslam’a Bakışı”, Nurullah Sat, Güz/95, s. 97-122.

“Toshihiko Izutsu’s Life and Works, The Student of Abdurreshid Ibrahim and Musa Carullah: His View of Turkish People and Islam”, Nurullah Sat, Autumn/95, pp. 97-122.

“Ahmet Midhat Efendi’nin Askerlik ve Savaşa Dair Görüşleri”, Şener Şükrü Yiğitler, Yaz/94, s. 137-157.

“Ahmet Midhat Efendi’s Views on Military Service and War”, Şener Şükrü Yiğitler, Summer/94, pp. 137-157.

“Altın Orda-Rus Mücadelesinin Edebiyata Yansıması: Zadoņşına Destanı”, Mualla Uydu Yücel, Ainagul Saginayeva, Bahar/93, s. 149-179.

“The Reflection of the Golden Horde-Russian Struggle to Literature: The Epic of Zadoņşına”, Mualla Uydu Yücel, Ainagul Saginayeva, Spring/93, pp. 149-179.

“Bağımsızlık Öncesi Dönemde Tunus’ta Milliyetçi Hareket ve Din İlişkisinin Etno-sembolcü Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi (1911-1956)”, Hatice Rumeysa Dursun, Kış/92, s. 185-204.

“Assessment of The Relation of Nationalist Movement and Religion in Tunisia in the Pre-Independence Period from An Ethno-symbolic Approach (1911-1956)”, Hatice Rumeysa Dursun, Winter/92, pp. 185-204.

“Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği”, Aydın Ünsal, Seher Nur Sülkü, Güz/95, s. 177-209.

“Determination and Comparison of Development Levels’ Across Regions: Turkey Case”, Aydın Ünsal, Seher Nur Sülkü, Autumn/95, pp. 177-209.

“Dede Korkut Kitabı’nda Söylem Belirleyiciler”, İsa Sarı, Bahar/93, s. 29-52.

“Discourse Markers in The Book of Dede Korkut”, İsa Sarı, Spring/93, pp. 29-52.

“Düşünce Yöntemi – Kültür Değişmesi” İlişkisinin Modern Türkiye’de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi”, Osman Şimşek, Yaz/94, s. 1-28.

“Sociology of The Effect of The Relationship between The Method of Thought and Cultural Change on Activating Positivism (Positivistic Thought/Ideology) in Turkey”, Osman Şimşek, Summer/94, pp. 1-28.

“Erken Dönem Azerbaycan Maarifçiliğinde Kültürel Kimlik Algısı”, Rameş Rzayev, Güz/95, s. 123-148.

“Perception of Cultural Identity in the Early Period of Azerbaijan Enlightenment”, Rameş Rzayev, Autumn/95, pp. 123-148.

- “Ekrem Reşid Rey ve Cemal Reşid Rey Operaları”, Elif Sanem Güleç, İbrahim Şevket Güleç, Bahar/93, s. 53-84.
- “Operas of Ekrem Resid Rey and Cemal Resid Rey”, Elif Sanem Güleç, İbrahim Şevket Güleç, Spring/93, pp. 53-84.
- “Farabi'nin Epistemolojisindeki Aklın Özü ve Tipolojisi”, Zhakypbek Altaev, Aliya Massalimova, Assyl Tuleubekov, Aizhan Doskozhanova, Güz/95, s. 79-95.
- “Essence and Typology of Intellect in al-Farabi's Epistemology”, Zhakypbek Altaev, Aliya Massalimova, Assyl Tuleubekov, Aizhan Doskozhanova, Autumn/95, pp. 79-95.
- “Havza Yönetiminde Bölgesel Elektrik Ticareti Modeli: Aral ve Kura-Aras Havzaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Halil Burak Sakal, Güz/95, s. 241-270.
- “Management of Transboundary Rivers: Regional Electricity Trade in the Aral and the Kura-Araks River Basins”, Halil Burak Sakal, Autumn/95, pp. 241-270.
- “İngilizce Öğretmeni Adaylarının Dil Öğrenme İnançlarının İncelenmesi: Türki Cumhuriyetlerde Kültürlerarası Bir Çalışma”, Zerde Duisembekova, Kemal Sinan Özmen, Yaz/94, s. 51-73.
- “Analyzing Language Learning Beliefs of English Student Teachers: A Cross-Cultural Study Across Turkic Republics”, Zerde Duisembekova, Kemal Sinan Özmen, Summer/94, pp. 51-73.
- “Kırgızcada “Bar” Sözcüğünün İşlevsel-Semantik Özellikleri”, Burul Sagınbayeva, Mirzat Rakımbek uulu, Kış/92, s. 135-162.
- “The Functional-Semantic Features of Word “Bar” in Kyrgyz Language”, Burul Sagınbayeva, Mirzat Rakımbek uulu, Winter/92, pp. 135-162.
- “Kimlik-Güvenlik İlişisini Anlamak: Toplumsal Kimlik, Sosyal Psikoloji ve Toplumlar-Arası Güvenlik İkilemi”, Tuğçe Ersoy Ceylan, Tuncay Kardeş, Yaz/94, s. 189-215.
- “Understanding Identity-Security Nexus: Social Identity, Social Psychology and The Inter-Societal Security Dilemma”, Tuğçe Ersoy Ceylan, Tuncay Kardeş, Summer/94, pp. 189-215.

- “Kırım Tatarları’nda Kimlik”, Ülkü Nur Zengin, Kış/92, s. 163-184.
“Identity of Crimean Tatars”, Ülkü Nur Zengin, Winter/92, pp. 163-184.
- “Kült Kavramı ve Söz Kültü”, İbrahim Dilek, Güz/95, s. 47-77.
“The Concept of Cult and The Word Cult”, İbrahim Dilek, Autumn/95, pp. 47-77.
- “Malatya Kırklar Mezarlığı Mezar – Mezar Taşlarında Bezeme”, Halit Çal, Yaz/94, s. 159-187.
“Decoration on the Tombstones of Kırklar Cemetery in Malatya”, Halit Çal, Summer/94, pp. 159-187.
- “Nezihe Meriç’in Sevdican ve SuAndi’nin The Story of M İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi”, Banu Ögünç, Bahar/93, s. 115-136.
“A Study of the Themes of Immigration and Racism in Nezihe Meriç’s Sevdican and SuAndi’s The Story of M from the Perspective of Female Characters”, Banu Ögünç, Spring/93, pp. 115-136.
- “Oksidentalizm: Oryantalizme Doğulu Bir Cevap”, Abdullah Metin, Bahar/93, s. 181-202.
“Occidentalism: An Eastern Reply to Orientalism”, Abdullah Metin, Spring/93, pp. 181-202.
- “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Geleneğinde ‘Don Değişirme’”, Mehmet Alparslan Küçük, Yaz/94, s. 97-122.
“From Central Asia to Anatolia in Turkish Tradition ‘Don Change’”, Mehmet Alparslan Küçük, Summer/94, pp. 97-122.
- “Ortaçağ Taraz’da Son Arkeolojik Kazılar Sonucunda Bulunan Sikkeler Üzerine Bir İnceleme”, Madiyar Yeleuov, Mirzahan Egamberdiyev, Güz/95, s. 211-239.
“Some Studies of Medieval Coins Taraz on the Results of Recent Archaeological Excavations”, Madiyar Yeleuov, Mirzahan Egamberdiyev, Autumn/95, pp. 211-239.

- “Osmanlı Devleti’nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti’nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme”, Ramazan Erhan Güllü, *Güz/95*, s. 149-176.
- “Were There Minorities in the Ottoman State? An Evaluation of the Legal Status of Non-Muslim Citizens of the Ottoman State in the 19th Century”, Ramazan Erhan Güllü, *Autumn/95*, pp. 149-176.
- “Pakistan ve Türkiye’de İslam’ın Değişen Algısı: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Hidayet Sıddıkoğlu, *Kış/92*, s. 205-226.
- “The Changing Perception of Islam in Pakistan and Turkey: A Comparative Analysis”, Hidayet Sıddıkoğlu, *Winter/92*, pp. 205-226.
- “Petrol Fiyatları ve Kazakistan Reel Döviz Kuru: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, Seymur Ağazade, *Yaz/94*, s. 217-248.
- “Oil Prices and Kazakhstan’s Real Exchange Rate: An ARDL Bound Test Approach”, Seymur Ağazade, *Summer/94*, pp. 217-248.
- “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Koleraya Karşı İlaç Geliştirme Çalışmaları”, Elif Gültekin, *Kış/92*, s. 115-134.
- “Studies on the Development of a Medication for the Treatment of Cholera during the Reign of Sultan Abdulhamid II”, Elif Gültekin, *Winter/92*, pp. 115-134.
- “Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Weber’in İzsürümü: Rasyonel ve İrrasyonel Değerler”, Derya Güler Aydın, *Yaz/94*, s. 29-50.
- “Tracing Weber in Tanpınar’s Clock Setting Institute: Rational and Irrational Values”, Derya Güler Aydın, *Summer/94*, pp. 29-50.
- “Tarih Yazımında Sınırlandırmalar: Tarihçi İçin Ceteris Paribus”, Nuri Adıyeke, *Yaz/94*, s. 123-135.
- “Limitations in Historiography: Ceteris Paribus for the Historian”, Nuri Adıyeke, *Summer/94*, pp. 123-135.
- “Tehlike Altında Bir Dil Olan Gagauzca’ya Karşı Duygusal ve İşlevsel Tutumlar”, Gülin Dağdeviren Kırmızı, *Bahar/93*, s. 203-222.
- “Emotional and Functional Speaker Attitudes towards Gagauz as an Endangered Language”, Gülin Dağdeviren Kırmızı, *Spring/93*, pp. 203-222.

“Teke (Antalya) Sancağının Konya Vilayetinden Ayrılarak Bağımsız Hale Getirilmesi ve İdari Yönden Yeniden Düzenlenmesi”, Kerim Sarıçelik, Bahar/93, s. 85-114.

“Establishing of the Teke (Antalya) Sanjak as a Separate Unit by Parting from the Konya Vilayet and its Administrative Re-Organization”, Kerim Sarıçelik, Spring/93, pp. 85-114.

“Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Metinlerine Yönelik Tutumları”, Fahri Temizyürek, Muhammed Eyyüp Sallabaş, Güz/95, s. 1-26.

“The Attitudes of The Students Coming From The Turkic World Towards The Texts in Turkey Turkish Language”, Fahri Temizyürek, Muhammed Eyyüp Sallabaş, Autumn/95, pp. 1-26.

“Türk Düşüncesinde Devlet Algısı Bağlamında Bir Karşılaştırma Denemesi: Namık Kemal ve İbn Haldun”, Kemal Şamlıoğlu, Güz/95, s. 27-46.

“A Comparative Essay on the Perception of State in Turkish Thought: Namık Kemal and Ibn Haldun”, Kemal Şamlıoğlu, Autumn/95, pp. 27-46.

“Türk İşaret Dili’nde Sözdizime Deneysel Bir Yaklaşım”, Engin Arık, Yaz/94, s. 75-96.

“An Experimental Approach to Word Order in Turkish Sign Language”, Engin Arık, Summer/94, pp. 75-96.

“Tezkire-i Şeyh Safi’deki -A ér- Odaksıl Şimdiki Zaman İşaretleyicisi”, Feyza Tokat, Bahar/93, s. 137-148.

“Focal Present Continuous Tense Marker -A ér- in Tezkire-i Sheikh Safi”, Feyza Tokat, Spring/93, pp. 137-148.

“Türkiye’de Politik İstikrarsızlık ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi”, Selim Şanlısoy, Kış/92, s. 85-114.

“The Realtionship between Political Instability and Economic Growth in Turkey: A Causality Analysis”, Selim Şanlısoy, Winter/92, pp. 85-114.

“Türkiye’de Telekomünikasyon Altyapısı ve Ekonomik Büyüme”, Derya Hekim Yılmaz, Işın Kırışkan, Kış/92, s. 55-84.

“Telecommunication Infrastructure and Economic Growth in Turkey”, Derya Hekim Yılmaz, Işın Kırışkan, Winter/92, pp. 55-84.

“Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Bürokrasinin Rolü: Tek-Parti Dönemi ve Çok-Partili Sisteme Geçiş”, Harun Kırılmaz, Kış/92, s. 1-28.

“The Role of Bureaucracy in Turkey’s Democratization Process: One-Party Period and Transition to Multi-Party System”, Harun Kırılmaz, Winter/92, pp. 1-28.

“Türkiye’nin Yaratıcı Şehirleri”, Ülkühan Bike Esen, Özlem Atay, Kış/92, s. 29-54.

“Turkey’s Creative Cities”, Ülkühan Bike Esen, Özlem Atay, Winter/92, pp. 29-54.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “27 Ciltlik Ansiklopediye Eşdeğer Veri Tabanı: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi”, Emine Sıdika Toptaş, Bahar/93, s. 223-226.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Erol Üyepazarcı (2019). Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler Türkiye’de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975). İstanbul: Oğlak Yay.”, Salih Koralp Güreşir, Bahar/93, s. 227-231.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Hülya Taflı Düzgün (2019). Ortaçağ’da Anadolu’dan İngiltere’ye: Antakya’nın Şarkısı’nda Türkler. Ankara: Siyasal Kitabevi.”, Gülbadi Alan, Kış/92, s. 233-236.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Ömer Aslan (2018). The United States and Military Coups in Turkey and Pakistan: Between Conspiracy and Reality. Basingstoke: Palgrave Mcmillan.”, Burak Kürkcü, Yaz/94, s. 249-255.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Türk Dünyasının Bilgesi Abay Kunanbayoğlu (Abay Kunanbayoğlu the Wise Kazak of the Turkic World) (2020). Edited by Nergis Biray, Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Soner Sağlam. Ankara: Bengü Yayınları. 664 p.”, Meryem Hakim, Yaz/94, s. 271-277.

Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Yagub Mahmudov (2019). Azerbaycan Diplomasisi, Akkoyunlu ve Safevi Devletlerinin Avrupa Ülkeleri ile Münasebetleri (XV-XVII. Yüzyıllar). Çev. Sebahattin Şimşir. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.”, Samet Zenginoğlu, Kış/92, s. 227-232.

bilig

2020 YAZAR ADI DİZİNİ
KİŞ – BAHAR – YAZ- GÜZ
(SAYILAR: 92-93-94-95)
2019 INDEX OF AUTHORS
WINTER – SPRING – SUMMER – AUTUMN
(VOLUMES: 92-93-94-95)

Adıyeke, Nuri, “Tarih Yazımında Sınırlandırmalar: Tarihçi İçin Ceteris Paribus”, *Yaz/94*, s. 123-135.

Adıyeke, Nuri, “Limitations in Historiography: Ceteris Paribus for the Historian”, *Summer/94*, pp. 123-135.

Ağazade, Seymur, “Petrol Fiyatları ve Kazakistan Reel Döviz Kuru: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Yaz/94*, s. 217-248.

Ağazade, Seymur, “Oil Prices and Kazakhstan’s Real Exchange Rate: An ARDL Bound Test Approach”, *Summer/94*, pp. 217-248.

Alan, Gülbadi, Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Hülya Taflı Düzgün (2019). Ortaçağ’da Anadolu’dan İngiltere’ye: Antakya’nın Şarkısı’nda Türkler. Ankara: Siyasal Kitabevi.”, *Kış/92*, s. 233-236.

Altaev, Zhakypbek, Aliya Massalimova, Assyl Tuleubekov ve Aizhan Doskozhanova, “Farabi’nin Epistemolojisindeki Aklın Özü ve Tipolojisi”, *Güz/95*, s. 79-95.

Altaev, Zhakypbek, Aliya Massalimova, Assyl Tuleubekov ve Aizhan Doskozhanova, “Essence and Typology of Intellect in al-Farabi’s Epistemology”, *Autumn/95*, pp. 79-95.

- Arık, Engin, “Türk İşaret Dili’nde Sözdizime Deneysel Bir Yaklaşım”, *Yaz/94*, s. 75-96.
- Arık, Engin, “An Experimental Approach to Word Order in Turkish Sign Language”, *Summer/94*, pp. 75-96.
- Büyük, Köksal ve Aras Bozkurt, “15 Temmuz Darbe Girişimine Yönelik Sosyal Ağ Analizi: Sosyal Direniş, Ağ Örüntüleri ve Kolektif Söylem”, *Bahar/93*, s. 1-28.
- Büyük, Köksal and Aras Bozkurt, “A Social Network Analysis of the July 15 Coup Attempt: Social Resistance, Network Patterns, and Collective Discourse”, *Spring/93*, pp. 1-28.
- Çal, Halit, “Malatya Kırklar Mezarlığı Mezar – Mezar Taşlarında Bezeme”, *Yaz/94*, s. 159-187.
- Çal, Halit, “Decoration on the Tombstones of Kırklar Cemetery in Malatya”, *Summer/94*, pp. 159-187.
- Dağdeviren Kırmızı, Gülin, “Tehlike Altında Bir Dil Olan Gagauzca’ya Karşı Duygusal ve İşlevsel Tutumlar”, *Bahar/93*, s. 203-222.
- Dağdeviren Kırmızı, Gülin, “Emotional and Functional Speaker Attitudes towards Gagauz as an Endangered Language”, *Spring/93*, pp. 203-222.
- Dilek, İbrahim, “Kült Kavramı ve Söz Kültü”, *Güz/95*, s. 47-77.
- Dilek, İbrahim, “The Concept of Cult and The Word Cult”, *Autumn/95*, pp. 47-77.
- Duisembekova, Zerde ve Kemal Sinan Özmen, “İngilizce Öğretmeni Adaylarının Dil Öğrenme İnançlarının İncelenmesi: Türki Cumhuriyetlerde Kültürlerarası Bir Çalışma”, *Yaz/94*, s. 51-73.
- Duisembekova, Zerde and Kemal Sinan Özmen, “Analyzing Language Learning Beliefs of English Student Teachers: A Cross-Cultural Study Across Turkic Republics”, *Summer/94*, pp. 51-73.
- Dursun, Hatice Rumeysa, “Bağımsızlık Öncesi Dönemde Tunus’ta Milliyetçi Hareket ve Din İlişkisinin Etno-sembolcü Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi (1911-1956)”, *Kış/92*, s. 185-204.

- Dursun, Hatice Rumeysa, "Assessment of The Relation of Nationalist Movement and Religion in Tunisia in the Pre-Independence Period from An Ethno-symbolic Approach (1911-1956)", *Winter/92*, pp. 185-204.
- Ersoy Ceylan, Tuğçe ve Tuncay Kardaş, "Kimlik-Güvenlik İlişisini Anlamak: Toplumsal Kimlik, Sosyal Psikoloji ve Toplumlar-Arası Güvenlik İkilemi", *Yaz/94*, s. 189-215.
- Ersoy Ceylan, Tuğçe ve Tuncay Kardaş, "Understanding Identity-Security Nexus: Social Identity, Social Psychology and The Inter-Societal Security Dilemma", *Summer/94*, pp. 189-215.
- Esen, Ülkühan Bike ve Özlem Atay, "Türkiye'nin Yaratıcı Şehirleri", *Kış/92*, s. 29-54.
- Esen, Ülkühan Bike and Özlem Atay, "Turkey's Creative Cities", *Winter/92*, pp. 29-54.
- Güleç, Elif Sanem ve İbrahim Şevket Güleç, "Ekrem Reşid Rey ve Cemal Reşid Rey Operaları", *Bahar/93*, s. 53-84.
- Güleç, Elif Sanem and İbrahim Şevket Güleç, "Operas of Ekrem Resid Rey and Cemal Resid Rey", *Spring/93*, pp. 53-84.
- Güler Aydın, Derya, "Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Weber'in İzsürümü: Rasyonel ve İrrasyonel Değerler", *Yaz/94*, s. 29-50.
- Güler Aydın, Derya, "Tracing Weber in Tanpınar's Clock Setting Institute: Rational and Irrational Values", *Summer/94*, pp. 29-50.
- Güllü, Ramazan Erhan, "Osmanlı Devleti'nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Vatandaşlarınının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Güz/95*, s. 149-176.
- Güllü, Ramazan Erhan, "Were There Minorities in the Ottoman State? An Evaluation of the Legal Status of Non-Muslim Citizens of the Ottoman State in the 19th Century", *Autumn/95*, pp. 149-176.
- Gültekin, Elif, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Koleraya Karşı İlaç Geliştirme Çalışmaları", *Kış/92*, s. 115-134.

- Gültekin, Elif, “Studies on the Development of a Medication for the Treatment of Cholera during the Reign of Sultan Abdulhamid II”, *Winter/92*, pp. 115-134.
- Güreşir, Salih Koralp, *Yayın Değerlendirme /Book Reviews*: “Erol Üyepazarcı (2019). *Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler Türkiye’de Popüler Romanın İlk Yüzyılının Öyküsü (1875-1975)*. İstanbul: Oğlak Yay.”, *Bahar/93*, s. 227-231.
- Hakim, Meryem, *Yayın Değerlendirme /Book Reviews*: “Türk Dünyasının Bilgesi Abay Kunanbayoğlu (Abay Kunanbayoğlu the Wise Kazak of the Turkic World) (2020). Edited by Nergis Biray, Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Soner Sağlam. Ankara: Bengü Yayınları. 664 p.”, *Yaz/94*, s. 271-277.
- Hekim Yılmaz, Derya ve Işın Kırışkan, “Türkiye’de Telekomünikasyon Altyapısı ve Ekonomik Büyüme”, *Kış/92*, s. 55-84.
- Hekim Yılmaz, Derya ve Işın Kırışkan, “Telecommunication Infrastructure and Economic Growth in Turkey”, *Winter/92*, pp. 55-84.
- Kırılmaz, Harun, “Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Bürokrasinin Rolü: Tek-Parti Dönemi ve Çok-Partili Sisteme Geçiş”, *Kış/92*, s. 1-28.
- Kırılmaz, Harun, “The Role of Bureaucracy in Turkey’s Democratization Process: One-Party Period and Transition to Multi-Party System”, *Winter/92*, pp. 1-28.
- Küçük, Mehmet Alparslan, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Geleneğinde ‘Don Değişirme’”, *Yaz/94*, s. 97-122.
- Küçük, Mehmet Alparslan, “From Central Asia to Anatolia in Turkish Tradition ‘Don Change’”, *Summer/94*, pp. 97-122.
- Kürkçü, Burak, *Yayın Değerlendirme /Book Reviews*: “Ömer Aslan (2018). *The United States and Military Coups in Turkey and Pakistan: Between Conspiracy and Reality*. Basingstoke: Palgrave Mcmillan.”, *Yaz/94*, s. 249-255.

- Metin, Abdullah, “Oksidentalizm: Oryantalizme Doğulu Bir Cevap”, Bahar/93, s. 181-202.
- Metin, Abdullah, “Occidentalism: An Eastern Reply to Orientalism”, Spring/93, pp. 181-202.
- Öğünç, Banu, “Nezihe Meriç’in Sevdican ve SuAndi’nin The Story of M İsimli Oyunlarında Göç ve Irkçılığın Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi”, Bahar/93, s. 115-136.
- Öğünç, Banu, “A Study of the Themes of Immigration and Racism in Nezihe Meriç’s Sevdican and SuAndi’s The Story of M from the Perspective of Female Characters”, Spring/93, pp. 115-136.
- Rzayev, Rameş, “Erken Dönem Azerbaycan Maarifçiliğinde Kültürel Kimlik Algısı”, Güz/95, s. 123-148.
- Rzayev, Rameş, “Perception of Cultural Identity in the Early Period of Azerbaijan Enlightenment”, Autumn/95, pp. 123-148.
- Sagınbayeva, Burul ve Mirzat Rakımbek uulu, “Kırgızcada “Bar” Sözcüğünün İşlevsel-Semantik Özellikleri”, Kış/92, s. 135-162.
- Sagınbayeva, Burul and Mirzat Rakımbek uulu, “The Functional-Semantic Features of Word “Bar” in Kyrgyz Language”, Winter/92, pp. 135-162.
- Sakal, Halil Burak, “Havza Yönetiminde Bölgesel Elektrik Ticareti Modeli: Aral ve Kura-Aras Havzaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Güz/95, s. 241-270.
- Sakal, Halil Burak, “Management of Transboundary Rivers: Regional Electricity Trade in the Aral and the Kura-Araks River Basins”, Autumn/95, pp. 241-270.
- Sarı, İsa, “Dede Korkut Kitabı’nda Söylem Belirleyiciler”, Bahar/93, s. 29-52.
- Sarı, İsa, “Discourse Markers in The Book of Dede Korkut”, Spring/93, pp. 29-52.
- Sarıçelik, Kerim, “Teke (Antalya) Sancağının Konya Vilayetinden Ayrılarak Bağımsız Hale Getirilmesi ve İdari Yönden Yeniden Düzenlenmesi”, Bahar/93, s. 85-114.

- Sarıçelik, Kerim, “Establishing of the Teke (Antalya) Sanjak as a Separate Unit by Parting from the Konya Vilayet and its Administrative Re-Organization”, Spring/93, pp. 85-114.
- Sat, Nurullah, “Abdürreşid İbrahim ve Musa Carullah’ın Talebesi Toshihiko Izutsu’nun Hayatı Eserleri: Türklere ve İslam’a Bakışı”, Güz/95, s. 97-122.
- Sat, Nurullah, “Toshihiko Izutsu’s Life and Works, The Student of Abdurreshid Ibrahim and Musa Carullah: His View of Turkish People and Islam”, Autumn/95, pp. 97-122.
- Sıddıkoğlu, Hidayet, “Pakistan ve Türkiye’de İslam’ın Değişen Algısı: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Kış/92, s. 205-226.
- Sıddıkoğlu, Hidayet, “The Changing Perception of Islam in Pakistan and Turkey: A Comparative Analysis”, Winter/92, pp. 205-226.
- Şamlıoğlu, Kemal, “Türk Düşüncesinde Devlet Algısı Bağlamında Bir Karşılaştırma Denemesi: Namık Kemal ve İbn Haldun”, Güz/95, s. 27-46.
- Şamlıoğlu, Kemal, “A Comparative Essay on the Perception of State in Turkish Thought: Namık Kemal and Ibn Haldun”, Autumn/95, pp. 27-46.
- Şanlısoy, Selim, “Türkiye’de Politik İstikrarsızlık ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi”, Kış/92, s. 85-114.
- Şanlısoy, Selim, “The Realtionship between Political Instability and Economic Growth in Turkey: A Causality Analysis”, Winter/92, pp. 85-114.
- Şimşek, Osman, “Düşünce Yöntemi – Kültür Değişmesi” İlişkisinin Modern Türkiye’de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi”, Yaz/94, s. 1-28.
- Şimşek, Osman, “Sociology of The Effect of The Relationship between The Method of Thought and Cultural Change on Activating Positivism (Positivistic Thought/Ideology) in Turkey”, Summer/94, pp. 1-28.

Temizyürek, Fahri ve Muhammed Eyyüp Sallabaş, “Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Metinlerine Yönelik Tutumları”, *Güz/95*, s. 1-26.

Temizyürek, Fahri and Muhammed Eyyüp Sallabaş, “The Attitudes of The Students Coming From The Turkic World Towards The Texts in Turkey Turkish Language”, *Autumn/95*, pp. 1-26.

Tokat, Feyza, “Tezkire-i Şeyh Safi’deki -A ér- Odaksıl Şimdiki Zaman İşaretleyicisi”, *Bahar/93*, s. 137-148.

Tokat, Feyza, “Focal Present Continuous Tense Marker -A ér- in Tezkire-i Sheikh Safi”, *Spring/93*, pp. 137-148.

Toptaş, Emine Sıdika, Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “27 Ciltlik Ansiklopediye Eşdeğer Veri Tabanı: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi”, *Bahar/93*, s. 223-226.

Uydu Yücel, Mualla ve Ainagul Saginayeva, “Altın Orda-Rus Mücadelesinin Edebiyata Yansıması: Zadoşına Destanı”, *Bahar/93*, s. 149-179.

Uydu Yücel, Mualla ve Ainagul Saginayeva, “The Reflection of the Golden Horde-Russian Struggle to Literature: The Epic of Zadoşına”, *Spring/93*, pp. 149-179.

Ünsal, Aydın ve Seher Nur Sülkü, “Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği”, *Güz/95*, s. 177-209.

Ünsal, Aydın and Seher Nur Sülkü, “Determination and Comparison of Development Levels’ Across Regions: Turkey Case”, *Autumn/95*, pp. 177-209.

Yeleuov, Madiyar ve Mirzahan Egamberdiyev, “Ortaçağ Taraz’da Son Arkeolojik Kazılar Sonucunda Bulunan Sikkeler Üzerine Bir İnceleme”, *Güz/95*, s. 211-239.

Yeleuov, Madiyar and Mirzahan Egamberdiyev, “Some Studies of Medieval Coins Taraz on the Results of Recent Archaeological Excavations”, *Autumn/95*, pp. 211-239.

Yiğitler, Şener Şükrü, “Ahmet Midhat Efendi’nin Askerlik ve Savaşa Dair Görüşleri”, *Yaz/94*, s. 137-157.

Yiğitler, Şener Şükrü, “Ahmet Midhat Efendi’s Views on Military Service and War”, Summer/94, pp. 137-157.

Zengin, Ülkü Nur, “Kırım Tatarları’nda Kimlik”, Kış/92, s. 163-184.

Zengin, Ülkü Nur, “Identity of Crimean Tatars”, Winter/92, pp. 163-184.

Zenginoğlu, Samet, Yayın Değerlendirme /Book Reviews: “Yagub Mahmudov (2019). Azerbaycan Diplomasisi, Akkoyunlu ve Safevi Devletlerinin Avrupa Ülkeleri ile Münasebetleri (XV-XVII. Yüzyıllar). Çev. Sebahattin Şimşir. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.”, Kış/92, s. 227-232.

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Yayın İlkeleri

bilig, Türk Dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihî ve güncel gerçeklerini ve problemlerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymak amacıyla yayımlanmaktadır.

bilig'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı aranır. Türk Dünyasıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *bilig*'de yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

bilig, Kış/Ocak, Bahar/Nisan, Yaz/Temmuz ve Güz/Ekim olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Kış sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

bilig'de makale başvurusu bilig.yesevi.edu.tr web adresinden "Makale Yönetim Sistemi"ne kaydolularak yapılır. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmaz.

bilig'e gönderilen yazılar, önce dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına gönderilir. Yayın için gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Yayın ilkelerine uygun yazılar Yayın Kurulu tarafından incelenir. Dergi kapsamına giren ve değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda uzman hakem/lere gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar Makale Yönetim Sisteminde saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazıların reddi için tek hakem raporu yeterlidir ancak kabul edilmesi için en az iki hakem raporu gereklidir. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul

edilmeyen yazılar, sistemden silinmez. Yazıların yayımlanmasında nihai karar Yayın Kuruluna aittir.

bilig'de yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı'na devredilmiş sayılır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu ve yazım tercihleri, yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayın Politikası

bilig'de yayımlanan bütün makaleler aynı zamanda tam metin olarak bilig.yesevi.edu.tr web adresinde açık erişimli olarak yer almaktadır.

bilig'de makale değerlendirme ve yayın aşamasında yazardan hiçbir şekilde ücret alınmaz. Yazara da telif ücreti ödenmez.

Yazım Dili

bilig'de Türkçe ve İngilizce makaleler yayımlanır. Makalelerin Türkçe, İngilizce ve Rusça özetlerine yer verilir.

Yazım Kuralları

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, içeriği en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı, en fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı **koyu**, adresler ise normal ve eğik harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 75, en fazla 150 kelimedenden oluşan Türkçe özet bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan a, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özün altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Anahtar kelimeler makale içeriği ile uyumlu ve kapsayıcı olmalıdır. Makalenin sonunda; yazı başlığı, öz ve anahtar kelimelerin İngilizce ve Rusçaları bulunmalıdır. Rusça özetler gönderilmediği takdirde dergi tarafından ilave edilir.

4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile 12 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 2.5 cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar öz ve kaynakça dahil 7.000 (yedibin) kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti eğik harfler gibi çifte vurgulamalara yer verilmemelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük ve koyu karakterde yazılmalıdır.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise sadece tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır. Aşağıda tablo örneği sunulmuştur.

Tablo 1. *bilig'deki Yayınlarla İlgili Bilgiler*

Yayın türü	Yayın sayısı	Sayfa sayısı			Kaynak sayısı		
		N	X	SS	N	X	SS
Makale	96	2042	21,3	7,5	2646	27,6	15,8
Kitap tanıtımı	4	30	7,5	4,4	31	7,8	8,3
Toplam	100	2072	20,7	7,9	2677	26,8	16,1

7. Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler.

8. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1.5 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır. Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır.

(Köprülü 1944: 15).

Birden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve 'vd.' yazılmalıdır:

(Gökay vd. 2002: 18).

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Tanpınar (1976: 131), bu konuda ...

Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarların soyadı, yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin ismi yazılmalıdır.

İkinci kaynaktan yapılan alıntılarda, asıl kaynak da belirtilmelidir:

Köprülü (1926, Çelik 1998'den).

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı ve tarih belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da belirtilmelidir. İnternet adreslerinde ise mutlaka kaynağa ulaşma tarihi belirtilmeli ve bu adresler kaynaklar arasında da verilmelidir:

www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com [Erişim: 15.12.2014]

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yararlanılan kaynağın yazarı soyadı önce belirtilecek şekilde gösterilmelidir.

Örnek:

İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yay.

Köprülü, Mehmet Fuat (1961). *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. İstanbul: MEB Yay.

Kaynağın iki yazarı varsa öncelikle çalışmada ismi önce yazılmış yazarın soyadı bilgisi ile başlanır; ; künye bilgilerinin alfabetik sıralanmasında ilk yazardan sonrakilerin soyadlarının öne alınmasının işlevi yoktur.

Örnek:

Taner, Refika ve Asım Bezirci (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Başvuru Kitapları. İstanbul: Gözlem Yay.

Kaynağın üçten fazla yazarı varsa, ilkinin soyadı ve adı yazılmalı, sonra vd. ya da ve diğerleri kısaltması kullanılmalıdır.

Örnek:

Akyüz, Kenan vd. (1958). *Fuzulî Türkçe Divân*. Ankara: İş Bankası Yay.

Kitap ve dergi adları eğik yazılmalı; makale, kitap bölümü gibi kaynaklar tırnak içinde gösterilmelidir. Kitap künyesinde sayfa no bilgisi gerekmezken; dergi,

ansiklopedi maddesi, kitap bölümü gibi kısa yapıtlarda yararlanılan bölüme ait sayfa aralığı bilgisi mutlaka yer almalıdır.

Örnek:

Berk, İlhan (1997). *Poetika*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Demir, Nurettin (2012). “Türkçede Evidensiyel”. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Kitabı çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editörlük yapan varsa ismine yazar ve eser bilgisinden sonra yer verilmelidir.

Örnek:

Shaw, Stanford (1982). *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Sermet Matb.

Kaynaklar, **bir yazarın birden fazla aynı tarihli yayını olması halinde**, (a,b) şeklinde gösterilmelidir.

Örnek:

Develi, Hayati (2002a). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

Develi, Hayati (2002b). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi.

Ansiklopedi maddelerinde madde yazarının biliniyorsa soyadı ve adından sonra, sırasıyla maddenin yazılış tarihi, tırnak içinde maddenin başlığı, ansiklopedinin tam adı, cilt nosu, yayın yeri, yayınevi ve sayfa aralığı belirtilmelidir:

Örnek:

İpekten, Haluk (1991). “Azmi-zâde Mustafa Hâletî”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 348-349.

Tezler, kaynak gösterilirken sırasıyla tez yazarının soyadı ve adından sonra, tezin yazıldığı tarih, eğik karakterle tezin tam başlığı, tez tipi, tezin hazırlandığı üniversitenin bulunduğu şehir ve üniversitenin adı yer almalıdır:

Örnek:

Karakaya, Burcu (2012). *Garîbi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Yazmalar, Yazar. *Eser Adı*. Kütüphane. Koleksiyon. Katalog numarası. yaprağı. şeklinde kaynak gösterilmelidir:

Örnek:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetül-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi. A. Emiri Efendi. No. 1326. vr. 45a.

İnternette yer alan bir çalışmaya atıfta bulunmak için Yazarın soyadı, Yazarın adı. "Mesajın başlığı". İnternet adresi. (Erişim Tarihi) bilgilerini vermek yeterlidir.

Örnek:

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. "Geçinme Endeksi (Ücretliler)" Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.02.2009).

Henüz yayınlanmamış ama yayınlanmak üzere kabul edilmiş makale atıfları da şu şekilde gösterilebilir.

Örnek:

Atılım, Murat ve Ekin Tokat (2008). "Forecasting Oil Price Movements with Crack Spread Futures". *Energy Economics*. Baskıda (doi:10.1016/j.eneco.2008.07.008).

Yazışma Adresi

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad. No: 30

06430 Bahçelievler / ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 216 06 00 • Faks: (0312) 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr

bilig

Journal of Social Sciences of the Turkic World

© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Editorial Principles

bilig is published to reveal the cultural riches as well as the historical and contemporary realities and problems of the Turkic world within a scientific framework.

Submissions to *bilig* are required be original articles filling a gap in its field or to be review that evaluates previous studies and produces new and worthwhile ideas and perspectives on this subject. *bilig* also publishes essays introducing authors and works and announcing new and recent activities related to the Turkic world.

An article to be published in *bilig* should not have been previously published or accepted for publication elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if this is clearly indicated.

bilig is published quarterly: Winter/January, Spring/April, Summer/July and Autumn/October. At the end of each year, an annual index is prepared and published in the Winter issue. Each issue is forwarded to subscribers, libraries and international indexing institutions within one month after its publication.

Review of Articles

The article application in *bilig* is made via registering to the “Manuscript Handling System” through the web address, bilig.yesevi.edu.tr. Articles sent by e-mail are not evaluated.

Articles submitted to *bilig* are first reviewed in terms of the journal’s editorial principles. Those found unsuitable are returned to their authors for revision. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance. Articles found suitable in terms of the editorial principles are reviewed by the Editorial Board. Submissions found suitable for evaluation and meeting the scope of the journal are sent to the referee/s that are expert in their fields. The names of the referees are kept confidential and reports are kept in the Manuscript Handling System. If one of the referee reports is positive and the other negative, the article may be forwarded to a third referee for further assessment or alternatively, the Editorial Board may make a final decision based on the nature of the two reports. One referee report is sufficient

for rejection of articles, however, at least two referee reports are required for the articles to be accepted. The authors are responsible for revising their articles in line with the criticism and suggestions made by the referees and the Editorial Board. If they disagree with any issues, they may make an objection by providing clearly-stated reasons. Submissions which are not accepted for publication are not returned to their authors. The royalty rights of the articles accepted for publication are considered transferred to Ahmet Yesevi University Board of Trustees. Authors have full responsibility for the views expressed in their articles and for their stylistic preferences. Quotations from other articles and duplication of photographs are permitted as long as they are fully referenced and cited.

Publishing Policy

All the articles published in *bilig* are also available on the bilig.yesevi.edu.tr web address in full text and with open access.

In *bilig*, there is no charge taken from the author during the article evaluation and publishing phase. Additionally, royalty is not paid to the author.

Language of Publication

bilig publishes articles in Turkish and English. Abstracts of the articles will be in Turkish, English and Russian.

Style Guidelines

The following rules should be observed while preparing an article for submission to *bilig*:

1. Title of the article: The title should suit the content and express it in the best way, and should be written in **bold** letters. The title should consist of no more than 10-12 words.

2. Name(s) and address(es) of the author(s): The name(s) and surname(s) of the author(s) should be written in **bold** characters, and addresses should be in normal font and italicized; the institution(s) the author(s) is/are affiliated with, their contact and e-mail addresses should also be specified.

3. Abstract: The article should include an abstract in Turkish at the beginning. The abstract should explain the topic clearly and concisely in a minimum of 75 and a maximum of 150 words. The abstract should not include references to sources, figures and charts. Keywords of 5 to 8 words should be placed at the end of the abstract. There should be a single space between the body of the abstract and the keywords. The keywords should be comprehensive and suitable to the content of the article. The English and Russian versions of the title, abstract and keywords should be placed at

the end of the article. In case the Russian abstract is not submitted, it will be added later by the journal.

4. Body Text: The body of the article should be typed on A4 (29/7x21cm) paper on MS Word in Size 12 Times New Roman or a similar font using 1,5 line spacing. Margins of 2,5 cm should be left on all sides and the pages should be numbered. Articles should not exceed 7.000 words including the abstract and bibliography. Passages that need to be emphasized in the text should not be bold but italicized. Double emphases like using both italics and quotation marks should be avoided.

5. Section Titles: The article may contain main and sub-titles to enable a smoother flow of information. The main titles (main sections, bibliography and appedices) should be fully capitalized while the sub-titles should have only their first letters capitalized and should be written in bold characters.

6. Tables and Figures: Tables should have numbers and captions. In tables vertical lines should not be used. Horizontal lines should be used only to separate the subtitles within the table. The table number should be written at the top, fully aligned to the left, and should **not** be in italics. The caption should be written in italics, and the first letter of each word in the caption should be capitalized. Tables should be placed where they are most appropriate in the text. Figures should be prepared in line with black-and-white printing. The numbers and captions of the figures should be centered right below the figures. The figure numbers should be written in italics followed by a full-stop. The caption should immediately follow the number. The caption should not be written in italics, and the first letter of each word should be capitalized. Below is an example table.

Table 1. *Information Concerning Publications in bilig*

Publication type	Number of publications	Number of pages			Number of references		
		N	X	SS	N	X	SS
Article	96	2042	21,3	7,5	2646	27,6	15,8
Book review	4	30	7,5	4,4	31	7,8	8,3
Total	100	2072	20,7	7,9	2677	26,8	16,1

7. Pictures: Pictures should be attached to the articles scanned in high-resolution print quality. The same rules for figures and tables apply in naming pictures.

The number of pages for figures, tables and pictures should not exceed 10 pages (one-third of the article). Authors having the necessary technical equipment and software may themselves insert their figures, drawings and pictures into the text provided these are ready for printing.

8. Quotations and Citations: Direct quotations should be placed in quotation marks. Quotations shorter than 2.5 lines should be placed within the flowing text. If the quotation is longer than 2.5 lines, it should be turned into a block quote with a 1.5 cm indentation on the right and left, and the font size should be 1 point smaller. Footnotes and endnotes should be avoided as much as possible. They should only be used for essential explanations and should be numbered automatically.

Citations within the text should be given in parentheses as follows:

(Köprülü 1944: 15)

When sources with several authors are cited, the surname of the first author is given and 'et. al' is added.

(Gökay et al. 2002: 18)

If the text already includes the name of the author, only the date should be given:

In this respect, Tanpınar (1976: 131) says ...

In sources and manuscripts with no publication date, only the surname of the author should be written; in encyclopedias and other sources without authors, only the name of the source should be written.

While quoting from a quotation, the original source should also be specified:

Köprülü (1926, qtd. in Çelik 1998).

Personal interviews should be cited within the text by giving the surnames and dates; they should also be cited in the bibliography. Internet references should always include date of access and be cited in the bibliography.

www.turkedebiyat isimlersozlugu.com [Accessed: 15.12.2014]

9. References: References should be placed at the end of the text, the surnames of authors in alphabetical order. The work cited should be entered with the surname of the author placed at the beginning:

Example:

İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yay.

Köprülü, Mehmet Fuat (1961). *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. İstanbul: MEB Yay.

If a source has two authors, the surname of the first author should be placed first; it is not functional to place the surname of the other authors first in alphabetical order.

Example:

Taner, Refika and Asım Bezirci (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler. Başvuru Kitapları*. İstanbul: Gözlem Yay.

If a source has more than three authors, the surname and name of the first author should be written, and the other authors should be indicated by et.al.

Example:

Akyüz, Kenan et.al. (1958). *Fuzulî Türkçe Dîvân*. Ankara: İş Bankası Yay.

The titles of books and journals should be italicized; article titles and book chapters should be placed in quotation marks. Page numbers need not be indicated for books. Shorter works like journals, encyclopedia entries and book chapters, however, require the indication of page numbers.

Example:

Berk, İlhan (1997). *Poetika. İstanbul: Yapı Kredi Yay.*

Demir, Nurettin (2012). "Türkçede Evidensiyel". *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Translator's, compiler's and editor's names (if there are any) should follow the author and title of the work:

Example:

Shaw, Stanford (1982). *Osmanlı İmparatorluğu*. Trans. Mehmet Harmancı. İstanbul: Sermet Matb.

If **more than one work by the same author of the same date** need to be cited, they should be indicated by (a, b).

Example:

Develi, Hayati (2002a). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

Develi, Hayati (2002b). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*. İstanbul: Kitabevi

For **encyclopedia entries**, if the author of the encyclopedia entry is known, the author's surname and name are written first. These are followed by the date of the entry, the title of the entry in quotation marks, the full name of the encyclopedia, its volume number, place of publication, publisher and page numbers:

Example:

İpekten, Haluk (1991). "Azmi-zâde Mustafa Hâletî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 348-349.

For **theses and dissertations**, the following order should be followed: surname and name of the author, date, full title of thesis in italics, thesis type, city where the university is located, and the name of the university:

Example:

Karakaya, Burcu (2012). *Garibi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Master's Thesis. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.

Handwritten manuscripts should be cited in the following way: Author. Title of Work. Library. Collection. Catalogue number. sheet.

Example:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi. A. Emirî Efendi. No. 1326. vr. 45a.

To cite a **study found on the Internet**, the following order should be followed: Author surname, Author name. "Title of message". Internet address. (Date of Access)

Example:

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. "Geçinme Endeksi (Ücretliler)" Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Accessed: 04.02.2009).

An article accepted for publication but not yet published can be cited in the following way:

Example:

Atılım, Murat ve Ekin Tokat (2008). "Forecasting Oil Price Movements with Crack Spread Futures". *Energy Economics*. In print (doi:10.1016/j.eneco.2008.07.008).

Address

Ahmet Yesevi Üniversitesi
bilig Dergisi Editörlüğü

Şehit H. Temel Kuşuoğlu Cad. No: 30
06430 Bahçelievler / ANKARA / TÜRKİYE
Phone: +90 312 216 06 00 • Fax: +90 312 216 06 09
bilig.yesevi.edu.tr
bilig@yesevi.edu.tr